

Doktori (PhD) értekezés

Etl Alex

2021

NEMZETI KÖZSZOLGÁLATI EGYETEM

Hadtudományi Doktori Iskola

Etl Alex:

**A biztonságpercepció elemzésének kevert módszere és a magyar
biztonságpercepció vizsgálata**

Doktori (PhD) értekezés

Témavezetők:

Dr. habil. Molnár Anna

Dr. Tálás Péter

.....

Budapest, 2021

TARTALOMJEGYZÉK

Köszönetnyilvánítás	6
1. Bevezetés.....	7
1.1 A témaválasztás indoklása és a tudományos probléma.....	7
1.2. Kutatási célok, kérdések és hipotézisek	9
1.3. Módszertani áttekintés.....	11
1.4. A dolgozat struktúrája	14
2. A biztonságpercepció elmélete	16
2.1. A biztonságpercepció megjelenése a szakirodalomban	17
2.1.1. Úton a biztonságpercepció koncepciójának kialakulása felé – a realista iskola és a biztonsági dilemma.....	17
2.1.2. Úton a biztonságpercepció koncepciójának kialakulása felé – a liberális iskola és a demokratikus béke	25
2.1.3. Úton a biztonságpercepció koncepciójának kialakulása felé – a konstruktivista fordulat	30
2.2. A biztonságpercepció tartalmi elemei	34
2.2.1. A percepció szerepe	35
2.2.2. A biztonságpercepció körüli koncepcionális viták	37
2.2.3. E dolgozat biztonságpercepció-értelmezése	45
2.3. A biztonságpercepció módszertani megközelítései.....	47
2.3.1. A biztonságpercepció vizsgálata a szakirodalomban.....	47
2.3.2. A szakirodalom módszertani megközelítéseinek összegzése	58
2.4. Összegzés	61
3. A biztonságpercepció elemzése kevert módszer segítségével	63
3.1. A kevert módszer sajátosságai	64
3.2. Az elemzés szintjének problematikája a nemzetközi biztonsági és konfliktuskezelési tanulmányok tudományterületén	68
3.3. A kevert módszer alkalmazása az elemzés szintjének problematikájára	69
3.4. A biztonságpercepció elemzésének összetartó, párhuzamos felépítésű kevert módszere.....	73
3.5. Összegzés	74

4. A magyar társadalom biztonságpercepciójának elemzése	76
4.1. Az empirikus mintavétel módszertana	76
4.2. A magyar társadalom biztonságpercepciója.....	79
4.2.1. Kutatások a magyar társadalom biztonságpercepciójára vonatkozóan.....	79
4.2.2. A Stratégiai Védelmi Kutatóintézet közvélemény-kutatásának eredményei..	88
4.3. Összegzés: A társadalom biztonságpercepciója Magyarországon	105
5. A magyar szakpolitikai elit biztonságpercepciója.....	108
5.1. A szakpolitikai elit szintű vizsgálat módszertani sajátosságai	108
5.2. Magyar biztonságpercepció a stratégiai dokumentumok elemzése alapján.....	112
5.2.1. A stratégiai dokumentumok sajátosságai.....	112
5.2.2. Biztonságpercepció Magyarország Nemzeti Biztonsági Stratégiája alapján	115
5.2.3. A kvantitatív elemzés eredményei	115
5.2.4. A kvalitatív vizsgálat eredményei.....	121
5.2.5. Biztonságpercepció a stratégiai dokumentumok vizsgálata alapján.....	126
5.3. Magyar biztonságpercepció a politikai diskurzus alapján.....	128
5.3.1. A politikai diskurzus sajátosságai.....	128
5.3.2. A politikai diskurzus kvantitatív elemzése	130
5.3.3. A politikai diskurzus kvalitatív vizsgálata.....	136
5.3.4. Magyar biztonságpercepció a politikai diskurzus elemzése alapján	155
5.4. Biztonságpercepció a szakértői interjúk eredményei alapján.....	159
5.4.1. A szakértői interjúk módszertani keretei	159
5.4.2. A 2019-es szakértői interjúk elemzése	160
5.4.3. A 2020-as szakértői interjúk elemzése	166
5.4.4. A szakértői interjúk eredményeinek összegzése.....	181
5.5. Összegzés: A szakpolitikai elit szintjére vonatkozó adatok integrálása.....	184
5.5.1. Az integrálás keretei	184
5.5.2. A magyar szakpolitikai elit biztonságpercepciója	186
6. A társadalmi és a szakpolitikai elit szintű biztonságpercepcióra vonatkozó adatok összehasonlítása és értelmezése	191
6.1. A társadalmi és a szakpolitikai elit szintű biztonságpercepcióra vonatkozó adatok összehasonlítása.....	191
6.1.1. Fenyegetések.....	191
6.1.2. Szövetségesek és szövetségesi szolidaritás.....	193

6.1.3. Nem szövetséges országok	194
6.1.4. Védelmi kiadások	195
6.1.5. Közös európai katonai képességek és közös európai haderő.....	196
6.1.6. Visegrádi Négyek	197
6.1.7. Egyéb meghatározó tényezők a percepció szintjén	198
6.2. A biztonságpercepció elméletével kapcsolatos konklúziók	202
6.3. Az esettanulmány során azonosított konvergenciák és divergenciák magyarázata	203
6.4. A biztonságpercepció elemzésének korlátjai.....	206
6.6. Összegzés	207
7. Következtetések.....	209
7.1. A disszertáció összegzése.....	209
7.2. A hipotézisek teljesülése	212
7.3. Új tudományos eredmények.....	216
7.4. A kutatási eredmények gyakorlati felhasználhatósága, ajánlások.....	217
7.5. Kitekintés – További kutatási irányok.....	221
Felhasznált irodalom	224
Könyvek, könyvfejezetek, folyóirat cikkek, szakpolitikai elemzések	224
Internetes hivatkozások	232
Stratégiák, kormányzati dokumentumok, beszédek	233
A szerző a témában eddig megjelent publikációi.....	240
Ábrák jegyzéke.....	241
Táblázatok jegyzéke.....	242
Melléletek.....	244
1. sz. melléklet: A félig-strukturált interjúk kérdéssora	244
2. sz. melléklet: Társszerzői nyilatkozat	245

Köszönetnyilvánítás

Sok ember van, akiknek a támogatása hozzájárult e dolgozat elkészítéséhez, mindegyiküknek igazán hálás vagyok.

Kulcsszerepe volt e folyamatban témavezetőimnek Dr. Molnár Annának és Dr. Tóth Péternek, akiknek a segítségét ebben és minden más közös feladatban is hálással köszönöm. Köszönöm, hogy bátorítottak és ötleteikkel, tanácsaikkal segítettek az elmúlt évek során – akkor is, amikor a végcél még nagyon messzinek tűnt.

Szintén köszönettel tartozom bírálóimnak Hettyey Andrásnak és Varga Gergelynek, amiért vették a fáradságot és észrevételeikkel, tanácsaikkal segítették e dolgozat hibáinak kijavítását.

Köszönöm a támogatását Csiki Varga Tamásnak, aki mentoromként és barátomként is hosszú évek óta segíti a munkámat.

Köszönöm a segítségét Bocskay Ágnesnek, Ritter Noéminek, Pénzváltó Nikolettnek, Berta Szilárdnak, Budai Ádámnak, Muhi Kristófnak, Háda Bélának, Felméry Zoltánnak, Egeresi Zoltánnak, Rácz Andrásnak, Deák András Györgynek, Jójárt Krisztiánnak, Kemény Jánosnak, Szenes Zoltánnak, Marsai Viktornak, Kaiser Ferencnek, Remek Évának, N. Rózsa Erzsébetnek, Gazdag Ferencnek, és mindazon kollégáimnak, tanáraimnak és barátaimnak, akiket most nem tudok felsorolni, de valamilyen módon részesei voltak e folyamatnak és segítettek a különböző akadályok leküzdésében az elmúlt évek során.

Köszönettel tartozom azoknak az interjúalanyoknak is, akik vállalták, hogy megosztják velem gondolataikat Magyarország biztonság- és védelempolitikájával kapcsolatban.

Köszönöm a segítségét a Hadtudományi Doktori Iskola munkatársainak, akik kitartóan válaszoltak minden kérdésemre az ügyintézésel kapcsolatban.

Köszönök minden segítséget családtagjaimnak, akik az elejétől kezdve minvégig támogattak ezen az úton.

Végül pedig köszönöm feleségemnek, Etl-Nádudvari Annának, hogy segített a munkám során. E dolgozat nem jöhetett volna létre nélküle.

1. Bevezetés

1.1 A témaválasztás indoklása és a tudományos probléma

Tanulmányaim és munkám során bármilyen irányból is közelítettem a nemzetközi biztonsági és konfliktuskezelési tanulmányok szakirodalmához egy bizonyos ponton a biztonságpercepció koncepciója mindig visszatérő elemmé vált e munkákban.¹ Sok esetben ugyan csak implicit módon, de végső soron a biztonsági tanulmányok minden elméleti iskolája és elemzési keretrendszere e koncepcióra támaszkodik valamilyen formában. Ahogy azonban egyre többször találkoztam a biztonságpercepció koncepciójával, úgy vált egyre nyilvánvalóbbá, hogy az számos esetben csak üres jelzőként jelenik meg a szakirodalomban és nem áll mögötte koherens elmélet vagy módszertani keret.

Bár a biztonságpercepció fogalma széles körben elterjedtté vált az elmúlt évtizedek során, mégsem készült olyan átfogó kutatás, amely e koncepció módszertani megközelítését vizsgálta volna. A biztonságpercepció vizsgálatára vonatkozó kutatások vagy a koncepcióval kapcsolatos elméletek a biztonságpercepciót befolyásoló pszichológiai, társadalmi, politikai tényezőkre fókuszáltak, vagy egyszerűen egy adott szereplő (állam, közösség vagy intézmény) percepcióját vizsgálták a rendelkezésre álló empirikus adatokon keresztül, anélkül, hogy a biztonságpercepció elméleti és módszertani kérdéseit elemezték volna.

Kutatásom során abból indulok ki, hogy a biztonsági tanulmányok szakirodalmából hiányoznak a biztonságpercepció vizsgálatára vonatkozó elméleti és módszertani elemzések. E hiányosság pótlása és a biztonságpercepció vizsgálatához szükséges módszertan megalkotása tehát a dolgozatom elkészítéséhez szükséges kutatás elsődleges célja.

¹ A dolgozat során mindvégig a Magyar Tudományos Akadémia tudományági nomenklatúráját tekintem mérvadónak és a nemzetközi biztonsági és konfliktuskezelési tanulmányok megnevezést használom, amikor a tudományterület egészéről beszélek. Tudományági nomenklatúra. 2017. Magyar Tudományos Akadémia. <https://mta.hu/doktori-tanacs/tudomanyagi-nomenklatura-106809> [2021.05.08.]

Ezt követően az általam megalkotott elméleti és módszertani keretet az empirikus szinten is tesztelem majd a magyar biztonságpercepció vizsgálata érdekében. E megközelítéssel kettős célt szeretnék elérni. Egyfelől demonstrálni szeretném, hogy a megalkotott módszertan hogyan alkalmazható az empirikus elemzések érdekében, másfelől pedig hozzá szeretnék járulni a magyar biztonságpercepció megismeréséhez, ezáltal pedig a magyar biztonság- és védelempolitika megértéséhez. Bár empirikus szinten az elmúlt évtized során több kutatás született a magyar biztonságpercepció bizonyos elemeire vonatkozóan, ugyanakkor eddig még nem készült olyan tudományos munka, amely az empirikus adatokat egységes keretben, a magyar biztonságpercepciót pedig átfogóan elemezte volna.² Ez a hiányosság pedig több, a magyar biztonság- és védelempolitika folyamataira vonatkozó kutatások szempontjából is jelentős problémát okozhat. E hiányosság pótlása érdekében 2018-tól kezdve a Nemzeti Közszerződési Egyetem Eötvös József Kutatóközpont Stratégiai Védelmi Kutatóintézetében dolgozva, az általam kidolgozott módszertanra építve, munkatársaimmal együttműködve egy átfogó kutatási program keretében vizsgáltuk a magyar biztonságpercepció sajátosságait.³ A kutatási program lehetőséget biztosított arra, hogy a gyakorlatban teszteljük a biztonságpercepció vizsgálatához megalkotott módszertan működését. A projekt keretében számos elsődleges adatot állítottunk elő, amelyek kiértékelése nagyban hozzájárul a magyar biztonságpercepció sajátosságainak feltérképezéséhez. Így tehát a felmérések és kutatások is a dolgozat szerves részét képezik majd.

² Ilyen munka volt például az elmúlt évtizedekből: Baxter, Leslie Walaska – Kramer, Mark – Smoke, Richard (1994): Security for Europe: the Report of a Brown Project. The Brown Journal of World Affairs. 1994 tavasz. 145-162. A magyar nyelvű kutatási jelentéshez lásd: Stratégiai és Védelmi Kutatóintézet (1994): Kutatási program az európai biztonságról. Védelmi Tanulmányok. No. 3. és Radványi, Lajos (2009): A magyar lakosság biztonságfelfogása és értékpreferenciái, 1999-2008. Nemzet és Biztonság – Biztonságpolitikai Szemle. 2. évf. 2. sz. 9-22. o. és Budai, Ádám (2020): The security perception and security policy of Hungary, 1989–2018. Defense & Security Analysis. Online verzió.

³ E dolgozat elkészítése során nem célom a teljes kutatási program bemutatása. Az értekezés csak a kutatási program általam készített részeit tartalmazza, az egyes alfejezeteknél pedig lábjegyzetben jelöltem, hogy azok milyen formában kerültek publikálásra az elmúlt évek során.

1.2. Kutatási célok, kérdések és hipotézisek

Annak érdekében, hogy a dolgozatom reflektálni tudjon a fentiekben azonosított problémára a biztonságpercepcióval kapcsolatban, kutatásom céljai az alábbiak szerint határozhatók meg:

1. A biztonságpercepcióval kapcsolatos elméleti és gyakorlati kutatások szintetizálása.
2. A biztonságpercepció koncepciójának értelmezése módszertani szempontból.
3. A biztonságpercepció vizsgálatára alkalmas módszertani keret kidolgozása.
4. A biztonságpercepció vizsgálati módszerének gyakorlati alkalmazása a magyar példán keresztül.
5. A magyar társadalom biztonságpercepciójának vizsgálata.
6. A magyar szakpolitikai elit biztonságpercepciójának vizsgálata.

A kutatási célok elérése és az elemzési folyamat fókuszálása érdekében egy-egy elméleti és empirikus kutatási kérdést fogalmaztam meg, amelyek mindegyike három-három alkérdésre tagolható az alábbiak szerint:

- Hogyan vizsgálható az állam biztonságpercepciója?
 - Milyen szinteken vizsgálható a biztonságpercepció?
 - Milyen módszertani eszközökkel vizsgálható a biztonságpercepció?
 - Hogyan ötvözhető az azonosított szintek és eszközök?
- Melyek a magyar biztonságpercepció sajátosságai?
 - Melyek a magyar társadalom biztonságpercepciójának sajátosságai?
 - Melyek a magyar szakpolitikai elit biztonságpercepciójának sajátosságai?
 - Milyen hasonlóságok és különbségek azonosíthatók az egyes elemzési szintek biztonságpercepciója között?

E kutatási kérdésekre vonatkozóan összesen hat hipotézist fogalmaztam meg, amelyek sorrendben a következők:

H1: A biztonságpercepció koncepciója egyaránt központi helyet foglal el a nemzetközi biztonsági és konfliktuskezelési tanulmányok realista, liberális és konstruktivista elméleti iskoláiban.

H2: Az állam biztonságpercepciójának vizsgálatához különböző elemzési szintek és módszertani megközelítések ötvözése szükséges.

H3: Az egyes szintek biztonságpercepciója között jelentős különbségek lehetnek.

H4: Az állam biztonságpercepciója az összetartó, párhuzamos felépítésű, kevert módszer segítségével vizsgálható átfogóan.

H5: A vizsgált időszakban a magyar társadalom biztonságpercepciójában:

- a) meghatározó az illegális migrációtól való félelem;
- b) nem jelenik meg direkt katonai fenyegetés;
- c) stabil konszenzus azonosítható az ország szövetségi rendszerét illetően;

H6: A vizsgált időszakban a magyar szakpolitikai elit biztonságpercepciójában:

- a) meghatározó az illegális migrációtól való félelem;
- b) stabil konszenzus azonosítható az ország szövetségi rendszerét illetően;
- c) meghatározó az európai biztonságpolitikai együttműködés fokozása.
- d) stabil támogatás azonosítható az ország katonai képességeinek megerősítése kapcsán.

A kutatási célok teljesítésén keresztül az értekezés lehetőséget teremt több, elméleti és empirikus szintű eredmény eléréséhez. Ennek mentén a dolgozatom hozzájárul:

1. A biztonsági tanulmányok tudományterület egyik alapvető fontosságú koncepciójának megértéséhez.
2. A biztonságpercepció vizsgálatára alkalmas módszertan felállításához.
3. A biztonságpercepció koncepciójának operacionalizálásához.
4. A magyar társadalom biztonságpercepciójának megismeréséhez.

5. A magyar szakpolitikai elit biztonságpercepciójának megismeréséhez.
6. A magyar biztonság- és védelempolitika dinamikáinak jobb megértéséhez.

1.3. Módszertani áttekintés

A dolgozat alapvetően deduktív módszeren alapul, amelynek célja ugyanakkor éppen egy meglévő módszer adaptálása a biztonságpercepció vizsgálatára. Ennek első lépése egy átfogó szakirodalmi áttekintés, amelynek során a biztonságpercepció koncepciójának elméleti és empirikus sajátosságait vizsgálom. A szakirodalmi áttekintés során egyfelől felvázolom, hogy mit tudhatunk e koncepció elméleti sajátosságairól és jelentőségéről a nemzetközi biztonsági és konfliktuskezelési tanulmányok tudományterületén, másfelől pedig arra keresem a választ, hogy a biztonságpercepció elemzése kapcsán rendelkezésre álló munkák mely szinteken és milyen módszertani megközelítések felhasználásával vizsgálják a koncepciót.

Miután elvégeztem a szakirodalmi áttekintést, a következő lépésben ötvözöm a kirajzolódó elemzési szinteket és módszertani megközelítéseket. Ehhez az elmúlt évtizedek során más területeken egyre népszerűbbé váló kevert módszerre (mixed method vagy multi-method research) támaszkodom, melynek nyomán a kevert módszert adaptálom a biztonságpercepció elemzéséhez. A szakirodalomban létező számos különböző típusú kevert módszer közül, e dolgozatban a John Creswell és Vicki Plano Clark által összetartó, párhuzamos felépítésűnek (convergent parallel design) nevezett kevert módszert adaptálom a társadalomtudományok területét meghatározó, úgynevezett elemzés szintjének problematikájára, majd pedig az így létrehozott módszert alkalmazom a biztonságpercepció elemzése során.⁴ Az összetartó, kevert módszerrel kapcsolatos további részleteket a harmadik fejezet tartalmazza majd, amelynek során kidolgozom a biztonságpercepció elemzésének kevert módszerét is.

A biztonságpercepció elemzésének összetartó, párhuzamos felépítésű kevert módszere két szint – a társadalom és a szakpolitikai elit – biztonságpercepciójának vizsgálatára irányul. A módszer központi eleme, hogy a két szint biztonságpercepcióját

⁴ Creswell, W. John – Plano Clark, Vicki L. (2018): Designing and Conducting Mixed Methods Research. Third Edition. Sage Publishing.

külön-külön elemzi és értékeli, és csak ezt követően kerül sor a két szintre vonatkozó eredmények integrálására, a konvergenciák és divergenciák feltárására, valamint ezekből a következtetések megfogalmazására. A módszer kidolgozásának további részleteit a harmadik fejezetben tárgyalom részletesen.

Miután adaptáltam a biztonságpercepció elemzésének kevert módszerét, empirikusan is tesztelem annak alkalmazását. Ennek során a magyar biztonságpercepciót vizsgálom a létrehozott módszer segítségével. Ez egyfelől bizonyítja majd a módszer empirikus használhatóságát, másfelől pedig számos aspektusból hozzájárul a magyar biztonságpercepcióval kapcsolatos ismereteink bővítéséhez és ezáltal a magyar biztonság- és védelempolitika belső dinamikáinak feltárásához, megértéséhez.

A biztonságpercepció elemzésének összetartó, párhuzamos felépítésű kevert módszere a társadalom biztonságpercepciójának vizsgálata során egy 1000 fős, a Stratégiai Védelmi Kutatóintézet kutatási projektjének keretében, 2019 végén megvalósult, reprezentatív közvélemény-kutatás eredményeinek feldolgozására alapul. Bizonyos esetekben – ahol azt a későbbiekben még tárgyalt módszertani keretek engedik – a közvélemény-kutatás eredményeit összehasonlítom egy 1999-es és 2008-as közvélemény-kutatás eredményeivel is annak érdekében, hogy érzékeltessem a társadalmi percepció változásának legfontosabb dinamikáit.

A szakpolitikai elit biztonságpercepciójának vizsgálata három különböző mintavétel – stratégiai dokumentumok elemzése, politikai diskurzuselemzés, szakértői interjúk – alapján történik. Első lépésben a stratégiai dokumentumokat (a 2012-es és a 2020-as Nemzeti Biztonsági Stratégiát) vizsgálom a biztonságpercepció szempontjából, kvalitatív és kvantitatív eszközökkel. Ezt követően a politikai diskurzusban kirajzolódó biztonságpercepció alakulását elemzem a magyar miniszterelnök 2019-es nyilvános beszédei alapján, szintén kvalitatív és kvantitatív eszközökkel. Végül a Honvédelmi Minisztériumban, a Külgazdasági és Külügyminisztériumban, a Külügyi és Külgazdasági Intézetben, valamint a Stratégiai Védelmi Kutatóintézetben készített szakértői interjúk alapján vizsgálom a szakpolitikai elit biztonságpercepcióját.

Az empirikus kutatás legnagyobb része (a politikai diskurzus elemzése, a szakértői interjúk fele, és a közvélemény-kutatás) a 2019-es évre fókuszál. Azért a 2019-es évet vettem alapul a beszédek elemzéséhez, mivel mind a szakértői interjúk első fele, mind

pedig a közvélemény-kutatás 2019-ben kerültek rögzítésre, ezáltal pedig elkerülhetővé válik, hogy a különböző adatfelvételek egymástól túl messzire essenek időben. A másik ok, ami szintén a 2019-es adatfelvétel mellett szól, hogy így elkerülhető a koronavírus-járvány torzító hatásának megjelenése a politikai diskurzusban.⁵ Ez természetesen nem azt jelenti, hogy a koronavírus-járvány hatásai nem épülnek majd be a magyar biztonságpercepcióba, ugyanakkor úgy vélem, hogy a 2020-as évet olyannyira dominálta a téma, hogy a járvány hatásainak elemzése a különböző szinteken, ellehetetlenítené más, szintén jelentős biztonságpolitikai relevanciával bíró témák elemzését. Ez az oka annak is, hogy a szakértői interjúk második köre során a koronavírus-járvány hatásaira vonatkozó utalásokat is csak korlátozottan emeltem be az elemzésbe, hiszen a kutatás elsődleges célja a magyar biztonságpercepció átfogó vizsgálata volt. Ezt a megközelítést támasztja alá az is, hogy bár a stratégiai dokumentumok vizsgálata során elemzett, új Nemzeti Biztonsági Stratégia 2020. tavaszán jelent meg, abban sem tekinthető túl dominánsnak a koronavírus-járvány hatása. Sokkal inkább mondhatjuk azt, hogy a dokumentum az elmúlt évek stratégiai trendjeire koncentrál és éppen ezért ebből a szempontból is ideális választásnak tűnik a 2019-es év elemzése más módszertani megközelítések esetében.

Az egyes empirikus mintavételek módszertanának további részleteit, valamint a minták kiválasztásának szempontjait a vonatkozó fejezetekben külön-külön közlöm az átláthatóság érdekében. Végül – a korábban létrehozott módszer értelmében – integrálom a két szint (társadalom és elit) biztonságpercepciójára vonatkozó adatokat, meghatározom azok hasonlóságait és eltéréseit, majd ezek alapján következtetéseket fogalmazok meg a magyar biztonságpercepcióra vonatkozóan.

Etimológiai szempontból nézve – a szakirodalom túlnyomó többségével összhangban – végig a biztonságpercepció kifejezést használom majd a munkám során. Ez a gyakorlatban annyit jelent, mint a biztonság észlelése. Igeként – a magyar nyelv értelmező szótárával összhangban – a percipiál vagy észlel szavakat használom majd és

⁵ A koronavírus-járvánnyal kapcsolatos miniszterelnöki diskurzust elemezte Molnár Anna, Takács Lili és Jakusné Harnos Éva, akik munkájukban rámutatnak járvány biztonságiasítási folyamatára. Molnár Anna – Takács Lili – Jakusné Harnos Éva (2020): Securitization of the COVID-19 pandemic by metaphoric discourse during the state of emergency in Hungary. *International Journal of Sociology and Social Policy*. 40. évf. 9-10. sz. 1167-1182.

kerülöm a helytelen percepcionál kifejezést. Szintén kerülöm az e dolgozatban is sokat hivatkozott Radványi Lajos által használt biztonságfelfogás kifejezést, amely véleményem szerint a biztonság percipiálásának jóval tudatosabb formáját jelezné. Meggyőződésem, hogy a biztonsággal kapcsolatos észlelések kialakulása korántsem tekinthető minden esetben teljesen tudatos folyamatnak.⁶

1.4. A dolgozat struktúrája

A dolgozat hét fejezetre bontható. Az első fejezet bevezeti a kutatást, áttekinti a kutatási célokat, kérdéseket, hipotéziseket, valamint a dolgozat módszertanát és struktúráját.

A második fejezet bemutatja, hogy hogyan jelenik meg a biztonságpercepció koncepciója a nemzetközi biztonsági és konfliktuskezelési tanulmányok szakirodalmában, különös tekintettel a realista, a liberális és a konstruktivista iskola legfontosabb munkáira. Ezt követően a biztonságpercepció tartalmi kereteinek vizsgálatát és elhatárolását végzem el. Harmadik lépésként a biztonságpercepció vizsgálatára vonatkozó módszertani irányokat és lehetőségeket tekintem át, ennek alapján összegzem, hogy milyen elemzési szintek és módszertani megközelítések rajzolódnak ki a biztonságpercepció vizsgálatára vonatkozó szakirodalomból.

Miután elvégeztem a szakirodalom elemzését, a dolgozat harmadik fejezetében a biztonságpercepció vizsgálatához szükséges módszertan adaptálására fókuszálok. Ennek érdekében először áttekintem a kevert módszer sajátosságait és különböző tipológiáit. Ezt követően megvizsgálom a társadalomtudományokban – és kiváltképp a nemzetközi biztonsági és konfliktuskezelési tanulmányok területén – meghatározó fontosságú elemzés szintjének problematikáját. A következő lépésben pedig saját kutatásomra adaptálom az összetartó, párhuzamos felépítésű kevert módszert és rámutatok arra, hogy a kevert módszer egyes pillérei a biztonságpercepció elemzése során megfeleltethetők a különböző szinteknek. A fejezet utolsó lépéseként operacionalizálom a biztonságpercepció összetartó, párhuzamos felépítésű módszerét az egyes vizsgálati

⁶ A magyar nyelv értelmező szótára: Percipiál. A Magyar Tudományos Akadémia Nyelvtudományi Intézete. <https://www.arcanum.hu/hu/online-kiadvanyok/search/?list=eyJmaWx0ZXJzJjogeyJNVSI6IFsiTkZPX0xFWF9MZlXhpa29ub2tfMUJFOEiX X0sICJxdWVyeSI6ICJwZXJjaXBpXHUwMGUxbCJ9> [2020.11.05.]

szintek kapcsán, és rámutatok arra, hogy hogyan folytatható le a kvalitatív és kvantitatív elemzés. Ahogy arra a módszertani résznél már utaltam, mindez a társadalom szintjén egy közvélemény-kutatást, a szakpolitikai elit szintjén pedig szakértői interjúk elkészítését és elemzését, valamint a stratégiai dokumentumok elemzését és a politikai diskurzus elemzését foglalja magában.

A negyedik és az ötödik fejezetek célja a biztonságpercepció koncepciójának vizsgálatához szükséges összetartó, párhuzamos felépítésű kevert módszer tesztelése a gyakorlatban, azaz a magyar biztonságpercepció vizsgálata. A különbség annyi, hogy míg a negyedik fejezet a társadalmi szintre fókuszál, addig az ötödik fejezet a szakpolitikai elit percepcióját elemzi. Mindkét fejezet során külön-külön áttekintem az empirikus mintavétel során alkalmazott módszerek háttérét és korlátjait. Ezt követően pedig elvégzem az empirikus elemzést. A negyedik fejezetben áttekintem a társadalmi percepcióval kapcsolatban rendelkezésre álló adatokat, majd pedig a Stratégiai Védelmi Kutatóintézet közvélemény-kutatására támaszkodva elemzem a társadalmi szintű biztonságpercepciót. Az ötödik fejezetben a szakpolitikai elit biztonságpercepciójának vizsgálata a már említett három különböző mintavétel alapján történik. A három mintavétel adatait ezt követően integrálom és általános következtetéseket fogalmazok meg a szakpolitikai elit biztonságpercepciójára vonatkozóan.

A hatodik fejezetben a társadalmi és a szakpolitikai elit szintjére vonatkozó adatokat hasonlítom össze. Ennek keretében először rámutatok a társadalmi és a szakpolitikai elit szintű biztonságpercepció hasonlóságaira és különbségeire, majd pedig ennek mentén integrálom a magyar biztonságpercepcióra vonatkozó eredményeket. Végül értelmezem a magyar biztonságpercepció kutatása során feltárt eredményeket, konvergenciákat és divergenciákat. Az empirikus szintű adatokból további következtetéseket állapítok meg az elméleti szintre vonatkozóan.

E fő logikai részeket követően a kutatás hetedik fejezetében áttekintem és összegzem a kutatási projekt egészét, megvizsgálom a megfogalmazott hipotézisek teljesülését és összegzem a kutatás során elért új tudományos eredményeket is, emellett pedig konkrét javaslatokat fogalmazok meg a tudományos eredmények szakpolitikai hasznosítására, valamint a további kutatási irányokra vonatkozóan.

2. A biztonságpercepció elmélete

A fejezet elsődleges célja, hogy feltérképezze a biztonságpercepció koncepciójának sajátosságait a nemzetközi biztonsági és konfliktuskezelési tanulmányok tudományterületének szakirodalmán belül. Elsősorban tehát arra keresem a választ, hogy hogyan jelent meg a biztonságpercepció koncepciója a tágabb tudományos diskurzusban, hogyan alkalmazták és alkalmazzák e koncepciót a nemzetközi biztonsági és konfliktuskezelési tanulmányokhoz kötődő különböző elméletek és elméleti irányzatok. A vizsgálat rámutat arra, hogy a biztonságpercepció egyaránt megjelenik a realista, a liberális és a konstruktivista elméleti iskolákhoz kötődő munkákban. Ez azért is jelentős megállapítás, mivel az elméleti iskolák és a hozzájuk kapcsolódó különböző elemzési keretek gyakran egymástól rendkívül különböző következtetésre jutnak mind a nemzetközi rendszer természetét, mind pedig az egyes államok viselkedését illetően. Ugyanakkor az, hogy a biztonságpercepció minden vizsgált elméleti iskola esetében központi helyet foglal el, rámutat arra, hogy e koncepció jelentősége a vizsgálódáshoz használt elméleti keretrendszerrel függetlenül megmarad.

Miután ezt bizonyítottam, a fejezet második felében rátérek a biztonságpercepció tartalmi kereteinek vizsgálatára. Ennek során a biztonságpercepcióhoz kötődő szakirodalom segítségével bemutatom a koncepció tartalmi elemeit. Ez abban is segíteni fog, hogy elhatároljam a biztonságpercepciót más kapcsolódó koncepcióktól és határterületektől, ezzel együtt itt kerül sor a biztonságpercepció koncepcionális kereteinek azonosítására is. A koncepció megértésével párhuzamosan pedig rámutatok annak korlátjaira is.

Végül a fejezet harmadik tartalmi egységében azt vizsgálom, hogy a szakirodalom alapján milyen különböző empirikus módszerek állnak rendelkezésre a biztonságpercepció vizsgálatához. E lépés kijelöli azokat az empirikus lehetőségeket, amelyek a dolgozat következő fejezetében elvezetnek majd a biztonságpercepció, illetve ezen belül a magyar biztonságpercepció vizsgálatát lehetővé tevő módszer kialakításához.

2.1. A biztonságpercepció megjelenése a szakirodalomban⁷

E fejezet célja, hogy áttekintse, hogyan alakult ki a biztonságpercepció koncepciója a nemzetközi biztonsági és konfliktuskezelési tanulmányok tudományterületén belül. Ahhoz ugyanis, hogy megérthessük a biztonságpercepcióval foglalkozó munkákat és a későbbiekben ezekre építve vizsgálhassuk a biztonságpercepció empirikus kérdéseit, elengedhetetlenül fontos elhelyeznünk e koncepciót a tudományterület tágabb kontextusában is. Éppen ezért a következőkben bemutatom, hogyan szivárgott be a biztonságpercepció fogalma a vonatkozó szakirodalomba a realista, a liberális és a konstruktivista elméleti iskolák esetében egyaránt.

Már itt fontos ugyanakkor leszögezni, hogy e dolgozat célja – a tartalmi keretek fenntartása érdekében – nem lehet ezen elméleti iskolák teljes szakirodalmának áttekintése vagy értelmezése. Nem céлом a realista, a liberális vagy a konstruktivista iskola sajátosságainak bemutatása, vagy a nemzetközi kapcsolatok elméletének átfogó áttekintése hiszen ezt már előttem számos szerző megtette.⁸ Vizsgálódásom során éppen ezért csak és kizárólag a legjelentősebb művekre fókuszálok és ezen belül is elsősorban arra keresem a választ, hogy a biztonságpercepció koncepciója hogyan jelenik meg az adott iskola értelmezési és elemzési keretein belül.

2.1.1. Úton a biztonságpercepció koncepciójának kialakulása felé – a realista iskola és a biztonsági dilemma

Kenneth Waltz 1979-ben megjelent, azóta pedig a nemzetközi biztonsági és konfliktuskezelési tanulmányok tudományterületein egyaránt meghatározóvá vált könyvében amellet érvelt, hogy az anarchikus körülmények között létező államok számára a biztonság elérése, megszerzése és fenntartása a legfontosabb cél, amelyet csak

⁷ A fejezet tartalma – kisebb változtatásokkal – publikálásra került a következő tanulmányban: Etl Alex: A nemzetközi kapcsolatok elméleti iskoláinak konfliktusértelmezése. In: Dr. Tóth Péter – Kovács Katalin: A konfliktuselemzés módszertani iskoláiról. Dialóg Campus Kiadó. Budapest.

⁸ Lásd például Burchill, Scott – Linklater, Andrew – Devetak, Richard – Donnelly, Jack – Paterson, Matthew – Reus-Smit, Christian – True, Jacqui (2005): *Theories of International Relations*. Third Edition. Palgrave Macmillan. Mcglinchey, Stephen – Walters, Rosie – Scheinflug Christian (2017): *International Relations Theory*. E-International Relations. England. vagy Kiss J. László (2009): *Változó utak a külpolitika elméletében és elemzésében*. Budapest. Osiris Kiadó. vagy Egedy, Gergely (2017): *Bevezetés a nemzetközi kapcsolatok elméletébe*. HVG-Orac Lap- és Könyvkiadó. 21. o.

önsegély útján érhetnek el az államok.⁹ Csak a túlélésük biztosítását követően képesek más célok (például profit, hatalom) követésére.¹⁰ E gondolat szakított az addigi – alapvetően Hans Morgenthau által megfogalmazott – klasszikus realista hagyománnyal, amely a hatalmat és az emberi természetet tette a nemzetközi kapcsolatok legfőbb mozzgóelemévé, a jó külpolitika legfontosabb céljaként pedig a hatalmi egyensúly fenntartását jelölte meg.¹¹ A Waltz által elindított neorealista vagy strukturális realista hullám ezt elvetve az államok biztonság iránti vágyát, biztonságra törekvését állította a középpontba. Ahogy erre építve később az offenzív realizmus egyik meghatározó alakja, John J. Mearsheimer fogalmaz: a nemzetközi kapcsolatok egy soha véget nem érő hatalmi harc színtere, amelyet az államok biztonságra való törekvése hajt az anarchikus keretek között.¹²

Egedy Gergely úgy foglalja össze a Waltz-féle strukturális realista érv központi elemét, hogy az szemben Morgenthau munkájával nem törekedett arra, hogy „*a nemzetközi élet minden jelenségére kiterjedő sémákat állítson fel: teóriájának érvényességi körét eleve a nemzetközi rendszerre korlátozta.*”¹³ Hasonlóan a klasszikus realistákhoz, a strukturális realisták szerint is az államok között egyfajta természeti állapot uralkodik, az államok felett álló hatalom hiányából fakadóan. Az államok feladatai e tekintetben általában egyformák, és mindegyikük legfontosabb motivációja, hogy biztosítsa saját túlélését. Mivel az államok feladatai lényegében egyformák, ezért elsősorban a (hatalmi) képességeik különböztetik meg őket egymástól. A saját túlélését pedig minden állam igyekszik biztosítani, ezért a rendszer sajátosságait figyelembe véve mindegyikük a legrosszabbra készül. Másképp megfogalmazva, egyik állam sem lehet biztos a másik szándékait illetően, és mivel a rendszerben anarchia uralkodik, ennél fogva

⁹ Waltz, Kenneth W. (1979): *Theory of International Politics*. University of California, Berkeley. 111 és 126. o.

¹⁰ Waltz, Kenneth W. i.m. 126. o.

¹¹ A klasszikus realista iskolával kapcsolatban lásd például: Romsics Gergely (2009): *A lehetetlen művészete. Diplomácia, erőegyensúly és vetélkedés a klasszikus realizmus elméletében*. Osiris kiadó. Budapest.

¹² Mearsheimer, John J. (2001): *The Tragedy of Great Power Politics*. W. W, Norton & Company. New York. London.

¹³ Egedy Gergely (2017): *Bevezetés a nemzetközi kapcsolatok elméletébe*. HVG-Orac Lap- és Könyvkiadó. 21. o.

mindig a legrosszabbat kell feltételeznie a másiktól a saját túlélésének biztosítása érdekében. Ez pedig áthidalhatatlan helyzetet eredményez köztük.¹⁴

A strukturális realista érv lényege tehát, hogy az államok nem feltétlenül a hatalmukat akarják maximalizálni a nemzetközi rendszerben, hanem a rendszer sajátosságai terelik őket bizonyos kényszerpályákra, amelyek mentén aztán cselekedniük kell. Mivel minden állam saját magáért felel, ezért a rendszer stabilitása és a rendszerszintű érdek követése helyett az önérdeket állítják a középpontba. Waltz szerint ez az oka annak, hogy a rendszerszintű, sok állam közti együttműködést kívánó problémák megoldása rendkívül komoly akadályokba ütközik. Történelmi távlatokban vizsgálva megállapítható, hogy a különböző nemzetközi rendszerek minőségükben nem térnek el (mind anarchikus), ezáltal pedig a valódi meghatározó különbséget köztük a hatalmi képességek eloszlása (gyakorlatilag a nagyhatalmak száma és képességei) jelenti. Ez csak akkor változna meg, ha egyfajta világkormány jönne létre, amely az anarchikus rendszer helyett hierarchikus szerveződési alapot hozna létre.¹⁵ Az adott (anarchikus) rendszer strukturális sajátosságai azok, amelyek a hatalmi egyensúlyozás politikájára kényszerítik az államokat. Ez az oka annak, hogy a belső szinten élesen különböző államok is hajlamosak egymással szövetségre lépni, ha a hatalmi egyensúly politikája azt diktálja (ilyennek tekinthető például az Egyesült Államok és a Szovjetunió szövetsége a náci Németországgal szemben).¹⁶

Waltz, Mearsheimer és a többi strukturális realista szerző szerint a biztonság egyenlő a túléléssel. Ennél többet viszont egyikőjük sem igazán árul el magának a biztonságnak a természetéről. A neorealista értelmezés alapján a biztonság egy nélkülözhetetlen alapelem, amelyből ha elég van, akkor a túlélés biztosított. Az azonban nyitott kérdés marad, hogy pontosan mennyi vagy mekkora biztonságra van szükség a túléléshez, ahogy az sem egyértelmű, hogy minek a túléléséről is beszélünk pontosan. Ha például egy állam túléléséről beszélünk, akkor tisztáznunk kellene azt, hogy mi az a pont, amelytől kezdve egy állam már nem él túl. Túlélés-e, ha az adott állam „csak”

¹⁴ Herbert, Butterfield (1950): *The Tragic Element in Modern International Conflict*. *The Review of Politics*. 12. évf. 2. szám. 147-164.

¹⁵ Egedy Gergely (2017): i.m. 21. o.

¹⁶ Donnelly, Jack (2005): *Realism*. In Scott Burchill, Andrew Linklater, RichardDevetak, Jack Donnelly, Matthew Paterson Christian Reus-Smit and Jacqui True (szerk.) *Theories of International Relations*. Third Edition. Palgrave Macmillan. 18. o.

függetlenségét, nemzeti szuverenitását veszti el, de területi épsége megmarad? Túlélés-e, ha az adott állam népességének egy jelentős részét egy másik állam kiírtja, majd pedig ezt a népséget egy másik etnikummal pótolja?

A biztonság fogalmával kapcsolatos koncepcionális dilemmára Arnold Wolfers mutatott rá 1952-ben, még a neorealista iskola térhódítását megelőzően. Wolfers szerint a biztonság, mint egyfajta érték, mind *objektív*, mind *pedig szubjektív viszonylatban értelmezhető*. Előbbi esetében a már megszerzett érték fenyegetettségétől való mentességet, utóbbi esetében pedig az attól a félelemtől való mentességet jelenti, hogy ezt a megszerzett értéket támadás fenyegetné.¹⁷ E két tényező ugyanakkor nem feltétlenül áll összhangban egymással, hiszen számos körülmény (például történelmi tapasztalat, országon belüli etnikai csoportok stb.) hatására a szubjektív biztonság eltérhet az objektív biztonságtól (és ez a tényező adja a későbbiekben még tárgyalt biztonságiasítás alapját is). Ez a Wolfers féle dichotómia ugyanakkor számos további problémát hordoz magában. Így például nyitva hagyja, hogy pontosan hogyan is különböztethetjük meg az objektívát a szubjektívtól, és hogy hol húzódik a határvonal e két fogalom között. Mindazonáltal Wolfers munkája több szempontból is jelentős. Így például azáltal, hogy rámutatott magának a fogalomnak a problematikus mivoltára, megtörte az addig uralkodó konszenzust arról, hogy a biztonság objektívan – a természeti jelenségekhez hasonlóan – mérhető. A szubjektív biztonság beemelése az elméletbe ugyanis azt a logikát követi, hogy a biztonságot valakinek észlelnie (percipiálnia) kell ahhoz, hogy tartalmat nyerjen.

Ez a gondolatmenet jelenik meg a strukturális realista iskola biztonsági dilemmáról alkotott elméleteiben is. A dilemma lényege, hogy az egyes politikai közösségek (legyen az egy törzs vagy akár egy állam) az anarchikus rendszer keretei között a saját biztonságuk növelésére törekszenek, ezáltal azonban más politikai közösségek számára fenyegetést jelentenek, mivel azok sosem lehetnek biztosak abban, hogy csak biztonságnövelő (és nem támadó jellegű) intézkedésekről van szó. Ahogy John Herz rámutat ezáltal a folyamat öngerjesztővé válik, hiszen minden szereplő a legrosszabbra készül.¹⁸ Sőt – az irányzat képviselői szerint – különösen extrém

¹⁷ Wolfers, Arnold. (1952). "National Security" as an Ambiguous Symbol. *Political Science Quarterly*. 67. évf. 4. sz. 482. o.

¹⁸ Herz, John. (1950). *Idealist Internationalism and the Security Dilemma*. *World Politics*, 2. évf. 2. sz. 157. o.

körülmények között e spirálfolyamat akár odáig is fajulhat, hogy az adott állam arra a következtetésre juthat, hogy saját biztonságát az agresszív terjeszkedés útján tudja csak szavatolni. Mivel azonban e lehetőséget a többi állam is észleli, így e folyamat kihat az egész rendszerre és a többiek is a legrosszabbra készülve kezdik fokozni a saját képességeiket, így a folyamat öngerjesztővé válik.¹⁹ Ez a probléma jelenik meg az egyik legrégebbi realista szerző, Thuküdidész Méloszi dialógusában is, amikor az athéniak a – náluk jóval korlátozottabb képességekkel rendelkező – mélosziak ellen vívott hadjáratuk során kifejtik, hogy „*Ti [mélosziak] se higgyétek, hogy meggyőzhettek minket, azt állítva, hogy noha ti a lakedaimoniak gyarmatosai vagytok, nem nyújthattok nekik fegyveres segítséget, vagy hogy nekünk még soha semmi sérelmet nem okoztatok.*”²⁰ Ebben az értelmezésben Athén tehát támadásra kényszerül saját túlélésének biztosítása érdekében. A tény, hogy az adott szereplő sosem lehet biztos a másik szándékait illetően, Herbert Butterfield tragikus csapdahelyzetként jellemzi, amely szerinte központi helyet foglal el a nemzetközi konfliktusok kialakulásának okai közt.²¹ Bizonyos szempontból e problémakör gyakorlati megvalósulásának tekinthetők a különböző fegyverkezési versenyek (például a hidegháború idején). A lényeg számunkra, hogy implicit módon tehát mind Thuküdidész, Butterfield és Herz arra mutatnak rá, hogy a biztonság bizonyos szempontból relatív és szubjektív, csak adott szereplő percepcióján múlik, adott körülmények között.

A biztonsági dilemma koncepciójának megalkotásával egyidejűleg tehát a biztonságpercepció koncepciója is központi fontosságúvá vált. E ponttól kezdve a strukturális realista értelmezés szerint a biztonság csak a percepción keresztül nyerhet értelmet, a szereplők biztonságpercepciójának vizsgálata tehát elengedhetetlen, ha egy szereplő politikai cselekedeteit szeretnénk értelmezni a nemzetközi rendszerben.

A percepció szerepének megerősödését eredményezte a realista iskolán belül Stephen M. Walt fenyegetés-egyensúly elméletének megszületése is. Az elmélet alapjait Walt az 1985-ben publikált cikkében fektette le, amelyben a szövetségek létrejöttével kapcsolatban vizsgálta az egyensúlyozás (balancing) és a potyautas viselkedés

¹⁹ Uo.

²⁰ Thuküdidész: A peloponnészoszi háború. Muraközy Gyula fordítása. Osiris Kiadó. 1999. Budapest. 398. o.

²¹ Butterfield, Herbert. i.m. 15. o.

(bandwagoning) kialakulásának lehetőségét.²² E cikkében, majd néhány évvel később a fenyegetés-egyensúlyt vizsgáló könyvében Walt arra mutatott rá, hogy az államok közti egyensúlyozás alapvetően nem azok hatalmi képességeitől függ, mint ahogyan azt a hatalmi egyensúly elmélete alapján várnánk. Ha így lenne, akkor az adott rendszer keretei között az államok a legnagyobb hatalmi képességgel rendelkező állammal szemben egyensúlyoznának, ezt ugyanakkor a gyakorlati tapasztalatok nem támasztják alá, hiszen például a második világháború idején Németország jóval korlátozottabb hatalmi képességekkel rendelkezett, mint a szövetségesek, míg a hidegháború során az Egyesült Államok hatalmi képességei messze megelőzték a Szovjetunió képességeit, az államok jelentős része mégsem Washingtonnal szemben egyensúlyozott.²³ Walt ezzel szemben amellet érvel, hogy az államok azzal az állammal szemben egyensúlyoznak, amely nagyobb fenyegetést jelent (fenyegetés-egyensúly).²⁴ E fenyegetés nagyságát Walt szerint alapvetően három tényező határozza meg: a földrajzi közelség (minél közelebb van az adott állam, annál nagyobb fenyegetést jelent); az offenzív képesség szerepe (az állam minél inkább offenzív képességek előteremtésére költi erőforrásait, annál nagyobb fenyegetést jelent); valamint az agresszív szándékok megléte (minél inkább agresszívak a szándékai, annál nagyobb fenyegetést jelent).²⁵ Walt tehát jól láthatóan központi helyre emeli a percepciót, azáltal, hogy az államok közti viszonyrendszert összeköti a fenyegetés mértékének a kérdésével.²⁶

A fenyegetés-egyensúly működését számos munka vizsgálta a gyakorlatban. Paul Fritz és Kevin Sweeney – bár hangsúlyosan elhatárolják magukat Walt fenyegetés-

²² Walt, Stephen M. (1985): Alliance Formation and the Balance of World Power. *International Security*. 9. évf. 4. sz. 3-43.

²³ Walt, Stephen M. (1987): *The Origins of Alliances*. Cornell University Press. 264.

²⁴ Uo. 263.

²⁵ Uo. 276-279.

²⁶ Olyannyira, hogy Walt munkája már-már konstruktivista jellegzetességeket mutat, bár Walt maga hagyományosan a realista keretekhez ragaszkodik. Ezzel kapcsolatban lásd például: Kratochvíl, Petr (2004): *The Balance of Threat Reconsidered: Construction of Threat in Contemporary Russia*. Paper presented at the Fifth Pan-European Conference. A fenyegetés-egyensúly elméletével kapcsolatban számos további munka született az évek során. Ezek nem kapcsolódnak szorosan a biztonságpercepció elemzéséhez kapcsolódó vizsgálódásunkhoz, ugyanakkor fontos adalékként szolgálhatnak az elmélet megértéséhez. Lásd például: Bock, Andreas M. (2013): *Why Balancing Fails? Theoretical reflections on Stephan M. Walt's "Balance of Threat" Theory*. Arbeitspapiere zur Internationalen Politik und Außenpolitik. 2013/2.; Martin, Susan B. (2003): *From Balance of Power to Balancing Behavior: The Long and Winding Road*. In: Andrew K. Hanami (szerk.): *Perspectives on Structural Realism*. Palgrave Macmillan.; Cooper, Scott (2003): *State-Centric Balance of Threat Theory*. *Security Studies*. 13. évf. 2. sz. 306-349.

egyensúly elméletétől – statisztikai eszközökkel mutatják ki, hogy az egyensúlyozás kapcsán a külső fenyegetés mérete a leginkább meghatározó tényező.²⁷ Steve Yetiv empirikus szinten arra is rámutat, hogy a hatalmi egyensúly elmélete kevés magyarázó erővel bír a Perzsa-öböl térségében. Ezzel szemben ugyanakkor több tényezőt is azonosít, amelyek a fenyegetés-egyensúly elméletét erősíthetik. Yetiv szerint ilyen például, ha az egyensúlyozó állam úgy véli, hogy nem valószínű a megegyezés a leginkább fenyegetést jelentő szereplővel. Ehhez hasonlóan az egyensúlyozást segítheti az is, ha az észlelt fenyegetés katonai jellegű (és nem pusztán politikai vagy ideológiai).²⁸ Végül pedig Yetiv arra is rámutat, hogy egy külső szereplő nagyobb valószínűséggel egyensúlyoz regionális szinten, ha az nem hat ellentétesen a globális szintű fenyegetéssel szembeni egyensúlyozásra.²⁹ Függetlenül azonban attól, hogy a gyakorlatban mennyire tekintjük alkalmazhatónak a fenyegetés-egyensúly elméletét, a lényeg számunkra ezen a ponton ismét az, hogy a strukturális realista irányzat e tekintetben is központi szerepbe helyezi a percepciót. Ez azért is jelentős felismerés, mert bár a strukturális realizmusból később kiemelkedik az offenzív realizmus és a defenzív realizmus aliskolája is, a biztonsági dilemma – és ezáltal a biztonságpercepció – központi szerepe mindvégig megmarad.

Az offenzív realista értelmezés szerint a nemzetközi rendszer meghatározó tényezői a félelem, az önsegély és a hatalommaximalizálás. Az elmélet arra mutat rá, hogy a nagyhatalmak félnek egymástól, mert sosem lehetnek biztosak a másik szándékaiban, és mivel a túlélésük forog kockán, ez a félelem nem szüntethető meg. Mivel minden állam ki van téve e problémának, ezért a saját túlélésüket csak ők maguk tudják garantálni, önsegély útján, a saját érdekeiket követve.³⁰ A túlélés pedig a legegyszerűbben úgy biztosítható, hogy az adott állam a legnagyobb hatalom birtokosa a rendszeren belül.³¹ Ennélfogva pedig az államok mindig arra törekednek, hogy különböző eszközökkel (legyenek azok gazdasági, diplomácia, katonai vagy más jellegűek) a saját érdeküknek megfelelően módosítsák a hatalmi egyensúly rendszerét.³² Mivel a rendszeren belül az

²⁷ Fritz, Paul – Sweeney, Kevin (2004): The (de)Limitations of Balance of Power Theory. *Empirical and Theoretical Research in International Relations*. 30. évf. 4. sz. 285-308.

²⁸ Yetiv, Steve (2006): The Travails of Balance of Power Theory: The United States in the Middle East. *Security Studies*. 15. évf. 1. sz. 102.

²⁹ Uo.

³⁰ Mearsheimer, John J. i.m. 33. o.

³¹ Uo.

³² Uo. 34. o.

egyik állam nyeresége, közvetve a másik állam vesztesége, ezért a nagyhatalmak zéró összegű játszmában vesznek részt.³³ A végső cél tehát a hegemonná válás, azaz a rendszer teljes dominálása. Mearsheimer szerint lényegében lehetetlen, hogy egy állam globális hegemonná váljon a nemzetközi rendszerben, lehetősége van viszont a regionális szintű hegemonia elérésére és a közelébe eső földrajzi régiók kontroll alatt tartására. Azok az államok, amelyek elérik ezt a pozíciót arra törekszenek, hogy megakadályozzák a többi nagyhatalom regionális hegemonná válását. Az offenzív realista értelmezés szerint tehát a rendszer belső dinamikáját alapvetően az egymástól való félelem határozza meg. Nem nehéz felismerni, hogy e félelem pedig nem másból vezethető le, mint a szereplő biztonságpercepciójából.

Az offenzív realista értelmezéssel több ponton vitába szálló defenzív megközelítés kiindulópontja, hogy a nemzetközi rendszerben anarchia van és ez az anarchia a fentiekben már tárgyalt biztonsági dilemma kialakulásához vezet. E biztonsági dilemma hatásai (nevezetesen, hogy adott állam biztonságnövelő intézkedései más állam biztonságát csökkenthetik) megkerülhetetlenek a rendszer szereplői számára.³⁴ Az államok sok esetben hajlandók lennének az egymás közti status quo fenntartására, ugyanakkor tragikus csapdahelyzetük és az egymástól való félelmük ezt nem teszik lehetővé.³⁵ Éppen ezért a defenzív realisták szerint oly módon kell alakítani a struktúrákat, hogy azok inkább az együttműködést ösztönözzék az államok között és elrettentsék őket a konfliktusoktól. Ahogyan Van Evera megfogalmazza, az államok harcolnak egymással *„amikor úgy vélik, hogy győzni fognak, amikor úgy vélik, hogy előnyük származik abból, ha övék a kezdeményezés, amikor relatív hatalmi képességeik csökkennek, amikor relatíve nagy az erőforrások csoportosulása és mindenekelőtt, amikor úgy vélik, hogy a hódítás könnyű.”*³⁶ Ennélfogva az államok percepciója (például az adott helyzetről alkotott véleménye) központi jelentőségűvé válik a nemzetközi rendszer konfliktusossága szempontjából. A defenzív realisták szerint a konfliktusok kialakulásának esélye pedig jelentős mértékben csökkenthető bizonyos strukturális változók beépítésével, amelyek

³³ Uo.

³⁴ Jervis, Robert (1999): Realism, Neoliberalism, and Cooperation: Understanding the Debate. International Security. 24. évf. 1. szám. 49. o.

³⁵ Uo.

³⁶ Van Evera, Stephen (1999): Causes of War: Power and the Roots of Conflict. Cornell University Press.

hozzájárulnak a percepciók megváltoztatásához. Bár a biztonsági dilemma nem megkerülhető egyik állam számára sem, ugyanakkor a konfliktusok kialakulásának veszélye nem egyforma. Ilyen strukturális változó lehet az offenzív-defenzív egyensúly (a támadó és védelmi célú katonai eszközök közti különbségtétel, mobilizációs képességek, a katonai fejlettség foka, a háború megvívásának módszerei stb.), a földrajzi távolság, a nyersanyagokhoz való hozzáférés, a nemzetközi gazdasági nyomásgyakorlás és a regionális katonai egyensúly.³⁷ Ehhez hasonlóan a defenzív realisták arra is felhívják a figyelmet, hogy a külpolitika nagyban függ a külpolitikai vezetők és döntéshozók meggyőződéseitől, fogalmi rendszerétől, percepciójától, ellenségképétől, a döntéshozatal rendszerétől, valamint a belpolitikai helyzettől.³⁸ Ennélfogva a percepció pontosítása, a különböző bizalomerősítő intézkedések és a különböző strukturális változók mind hozzájárulhatnak a biztonsági dilemma negatív hatásainak korlátozásához, ezáltal pedig a nemzetközi konfliktusok csökkentéséhez. Más szóval, a defenzív realista értelmezés szerint a biztonságpercepció nemcsak, hogy központi fontosságú a nemzetközi konfliktusok értelmezése szempontjából, de ráadásul hozzájárulhat a rendszer konfliktusosságának növeléséhez vagy csökkentéséhez is.

Összegezve tehát azt láthatjuk, hogy bármely irányzat felől közelítünk is, a realista értelmezési keretrendszer (elsősorban a strukturális realizmus létrejöttétől kezdődően) központi szerepet tulajdonít a biztonságpercepciónak, elsősorban a biztonsági dilemma koncepciójának köszönhetően. A szereplők biztonságpercepciója az, ami végső soron tartalmat ad a biztonság fogalmának. és éppen ezért a szereplők biztonságpercepciója határozza meg a nemzetközi rendszer belső sajátosságait is.

2.1.2. Úton a biztonságpercepció koncepciójának kialakulása felé – a liberális iskola és a demokratikus béke

A nemzetközi kapcsolatok elméleti iskoláit vizsgálva azonban az is kiderül, hogy nem csak a realista iskola számára bír központi jelentőséggel a biztonságpercepció koncepciója. Ehhez hasonlóan a percepció szerepe implicit módon a liberális iskola

³⁷ Taliaferro, Jeffrey W. (2000): Security Seeking under Anarchy. *Defensive Realism Revisited*. *International Security*. 25. évf. 3. szám. 137. o.

³⁸ Uo. 141-142. o.

munkáiban is előtérbe kerül. Hasonlóan ugyanakkor a realista iskolához, a liberális iskola esetében sem elsősorban a klasszikus irányzatok, hanem a modern liberális értelmezések emelték be a biztonságpercepciót az elemzésbe.

A klasszikus liberális értelmezés megteremtése elsősorban Immanuel Kant és Joseph Schumpeter nevéhez kötődik. Kant „*Az örök béke*” című munkájában kifejti, hogy az olyan államokban, ahol az uralkodó hatalma korlátlan, a háborúskodás csak és kizárólag a döntéshozó önkényén múlik. Ezzel szemben a republikánus alkotmányon alapuló államok sokkal kevésbé hajlandók a háborúra, hiszen ahhoz a polgárok közös döntése szükséges, és e döntés meghozatala előtt mérlegelnék annak gazdasági és minden más jellegű kockázatait is. Ezzel együtt pedig arra is rámutat, hogy a „*népjognak szabad államok föderalizmusán kell alapulnia*”, azaz egyfajta népszövetség jön létre a republikánus alkotmányon alapuló államok között.³⁹ Kanthoz meglehetősen hasonlóan gondolkodik Joseph Schumpeter, aki ugyanakkor nem önmagában az államformában, hanem a demokrácia és a kapitalizmus interakciójában látta a nemzetközi béke elsődleges garanciáját. Schumpeter szerint, mivel a kapitalizmusban az emberek energiáit a termelés köti le, ezért – a gazdasági racionalizmusból fakadóan – az esetleges háború okozta instabilitás elrettentő erővel bír számukra.⁴⁰ Ezzel szemben a háborúból csak és kizárólag a háború megvívásában érdekelt szűk kör profitálhat, tehát egy demokratikus/liberális berendezkedésű államban az ő érdekük nem kerekedhet felül a többségi érdeken.⁴¹ Ennélfogva pedig a demokratikus kapitalizmus békéhez vezet, amelyet tovább erősítenek a különböző nemzetközi szervezetek, amelyeket e rendszerek létrehozhatnak. Schumpeter ezzel a John Stuart Mill és Adam Smith által megkezdett gondolatot folytatja és rámutat arra, hogy az államok közti közös gazdasági érdek az, amely hozzájárulhat a nemzetközi erőszakos konfliktusok felszámolásához, ennek viszont alapfeltétele a szabadkereskedelem megteremtése.

A modern liberális iskola a hidegháború végét követően nyert teret a tudományos diskurzusban, hiszen a realista értelmezés önmagában képtelen volt megjósolni a Szovjetunió összeomlását. A rendkívül sokat idézett Francis Fukuyama az 1990-es évek

³⁹ Kant, Immanuel: *Az örök béke*. Babits Mihály fordítása. Európa Könyvkiadó. 1985. Budapest.

⁴⁰ Doyle, Michael W. (1986): *Liberalism and World Politics*. *The American Political Science Review*. 80. évf. 4. szám. 1153. o.

⁴¹ Uo.

elejének eseményeire, elsősorban pedig a Szovjetunió összeomlására úgy tekintett, mint a liberális demokráciák ideológiai győzelmére, hiszen azok – a kommunista modell megroppanásával – gyakorlatilag vetélytárs nélkül maradtak.⁴² Ezt támasztotta alá a globális demokratizálódási hullám Kelet-Ázsiától Kelet-Európán keresztül egészen Latin-Amerikáig. Ahogy arra Scott Burchill rámutat, Fukuyama számára a hidegháború vége az ideális állam és a liberális ideológia, valamint a kapitalizmus győzelmét jelentette, és úgy vélte, hogy az alapvető elvek és az intézményi struktúrák szintjén már nem várható jelentős változás.⁴³ Mindennek számos következménye van: egyfelől Fukuyama szerint az emberiség politikai és gazdasági fejlődése véget ér a liberális-kapitalista modellnél; másodsorban e modell terjedése kapcsán nem jelentenek problémát a kulturális és nemzeti sajátosságok; harmadszor pedig az államok belpolitikai berendezkedése alapvetően meghatározza a nemzetközi rendszer konfliktusosságát.⁴⁴

A liberális iskola és a biztonságpercepció egy másik kapcsolódási pontjára mutat rá Andrew Moravcsik *Liberalism and International Relations Theory* című munkája.⁴⁵ Bár Moravcsik a nemzetközi kapcsolatok liberális elméletének alapjaival kapcsolatban és a különböző liberális tézisek szintetizálása során kerüli a percepció kifejezés használatát, munkájában mégis implicit módon jelentős a percepció szerepe, hiszen elsősorban a külpolitika társadalmi és belpolitikai meghatározottságára világít rá. Ez utóbbi kapcsolat több elemre vezethető vissza. Egyfelől Moravcsik rámutat arra, hogy a liberális felfogás szerint, a legfontosabb politikai szereplők tagjai a hazai társadalomnak, és egyénként, illetve különböző csoportok tagjaiként a saját érdekeik képviselőire törekcsenek.⁴⁶ Másfelől Moravcsik azt is hangsúlyozza, hogy a liberális értelmezésben a kormányzat mindig a társadalom egy szegmensét reprezentálja, és e szegmens érdekeit jeleníti meg az állami politika szintjén (az ugyanakkor, hogy e szegmens mennyire tág, már jelentősen

⁴² Fukuyama, Francis (1992): *The End of History and the Last Man*. London. xi-xii. o.

⁴³ Burchill, Scott (2001): *Liberalism*. In Scott Burchill, Andrew Linklater, Richard Devetak, Jack Donnelly, Matthew Paterson Christian Reus-Smit and Jacqui True (szerk.) *Theories of International Relations*. Third Edition. Palgrave Macmillan. 56. o.

⁴⁴ Uo.

⁴⁵ Moravcsik, Andrew (1992): *Liberalism and International Relations Theory*. Center for European Studies. Harvard University. 92-6. Moravcsik liberális értelmezésével kapcsolatban lásd még: Moravcsik, Andrew (2002): *Liberal International Relations Theory. A Scientific Assessment*. In Colin Elman és Miriam Fendius Elman (szerk.) *Progress in International Relations Theory*. MIT Press, Cambridge.

⁴⁶ Moravcsik, Andrew (1992): i.m. 6. o.

függ a kormányzati rendszer sajátosságaitól).⁴⁷ Harmadrészt pedig, a liberális értelmezés szerint az államok viselkedése – és így a nemzetközi kooperáció, illetve a nemzetközi konfliktusok – az állami preferenciákat tükrözik.⁴⁸ Ha azonban mindezeket elfogadjuk, akkor azt is el kell fogadnunk, hogy az egyéni vagy csoport szintű érdekek formálódása elválaszthatatlan az egyéni vagy csoport szintű percepciótól, már csak a különböző pszichológiai tényezők miatt is. A kül- és belpolitikai szintek ily módon történő összekötése tehát ismételten rámutat arra, hogy a liberális iskola esetén is központi helyet foglal el a percepció, függetlenül attól egyébként, hogy Moravcsik érvei helytállóak-e vagy sem.

Ez utóbbi sajátosságot – tehát a belpolitikai berendezkedés jelentőségét – vizsgálja a demokratikus béke elmélete is. Michael W. Doyle már 1983-ban íródott cikkében rámutatott arra, hogy a liberális demokráciák nemzetközi kapcsolatai alapvetően különböznek a nem liberális demokráciák nemzetközi kapcsolataitól. Doyle munkájában visszatér a Kant által megszabott keretekhez, és a nemzetközi háborúk vizsgálatán keresztül arra a következtetésre jut, hogy bár a liberális berendezkedésű államok számos háborúba bocsátkoztak az elmúlt évszázadok során, ugyanakkor az alkotmányosan stabil alapokon álló liberális demokráciák nem vívtak egymással háborút.⁴⁹ Mindez Doyle szerint nem azt jelenti, hogy ilyen háború teljesen elképzelhetetlen, ugyanakkor az empirikus adatok alapján szembeötlő azok hiánya, ezek az államok ugyanis sokkal inkább hajlamosak érdekkonfliktusaikat más módon rendezni. Doyle azt is hangsúlyozza, hogy mindez nem jelenti a nemzetközi rendszer bizonyos sajátosságainak megváltozását. A rendszer ugyanis véleménye szerint továbbra is anarchikusnak tekinthető, amelyben a realisták által meghatározott biztonsági dilemma minden államot érint.⁵⁰ Ez alól a liberális demokráciák sem jelentenek kivételt, ám képesek arra, hogy mérsékeljék ennek hatásait. Az alapvetően stratégiai érdekeken alapuló szövetségek és gazdasági kapcsolatok liberális és nem liberális államok között törekenyek és múlandók, ugyanakkor a liberális államok hasonló sajátosságain és a közös érdekeken alapuló politikai közösség láthatóan stabil

⁴⁷ Moravcsik, Andrew (1992): i.m. 9. o.

⁴⁸ Moravcsik, Andrew (1992): i.m. 10. o.

⁴⁹ Doyle, Michael W. (1983): Kant, Liberal Legacies, and Foreign Affairs. *Philosophy and Public Affairs*. 12. évf. 3. szám. 213. o.

⁵⁰ Uo. 232. o.

alapot biztosít az agresszió elkerülésére egymással való kapcsolataik során.⁵¹ Fontos kitétel azonban, hogy mindez nem jelenti, hogy a liberális demokráciák kerülnek a háború alkalmazását a nem liberális demokráciákkal szemben.⁵² Csak ha az elmúlt évek példáit nézzük, jól szimbolizálja mindezt a NATO beavatkozása a Balkánon és Afganisztánban, vagy az Egyesült Államok és szövetségeseinek iraki intervenciója is.

Bár maga a demokratikus béke elmélete nem Michael W. Doyle nevéhez fűződik, 1983-ban megjelent írása mégis nagyban hozzájárult annak népszerűvé válásához és az elmélet körüli akadémiai viták felélénküléséhez.⁵³ Stuart A. Bremer 1816-1965 közötti mintavételének segítségével arra a végkövetkeztetésre jutott, hogy a demokráciák közti – kevésbé erőszakos – konfliktusok esélye statisztikailag szignifikánsan kisebb.⁵⁴ Hozzá hasonlóan Zeev Maoz és Bruce Russett is statisztikai eszközökkel igazolta, hogy a demokráciák – bár a nem demokráciákhoz hasonló mértékben vesznek részt

⁵¹ Uo.

⁵² Uo. 235. o.

⁵³ Bár e munkának alapvető nem célja a biztonsági dilemma vagy éppen a demokratikus béke elméletének bizonyítása/cáfolata, ugyanakkor fontos leszögezni, hogy a demokratikus béke elmélete körül mind a mai napig nem alakult ki egyértelmű tudományos konszenzus. Ennek oka, hogy a demokratikus béke elméletének statisztikai eszközökkel történő bizonyítása nélkülözhetlenné teszi a demokráciák pontos fogalmi meghatározását és a demokráciák/nem-demokráciák közti határvonal kijelölését. Már ez számos értelmezésnek enged teret. Így például Doyle hangsúlyozza, hogy az elmélet csak a stabil, három évnél idősebb demokráciákra vonatkozik. James Lee Ray szerint, csak a számos kritériumnak (például a felnőtt lakosság legalább 50 %-a szavazhat, legalább egyszer már sor került hatalomátadásra) megfelelő demokráciák mintáján értékelhető a demokratikus béke elmélete. Ehhez hasonlóan, az elmélet kapcsán további fogalmi problémát jelent a háború tartalmi elemeinek meghatározása. Más szóval az, hogy pontosan hány halálos áldozattól kezdődően tekinthetünk egy konfliktust háborúnak? Hiszen, ha például csak a relatíve nagyméretű háborúkra fókuszálunk, úgy kis méretű lesz a statisztikai méréshez használt mintánk és olyan konfliktusokat hagyunk figyelmen kívül, mint például az Izland és az Egyesült Királyság között a '60-as, '70-es évek során vívott, tökehal „háborúk.” Éppen ezért az elmélet nem aratott osztatlan sikert akadémiai körökben. Henry S. Farber és Joanne Gowa mellett érvelnek, hogy a demokráciák közti békés állapot elsősorban a hidegháború időszakának sajátos jellemvonása, és ezt megelőzően nem maga a demokráciák fejlődése, hanem a demokratikus berendezkedésű államok közös érdekei határozták meg a konfliktusokat. Azar Gat pedig amellel érvel, hogy bár a demokratikus államok közti béke valóban létező jelenség, ugyanakkor annak elsődleges kiváltó oka nem a demokráciák létrejötte, hanem a modernitás más elemei (például gazdasági kapcsolatok) azok, amelyek kevésbé kifizetődővé teszik a háborúkat. Forrás: Hasonlóan a kereskedelmi kapcsolatok békében játszott szerepét hangsúlyozza John R. Oneal és szerzőtársainak munkája. Forrás: Ray, James Lee (1995): *Democracy and International Conflict*. University of South Carolina Press. Gat, Azar (2017) *The Causes of War and the Spread of Peace: But Will War Rebound?* Oxford: Oxford University Press. Farber, Henry S. – Gowa, Joanne (1997): *Common Interests or Common Politics? Reinterpreting the Democratic Peace*. *The Journal of Politics*. 59. évf. 2. sz. fOneal, John R. – Frances H. Oneal – Zeev Maoz – Bruce Russett (1996): *The Liberal Peace: Interdependence, Democracy, and International Conflict, 1950-85*. *Journal of Peace Research*. 33. évf. 1. sz. 11-28. o.

⁵⁴ Stuart A. Bremer (1993): *Democracy and militarized interstate conflict, 1816–1965*. *International Interactions*. 18. évf. 3. sz.

konfliktusokban – jellemzően nem kerülnek erőszakos konfliktusba egymással és a demokrácia megléte jelentősen csökkenti az eskaláció valószínűségét.⁵⁵

Abban viszonylag hamar konszenzus született, hogy a demokráciák továbbra is előszeretettel alkalmazzák a háború eszközét nem-demokráciákkal szemben, ugyanakkor számos kérdés felvetődött annak kapcsán, hogy valóban lemondanak-e a háborúról egymás közti viszonyaikban. Erre mutat rá Michael Tomz és Jessica L. Weeks, akik szerint a demokráciák közvéleménye kevésbé támogató más demokráciákkal szembeni esetleges katonai csapások kapcsán. Ennek egyik oka, hogy a közös demokratikus hagyomány megváltoztatja az adott állammal és az általa jelentett fenyegetéssel kapcsolatos percepciót a társadalmon belül.⁵⁶

E ponton tehát ismét elérkezünk a biztonságpercepció koncepciójának megjelenéséhez, ezúttal a liberális iskolán belül, a demokratikus béke elmélete kapcsán. Hasonlóan a biztonsági dilemma koncepciójához, a fenti értelmezés alapján a demokratikus béke elmélete is arra mutat rá, hogy a szereplők egymásról kialakított percepciója az, amely végső soron meghatározza a nemzetközi rendszer konfliktusosságát. A különbség annyi, hogy a liberális értelmezés szerint a szereplők belpolitikai berendezkedése az, amely leginkább hatással van e percepciók alakítására és módosítására, ezáltal pedig elsősorban e belpolitikai tényező tekinthető kulcsfontosságúnak a biztonságpercepció alakítása szempontjából.

2.1.3. Úton a biztonságpercepció koncepciójának kialakulása felé – a konstruktivista fordulat

A korábbiakban röviden áttekintett elméletek (realista és liberális iskola) végső soron elvezetnek a biztonságpercepció koncepciójának megjelenéséig és alkalmazásáig. Nincs ez azonban másképp a konstruktivista iskola esetében sem. Sőt, talán azt is megkockáztathatjuk, hogy a biztonságpercepció jelentősége ezen iskola keretei között válik a leginkább egyértelművé.

⁵⁵ Maoz, Zeev és Bruce Russett (1993): Normative and Structural Causes of Democratic Peace. *American Political Science Review*. 87. évf. 3. sz. 624-638.

⁵⁶ Tomz, Michael és Jessica L. Weeks (2013): Public Opinion and the Democratic Peace. *American Political Science Review*. 107. évf. 4. sz.

Nicholas Onuf szavaival kifejezve, a konstruktivizmus a társadalmi kapcsolatok tanulmányozásának módszere. Ez a módszer számos előfeltevésre támaszkodik munkája során. Így például abból indul ki, hogy az emberek szociális lények, és a társadalmi kapcsolataik teszik őket emberré.⁵⁷ Más szóval kifejezve, a társadalmi kapcsolatok konstruálják az embereket azzá, amik. Mindez pedig megfordítva is igaz, az emberek teszik a világot olyanná, amilyen.⁵⁸ Kétirányú folyamatról van tehát szó, amelyben az emberek a társadalmat, a társadalom pedig az embereket alakítja (konstruálja).⁵⁹

A nemzetközi kapcsolatok területén ennek jelentőségét Alexander Wendt híressé vált példája illusztrálja a legjobban. Wendt rámutat arra a szembeötlő paradoxonra, hogy az Egyesült Államok számára jóval kisebb fenyegetést jelent az Egyesült Királyság több száz nukleáris fegyvere, mint néhány darab észak-koreai nukleáris fegyver.⁶⁰ Pusztán a realista és a liberális elméletek diktálta logikát követve ez a jelenség nem magyarázható, hiszen egy önsegély alapú anarchikus rendszer keretein belül, a több nukleáris fegyverrel rendelkező Egyesült Királyság jóval nagyobb károkat tudna okozni az Egyesült Államoknak, ezáltal pedig nagyobb fenyegetést is jelentene Washington számára. Az Észak-Korea által jelentett fenyegetés azonban a „barát” és „ellenség” kategóriák által nyer értelmet, amelyek pedig úgynevezett szociális (társadalmi) konstrukciók. A materiális tényező tehát nem önmagában jelentős, hanem a hozzá társított szociális konstrukción keresztül nyer értelmet. A nukleáris fegyverek önmagukban keveset árulnak el a fenyegetés természetéről, ha nem társul melléjük társadalmi kontextus és jelentéstartalom.⁶¹ Mindez nem azt jelenti, hogy a realista vagy éppen a liberális elméletekben megjelenő nemzetközi struktúrák nem lennének jelentősek. A konstruktivista irányzat nem kérdőjelezi meg a materiális struktúrák létezését, viszont hozzáteszi, hogy mindezek csak a szociális konstrukciókkal értelmezhetők. E konstrukciók sok esetben relatíve stabilnak tűnhetnek, ugyanakkor sohasem teljesen

⁵⁷ Onuf, Nicholas Greenwood (2013): *Making Sense, Making Worlds. Constructivism in social theory and international relations.* Routledge. New York. 4. o.

⁵⁸ Uo.

⁵⁹ Uo.

⁶⁰ Wendt, Alexander (1992): *what States Make of it: The Social Construction of Power Politics.* *International Organizations.* 46. évf. 2. szám. 78. o.

⁶¹ Theys, Sarina (2017): *Constructivism.* In Stephen Mcglinchey, Rosie Walters és Christian Scheinpflug (szerk): *International Relations Theory.* E-International Relations Publishing. Bristol. 36. o.

állandók.⁶² Múshogy kifejezve, a szereplők egymásról alkotott percepciója az, ami végső soron meghatározza a materiális tényezők tartalmát, ezáltal pedig a nemzetközi kapcsolatok dinamikáját.

Emellett a konstruktivisták szerint e normatív struktúrák a szereplők identitását is befolyásolják, ami pedig azért kiemelten fontos, mert az identitás hatással van az érdek meghatározására, ezáltal pedig a cselekvésre is.⁶³ A realista és a liberális irányzatok nem mutatnak érdeklődést az iránt, hogy hogyan jönnek létre az elemzett szereplők preferencia-rendszerei, a lényeg csupán az, hogy hogyan próbálják megvalósítani céljaikat az adott stratégiai térben. Ezzel szemben a konstruktivisták szerint a nemzetközi politika jelenségeinek tanulmányozásához alapvető fontosságú az érdekek kialakításának vizsgálata.⁶⁴ Az identitás pedig az érdek kialakításának és meghatározásának alapja. Az érdek meghatározásának folyamata szociális folyamat, amely egyaránt támaszkodik az adott a szereplő(k) létező elképzeléseire, történelmi tapasztalataira, szerepkoncepciójára stb.⁶⁵

További fontos konstruktivista érv, hogy a szereplők és a struktúrák kölcsönösen konstruálják egymást. Azaz a struktúrák alakítják a szereplők identitását és érdekeit, de fordítva is, a szereplők a struktúrák által szabott keretek között léteznek.⁶⁶ Ebben az értelmezésben a struktúra annyit tesz, mint azok a rendszerek és közös jelentéstartalmak, amelyek kialakítják a nemzetközi kontextust, míg a szereplő az az entitás, ami ebben a kontextusban tevékenykedik, cselekszik.⁶⁷ Ez nem pusztán annyit jelent, mint a neorealista olvasatban a szereplők és struktúrák viszonya. Több ennél, hiszen a konstruktivista nézőpont szerint a szereplők cselekedetei maguk is hozzájárulnak a nemzetközi rendszer (ezen belül pedig a különböző normák, szabályok, szokások stb.) alakításához, míg ezzel párhuzamosan e rendszer (és annak normái, szabályai, szokásai

⁶² Hurd, Ian (2010): Constructivism. In Christian Reus-Smit és Duncan Snidal (szerk) *The Oxford Handbook of International Relations*. Oxford University Press. 300. o.

⁶³ Reus-Smit, Christian (2005): Constructivism. In Scott Burchill, Andrew Linklater, RichardDevetak, Jack Donnelly, Matthew Paterson Christian Reus-Smit and Jacqui True (szerk.) *Theories of International Relations*. Third Edition. Palgrave Macmillan. 197. o.

⁶⁴ Uo.

⁶⁵ Hurd, Ian. i.m. 303. o.

⁶⁶ Reus-Smit, Christian (2005): i.m. 198. o.

⁶⁷ Uo.

stb.) hozzájárul a szereplők (például államok) önképéhez, identitásához és saját érdekeik meghatározásához.⁶⁸

Mindez azt is jelenti a konstruktivista iskola szerint, hogy bizonyos koncepciók jelentéstartalma nem feltétlenül az, mint amit a realista vagy éppen a liberális iskola állít, hiszen éppen a kölcsönös konstruálásból fakadóan e jelentéstartalom sosem lehet teljesen állandó. Ahogy arra Alexander Wendt rámutat, az egyik ilyen kulcsfontosságú koncepció az anarchia fogalma. Wendt híres tanulmányában hangsúlyozza, hogy az anarchia realista (és liberális) kategorizálása meglehetősen szűk, hiszen az anarchiát minden esetben, mint egy önsegély alapú rendszert értelmezik, amelyből hiányzik a felsőbb szuverén és a kollektív biztonság.⁶⁹ Ez a feltételezés központi helyet foglal el mind a realista, mind pedig a liberális iskola számára, hiszen ezt követően a nemzetközi rendszer anarchikus és önsegélyre alapuló jellegére építik fel saját elméletüket. Wendt központi érve ugyanakkor az, hogy az önsegély vagy éppen a hatalmi politika nem következik automatikusan az anarchiából, ezek sokkal inkább társadalmi konstrukciók, semmint állandó tényezők. Az anarchiát az államok alakítják és teszik olyanná amilyen, és az nem egy önmagában létező tényező.⁷⁰ Az anarchia az önsegélyre alapuló rendszer mellett más módon is felépülhetne (például kollektív biztonsági rendszerként).⁷¹ Vagy az Egyesült Államok, az Egyesült Királyság és Észak-Korea viszonyának példájánál maradva: a barátok anarchiája más, mint az ellenségek anarchiája.⁷²

Összegezve tehát a fentieket, megállapítható, hogy a konstruktivista iskola alapvető fontosságot tulajdonít a szereplők biztonságpercepciójának a nemzetközi rendszer szempontjából. E percepciót a konstruktivista értelmezés szerint számos különböző tényező formálja (konstruálja), beleértve például a szereplők egymással és a struktúrákkal történő interakcióját, a szereplők identitását vagy éppen szocializációs folyamatát. E megközelítések mindegyike külön-külön is tárgyalható lenne, ez ugyanakkor meghaladná e dolgozat tartalmi kereteit és elemzési fókuszát. A további vizsgálódás szempontjából elsődleges fontossággal az a megállapítás bír, hogy

⁶⁸ Hurd, Ian. i.m. 304.

⁶⁹ Wendt, Alexander, i.m. 392. o.

⁷⁰ Uo. 395. o.

⁷¹ Uo. 401. o.

⁷² Uo. 78.

lényegében mindegy, hogy a nemzetközi biztonsági és konfliktuskezelési tanulmányok tudományterületének melyik nagy iskoláját választjuk az elemzéshez, a biztonságpercepció koncepciója mindegyik esetben központi jelentőségre tesz szert (1. sz. táblázat). Ez pedig azt is jelenti, hogy a biztonságpercepció elemzése elengedhetetlen a nemzetközi rendszer folyamatainak, konfliktusainak és az egyes szereplők cselekedeteinek vizsgálata érdekében.

	Realista iskola	Liberális iskola	Konstruktivista iskola
A biztonságpercepció megjelenése az adott iskola elemzési keretrendszerében	Biztonsági dilemma; tragikus csapdahelyzet; az egymásról alkotott percepció vezet el a konfliktusok kialakulásáig; a defenzív értelmezés szerint ugyanakkor a percepció pontosítható különböző strukturális változók beépítésével	Demokratikus béke elmélete; a percepciót alapvetően a másik szereplő belpolitikai berendezkedése alakítja; elsősorban a szereplők belpolitikai berendezkedése befolyásolja (demokráciák és nem demokráciák)	A szereplők egymásról alkotott percepciója az, ami végső soron meghatározza a materiális tényezők tartalmát, ezáltal pedig a nemzetközi kapcsolatok dinamikáját; a szereplők percepciója alakítja identitásukat (ezáltal érdekeiket) és a struktúrákat is).

1. sz. táblázat: A biztonságpercepció megjelenése a nemzetközi biztonsági és konfliktuskezelési tanulmányok elméleti iskoláiban⁷³

2.2. A biztonságpercepció tartalmi elemei

Megállapítható tehát, hogy a biztonságpercepció számos ponton kapcsolódik a tágabb tudományos diskurzushoz a nemzetközi biztonsági és konfliktuskezelési tanulmányok szakirodalmán belül. Ennek fényében a következőkben arra keresem a választ, hogy melyek a biztonságpercepció tartalmi elemei, és azok hogyan alakítják a koncepció

⁷³ A táblázat a szerző saját munkája.

kereteit. Egyúttal pedig rámutatok a biztonságpercepcióval kapcsolatos legfontosabb elméleti és elemzési vitákra, problémákra is. A fejezet elsődleges célja tehát, hogy a szakirodalmat vizsgálva összegezze a biztonságpercepcióra vonatkozó ismereteinket, és ez alapján lefektesse azokat a koncepcionális kereteket, amelyek a továbbiakban elengedhetetlenül szükségesek lesznek a biztonságpercepció elemzéséhez szükséges módszer megalkotásához és empirikus használatához.

2.2.1. A percepció szerepe

A percepció (vagy észlelés) koncepciójának vizsgálata hosszú múltra tekint vissza, mind a filozófia, mind pedig a pszichológia terén. Bár e munkának alapvetően nem célja a percepcióval kapcsolatos elméletek átfogó vizsgálata vagy szintetizálása, mindazonáltal a biztonságpercepcióval kapcsolatos vizsgálódásunk elősegítése érdekében fontos a percepcióval kapcsolatos néhány általános megállapítást rögzíteni. Ezen túlmenően viszont a percepcióval kapcsolatos elméletek átfogó elemzése, illetve azok problémáinak feltárása és meghaladása sokkal inkább a filozófia vagy éppen a pszichológia tudományterületét érintik. E doktori értekezés mindenekelőtt módszertani szempontból közelít a biztonságpercepció mérési kérdései felé, így tehát nem feltétlenül kell arra választ adnunk, hogy pontosan miből áll a percepció elmélete. A cél sokkal inkább a percepcióval kapcsolatos alapvetések lefektetése.

A percepció azért bír központi szereppel az emberi létezés szempontjából, mert az egyén a rajta kívül álló világot nem önmagában látja, hanem az észlelés folyamatán keresztül. Ahogy Düll Andrea fogalmaz, az észlelés jelenti „*az egyetlen közvetlen kapcsolatunkat a külvilággal.*”⁷⁴ Minden tudásunk a külvilágról a percepcióból vagy észlelésből származik, ez pedig azt is jelenti, hogy a percepció alapvetően befolyásolja a külvilágról alkotott képünket, fogalmainkat.

Robert Efron rámutat arra, hogy a percepció alapvetően egyfajta direkt, azonnali, tudatosságot jelöl a külvilágra vonatkozóan, amely az érzékszervek működésének az

⁷⁴ Düll Andrea (2001): Az érzékelés és az észlelés. In Oláh, Attila – Bugán, Antal: Fejezetek a pszichológia alapterületeiből. ELTE Eötvös Kiadó. Budapest. 2. o.

eredményeképp jön létre.⁷⁵ Ez azért fontos, mert ezzel Efron lehatárolja a percepciót az ember belső, biológiai folyamatiról (például az éhség) amelyeket tehát nem sorol e fogalom tárgykörébe. A megállapítás másik pontja, hogy az észlelés az érzékszervek segítségével történik. E ponton ugyanakkor azt is érdemes rögzíteni, hogy az észlelés és az érzékelés nem használhatók szinonimaként, ugyanakkor az észlelés nem választható el teljes az érzékeléstől (hiszen utóbbi az előbbi előfeltétele). Az érzékelés során az érzékszervek információt juttatnak az agyba, az észlelés során viszont „ezekhez az érzéketi mintázatokhoz rendeljük hozzá a környezet ingereit, eseményeit. Az észlelés tehát magának az emberi elmének a működéséhez kötött olyan pszichológiai folyamat, amelynek biológiai fundamentuma az érzékelés.”⁷⁶ Míg Dúll ezt Roth munkájára alapozva úgy összegzi, hogy a percepció folyamata „az a mechanizmus, ahogyan az érzékszervek segítségével a környezeti információ tárgyak, események, hangok, ízek és egyébek élményévé alakul.”⁷⁷

A percepció leírására számos különböző elmélet született, amelyek egyetértenek abban, hogy az észlelés mindig az érzékeléshez kötődik.⁷⁸ Mivel azonban az érzékszerveink nem képesek tökéletesen objektívan visszaadni a rajtuk kívül álló valóságot, így a percepciónk sem lesz annak pontos leírása. A megfigyelés, vagy észlelés tehát alapjaiban befolyásolja azt, hogy milyennek látjuk a külvilágot. Az észlelés folyamata elválaszthatatlan a valóságról alkotott képünktől, ugyanakkor ez nem jelenti azt, hogy az észlelés képes a valóság pontos leírására, hiszen a valóságról alkotott fogalmaink mindig torzulnak az észlelés során. Ez a pszichológia esetében leginkább az ember biológiai sajátosságaira visszavezethető folyamat. De nincs ez másképp a természettudományok területén sem. Elég csak a kvantumfizika híres kétrés-kísérletére gondolni, amely bizonyította, hogy a megfigyelés ténye (észlelése) alapvetően befolyásolja a kísérlet kimenetelét (jelen esetben pedig a kvantumok viselkedését).

⁷⁵ Efron, Robert (1969): What is Perception?. In: Cohen, Robert S. – Wartofsky, Marx W.: Boston Studies in the Philosophy of Science Volume Iv. Proceedings of the Boston Colloquium for the Philosophy of Science 1966/1968 143-144 o.

⁷⁶ Csépe, Valéria – Győri, Miklós – Rágó, Anett (2008): Általános pszichológia 1–3. – 1. Észlelés és figyelem. Osiris Kiadó. 1. o.

⁷⁷ Dúll, Andrea (2001): i.m. 2. o.

⁷⁸ Ezekre az elméletekre vonatkozóan lásd például: Démuth, Andrej (2013): Perception Theories. Towarzystwo Słowaków w Polsce.

A helyzet ugyanakkor némiképp tovább bonyolódik a társadalomtudományok területére lépve, ahol ráadásul nem csupán egy egyén észlelési folyamatait, hanem komplett társadalmi csoportok észlelési folyamatait kell vizsgálnunk. A biztonságpercepció gyakorlatilag éppen ezt a társadalmi észlelési folyamatot írja le, a biztonságpolitika valamely aspektusaira vetítve.

Nem nehéz ugyanakkor belátni azt sem, hogy ha az észlelés már az egyén esetében sem tudja teljes egészében tükrözni az egyénen kívüli valóságot, akkor ez az észlelési folyamat társadalmi léptékben még problémásabbá válik és éppen ezért nem feltételezhető, hogy képes teljesen objektív képet adni a valóságról. Sokkal inkább mondhatjuk azt, hogy a társadalmi percepciók (így például a biztonságpercepció) alakulása segítenek betekintést nyújtani komplex, társadalmi folyamatokba és ezáltal segíthetik bizonyos társadalomtudományi (jelen esetben pedig biztonságpolitikai) jelenségek feltárását és mélyebb megértését.

2.2.2. A biztonságpercepció körüli koncepcionális viták

A társadalomtudományokon belül a percepció elemzésével kapcsolatos munkák először a nemzetközi kapcsolatok területétől meglehetősen távol, a viselkedési közgazdaságtan kapcsán váltak egyre meghatározóbbá a 20. század második felében, köszönhetően elsősorban Daniel Kahneman és Amos Tversky munkájának. Az általuk megalkotott kilátások elméletéről Robert Jervis is úgy nyilatkozott, hogy e munka került a legközelebb a percepció általános elméletének megalkotásához.⁷⁹ A kilátások elmélete ugyanis ellentmond a közgazdaságtanban addig domináns várható hasznosság elméletének, amely alapján a szereplők döntési helyzeteik során azok várható hasznossága alapján választanak a különféle lehetőségek közül és a várható hasznosság maximalizálására törekcszenek, hiszen racionális szereplők.⁸⁰ Ezzel szemben a kilátások elmélete – számos hús-vér emberrel elvégzett kísérletre építve – arra a következtetésre jut, hogy az egyének döntéseik során korántsem ennyire racionálisak. Így például az egyének a biztos kimenetelű lehetőségeket preferálják a bizonytalan kimenetelűekkel szemben

⁷⁹ Jervis, Robert (2017): Perception and Misperception in International Politics. Princeton University Press. xxii. o.

⁸⁰ Móra Xavér (2003): Gazdasági döntéshozatal. In: Albert Attila et. al: Gazdaságpszichológia. Osiris kiadó.

(bizonyosság hatás). Ennek következtében az olyan döntések esetén, amelyek nagyobb bizonyossággal nyereséghez vezethetnek, hajlamosabbak a kockázatkerülésre és olyan megoldásokat preferálnak, amelyeknek kisebb a várható hasznossága.⁸¹ Másfelől viszont az olyan döntések esetén, amelyek nagyobb bizonyossággal veszteséghez vezethetnek, hajlamosabbak a kockázatvállalásra és olyan megoldásokat preferálnak, amelyeknek kisebb a várható hasznossága, mindaddig amíg megvan a potenciáljuk arra, hogy elkerüljék a veszteséget.⁸² A gyakorlatban tehát az egyének adott helyzetről alkotott percepciója meghatározó a döntés kimenetele szempontjából.

Elkanyarodva kissé a viselkedési közgazdaságtantól, a biztonságpercepció tartalmi kereteinek meghatározására tett első átfogó kísérlet Robert Jervis nevéhez kötődik. Igaz ugyan, hogy Jervis 1983-ban megjelent könyvében nem szigorúan véve a biztonságpercepciót, hanem a nemzetközi kapcsolatokat befolyásoló percepciók és téves percepciók szerepét vizsgálta.⁸³ Munkája elsősorba arra fókuszál, hogy bemutassa azokat a tényezőket, amelyek hozzájárulnak a nemzetközi kapcsolatok alakításában résztvevő szereplők percepciójának torzításához.

Jervis érvelése abból indul ki, hogy a nemzetközi kapcsolatok elemzéséhez használt két alapkoncepció – a biztonsági dilemma és az elrettentés elmélete –, bár általános érvényüként jelenítik meg magukat, mégis ellentmondanak egymásnak. Mindkét koncepció központi eleme a szereplők egymásról alkotott percepciója. A korábbiakban már tárgyalt biztonsági dilemma azt mondja ki, hogy az államok saját biztonságuk növelésére törekszenek, ezáltal azonban a másik politikai közösség számára fenyegetést jelentenek, mivel azok sosem lehetnek biztosak abban, hogy csak biztonságnövelő (és nem támadó jellegű) intézkedésekről van szó. Ez pedig végső soron öngerjesztő folyamattá válik, ami elvezet az úgynevezett (biztonság kereső) spirál modell kialakulásához (amelynek egyik legkézenfekvőbb példája a fegyverkezési verseny). Ezzel szemben az elrettentés elmélete azt állítja, hogy egy potenciális agresszor állam felemelkedésének megakadályozásához a legkézenfekvőbb megoldás, ha a status quo hatalom a lehető leghatározottabban lép fel ellene. Az agresszor ugyanis a status quo

⁸¹ Kahneman, Daniel – Tversky, Amos (1979): Prospect Theory: An Analysis of Decision under Risk, *Econometrica*, 47. évf. 2. sz. 263-291.

⁸² Uo.

⁸³ Jervis, Robert (2017): i.m.

hatalom minden egyes engedményét a gyengeség jeleként értelmezi (percipiálja), ami pedig arra sarkalja, hogy fokozza agresszor viselkedését. E tekintetben is tehát a téves percepciók azok, amik elvezetnek a konfliktushoz, de egészen más formában, mint a biztonsági dilemma esetében. Tehát míg a spirál modell kialakulása ellen az elmélet alapján a leghatékonyabb politika a percepciók pontosítása érdekében létrehozott kölcsönös bizalomerősítő intézkedések foganatosítása, addig az elrettentés elmélete szerint ezzel épp ellentétes lépések – nevezetesen például a haderőfejlesztés, a háború megvívására való elszántság demonstrálása – tekinthetők célravezetőnek.⁸⁴ Jervis ezt követően számos történelmi példán keresztül bizonyítja, hogy önmagában sem a biztonsági dilemma, sem pedig az elrettentés elmélete nem bír teljeskörű, magyarázó erővel. Ehelyett rámutat arra, hogy bár a percepciók központi szerepet foglalnak el a nemzetközi politika alakításában, e percepciók ugyanakkor gyakran tévesek.

A kötet 2017-es újbóli kiadásához írt előszóban Jervis hangsúlyozza, hogy nem kívánja megalkotni a percepció önálló elméletét, azonban jónéhány tényezőt bemutat, amelyek elősegítik a koncepció fontosságának megértését. Ezek közül szerinte a legjelentősebb a racionalitás hiánya (értelmezhetetlensége), amely alapvetően a nemzetközi kapcsolatokban jelenlévő emberi tényezőnek köszönhető, és az ebből fakadó pszichológiai sajátosságokra vezethető vissza. Jervis kötete különböző anomáliákat is felsorol, amelyek mindegyike egy-egy példa arra, hogy hogyan járulnak hozzá a téves percepciók a nemzetközi konfliktusokhoz. A teljesség igénye nélkül ilyen tényezők lehetnek például a döntéshozók által alkalmazott kognitív heurisztikák, történelmi analógiák, vagy egyszerűen csak a döntéshozók érzelmei.⁸⁵ E tényezők mindegyike az ember pszichológiai tulajdonságaira vezethető vissza, és nagyban hozzájárul ahhoz, hogy az egyén képes értelmezni az őt körülvevő világot. A probléma ugyanakkor az, hogy alkalmazásuk gyakran a téves percepciók megszilárdulását eredményezi, ezáltal pedig közvetett módon befolyásolják a nemzetközi konfliktusok alakulását is, azáltal, hogy e

⁸⁴ Jervis, Robert (2017): i.m. 70-85. o.

⁸⁵ A pszichológiai tényezők szerepét vizsgálja a külpolitikai döntések kapcsán a külpolitika-elemzés tudományterületének egy jelentős ága is. Erre vonatkozóan lásd például Marton Péter (2013): A külpolitika elemzése - Fogalmak és módszerek a külpolitika forrásainak feltárására. Antall József Tudásközpont.

torzulások hozzájárulhatnak a válsághelyzetek eszkalációjához – például az ellenség felnagyításán keresztül.⁸⁶

Fontos azt is látnunk, hogy Jervis ezzel együtt nem tisztázza a biztonságpercepcióval kapcsolatos koncepcionális problémákat, munkája elsősorban a percepció szerepét és a téves percepció kialakulásához vezető tényezőket – és az azok mérséklésére tett kísérleteket – összegzi. Ezzel együtt nyitott kérdés marad, hogy végső soron mi a percepció és hogyan tehetjük azt a gyakorlatban – következetesen – vizsgálhatóvá. Másfelől pedig Jervis munkája csak és kizárólag a döntéshozói szintre fókuszál, az államok percepcióját lényegében a döntéshozók percepciójának felelteti meg, az elemzési keretből pedig kihagyja a társadalom vagy különböző társadalmi csoportok/érdekcsoportok percepciójának vizsgálatát, ezáltal viszont túlzottan leszűkíti a biztonságpercepció elemzési fókuszát.

A biztonsági tanulmányok területén Barry Buzan mutatott rá arra, hogy a biztonság értelmezéséhez referens tárgyra (referens objektumra) is szükség van. Ahhoz, hogy a biztonság értelmet nyerjen, arra is szükség van, hogy meghatározzuk, pontosan minek a biztonságáról beszélünk?⁸⁷ Ahogy azonban arra Buzan rámutat, az „állam” mint referens objektum nem kielégítő válasz e tekintetben. Egyfelől azért, mert az állam nem egy homogén entitás (számos különböző érdekcsoport alkotja), másfelől pedig azért sem mert az állam biztonsága nem tárgyalható más államok biztonsága nélkül.⁸⁸ Buzan, Kenneth Waltz korábbi munkáira építve bemutatta, hogy a nemzetközi kapcsolatok különböző szintjei egymás referens objektumaiként is szolgálnak és éppen ezért a biztonság holisztikus, szinteket összekötő értelmezésére van szükség.⁸⁹

Buzan 1983-as könyvében arra a következtetésre jut, hogy a fenyegetés jelentése meglehetősen zavaros, hiszen a nemzeti biztonságpolitika folyamatosan változik, és ennél fogva a fenyegetések folyamatos nyomon követését, megfigyelését és értékelését igényli.⁹⁰ A következő lépésben Buzan arra is rámutat, hogy egy állam biztonsága különböző szektorok szerint értelmezhető, és ez jelenik meg a későbbiekben elsősorban a

⁸⁶ Matus János (2008): A katonai gondolkodás új irányzatai. Hadtudomány. 18. évf. 1-2. sz. 83-84. o.

⁸⁷ Buzan, Barry. (1983). People, States and Fear - The National Security Problem in International Relations. Egyesült Királyság: John Spiers. 13. o.

⁸⁸ Uo.

⁸⁹ Buzan, Barry. (1983). i.m. 247. o.

⁹⁰ Uo. 89. o.

Barry Buzan, Ole Waever és Jaap de Wilde által alkotott, úgynevezett koppenhágai iskola 1998-ban megjelent, és azóta rendkívül széles körben idézett és oktatott „*Security: A New Framework for Analysis*” (Biztonság: Új elemzési keretrendszer) című könyvében is. A koppenhágai iskola a biztonságot szektorális szempontból (katonai, politikai, gazdasági, társadalmi, környezeti) közelítette meg, és ennek alapján határozta meg az egyes szektorokra leginkább jellemző referens tárgyakat és fenyegetéseket. Így például a katonai szektorban általában az állam, a politikai szektorban többnyire a szuverenitás, a gazdasági szektorban az adott vállalat/entitás gazdasági túlélése, a társadalmi szektorban a kollektív identitás, míg a környezeti szektorban a fajok, bizonyos élőhelyek túlélése adhatja a biztonság referens objektumát.⁹¹

A koppenhágai iskola műve ugyanakkor nem ezért vált kiemelkedő jelentőségűvé, hanem azért, mert a biztonságot egy egészen új megközelítésben értelmezte. Eszerint a biztonság nem más, mint az a folyamat, amely a „normál” politikát különleges jelentőséggel ruházza fel, ezáltal kiemelve azt a felállított és elfogadott szabályok adta keretrendszerből, a politika fölé helyezve azt.⁹² Az általuk bevezetett biztonságiasítás fogalma pedig egy olyan beszédaktus (speech act), amely a normál politika adta szabályok megszegését eredményezi a biztonság eszköze által.⁹³ A teljes körű és sikeres biztonságiasításhoz szükség van egy referens objektumra, valamint egy erre a referens objektumra vonatkoztatott (artikulált) létfenyegetésre, és végül a referens objektum biztonságának szavatolása érdekében hozott rendkívüli intézkedésekre.⁹⁴ Mindez a koppenhágai iskola szerint csak abban az esetben működhet, ha a beszédaktus artikulálását egy – a közönség (általában társadalom) – által megbízhatónak nyilvánított szereplő (például: kormányfő, magas szintű állami vezető, szakértő) hajtja végre, és a közönség elfogadja azt.⁹⁵

⁹¹ Buzan, Barry - Waever, Ole – Wilde, Jaap. D. (1998). *Security: A New Framework for Analysis*. USA: Lynne Rienner. 22-23. o.

⁹² Uo. 23. o.

⁹³ Uo. 24-26. o.

⁹⁴ Uo.

⁹⁵ Marton Péter, Balogh István és Rada Péter 2015-ös munkájában pedig arra is rámutatnak, hogy hogyan értelmezhető a biztonságiasítás eszköztára a biztonság különböző szektoraiban. Marton Péter – Balogh István – Rada Péter (2015): *Biztonsági tanulmányok. Új fogalmi keretek, és tanulságok a visegrádi országok számára*. Antall József Tudásközpont. Budapest.

Az értekezés szempontjából nézve a koppenhágai iskola egyik legfontosabb megállapítása, hogy az említett létfenyegetésnek nem kell objektívan jelen lennie – elég, ha adott politikai közösség szubjektívan létfenyegetésnek tekint rá. A Wolfers- féle objektív-szubjektív biztonság dichotómiát átugorva ez a megközelítés a biztonságot interszubjektívnek – szociális konstrukciónak – tekinti.⁹⁶ E megközelítés alapján az objektív biztonság értelmezhetetlen, „*politikailag és analitikailag sem hasznos*”.⁹⁷ Ennek oka, hogy Buzanék szerint az, hogy mi válik fenyegetéssé, teljes egészében az adott közösség percepcióján alapul – függetlenül a külső tényezőktől vagy a közösségen kívüli szereplők percepciójától.⁹⁸ Objektív, mérhető, „*valós*” biztonság ebből kifolyólag a koppenhágai iskola szerint nem létezhet, hiszen annak kialakulása mindenképp szubjektív értelmezés kérdése. A szerzők szerint az egyetlen kivételt az olyan azonnali és kétségtelen pillanatok jelenthetik, amikor például ellenséges harckocsik gördülnek át az országhatáron – ugyanakkor e gondolat bővebb, átfogóbb kifejtésével nem foglalkoznak.⁹⁹

A koppenhágai iskola interszubjektív biztonságról alkotott koncepciója vált meghatározóvá a magyar szakirodalomban is, különösen a rendszerváltást követően, amikor is megkezdődött a biztonsági tanulmányok tudományterületének kialakulása Magyarországon is. Ahogy Gazdag Ferenc fogalmaz „*a biztonság szavunk eredeti tartalma mindössze annyi, hogy biztonságban van az, aki nincs veszélyben. Félelmei és aggodalmai pedig annak nincsenek, aki nem érzel, azaz nem 'percipiál' fenyegetettséget. Lényeges ebben a vonatkozásban, hogy az is érzelhet (percipiálhat) fenyegetettséget, aki nem néz szembe semmilyen valós veszéllyel vagy kockázattal. Tehát az, hogy valami biztonsági kérdésnek minősül-e, vagy sem, jelentős mértékben egy szubjektív momentumon, az érzékelésen, a percepción alapul.*”¹⁰⁰ Fontos látnunk, hogy e koncepcionális megközelítés alapján a biztonságpercepció megismerése kulcsfontosságúvá válik az adott szereplő biztonságpolitikai vonatkozású cselekedeteinek megértéséhez. Gazdag ezzel kapcsolatban arra is rámutat, hogy bár a biztonság objektív

⁹⁶ Buzan, Barry - Waever, Ole – Wilde, Jaap. D. (1998). i.m. 31. o.

⁹⁷ Uo.

⁹⁸ Uo. 30. o.

⁹⁹ Uo.

¹⁰⁰ Gazdag Ferenc. (2011). Biztonsági tanulmányok - Biztonságpolitika. 19. o. Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem.

és szubjektív módon is megközelíthető, előbbi meglehetősen korlátozott eredményre vezethet csak, hiszen nem áll rendelkezésre olyan biztonságelmélet, amely megalkotta volna a biztonság és a fenyegetés mérésének objektív mércéjét.¹⁰¹ Gazdag ugyanakkor módszertani szempontból nem válaszolja meg a kérdést, hogy pontosan mit is kellene értenünk biztonságpercepció alatt.

Hozzá hasonlóan Tálás Péter a kelet-közép-európai államok empirikus vizsgálatán keresztül arra mutat rá, hogy esetükben „a biztonság szubjektív megközelítése, a fenyegetettség-percepció jelentősen elszakadt és távolra került az objektív biztonságtól, a fenyegetettség tényleges mértékétől”.¹⁰² Tálás egyébként a biztonságpercepciót e tekintetben a fenyegetettség-percepció szinonimájaként használja és annak a rendkívül szubjektív mivoltát hangsúlyozza, valamint kiemeli, hogy a társadalom jelentős része az ismereteit „a tömegmédiából, illetve a politikai közbeszédből szerzi, vagyis biztonságpercepcióját nem közvetlen tapasztalatait, hanem a média és közbeszéd formálja alapvetően, az egyes kérdések biztonságiasítása nem túl nehéz.”¹⁰³ Ebben az értelmezési keretben is egyértelműen a koppenhágai iskola interszubjektív biztonságértelmezése jelenik meg, ugyanakkor Gazdaghoz hasonlóan Tálás is nyitva hagyja a kérdést, hogy módszertani és elemzési szempontból pontosan hogyan kellene közelítenünk a biztonságpercepcióhoz.

Szenes Zoltán 2015-ös cikkében amellet érvel, hogy a hidegháborút követően a magyar biztonságpolitika a biztonságot egyre szélesebben értelmezte, míg a fenyegetettség-percepció „áttevéődött a nem katonai természetű új biztonsági veszélyekre és kockázatokra (energiabiztonság, pénzügyi biztonság, migráció, kiberbiztonság, környezeti biztonság), a rendvédelmi feladatokra, a terrorizmus elleni harcra, valamint a katasztrófavédelemre.”¹⁰⁴ Szenes ezt követően rámutat arra, hogy az egyre összetettebbé váló fenyegetések integrált és koordinált védelmi igazgatási rendszer létrehozását igénylik. Egy másik cikkében pedig Szenes az európai és az amerikai percepciók közti

¹⁰¹ Uo. 28. o.

¹⁰² Tálás Péter. (2016). A terrorveszélyhelyzet-diskurzus margójára. Nemzet és Biztonság – Biztonságpolitikai Szemle. 9. évf. 1. sz. 40-47.

¹⁰³ Uo. 41. o.

¹⁰⁴ Szenes Zoltán (2015): A védelemgazdaság helyzete Magyarországon. Katonai Logisztika 2015/2. http://epa.niif.hu/02700/02735/00080/pdf/epa02735_katonai_logisztika_2015_2_005-052.pdf

különbségekre vezeti vissza a NATO-n belüli politikai különbségeket.¹⁰⁵ Fontos tehát látnunk, hogy bár az empirikus problémák kapcsán többször előjön a percepció kérdése, annak tartalmi és koncepcionális kérdései továbbra is tisztázatlanok maradnak.

A szakirodalomban a biztonságpercepció kapcsán tétovázó úrt Balogh István is felismerte, való igaz, hogy ő elsősorban definíciós hiányosságként és nem koncepcionális problémaként viszonyult a jelenséghez. Balogh – nyíltan elutasítva a biztonság pusztán objektív vagy pusztán interszubjektív értelmezését – a korábban Wolfers által megkezdett logikát folytatva hangsúlyozza, hogy objektív valóság létezik, ám ennek megvan a szubjektív értelmezési lehetősége.¹⁰⁶ E logika mentén haladva Balogh a biztonságpercepciót „*az objektív biztonsági helyzetről alkotott mentális képek koherens rendszereként*” definiálja, amely „*az objektív biztonsági helyzetet ugyan mindig tükrözi, de azzal nem feltétlenül azonos.*”¹⁰⁷ Különösen fontos e definíció második fele, hiszen azzal, hogy Balogh azt állítja a percepció mindig tükrözi valamennyire az objektív helyzetet, bizonyos mértékig ellentmond Gazdag és Tóth értelmezésének, akik jóval tágabb mozgásteret adnak a szubjektív percepciónak.

Balogh a munkája során hangsúlyozza, hogy az általa adott definíció önmagában több problémával is küzd, így például nem határolja el pontosan az objektív és szubjektív biztonságot, mert az véleménye szerint nem is lehetséges.¹⁰⁸ A tanulmány azt is kiemeli, hogy elsősorban az adott államok politikai vezetésének és elitjeinek biztonságpercepcióját tartja meghatározónak, annál is inkább, mert véleménye szerint a biztonságpolitikában továbbra is az államok – valamint azok vezetői – a legmeghatározóbb szereplők.¹⁰⁹ Szerinte ugyanakkor a társadalom biztonságpercepciójának méréséhez komplex diskurzuselemzésre volna szükség, valamint elismeri, hogy a biztonságpercepció szoros összefüggésben áll a biztonsági identitás és stratégiai kultúra fogalmával, azt azonban nem fejt ki, hogy pontosan mit is takar ez az összefüggés.¹¹⁰ Balogh tehát visszajut a kiindulási

¹⁰⁵ Szenes Zoltán (2005): A NATO jövője. http://old.biztonsagpolitika.hu/documents/1276888013_dr_szenes_zoltan_a_nato_jovoje_uj_strategiai_koncepciora_van_szuksege_-_biztonsagpolitika.hu.pdf

¹⁰⁶ Balogh, István (2013): Magyarország és a visegrádi országok biztonságpercepciói: hasonlóságok és különbségek. MKI-Tanulmányok, 5. o.

¹⁰⁷ Uo. 6. o.

¹⁰⁸ Uo.

¹⁰⁹ Uo.

¹¹⁰ Uo. 7. o.

problematikához, mert bár felállít egy, az objektív-szubjektív biztonság dichotómiája mentén haladó definíciót, ugyanakkor ezt követően azonnal hangsúlyozza, hogy a kettő elválasztása egymástól nem igazán lehetséges, ami így végső soron ismét a biztonságpercepció interszubjektív karakterisztikájára mutat rá.

2.2.3. E dolgozat biztonságpercepció-értelmezése

A fentiek alapján láthatjuk tehát, hogy a biztonságpercepció koncepciójának tartalmi elemei kapcsán számos kérdés felmerül, amelyek megválaszolása elengedhetetlen ahhoz, hogy a későbbiekben elemezni tudjuk magát a koncepciót a gyakorlatban. Ennek tükrében e rövid összegzés során elsődleges céloom az, hogy tisztázzam e dolgozat hogyan közelít a biztonságpercepció koncepciója felé, és milyen tartalmi határokat szab annak.

A biztonság értelmezése terén e dolgozat elméleti keretrendszere elsősorban a koppenhágai iskolához áll közel, hiszen abból indulok ki, hogy a biztonság nem önmagában nyer értelmet, hanem minden esetben a szereplők percepciójától függ. A szereplő percepciója vagy észlelése határozza meg a biztonságot, így tehát nem kívánok különbséget tenni objektív vagy szubjektív biztonság/fenyegetés között. Ehelyett abból indulok ki, hogy a biztonság értelmezése mindig interszubjektív folyamat és mindig a biztonsághoz kötődik. Amikor a percepcióit mérjük, akkor empirikus pillanatfelvételeket készítünk. De a percepció állandóan változik és mindig van előzménye (korábbi eseményekhez, tapasztalatokhoz kötődik). Ez azt is jelenti, hogy a percepciót vizsgálhatom egy adott időpillanatban, ugyanakkor a következő pillanatban a percepció már nem feltétlenül lesz ugyanaz.

E ponton fontos megtenni egy fogalmi elhatárolást is. A hazai és a nemzetközi szakirodalomban is számos különböző fogalmat használnak a biztonsággal kapcsolatos percepciók értelmezése során. Ilyen – többek között – a „*perception of security*” vagy „*security perception*,” amelyek magyarul leginkább a biztonságpercepció szavunknak feleltethetőek meg. Ide sorolható még a „*perception of threats*” vagy „*threat perception*,” amely magyarul a fenyegetéspercepció szavunkkal írható le. Ezen túl pedig a hazai szakirodalomban számos példát találhatunk a fenyegetettség-percepció kifejezés használatára is. Mártonffy Balázs munkája során a fenyegetettség-percepciót

számszerűsíti azáltal, hogy az adott szereplő mit gondol az ellenfele képességeiről (például a védelmi/katonai kiadásairól).¹¹¹

A továbbiakban e dolgozat azonban nem a számszerűsíthetőségre, hanem a tágran értelmezett biztonságpercepcióra fókuszál, a fenyegetéspercepció és a fenyegetettségpercepciót pedig egymás szinonimáinak és ezen túl a biztonságpercepción belüli alkategóriának tekintem. Ez egyben azt is jelenti, hogy amikor biztonságpercepcióról beszélek, akkor nem csak arra vagyok kíváncsi, hogy szűk értelemben véve mit tekintenek fenyegetésnek az egyes szereplők. A biztonságpercepció ennél jóval tágabb keret, és a fenyegetéseken túl lényegében magában foglalja a szereplők biztonsággal és biztonságpolitikával kapcsolatos percepcióját is, tehát például azt, hogy hogyan észlelik és értelmezik a biztonság koncepcióját vagy éppen egy állam biztonságpolitikai helyzetét, szövetségi rendszerét stb.

Végezetül fontos még egy további elhatárolást elvégezni. E dolgozat nem kívánja megválaszolni azt a kérdést, hogy hogyan alakul ki a percepció. Nem célom rámutatni arra, hogy mely tényezők teszik pontosná vagy éppen mely tényezők torzítják a szereplők percepcióját. E tekintetben tehát nem vizsgálom a percepciók formálására ható pszichológiai, intézményi vagy éppen döntéshozatali folyamatokat, és nem állítok fel objektív kritériumrendszert arra vonatkozóan, hogy mely percepciók tekinthetők pontosnak vagy pontatlannak. Az ezekre a témákra vonatkozó kutatásokat ugyanakkor rendkívül fontosnak tekintem, hiszen általuk pontosabb képet kaphatunk arról, hogy milyen tényezők határozzák meg a biztonságpercepció létrejöttét. E kutatási területek mélyelemzése ugyanakkor meghaladja munkám tartalmi kereteit és vizsgálati fókuszát. E dolgozatban ugyanis elsősorban arra vagyok kíváncsi, hogy *hogyan* vizsgálható a már létrejött percepció – függetlenül annak sajátosságaitól vagy kialakulási folyamatától. Nem az a célom, hogy feltárjam e folyamat belső dinamikáit, hanem hogy megvizsgáljam, miképp nyerhetünk információt e folyamat eredményéről, tehát magáról a percepcióról, és ez mit árul el számunkra a vizsgált szereplőről (legyen az akár egyén, intézmény vagy állam). A továbbiakban tehát munkámat elsősorban e módszertani kérdés határozza majd meg.

¹¹¹ Mártonffy Balázs (2019): *Analysis Paralysis: Threat Perception and Incohesion in NATO, 1960 – 1980*. American University Washington, D.C. 20016. 88. o.

2.3. A biztonságpercepció módszertani megközelítései

A továbbiakban elsődleges célom az, hogy bemutassam a biztonságpercepció különböző módszertani megközelítési lehetőségeit. Ahhoz, hogy megérthessük, hogyan vizsgálható a már létrejött biztonságpercepció, átfogó vizsgálat alá vetem a szakirodalmat és áttekintem, hogy az egyes biztonságpercepció-elemzéssel foglalkozó kutatók milyen módszertani megközelítéseket alkalmaztak saját munkájuk során e koncepció értelmezéséhez. A módszertani megközelítések összegzése alapján pedig kirajzolódik, hogy milyen elemzési szintek határolhatók el a biztonságpercepció vizsgálatára. A szakirodalom vizsgálata során egyaránt támaszkodom a vonatkozó szakcikkekre, tudományos publikációkra és a biztonságpercepció elemzésével foglalkozó szakpolitikai elemzések bemutatására is.

2.3.1. A biztonságpercepció vizsgálata a szakirodalomban

Susan E. Penska szerint a fenyegetéspercepció olyan hiedelmek és meggyőződések halmaza, amelyek a biztonság hiányára vonatkoznak, valamint arra, hogy mi testesíti meg az ellenséget.¹¹² Ahhoz, hogy megértsük, egy állam hogyan észleli a biztonságát fenyegető tényezőket, értenünk kell az adott állam biztonsági környezetét és azt, hogy hogyan vetíti ki legfontosabbnak vélt értékeit e környezetre.¹¹³ Penska szerint a fenyegetés meghatározása nagyban függ az adott állam biztonsági kultúrájától is. Penska elemzési fókuszába az Egyesült Államok és az Európai Unió percepcióját helyezi, és arra keresi a választ, hogy az hogyan hatott a transzatlanti kapcsolatok alakulására. E dolgozat szempontjából kiemelten fontos, hogy Penska munkája rámutat a percepció meghatározhatóságának módszertani kihívásaira. Véleménye szerint az EU fenyegetéspercepciójának vizsgálatához három különböző szintet kell elemezni: egyfelől az intézményi kontextust; másfelől az egyes államok külpolitikai tevékenységét; harmadrészt pedig a folyamatot aktívan befolyásoló egyének percepcióját. Mindez a gyakorlatban Penska szerint három módszertani megközelítésen keresztül vizsgálható: az

¹¹² Penska, Susan E. (2005): Defining the Enemy: EU and US Threat Perceptions after 9/11. In: Heinz Gärtner és Ian M. Cuthberston: European Security and Transatlantic Relations after 9/11 and the Iraq War. Palgrave Macmillan. 19. o

¹¹³ Uo. 19. o.

első szint az EU hivatalos stratégiai dokumentumaiban és politikai állásfoglalásaiban; a második szint az egyes tagországok hivatalos politikai állásfoglalásaiba; a harmadik szint pedig a politikai döntéshozatalban résztvevő – uniós szintű és tagállami – elitekkel készített interjúkon keresztül.¹¹⁴

Paul Slovic az elmúlt évtizedek úttörő munkája során számos pszichometrikus kockázatelemzési módszer segítségével mutatott rá a percepciók sajátosságaira. E dolgozat szempontjából Slovic munkásságának egyik legfontosabb pontja, hogy a különböző csoportok másképp percipálják az egyes kockázatokat. Így például eltérő módon érzelik a kockázatokat az egyes szakemberek/szakértők és az átlagemberek, akik az adott szakterületen belül nem rendelkeznek hasonló mélységű ismeretekkel.¹¹⁵ Igaz ugyan, hogy Slovic munkássága elsősorban az ipari és természeti katasztrófák témájára és az ezekhez kapcsolódó kockázatokra fókuszál, mégis az átlagemberek és a szakértők közti elkülönítés fontos percepciók különbségekre mutathat rá a biztonságpolitika terén is.

A közvélemény – és ezáltal annak percepciójának – a külpolitikára gyakorolt hatása kapcsán feltétlenül ki kell emelni az Almond-Lippmann konszenzus néven híressé vált tudományos álláspontot és annak cáfolatát. Az eredeti konszenzus megalkotását leginkább Walter Lippmann és Gabriel Almond nevéhez köti a szakirodalom.¹¹⁶ A konszenzus a két világháború közötti és a második világháborút követő időszak társadalomtudományi szempontból domináns álláspontját tükrözi, amely szerint a közvélemény túl volatilis ahhoz, hogy egy hatékony alapja legyen a külpolitikának, másfelől nem rendelkezik ehhez megfelelő koherenciával és összességében alig van hatása a külpolitika alakítására.¹¹⁷ A vietnámi háború időszakát követően ugyanakkor egyre több társadalomtudós kezdte megkérdőjelezni az Almond-Lippmann konszenzus helyességét és a közvéleményt egyre inkább autonómnak és strukturáltnak tekinteni, amely képes a külpolitika alakítására. Így például Robert Shapiro és Benjamin Page 1988-ban már amellet érvelt, hogy az amerikai közvélemény meglehetősen stabil, amikor pedig

¹¹⁴ Uo. 20. o.

¹¹⁵ Slovic, Paul (2000): *The Perception of Risk*. Routledge. 111. o.

¹¹⁶ Lippmann, Walter (1922): *Public Opinion*. New York. Macmillan. és Almond, Gabriel (1950): *The American people and foreign policy*. Harcourt, Brace.

¹¹⁷ Az Almond-Lippmann konszenzus és annak cáfolatával kapcsolatos munkák átfogó összefoglalását nyújtja Ole R. Holsti 1992-ben készült munkája. Holsti, Ole R. (1992): *Public Opinion and Foreign Policy: Challenges to the Almond-Lippmann Consensus* Merston Series: Research Programs and Debates. *International Studies Quarterly*. 36. évf. 4. sz. 439-466. o.

a változás jeleit mutatja, akkor is elsősorban racionálisan magyarázható okokból fakadóan teszi azt, ezáltal pedig végsősoron nem számottevően rosszabb az amerikai érdekek felismerésében, mint az elitek vagy a média.¹¹⁸ Bruce Jentleson 1992-es munkája pedig arra mutat rá, hogy a közvélemény „*alapvetően egészen megfontolt*” (PPP – Pretty Prudent Public) a katonai erő használatát illetően.¹¹⁹ Ehhez hasonlóan a védelmi kiadások alakulását illetően Jeffrey Knopf is arra a következtetésre jut, hogy a közvélemény inkább racionálisnak tekinthető.¹²⁰ Marton Péter ugyanakkor Jentleson munkáját árnyalva rámutat arra, hogy ha csak a rendelkezésre álló empirikus példákat tekintjük át, akkor azt láthatjuk, hogy számos olyan külpolitikai döntés akad, amelyek nem élveztek a közvélemény széles támogatását (például: a hidegháborút követő katonai beavatkozások, köztük Öböl-háború).¹²¹ Marton mindezt úgy foglalja össze, hogy „*a közvélemény egyfelől akár hosszabb távon is figyelmen kívül hagyható, másfelől tudatosan befolyásolható. Nem olyan mértékben összefüggéstelen attitűdök halmaza, mint ahogyan azt az Almond-Lippmann-konszenzus sugallta, és nem is olyan mértékig autonóm, mint ahogyan azt például a Jentleson-féle PPP-hipotézis állítja.*”¹²² Összességében tehát azt, hogy pontosan milyen hatást gyakorol a társadalom a külpolitikai döntéshozatalra nem teljesen egyértelmű, az azonban világos, hogy a közvélemény (és a közvélemény percepciója) nem elhanyagolható szereplő az elemzés során, és éppen ezért a percepció vizsgálata és mérése során sem hagyható figyelmen kívül.

Szintén úttörőnek tekinthető a társadalom biztonságpercepciójának vizsgálata szempontjából Lee Jarvis és Michael Lister 2012-es munkája. Jarvis és Lister az Egyesült Királyságban végezték el kutatásukat, és a társadalom biztonságpercepcióját nem a hagyományosnak tekinthető közvélemény-kutatás módszerén keresztül, hanem tudatosan összeállított fókuszcsoportokon keresztül elemezték. A kutatás arra mutatott rá, hogy különböző társadalmi csoportok (például etnikai háttér vagy lakóhely szerint) eltérő módon értelmezik és észlelik a biztonságot, ezáltal pedig a társadalom nem tekinthető

¹¹⁸ Shapiro, Y. Robert és Page, I. Benjamin (1988): Foreign Policy and the Rational Public. The Journal of Conflict Resolution. 32. évf. 2. sz. 211-247.

¹¹⁹ Jentleson, Bruce W. (1992): The Pretty Prudent Public: Post Post-Vietnam American Opinion on the Use of Military Force. International Studies Quarterly. 36. évf. 1. sz. 49-74. o.

¹²⁰ Knopf, Jeffrey W. (1998): How Rational is „The Rational Public”? Evidence from U.S. Public Opinion on Military Spending. Journal of Conflict Resolution. 42. évf. 5. sz. 544-571.

¹²¹ Marton, Péter (2013): i.m. 144. o.

¹²² Marton, Péter (2013): i.m. 144. o.

homogénnek a biztonságpercepció elemzésekor. Éppen ezért Jarvis és Lister az úgynevezett vernakuláris/hétköznapi biztonsági tanulmányok kutatási programjának kidolgozását javasolja annak érdekében, hogy pontosabb képet kaphassunk a különböző társadalmi csoportok biztonságpercepciójáról.¹²³

A vernakuláris biztonság elemzésére vonatkozó legátfogóbb módszertani programmal mindezidáig Daniel Stevens és Nich Vaughan-Williams álltak elő, 2016-ban született könyvükben.¹²⁴ Jarvis és Lister munkájához hasonlóan Stevens és Vaughan-Williams is elsősorban az Egyesült Királyságra és annak társadalmára fókuszálja saját kutatását, és arra keresik a választ, hogy hogyan alakul az egyes állampolgárok biztonsággal és fenyegetéssel kapcsolatos percepciója – szemben az elitek percepciójával. Munkájuk során rámutatnak arra, hogy az egyének számos különböző szinten percipiálják a biztonságot (például egyéni – nemzeti – globális – szűkebb közösség – család stb.) és az egyes szintekhez különböző típusú fenyegetések kapcsolódnak. Kutatási programjuk azért is jelentős, mert a kvalitatív és kvantitatív módszereket egyaránt ötvözi, így például egyaránt épít a fókuszcsoportos kutatásra, az egyéni félig-strukturált interjúkra és a társadalom egészét tekintve reprezentatív közvélemény-kutatásokra is.¹²⁵ A későbbiekben pedig Stevens és Vaughan-Williams azon megállapítása is fontos lesz majd, hogy a társadalom különböző csoportjai meglehetősen keveset tudnak a biztonsággal kapcsolatos hivatalos kormányzati programokról (például a Nemzeti Biztonsági Stratégiáról), és éppen ezért a saját percepciójuk kiépítésében ezek kevésbé játszanak szerepet – ami megint csak egy fontos különbség lehet akkor, ha a társadalom és a biztonságpolitika formálásában részt vevő szakértők és elitek percepcióit hasonlítjuk össze. E megállapítás egyébként rezonál a Paul Slovic által bemutatott érvekre is az elitek és a társadalom percepcióját illetően.

Fontos ugyanakkor látnunk, hogy bár a vernakuláris vagy hétköznapi biztonság koncepciója alapvetően hasznos a társadalom és az egyes társadalmi csoportok percepcióinak feltérképezéséhez, ugyanakkor önmagában alkalmazva meglehetősen

¹²³ Jarvis, Lee – Lister, Michael (2012): *Vernacular Securities and Their Study: A Qualitative Analysis and Research Agenda. International Relations*. 27. évf. 2. sz. 158-179.

¹²⁴ Stevens, Daniel – Vaughan-Williams, Nick (2016): *Everyday Security Threats. Perceptions, Experiences and Consequences*. Manchester University Press.

¹²⁵ Uo. 1-14.

eltereli az elemzés fókuszát a hagyományos értelemben vett nemzetközi biztonsági és konfliktuskezelési tanulmányok vizsgálati tárgyától. Ennek oka, hogy a vernakuláris biztonság koncepciójában meglehetősen kevés hely marad az állam vagy éppen az elitek percepcióinak vizsgálatára, ezáltal pedig az elemzés pusztán a társadalmi percepciók mérésére redukálódik, így közelebb kerül a szociológia tudományterületéhez, ugyanakkor viszont egyre kevesebbet árul el az államok cselekedeteiről a nemzetközi térben. Éppen ezért a dolgozat céljait szem előtt tartva a vernakuláris biztonság koncepcióját is csak korlátozott keretek között alkalmazom. Fontos, hogy a vernakuláris biztonság koncepciója által alkalmazott metodológiai pluralitás segíthet abban, hogy minél pontosabb képet kaphassunk a társadalom és a társadalmi csoportok biztonsággal kapcsolatos percepcióiról, és éppen ennek kapcsán hasznos annak alkalmazása. A későbbiekben kialakítandó módszeren belül ugyanakkor a társadalom és a különböző társadalmi csoportok percepciói nem csak önmagukban vizsgálva lesznek fontosak, hanem összehasonlítva más szint (a szakpolitikai elit) percepciójával.

A társadalom és az elitek biztonságpercepciója közti különbségre mutat rá Catarina P. Thomson 2018-as tanulmánya is, amely a Royal United Services Institute (RUSI) számára készült, és szintén az Egyesült Királyság empirikus példájára fókuszál. Thomson módszertani szempontból meglehetősen hasonlóan közelít e két szinthez, hiszen mindkettő esetében közvélemény-kutatások segítségével végzi a percepció mérését. Ez a társadalmi szinten egy 2000 fős, reprezentatív közvélemény-kutatást jelent, a szakpolitikai elit szintjén pedig egy 64 fős szakértői közvélemény-kutatást a Védelmi Akadémia tagjaival és egy 533 fős szakértői közvélemény-kutatást a RUSI intézményi hálózatán belül.¹²⁶ Ezt követően Thomson a felmérések összehasonlítása alapján mutat rá a társadalmi és a szakpolitikai elit szintű percepciók közti különbségekre. A kutatás alapvetően bizonyítja, hogy bizonyos – az Egyesült Királyság szempontjából létfontosságú – ügyek esetében a két szint percepciója konvergál (ilyen például a kibertámadások, vagy kisebb mértékben az éghajlatváltozás és az Oroszország jelentette fenyegetés). Vannak ugyanakkor olyan témák, amelyek esetében a társadalom jóval nagyobb fenyegetettséget észlel, mint a szakértői szint (ide sorolható Thomson szerint a

¹²⁶ Thomson, Catarina P. (2018): Mind the Gap. Comparing Foreign Policy Attitudes of Security Elites and the General Public. RUSI Whitehall Report. 2-18. 17. o.

nemzetközi terrorizmus, az iszlám fundamentalizmus vagy éppen a gazdasági bevándorlók betelepülése).¹²⁷

Kevésbé biztonságpolitikai fókusszal, ugyanakkor lényegében azonos módszertannal dolgozik Thomas Raines, Matthew Goodwin és David Cutts 2017-ben megjelent kutatása, amelyben az EU társadalmának és elitjeinek percepcióját hasonlítják össze. Az egyetlen lényegi különbség módszertani szempontból, hogy Raines és szerzőtársai jóval nagyobb mintán végzik el empirikus vizsgálatukat (10000 fős közvélemény-kutatás a társadalmi szinten és 1800 fős közvélemény-kutatás az elitek szintjén), és elsősorban az EU jövőjével kapcsolatos kérdéseket elemezik.¹²⁸ Fontos megállapítás ugyanakkor, hogy Thomson tanulmányához hasonlóan e munka is rámutat az elitek és a társadalom percepciója közti különbségekre. Míg az elitek optimistábbak és elsősorban a tagságból származó előnyöket látják, addig a szélesebb társadalom jóval pesszimistább az EU jövőjét illetően.¹²⁹

Németh Gergely munkájában szintén szétválasztja a társadalmat és az elitet, ugyanakkor párhuzamot is von a kettő között a tekintetben, hogy rámutat, mindkettő véleményformálást alapvetően a szubjektív percepció határozza meg az egyéni szinten.¹³⁰ Ez jellemzően az egyébként komplex környezet leegyszerűsítő kereteire épül és Németh egyúttal arra is rámutat, hogy a társadalmi szintű vélemény alapvetően hatással van a védelmi szektorra és annak transzformációjára (amit tehát nem csak és kizárólag az elit véleménye befolyásol).¹³¹

Szintén az elitek és a társadalom percepciója közti különbségekre mutat rá Gera Merabishvili és Kiss Annamária 2016-os munkája, amelyben Grúzia biztonsággal kapcsolatos percepcióit vizsgálják. A szerzők munkájuk során a társadalom egészére nézve reprezentatív közvélemény-kutatások eredményeit hasonlítják össze az ország Nemzeti Biztonsági Stratégiáival.¹³² Az elemzésből kirajzolódik, hogy míg a biztonsági

¹²⁷ Uo.

¹²⁸ Raines, Thomas – Goodwin, Matthew – Cutts, David (2017): The Future of Europe. Comparing Public and Elite Attitudes. Chatham House Research Paper.

¹²⁹ Ibid. 2. o.

¹³⁰ Németh Gergely (2017): A védelmi szektor transzformációját befolyásoló tényezők. Doktori értekezés. Hadtudományi Doktori Iskola. <https://hkk.uni-nke.hu/document/hkk-uni-nke-hu/nemeth-gergely-a-vedelmi-szektor-transzformaciojat-befolyasolo-tenyezok.original.pdf> 193. o.

¹³¹ Uo.

¹³² Merabishvili, Gela – Annamária, Kiss (2016): The Perception of National Security in Georgia. Lithuanian Annual Strategic Review. 2015-16. 14. évf. 1. sz.

stratégiák az elitek percepciójának egyfajta összegzéseként szolgálnak, azonban nem feltétlenül tükrözik a társadalom percepcióit. Így például Grúzia esetében az elitek percepciója jóval polarizáltabb a külső szereplők jelentőségét illetően (és jelentős euroatlanti elköteleződést mutat), addig a társadalom percepciója kevésbé követi e Kelet-Nyugat megosztottságot.¹³³

Thomas Gimesi, Robert Jindra, Alexander Siedschlag és Thomas Tannheim 2006-os kiadványukban a német biztonságpolitikai elitek percepciójának vizsgálatára fókuszálnak. Alapvetően ők is a közvélemény-kutatásra épülő módszert alkalmazzák a percepciók méréséhez, ugyanakkor az abban résztvevő alanyok kiválasztása jóval tudatosabban zajlik. A 40 fős mintába elsősorban olyan képviselőket, közszolgákat és szakértőket válogattak be, akiknek a munkája a biztonságpolitika formálásához kapcsolódik.¹³⁴

A pusztán közvélemény-kutatáson alapuló felmérésen túllépve vizsgálja az európai elitek percepcióját Susi Dennison, Ulrike Esther Franke és Paweł Zerka 2018-ban megjelent, „*The Nightmare of the Dark*” című munkája. A kutatás egyfelől a European Council on Foreign Relations kutatói hálózata által elvégzett, elit szintű közvélemény-kutatásokra, a döntéshozókkal és szakértőkkel folytatott interjúkra, illetve ezzel párhuzamosan a szakpolitikai dokumentumok, az akadémiai diskurzus és a vonatkozó médiajelentések diskurzuselemzésére támaszkodik. Módszertani szempontból ugyanakkor a szerzők által megadott támpontok kevésbé tekinthetők konkrétak, és a tanulmány arra vonatkozóan sem közöl adatokat, hogy mi volt a percepciók összehasonlításának alapja. E dolgozat szempontjából vizsgálva ugyanakkor Dennison és szerzőtársainak munkája azért fontos, mert rámutat arra, hogy az elitek percepciója nemcsak a hagyományos közvélemény-kutatások révén elemezhető, hanem más módszerek beemelésével is.

Az elitek biztonságpercepciójának módszertani megközelítéseit veti össze Samuel Goda és Jaroslav Usiak 2016-ban publikált tanulmánya, amelynek célja a szlovák

¹³³ Uo. 177. o.

¹³⁴ Gimesi, Thomas – Jindra, Robert – Siedschlag, Alexander – Tannheim, Thomas (2006): *The German Security Elite – Threat Perception and Preferred Responses*. Leopold-Franzens-Universität Innsbruck. Analysestandpunkt 5. 2. o.

biztonságpercepció feltérképezése volt.¹³⁵ Goda és Usiak módszertani szempontból két tényezőre fókuszál: egyfelől azt vizsgálják, hogy milyen fenyegetéspercepció jelenik meg a Szlovák Köztársaság hivatalos dokumentumaiban, majd pedig ezt összehasonlítják a biztonságpolitikai elitekkel készített interjúk eredményeivel. Az empirikus kutatáshoz az interjúalanyokat a kormányzati szintről (például védelmi minisztérium, belügyminisztérium) és a nem-kormányzati szintről (például akadémiai szférából, kutatóközpontokból) válogatták össze. Goda és Usiak arra a következtetésre jutnak, hogy a hivatalos dokumentumok általában mindössze csak az egyes fenyegetéseket összegzik, ugyanakkor nem állnak teljes mértékben összhangban az interjúk során kirajzolódó percepcióval, és gyakran nem reflektálnak azokra a fenyegetésekre, amelyeket a szakértők elsődleges fontosságúnak tartanak az állam biztonsága szempontjából.¹³⁶

A társadalmi biztonságpercepció mérése szempontjából kézenfekvőnek mutatkozik a közvélemény-kutatások alkalmazása. Adam J. Berinsky „*In Time of War – Understanding American Public Opinion from World War II. to Iraq*” című könyvében azt vizsgálja, hogy hogyan hat a háború a közvéleményre és fordítva. Berinsky kiindulási pontja a demokratikus béke elmélete, amely – ahogy korábban láthattuk – kimondja, hogy a demokráciáknak szükségük van a társadalom szélesebb rétegeinek hozzájárulására ahhoz, hogy katonai műveleteket hajtsanak végre.¹³⁷ Berinsky vizsgálati fókuszában az Egyesült Államok hat nagy háborúja áll (köztük a második világháború, a koreai háború, a vietnámi háború, az Öböl-háború, Afganisztán és Irak), és ezek kapcsán elemzi a közvélemény változását. Berinsky legfontosabb érve, hogy háború idején a közvéleményt sok olyan érzelm és ellenségeskedés befolyásolja, amelyek a belpolitika szintjén is fennállnak.¹³⁸ A közvéleményt jelentősen befolyásolhatja egy-egy váratlan esemény (például Pearl Harbor megtámadása), ugyanakkor alapvetően a belpolitikai megosztottság strukturálja.¹³⁹ E megosztottság éppúgy befolyásolja a közvélemény alakítását háború és konfliktus idején, mint békeidőben.¹⁴⁰ A nemzetközi konfliktusok által generált

¹³⁵ Goda, Samuel – Usiak, Jaroslav (2016): What is the Threat Perception of the Slovak Republic? Central European Journal of International and Security Studies. 10. évf. 1. sz. 61-87.

¹³⁶ Uo. 61. o.

¹³⁷ Berinsky, Adam J. (2009): In Time of War. Understanding American Public Opinion from World War II to Iraq. University of Chicago Press. 3. o.

¹³⁸ Uo. 4. o.

¹³⁹ Uo. 5. o.

¹⁴⁰ Uo.

fenyegetés-percepció pedig éppúgy befolyásolja a közvéleményt, mint a társadalom belpolitikai választásait. Éppen ezért a belpolitika és a nemzetközi kapcsolatok világa nem különíthető el egymástól élesen a társadalmi percepciók vizsgálata alapján.¹⁴¹

Szintén a bel- és külpolitika közti határvonal elmosódására mutat rá a fenyegetés-percepció kapcsán Nikola Mirilovic és Myunghee Kim tanulmánya 2016-ból. Mirilovic és Kim azt vizsálták, hogy az Egyesült Államok társadalmán belül jelentős megosztottság tapasztalható a tekintetben, hogy mi számít külső fenyegetésnek és hogy hogyan kell ezekkel szemben fellépni.¹⁴² Konkrétabban, azt bizonyítják, hogy az amerikai közvélemény megosztott Kína felemelkedését és az iráni nukleáris program jelentette fenyegetést illetően. Az empirikus vizsgálatuk alapján a szerzők arra a következtetésre jutnak, hogy e megosztottság elsősorban az egyes társadalmi csoportok közti ideológiai különbségekre vezethető vissza, amelyek végső soron befolyásolják a külpolitikai preferenciákat és ezáltal a biztonságpercepciót is.¹⁴³ Így például a konzervatívok sokkal valószínűbb, hogy pozitívnak látják Kína gazdasági felemelkedését, mint a liberális választópolgárok (és különösen látványos ez a különbség a Demokrata szavazóbázison belül). Ehhez hasonlóan a libertáriánus választók sokkal nagyobb arányban elleneznek bármiféle amerikai beavatkozást Irán nukleáris programjába.¹⁴⁴ Összességében tehát a társadalmi csoportok percepciója közt is jelentős különbségek mutathatók ki, amelyek például az adott társadalmi csoport ideológiai hátterével is összefüggésben állhatnak.

Hasonlóan a fenti példákhoz, Viljar Veebel és Illimar Ploom 2016-os cikkében az észet társadalom biztonságpercepcióját vizsgálja a cikk megjelenését megelőző 10 évben elvégzett közvélemény-kutatások alapján. Veebel és Ploom ugyanakkor arra is rámutatnak, hogy a társadalom percepciója önmagában nem feltétlenül tükröz minden fenyegetést átfogóan, és éppen ezért fontosnak tartják az adatok összehasonlítását más – objektívebbnek vélt – adatsorral is.¹⁴⁵ Választásuk e tekintetben a World Economic Forum által közreadott Global Risk Report 2016-ra esett, amelyet egyfajta objektív

¹⁴¹ Uo. 5. o.

¹⁴² Mirilovic, Nikola – Kim, Myunghee (2017): Ideology and Threat Perceptions: American Public Opinion toward China and Iran. *Political Studies*. 65. évf. 1. sz. 180. o.

¹⁴³ Uo.

¹⁴⁴ Uo.

¹⁴⁵ Veebel, Viljar – Ploom, Illimar (2016): Estonian Perceptions of Security: Not only about Russia and the Refugees. *Journal of Baltic Studies*. 2. évf. 2. sz. 35-70.

referenciapontként határoznak meg a társadalmi percepciók értékeléséhez.¹⁴⁶ Bár annyiban egyetérthetünk Veebel és Ploom érvelésével, hogy a társadalmi biztonságpercepció elemzése önmagában nem eléggé átfogó, arra ugyanakkor már nem kapunk választ munkájukból, hogy a Global Risk Report miért lenne alkalmasabb erre a feladatra. A Global Risk Report egyébként a Global Risk Perception Survey alapján készül, amely 750 szakértő és szakpolitikus megkérdezésén keresztül vizsgálja, hogy melyek lehetnek a legjelentősebb fenyegetések az elkövetkező 20 év során globálisan.¹⁴⁷ A válaszadók között egyaránt vannak a vállalati szférából, a közszférából vagy éppen a civil szektorból érkezők.¹⁴⁸ Bár a kutatás hasznos támpont lehet a globális fenyegetés-percepció vizsgálatához, azt azonban korántsem állíthatjuk, hogy önmagában egyfajta objektív referenciapontként funkcionálna a globális vagy éppen az észte biztonságpercepció vizsgálata során. Nem csak azért, mert csak az úgynevezett szakértői szintre fókuszál, hanem azért sem, mert 750 résztvevő megkérdezésén alapuló felmérés globális viszonylatban korántsem tekinthető reprezentatívnak.

A Stratégiai Védelmi Kutatóintézet 2017-18 során egy nemzetközi projekt keretében, komparatív módon vizsgálta a kelet- és közép-európai országok biztonságpercepciójának és biztonságpolitikai folyamatainak alakulását.¹⁴⁹ Az Ausztria,¹⁵⁰ Horvátország,¹⁵¹ Magyarország,¹⁵² Csehország,¹⁵³ Szlovákia,¹⁵⁴ Szerbia,¹⁵⁵

¹⁴⁶ Uo. 38. o.

¹⁴⁷ World Economic Forum (2016): The Global Risk Report 2016. 11th Edition. Insight Report. Online: http://www3.weforum.org/docs/GRR/WEF_GRR16.pdf; 11. o.

¹⁴⁸ Uo.

¹⁴⁹ Csiki Varga, Tamás (2021): Security perception and security policy in Central Europe, 1989–2019. *Defense & Security Analysis*. 37. évf. 1. sz. 1-8. o.

¹⁵⁰ Molnár, Tamás Levente (2021): The security perception and security policy of Austria, 1989–2017. *Defense & Security Analysis*. 37. évf. 1. sz. 66-79. o.

¹⁵¹ Szerencsés, László (2021): Security perception in Croatia since the declaration of independence. *Defense & Security Analysis*. 37. évf. 1. sz. 114-128. o.

¹⁵² Budai, Ádám (2021): The security perception and security policy of Hungary, 1989–2018. *Defense & Security Analysis*. 37. évf. 1. sz. 9-22. o.

¹⁵³ Kříž, Zdeněk (2021): The security perception and security policy of the Czech Republic, 1993–2018. *Defense & Security Analysis*. 37. évf. 1. sz. 38-52. o.

¹⁵⁴ Čížik, Tomáš (2021): Security perception and security policy of the Slovak Republic, 1993–2018. *Defense & Security Analysis*. 37. évf. 1. sz. 23-37. o.

¹⁵⁵ Vanchoski, Aleksandar (2021): The security perception and security policy of Serbia. *Defense & Security Analysis*. 37. évf. 1. sz. 129-143. o.

Ukrajna,¹⁵⁶ Románia¹⁵⁷ és Lengyelország¹⁵⁸ percepciójának sajátosságait elemző munka bizonyítja, hogy a régió államainak biztonságpolitikai folyamatai jóval heterogénebbek, mint azt a külső szemlélők általában feltételezik, így például azok stratégiai kultúrája és Oroszországhoz való viszonya is jelentős különbségeket mutat a rendszerváltások időszakát követő 30 évet vizsgálva. Módszertani szempontból a kutatás Arnold Wolfers objektív-szubjektív biztonság felosztását követi és a biztonságpercepciót elsősorban a társadalmi szinten, közvélemény-kutatásokra támaszkodva vizsgálja.¹⁵⁹ Ezzel az empirikus vizsgálati keretrendszer alapvetően illeszkedik a korábban bemutatott munkák sorába, emellett azonban a percepciót a politikai diskurzus bizonyos elemeinek vizsgálatán és a biztonságpolitikai dokumentumok elemzésén keresztül is közelíti. A munka tehát túllép a hagyományos, társadalmi szintű percepció-vizsgálaton, és a kutatás fókuszát a szakpolitikai elit szintjére is kiterjeszti. Emellett a kutatás a biztonságpercepciót alapvetően széles értelemben elemzi és annak részeként/lenyomataként kezeli az egyes országok nemzetközi politikai ambíciószintjét (például az adott állam biztonságpolitikai célkitűzéseit; külpolitikai szerepfelfogását; fegyveres erők alkalmazásához való viszonyulását; katonai műveletekben való részvételét stb.), külpolitikai orientációját (például a különböző nemzetközi szervezetekhez – elsősorban a NATO-hoz és az EU-hoz – való viszonyulását) és a biztonságpolitikához kapcsolódó, különböző szakpolitikai kérdéseket (például a védelmi kiadások alakulását és a képességfejlesztést).¹⁶⁰

Végül fontos még megemlíteni, hogy a közvélemény-kutatások korlátjaira mutat rá Elizaveta Gaufman 2017-es könyve a fenyegetések társadalmi percepciója kapcsán. Gaufman arra keresi a választ, hogy milyen körülmények teszik sikeressé az egyes fenyegetések körüli narratívákat?¹⁶¹ E dolgozat szempontjából nem is igazán Gaufman elméleti munkássága, hanem módszertani megközelítése fontos. Gaufman amellett érvel, hogy a társadalmi percepciók mérésekor a közvélemény-kutatások már önmagukban

¹⁵⁶ Maksak, Hennadiy (2021): The security perception and security policy of Ukraine, 1991–2018. *Defense & Security Analysis*. 37. évf. 1. sz. 53-65. o.

¹⁵⁷ Sarcinschi, Alexandra (2021): Security perception and security policy in Romania since the 1989 Revolution. *Defense & Security Analysis*. 37. évf. 1. sz. 96-113. o.

¹⁵⁸ Palczewska, Milena (2021): The security perception and security policy of Poland, 1989–2017. *Defense & Security Analysis*. 37. évf. 1. sz. 80-95. o.

¹⁵⁹ Csiki Varga, Tamás (2021): i.m. 1-2. o.

¹⁶⁰ Csiki Varga, Tamás (2021): i.m. 2-3. o.

¹⁶¹ Gaufman, Elizaveta (2017): *Security Threats and Public Perception: Digital Russia and the Ukraine Crisis*. Pgrave Macmillan. 4. o.

strukturálják a válaszokat, és ezáltal befolyásolják a válaszadó percepcióját. Éppen ezért a kötet arra mutat rá, hogy módszertani szempontból a percepció vizsgálata során más eszközökre is kell támaszkodni. Gaufman ennek kapcsán a digitális antropológiára támaszkodik, és az egyes fenyegetések online – közösségi médiában – történő megjelenését elemzi (egyfajta digitális diskurzuselemzést folytat).¹⁶² Bár e módszer valóban hatásosnak tekinthető a közvélemény-kutatások kiegészítése kapcsán, ugyanakkor alkalmazása számos – a közösségi média sajátosságaiból fakadó – további problémát felvet. Így például nem oldja meg azt a problémát, hogy az online térben működő botok vagy mesterségesen előállított más diszkurzív elemek (például trollok, trollhadseregek révén) hogyan torzítják a diskurzust és ezáltal a percepcióval kapcsolatos mintavételt.

2.3.2. A szakirodalom módszertani megközelítéseinek összegzése

E dolgozat fő kutatási kérdése, hogy hogyan vizsgálható az állam biztonságpercepciója? Elsődleges célom tehát az állam percepciójának vizsgálata, ebből ugyanakkor logikusan következik a kérdés, hogy pontosan mi alkotja az államot? A szakirodalom elemzése alapján egy állam biztonságpercepciójának vizsgálatára két jól elkülöníthető szint rajzolódik ki: a társadalom és az elitek szintje. Természetesen mindkét csoport számos alkategóriára osztható. Ahogy láthattuk a szakirodalom alapján, a társadalom különböző csoportjai más-más biztonságpercepcióval bírhatnak, és az eliteken belül is jelentős eltérések lehetnek, függően attól, hogy épp szakértőket, akadémikusokat vagy döntéshozókat vizsgálunk. E módszertani problémákkal és a két szint (társadalom és elitek) pontos meghatározásával a következő fejezet részletesen foglalkozik majd. E ponton ugyanakkor elsődleges fontossággal az bír, hogy az állam biztonságpercepciójának vizsgálata szempontjából e két terület jól láthatóan elhatárolható egymástól.

Mindez azt is jelenti, hogy a biztonságpercepciót a közösségek szintjén vizsgáljuk (mind a társadalom, mind pedig az elitek esetében). Az egyén percepciójához kapcsolódó pszichológiai és egyéb tényezők e dolgozat és az állam biztonságpercepciójának vizsgálata szempontjából kevésbé relevánsak. Ennek oka az is, hogy e dolgozatnak nem

¹⁶² Uo. 7-8. o.

célja a percepció formálódásának, változásának és torzításának megértése, hanem sokkal inkább annak vizsgálatára fókuszálok.

A közösségi szintű percepció vizsgálata kapcsán ugyanakkor több tényezőre is érdemes felhívni a figyelmet. A legfontosabb, hogy a közösséget egyének sokasága alkotja, a közösség percepciója pedig az egyéni percepciókból tevődik össze. Ez azt is jelenti, hogy a közösség percepciójának elemzése ugyanakkor kényszerű torzításokhoz vezet az egyéni szinten. Más szóval, a közösség percepciója sok egyéni percepciót foglal magában, ugyanakkor teljes egészében és részletességükben nem képes azokat visszaadni. Az egész egyszerre több és kevesebb is a részek összességénél. Gyakorlati példával élve, a társadalom biztonságpercepciója a társadalmat alkotó egyének percepciójából tevődik össze és a közösség egészére vonatkozik, ugyanakkor nem alkalmas arra, hogy az egyének percepciójára következtessünk általa.

Ehhez hasonló kitétel a kormányzat szerepéhez kapcsolódik. Hasonlóan a többi elemzési szinthez, a kormányzat esetében sem mondható el, hogy teljesen megfeleltethető az állam biztonságpercepciójának. Az állam ugyanis nyilvánvalóan tágabb kategória ennél (hiszen több, a kormányzaton kívüli politikai szereplőt, pártokat, nem-kormányzati szerveket, illetve a társadalmat is magában foglalja). Megfordítva ugyanakkor azt is láthatjuk, hogy a kormány szerepe nélkül nem foglalkozhatunk az állam biztonságával és biztonságpercepciójával. Az e dolgozatban használt biztonságpercepció-modell szerint az állam csak akkor képes a biztonságot percipiálni, ha van stabil kormányzata. E megközelítés nem foglalkozik tehát bukott vagy legitim kormányzat nélküli államokkal.

A közösség percepciója kapcsán fennálló másik fontos tényező, hogy annak mérése egyszerre vezet a biztonságpercepció konstruálásához is. Ez elsősorban egy módszertani jellegű megállapítás, amelynek megértéséhez érdemes áttekintenünk, hogy a szakirodalom alapján milyen módszertani megközelítések rajzolódnak ki az egyes szintek percepciójának vizsgálatára. A fentiekben összegzett szakirodalmi áttekintés alapján a társadalmi szinten három fő módszertani megközelítést láthatunk: közvélemény-kutatások, fókuszcsoportos interjúk és diskurzuselemzés. Hasonlóan, az elitek szintjén is azonosíthatunk módszertani megközelítéseket. A fentiek alapján ide sorolhatjuk a politikai állásfoglalások és stratégiai dokumentumok elemzését (diskurzuselemzés), a közvélemény-kutatásokat, a szakértői interjúkat és a döntéshozói interjúkat (2. sz.

táblázat). A legkönnyebben e módszertani megközelítések egy konkrét példáján keresztül érthetjük meg, hogy mit jelent a percepció egyidejű mérése és konstruálása. Így például az elitek szintjén, a különböző stratégiai dokumentumok elemzése fontos eszköze az elitek biztonságpercepciója mérésének, ugyanakkor érdemes azt is észben tartani, hogy e stratégiai dokumentumok alapvetően nem ezzel a céllal születnek. Elsődleges céljuk, hogy kommunikálják az állam vagy a kormányzat stratégiai helyzetértékelését, céljait, érdekeit és eszközeit, és éppen ezért önmagukban is hozzájárulnak a biztonságpercepció alakításához. A lényeg tehát, hogy e módszertani eszközök jelentős része nem csak önmagában a percepció mérésére alkalmas, hanem saját maguk is konstruálják a percepciót.

A szakirodalom vizsgálatából kirajzolódó elemzési szintek és módszertani megközelítések	
Elemzési szintek	Módszertani megközelítések
Társadalmi szint	Közvélemény-kutatások
	Fókuszcsoporthos interjúk
	Diskurzuselemzés
Elitek szintje	Politikai állásfoglalások és stratégiai dokumentumok elemzése, diskurzuselemzés
	Közvélemény-kutatások
	Szakértői interjúk

2. sz. táblázat: A biztonságpercepció elemzési szintjei és módszertani megközelítései a szakirodalmi vizsgálat alapján¹⁶³

A szakirodalom vizsgálata alapján jól látható, hogy egyik módszertani megközelítés sem tökéletes. Mindegyik esetében akadnak különböző pontatlanságok vagy torzítások, amelyek a biztonságpercepció vizsgálatát nehezítik. Ugyanakkor megállapíthatjuk, hogy e módszertani megközelítések adják az alapját azoknak a tanulmányoknak és tudományos munkáknak, amelyek empirikus szinten a

¹⁶³ A táblázat a szerző saját munkája.

biztonságpercepció értelmezésére tesznek kísérletet. Ebből kifolyólag a biztonságpercepció elemzési módszerének megalkotásakor e szintek (társadalmi és elitek) és e módszertani megközelítések (közvélemény-kutatások, fókuszcsoportok, társadalmi és politikai diskurzuselemzés, szakértői és döntéshozói interjúkészítés) lesznek azok, amelyekre elsősorban támaszkodhatunk. E szintek és megközelítések ötvözte vezet majd el a biztonságpercepció elemzésére alkalmas módszer megalkotásához.

2.4. Összegzés

E fejezet elsődleges célja az volt, hogy feltérképezze a biztonságpercepció koncepciójának sajátosságait a nemzetközi biztonsági és konfliktuskezelési tanulmányok tudományterületének szakirodalmán belül. A fejezet első részében áttekintettem a realista, a liberális és a konstruktivista irányzatok legfontosabb munkáit, és arra kerestem a választ, hogy hogyan jelenik meg a biztonságpercepció koncepciója ezen iskolák elméleti eszköztárában. Munkám során arra a megállapításra jutottam, hogy a biztonságpercepció koncepciója alapvetően meghatározó fontossággal bír mindegyik elméleti iskola munkássága szempontjából. Így például a strukturális, az offenzív és a defenzív realista iskola esetében a biztonságpercepció elsősorban a biztonsági dilemma kapcsán kerül előtérbe; a liberális iskola esetében a demokratikus béke elmélete kapcsán; míg a konstruktivista iskola esetében azt láthatjuk, hogy a szereplők egymásról és a nemzetközi rendszerről alkotott percepciója az, amit meghatározza a materiális tényezők tartalmát, ezáltal pedig a nemzetközi kapcsolatok dinamikáját. Ez azért kiemelten fontos, mert bár e különböző elméleti iskolák más-más alapfeltevéseket és következtetéseket fogalmazznak meg a nemzetközi rendszer sajátosságai szempontjából, mégis közös nevezőt találhatunk köztük a biztonságpercepció koncepciójában. Más szóval tehát azt mondhatjuk, hogy függetlenül attól, milyen iskola elméleti és módszertani keretrendszerét alkalmazzuk elemzésünk során, a biztonságpercepció koncepciója minden esetben kulcsfontosságú az elemzés egészére nézve.

A fejezet második részében a biztonságpercepció tartalmi elemeit vizsgáltam annak érdekében, hogy rámutassak, hogyan alakulnak a koncepció keretei és a koncepcióval kapcsolatos legfontosabb elméleti viták. A szakirodalom vizsgálatát követően rámutattam arra, hogy e dolgozat során a biztonság és a biztonságpercepció interszubjektív értelmezését használom. Ez a gyakorlatban azt jelenti, hogy a biztonság

nem objektív, egzakt módon mérhető kategória, hanem minden esetben az adott szereplő percepcióján keresztül nyer értelmet. Ezt követően fogalmi elhatárolásokat tettem és rámutattam arra, hogy munkám során a biztonságpercepciót tág kategóriaként használom, amelynek a fenyegetéspercepció csupán egy alkategóriája. Végezetül pedig az elemzést lehatároltam a percepciók formálódásának és kialakulásának területétől. E dolgozatban tehát elsősorban nem arra keresem a választ, hogy mi alakítja a szereplők percepcióját, hanem hogy hogyan vizsgálhatjuk azt a gyakorlatban – függetlenül annak kialakulási folyamatától.

A fejezet utolsó részében azokat az empirikus munkákat tekintetem át a szakirodalom alapján, amelyek különböző módokon kísérletet tettek a biztonságpercepció vizsgálatára. E munkám célja az volt, hogy a szakirodalomban már létező empirikus elemzések alapján kirajzolódjon, mely elemzési szintek határolhatók el a biztonságpercepció vizsgálata során, és ezek milyen módszertani megközelítések szerint vizsgálhatók. A szakirodalom áttekintését követően rámutattam arra, hogy a biztonságpercepció alapvetően két jól elkülöníthető szinten vizsgálható: a társadalom és az elitek szintjén. Bár e kettős felosztás módszertanilag nem teljes, ugyanakkor a különböző elemzések jól láthatóan elkülönítve vizsgálják e két szintet egymástól. Emellett rámutattam arra is, hogy a szakirodalom és a már korábban elvégzett empirikus munkák alapján a társadalmi szinten három fő módszertani megközelítés azonosítható: közvélemény-kutatások, fókuszcsoportos interjúk és diskurzuselemzések. Az elitek szintjén a politikai állásfoglalások és stratégiai dokumentumok elemzését (diskurzuselemzés), a közvélemény-kutatásokat, a szakértői interjúkat és a döntéshozói interjúkat azonosíthatjuk különböző módszertani megközelítésként.

A dolgozat következő fejezetei során ezen elemzési szintek és e módszertani megközelítések lesznek azok, amelyek alapjául szolgálnak majd a biztonságpercepciót vizsgálatára alkalmas módszer kialakításának.

3. A biztonságpercepció elemzése kevert módszer segítségével

E fejezet célja, hogy a korábbi szakirodalmi áttekintésre építve megalkossa a biztonságpercepció elemzésének kevert módszerét. A szakirodalom elemzése során áttekintettem azokat a különböző empirikus munkákat, amelyek kísérletet tettek a biztonságpercepció vizsgálatára. Láthattuk, hogy az elemzések alapján a biztonságpercepció alapvetően két jól elkülöníthető szinten vizsgálható: a társadalom és az elitek szintjén; és azt is láthattunk, hogy ezekhez a szintekhez különböző módszertani megközelítések társíthatók. A továbbiakban e szintek és módszertani megközelítések ötvözésén keresztül alakítom ki azt a kevert módszert, ami végül a biztonságpercepció elemzése során alkalmazható lesz. Mindez azért is fontos, mivel Király és szerzőtársai rámutattak, hogy bár a kevert módszer alkalmazása egyre szélesebb körben vált elterjedté a nemzetközi szakirodalomban, alkalmazása idehaza mindeztidáig korlátozott maradt.¹⁶⁴

A fejezet első részében a kevert módszer sajátosságait vizsgálom. Bemutatom, hogy az elmúlt évtizedek során hogyan vált egyre népszerűbbé, és milyen irányba fejlődött a megközelítés. Ezzel együtt meghatározom azt is, hogy e dolgozat során mit tekintek kevert módszernek, és hogy milyen kritériumokat állítok fel ezzel kapcsolatban. A második részben bemutatom az elemzés szintjének problematikáját a nemzetközi biztonsági és konfliktuskezelési tanulmányok tudományterületén belül. Mindez azért bír kiemelt fontossággal, mert az elemzés szintjének problematikája érinti a biztonságpercepció területét is, ahogyan azt már a szakirodalmi áttekintés során azonosíthattuk. Harmadik lépésben a kevert módszert adaptálom az elemzés szintjének problematikájához, és rámutatok arra, hogy a kevert módszer segítségével hogyan közelíthető meg e probléma. Végül meghatározom a biztonságpercepció elemzéséhez szükséges kevert módszert, amelynek segítségével aztán a továbbiakban végrehajtom az empirikus elemzést is.

¹⁶⁴ Király Gábor – Dén-Nagy Ildikó – Géring Zsuzsanna – Nagy Beáta (2014): Kevert módszertani megközelítések. Elméleti és módszertani alapok. Kultúra és Közösség. V. évfolyam. 2014/II. szám. <http://unipub.lib.uni-corvinus.hu/1895/1/09.pdf> 95-104.

3.1. A kevert módszer sajátosságai

A kevert módszerekhez kötődő megközelítések a 20. század második felétől kezdve váltak egyre népszerűbbé mind a természettudományok, mind pedig a társadalomtudományok területén. A kevert módszerek elterjedéséhez nagyban hozzájárult az a felismerés, hogy a kvalitatív és kvantitatív módszerek között jelentős szakadék alakult ki, amely önmagában korlátozta az egyre komplexebbé váló tudományos kérdések megválaszolását. Végző soron tehát a kevert módszer elsődleges célja e szakadék áthidalása a kvalitatív és kvantitatív módszerek ötvözésén keresztül.

Hesse-Biber rámutatott arra, hogy bár a kevert módszerek fogalmi meghatározása a mai napig vitatott, ugyanakkor a legtöbb kevert módszert alkalmazó kutatásban közös, hogy legalább egy kvalitatív és egy kvantitatív elemet alkalmaznak a kutatási projekt során.¹⁶⁵ E dolgozat során e megközelítésen kissé túllépve Creswell és Plano meghatározására támaszkodok, akik munkájuk során a kevert módszer számos, különböző definícióját hasonlították össze. Creswell és Plano arra a következtetésre jutottak, hogy a kevert módszer alkalmazása során a kutató:

- *egyaránt gyűjt és elemez kvalitatív és kvantitatív adatokat a kutatási kérdésre és a hipotézisekre reflektálva;*
- *integrálja a két különböző adatsort és az eredményeiket;*
- *kutatásmódszertana biztosítja a kutatás elvégzéséhez szükséges logikát és folyamatokat;*
- *és a megfelelő elméleti és filozófiai keretrendszerben helyezi el a folyamatot.*¹⁶⁶

Ez természetesen nem azt jelenti, hogy minden kutatási kérdés esetén a kevert módszerre kellene támaszkodni, ugyanakkor olyan esetekben, amikor a pusztán kvalitatív vagy pusztán kvantitatív megközelítés nem elégséges az adatok magyarázatára, ez lehet a kutató rendelkezésére álló legjobb megoldás.¹⁶⁷ Általában véve elmondható ugyanis, hogy

¹⁶⁵ Hesse-Biber, Sharlene – Burke R. Johnson (2015): The Oxford Handbook of Multimethod and Mixed Methods Research Inquiry. Oxford University Press.

¹⁶⁶ Creswell, John W. – Plano Clark, Vicki L. (2018): Designing and Conducting Mixed Methods Research. Third Edition. Sage Publishing. 63. o.

¹⁶⁷ Uo.

a kvalitatív és kvantitatív megközelítéseknek más-más erősségeik és gyengeségeik vannak. Míg legtöbbször a kvalitatív módszerek egy adott probléma sokkal részletesebb megértését teszik lehetővé, addig a kvantitatív módszerek az általános, generalizálható eredmények elérésében segítenek.¹⁶⁸ A kevert módszer lényege pedig épp ezen erősségek ötvözése, és ezáltal a kutatási probléma komplexebb módon történő megközelítése. A kevert módszer tehát akkor tekinthető hatékonynak, ha érvényes rá „*az egész több, mint a részek összessége*” elv, tehát a kevert módszeren alapuló kutatás eredményei átfogóbbak, komplexebbek és teljesebbek, mintha csak kvalitatív vagy kvantitatív módszereket alkalmaztunk volna a kutatási kérdés megválaszolásához.¹⁶⁹

A biztonságpercepció empirikus elemzésére vonatkozó szakirodalmi áttekintés egyértelművé teszi, hogy miért lehet érdemes a kevert módszer használata a területen. A szakirodalmi áttekintés során azonosított különböző módszertanok között egyaránt azonosíthatunk kvantitatív, kvalitatív, illetve kvantitatív és kvalitatív jellegű módszertani megközelítéseket (3. sz. táblázat).¹⁷⁰ Ahhoz, hogy minél teljesebb képet kapjunk a biztonságpercepció vizsgálatára, érdemes tehát e módszereket ötvöznünk olyan formában, hogy egyaránt helyet kapjanak benne a kvantitatív és kvalitatív megközelítések. Erre a problémára kínál megoldást a kevert módszer.

Módszertani megközelítések a szakirodalomban	
Közvélemény-kutatások	Kvantitatív
Fókuszcsoportos interjúk	Kvalitatív
Diskurzuselemzés	Kvantitatív és kvalitatív
Politikai állásfoglalások és stratégiai dokumentumok elemzése, diskurzuselemzés	Kvantitatív és kvalitatív
Szakértői interjúk	Kvalitatív
Döntéshozói interjúk	Kvalitatív

3.sz. táblázat: A szakirodalom vizsgálatából kirajzolódó módszertani megközelítések kategorizálása¹⁷¹

¹⁶⁸ Uo.

¹⁶⁹ Woolley, Claire M. (2009): Meeting the Mixed Methods Challenge of Integration in a Sociological Study of Structure and Agency. *Journal of Mixed Method Research*. 3. évf. 1. sz. 7. o.

¹⁷⁰ E kategóriák ebben a formában természetesen nem egzakt módon elhatárolhatók. Így például egy közvélemény-kutatás is elemezhető kvalitatív módon. A táblázatban feltüntetett kategóriák ugyanakkor az adott módszerre leginkább jellemző irányzatot jelölik.

¹⁷¹ A táblázat a szerző saját munkája.

E módszerek tudományfilozófiai nézetét tekintve elmondható, hogy míg a kvantitatív módszerek általában racionalista és pozitivista világnézettel rendelkeznek, addig a kvalitatív módszerekre általában a posztpozitivist, konstruktivist világnézet a leginkább jellemző.¹⁷² A kevert módszert alkalmazó kutatások – köztük pedig e dolgozat is – ezzel szemben leggyakrabban pragmatikusnak tekinthetők.¹⁷³ A pragmatizmus e tekintetben elsősorban arra utal, hogy a megközelítés problémacentrikus és arra keresi a választ, hogy mi az a módszer, ami a gyakorlatban működik, ezáltal pedig közelebb vihet a probléma megoldásához.¹⁷⁴ A tudományfilozófiai nézet mellett a kevert módszereket alkalmazó kutatások különböző szempontok szerint tipologizálhatók.¹⁷⁵ E tipológia a kevert módszeren belül alkalmazott kvalitatív és kvantitatív módszerek *időzítésére, súlyozására, keverésük módjára és elméleti keretükre* épít.¹⁷⁶ Az *időzítés* azt vizsgálja, hogy a kvalitatív és kvantitatív módszereket egyszerre vagy külön-külön, egymás után alkalmazták-e; a *súlyozás* a két módszer egymáshoz viszonyított súlyát elemzi; a *keverés módja* azt határozza meg, hogy hogyan kerülnek ötvözik a módszertani elemeket (összekapcsolás, integrálás, beágyazás); az *elméleti keret* pedig a kutatás egészének felépítését, kérdésfeltevését, az adatgyűjtés folyamatát és az interpretációt is meghatározza.¹⁷⁷

A tipológiára építve, John Creswell a kevert módszereknek alapvetően négy különböző fő típusát azonosítja.¹⁷⁸ Az első típus az úgynevezett *Convergent Parallel Design*, amelyet Király és szerzőtársai *összetartó párhuzamos felépítésként* fordítanak. Ennek során a kutató a kvalitatív és kvantitatív adatgyűjtést és elemzést külön végzi, csak az eredmények értelmezésénél kapcsolódik össze a két irány.¹⁷⁹ A két módszer tehát nem függ egymástól ebben a felépítésben, amely ugyanakkor segít abban, hogy az adott

¹⁷² Király Gábor et al.: i.m. 98. o.

¹⁷³ Teddlie, Charles – Tashakkori, Abbas (2009): *Foundations of Mixed Methods Research Integrating Quantitative and Qualitative Approaches in the Social and Behavioral Sciences*. Sage Publishing.

¹⁷⁴ Morgan, David L. (2014): *Pragmatism as a Paradigm for Mixed Methods*. In: David L. Morgan: *Integrating Qualitative and Quantitative Methods: A Pragmatic Approach*. Sage Publishing.

¹⁷⁵ Creswell, John W. (2014): *Research Design. Qualitative, Quantitative and Mixed Methods Approaches*. Sage Publishing. 347. o. és Király Gábor et al.: i.m. 98. o.

¹⁷⁶ Creswell, John W. i.m. 347. o. és Király Gábor et al.: i.m. 98. o.

¹⁷⁷ Creswell, John W. i.m. 347. o. és király et al.: i.m. 98.o.

¹⁷⁸ Ahogy ugyanakkor Creswell, illetve Királyék is hangsúlyozzák, ez nem jelenti azt, hogy csak ez a négy fő típusa létezne a kevert módszer alkalmazásának. Sőt az is elképzelhető, hogy a négy fő típust nem tiszta formában alkalmazza a kutató. Király Gábor et al.: i.m. 99. o.

¹⁷⁹ Király Gábor et al.: i.m. 99. o.

jelenséget két megközelítésre támaszkodva vizsgáljuk és ezáltal kapjunk arról teljesebb képet.¹⁸⁰ Az *Exploratory Sequential Design* felépítést Király és szerzőtársai *magyarázó egymásra épülő felépítésként* fordítják, és rámutatnak arra, hogy ebben a modellben a kvantitatív és a kvalitatív fázis egymással szoros interaktív kapcsolatban áll, hiszen előbbi megelőzi az utóbbit, amely elsősorban a kvantitatív eredmények értelmezésében segít.¹⁸¹ Ennek fordítottja szintén az *Exploratory Sequential Design* kategóriába esik, Király és szerzőtársai pedig *feltáró egymásra épülő felépítésnek* nevezik.¹⁸² Itt először lezajlik a kvalitatív feltáró folyamat, majd ezt követően végzi el a kutató a kvantitatív elemzést. Végül, az *Embedded/Nested* vagy *beágyazott felépítés* során a kutató kvalitatív és kvantitatív adatokat is gyűjt, ugyanakkor a kutatás alapvetően kvalitatívnek vagy kvantitatívnek tekinthető, a másik módszertannak pedig inkább csak kiegészítő szerep jut.¹⁸³

A kevert módszer alkalmazása ráadásul nem újszerű a nemzetközi kapcsolatok területén sem. A kevert módszer sikeres alkalmazhatóságát demonstrálja Mártonffy Balázs munkája is, aki a beágyazott felépítésű kevert módszer segítségével vizsgálta, hogy miért csökken a szövetségi kohézió a növekvő általános fenyegetettség percepciójának hatására?¹⁸⁴ Kai M. Thaler 2015-ös cikkében pedig számos olyan, kevert módszerre épülő példát ismertet a nemzetközi szakirodalom alapján, amelyek segíthetnek a politikai konfliktusok és a fegyveres erőszak elemzésében. Thaler rámutat arra is, hogy e munkák alapvető jelentősége, hogy a kevert módszer segítségével hozzájárulhatnak a társadalmi jelenségek komplexitásának feltérképezéséhez és ezáltal a konfliktusok okainak, következményeinek és megoldási lehetőségeinek megértéséhez is.¹⁸⁵

¹⁸⁰ Király Gábor et al.: i.m. 99. o.

¹⁸¹ Király Gábor et al.: i.m. 100. o.

¹⁸² Király Gábor et al.: i.m. 100. o.

¹⁸³ Király Gábor et al.: 101. o.

¹⁸⁴ Mártonffy Balázs (2019): *Analysis Paralysis: Threat Perception and Incohesion in NATO, 1960 – 1980*. American University Washington, D.C. 20016.

¹⁸⁵ Thaler, Kai M. (2015). *Mixed Methods Research in the Study of Political and Social Violence and Conflict*. *Journal of Mixed Method Research*. 1-18.

3.2. Az elemzés szintjének problematikája a nemzetközi biztonsági és konfliktuskezelési tanulmányok tudományterületén

Az elemzés szintjének problematikája tulajdonképpen a társadalomtudományok egészét áthatja, a nemzetközi biztonsági és konfliktuskezelési tanulmányok területén belül pedig kiemelt fontossággal bír. A probléma alapvetően abból ered, hogy az elemzés a társadalomtudományok területén sosem lehet teljesen objektív, a tudományág sajátos módszertani problémáiból fakadóan a vizsgálat bizonyos pontokon mindenképp torzulni fog. Ilyen torzulás származhat az elemzés szintjéből, tehát abból, hogy a kutatást a mikro vagy a makro szintre fókuszáljuk. Tehát vizsgálatunk tárgyát az egyes struktúrák vagy az azokban cselekvő szereplők képezik-e?

Az elemzés szintjének problematikáját a nemzetközi kapcsolatok területére Kenneth Waltz emelte be, „*Man, the State and War*” című művében. Waltz munkájában a három „kép” (egyén, állam, nemzetközi rendszer) problémáját elemzi és rámutat arra, hogy bár a rendszer egésze szempontjából a harmadik kép bír kiemelt fontossággal, ugyanakkor ennek biztonsága elválaszthatatlan az első és a második kép biztonságától.¹⁸⁶

Ennél is fontosabbnak tekinthető ugyanakkor Davis Singer „*The Levels of Analysis Problem in International Relations*” című munkája. Singer 1961-es cikkében rámutat arra, hogy a nemzetközi rendszer egészére vonatkozó elemzések tekinthetők a legátfogóbbnak, és a rendszer egészének dinamikáira vonatkozó következtetések megfogalmazását segítik. Ezzel együtt viszont a rendszerszintű elemzések során elvesznek a rendszer elemeire vonatkozó részletek, és az elemzés figyelmen kívül hagyja azokat a divergenciákat, amelyek az egyes elemek vizsgálata során keletkeznek.¹⁸⁷ Szemben a rendszerszintű elemzésekkel, az állami szintre fókuszáló elemzések sokkal nagyobb részletgazdagságot biztosítanak, és az egyes elemek vizsgálatát segítik elő, ugyanakkor ellehetetlenítik a rendszerszintű következtetések megfogalmazását a túl sok változó beiktatása miatt.¹⁸⁸ Attól függően tehát, hogy melyik szintre fókuszáljuk az elemzést e koncepcionális probléma meghatározza a vizsgálat jellegét és kimenetelét is. A kutató szempontjából

¹⁸⁶ Waltz, Kenneth. N. (1959). *Man, the State and War*. New York: Columbia University Press.

¹⁸⁷ Singer, Davis (1961). *The Level-of-Analysis Problem in International Relations*. *World Politics*, 14. évf, 1. sz. 77-92.

¹⁸⁸ Singer, Davis (1961). *The Level-of-Analysis Problem in International Relations*. *World Politics*, 14. évf, 1. sz. 77-92.

felmerülő releváns kérdés pedig az, hogy hogyan lehetséges (egyáltalán lehetséges-e) e szintek integrálása a minél átfogóbb elemzés érdekében.

A dolgozat második fejezetében láthattuk, hogy az elemzés szintjének problematikája egyértelműen megjelenik a biztonságpercepcióval kapcsolatos kutatások terén is. Igaz ugyanakkor, hogy ebben az esetben a probléma kissé eltér a nemzetközi kapcsolatok hagyományosan ismert elméletének problematikájától. Utóbbi ugyanis önálló szintként magában foglalja a (nemzetközi) rendszer egészének szintjét is. Ezzel szemben a nemzetközi rendszer szintje nem jelenik meg a biztonságpercepcióval kapcsolatos vizsgálatokban, aminek az oka elsősorban az, hogy a vonatkozó kutatási kérdések rendszerint az állam (vagy bizonyos esetekben a kormány) biztonságpercepciójára vonatkoznak. Nincs ez másképp e dolgozatban sem, amely elsősorban arra kíváncsi, hogy hogyan vizsgálható az állam biztonságpercepciója?

Az elemzés szintjének problematikája esetünkben éppen ezért az állami szint vizsgálatán belül jelentkezik. Ahogy tehát a második fejezetben láthattuk, az empirikus kutatások alapján legalább két elemzési szintet különíthetünk el egymástól a biztonságpercepció elemzésekor: a társadalom és az elitek szintjét.¹⁸⁹ Gyakorlatilag az állam biztonságpercepciójának elemzésekor nem mást teszünk, minthogy e szinteket vizsgálva következtetünk a rendszer szintjére, ami esetünkben nem a nemzetközi rendszert, hanem magát az államot jelöli. A következőkben elsődleges célunk tehát, hogy a korábbiakban bemutatott kevert módszert adaptáljuk a biztonságpercepció vizsgálata terén kirajzolódó elemzés szintjének problémájához.

3.3. A kevert módszer alkalmazása az elemzés szintjének problematikájára

Összegezve tehát az eddigieket, megállapíthatjuk, hogy az állam biztonságpercepciója az elitek és a társadalom szintjén vizsgálható, különböző módszertani megközelítések segítségével. A 4. sz. táblázat összegzi a biztonságpercepció vizsgálata terén kirajzolódó elemzési szinteket, azok módszertani megközelítéseit és azok kategorizálását is (tehát integrálja a 2. és a 3. sz. táblázatokat).

¹⁸⁹ Sőt, a biztonságpercepció vizsgálatokor egyértelműen kirajzolódik az egyéni szint is, ezzel ugyanakkor e dolgozat keretei között nem foglalkozunk.

A kvalitatív és kvantitatív módszerek ötvözésére a korábban bemutatott kevert módszer típusok közül, a biztonságpercepció elemzésére az összetartó párhuzamos felépítésű (Convergent Parallel Design) kevert módszer tűnik a legalkalmasabbnak. Az összetartó párhuzamos felépítésű kevert módszer lényege, hogy ennek során a kutató egyaránt gyűjt kvantitatív és kvalitatív adatokat, azokat külön elemzi, majd ezt követően az eredményeket összehasonlítja annak érdekében, hogy kiderüljön, azok megerősítik vagy cáfolják egymást. Craswell rámutat arra, hogy az összetartó párhuzamos felépítés egyik fő alapvetése, hogy a kvalitatív és kvantitatív adatok különböző jellegű következtetésekkel szolgálhatnak és ezeknek a különböző típusú következtetéseknek kell megerősíteniük vagy megcáfolniuk egymást. E keretben a kvalitatív adatgyűjtés egyaránt épülhet interjúkra, megfigyelésekre vagy dokumentumok elemzésére, míg a kvantitatív adatgyűjtés körébe tarthatnak különböző számszerűsített adatbázisok, közvélemény-kutatások stb. A módszertan lényege, hogy az adatgyűjtés ugyanazoknak a változóknak és koncepcióknak a használatával történik.¹⁹⁰

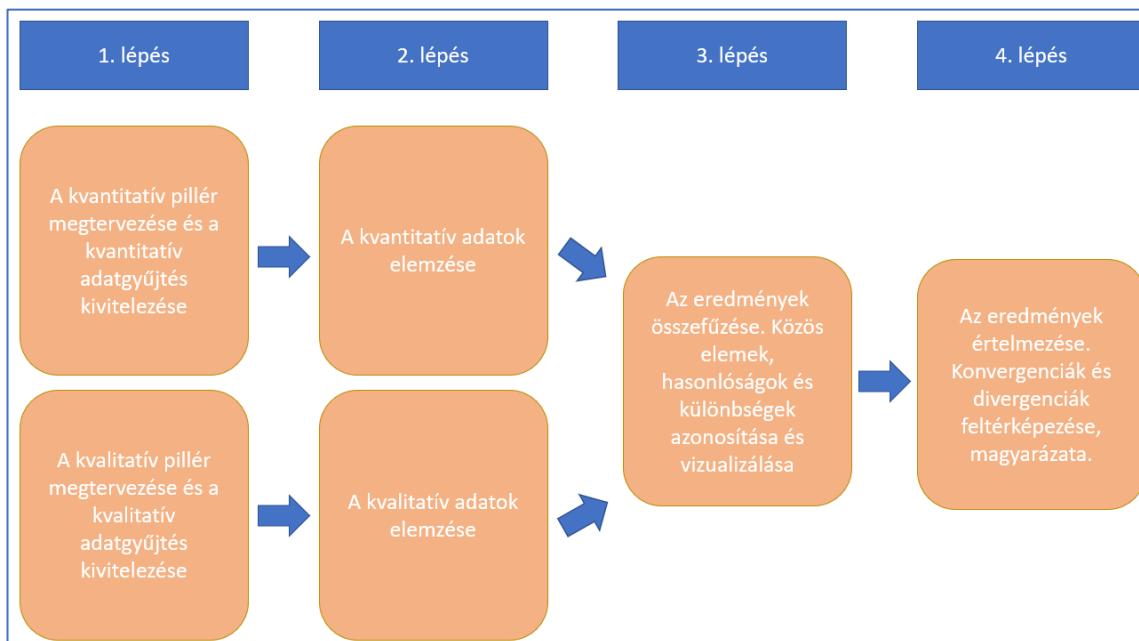
A szakirodalom vizsgálatából kirajzolódó elemzési szintek és módszertani megközelítések és azok kategorizálása		
Elemzési szintek	Módszertani megközelítések	Kategorizálás
Társadalmi szint	Közvélemény-kutatások	Kvantitatív
	Fókuszcsoportos interjúk	Kvalitatív
	Diskurzuselemzés	Kvantitatív és kvalitatív
Szakpolitikai elit szintje	Politikai állásfoglalások és stratégiai dokumentumok elemzése, diskurzuselemzés	Kvantitatív és kvalitatív
	Közvélemény-kutatások	Kvantitatív
	Szakértői interjúk	Kvalitatív
	Döntéshozói interjúk	Kvalitatív

4. sz. táblázat: A biztonságpercepció elemzési szintjei, módszertani megközelítései és kategorizálása¹⁹¹

¹⁹⁰ Creswell, John W. i.m. 350 o.

¹⁹¹ A táblázat a szerző saját munkája.

Az adatelemzés legfontosabb kérdése a különböző adatsorok összefűzése. Erre a legnépszerűbb módszer az úgynevezett egymás melletti összehasonlítás (side-by-side comparison), amelynek során a kutató először a kvantitatív statisztikai adatokat elemzi, majd ezt követően prezentálja a kvalitatív adatokat, amelyek vagy megerősítik vagy cáfolják az előbbieket.¹⁹² Az adatok értelmezése során pedig a legfontosabb a fenti összehasonlítás alapján a különböző konvergenciák és divergenciák feltárása, magyarázata.¹⁹³ Az összetartó párhuzamos felépítésű módszer fő lépéseit a Creswell és Plano által rajzolt folyamatábra összegzi (1. sz. ábra).

1. sz. ábra: Az összetartó párhuzamos felépítésű módszer fő lépesei¹⁹⁴

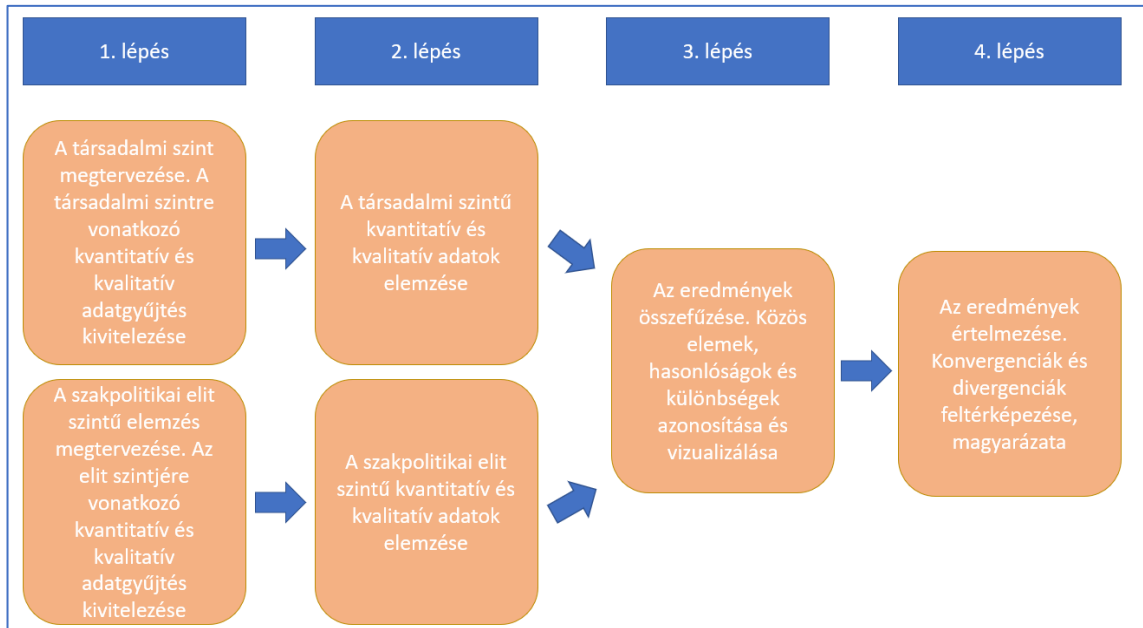
Esetünkben ugyanakkor a Creswell és Plano által megalkotott modellt kis mértékben módosítanunk kell annak érdekében, hogy adaptálhassuk az elemzés szintjének problémájához és ezáltal a biztonságpercepció vizsgálatához. A biztonságpercepció elemzésekor ugyanis a kevert módszer épp az egyes szintek – és ezeken belül az egyes módszertani megközelítések – keveréséből áll majd össze, ahogy azt a 2. sz. ábra mutatja. Tehát nem pusztán egy kvalitatív és egy kvantitatív pillért különítünk el az első és a

¹⁹² Uo. 350

¹⁹³ Uo. 351

¹⁹⁴ Az eredetit készítette: Creswell, John W. – Plano Clark, Vicky L.. i.m. 212. o. Magyarra fordította: a szerző.

második lépésben, hanem az egyes elemzési szinteket és ezek sajátos módszertani megközelítéseit. Majd pedig a harmadik és negyedik lépésben ezeket ötvözve jutunk el a biztonságpercepció kevert módszeréhez.

2. sz. ábra: A biztonságpercepció elemzésének kevert módszere az elemzés szintjének problémájára adaptálva¹⁹⁵

Mint az a 2. sz ábrán látható, az összetartó párhuzamos felépítésű kevert módszer alkalmazása során az egyes elemzési szintek (társadalom és elitek) adják a különböző pilléreket. E pilléreken belül történik meg a kvalitatív és a kvantitatív kutatás megtervezése, az adatok gyűjtése és azok elemzése (1 és 2. lépés). Ezt követően pedig e pillérek ötvözésén keresztül hasonlítom össze a kapott eredményeket, értelmezem azokat, majd ezek alapján következtetek az állam biztonságpercepciójára (3. és 4. lépés).

¹⁹⁵ A ábra a szerző saját munkája.

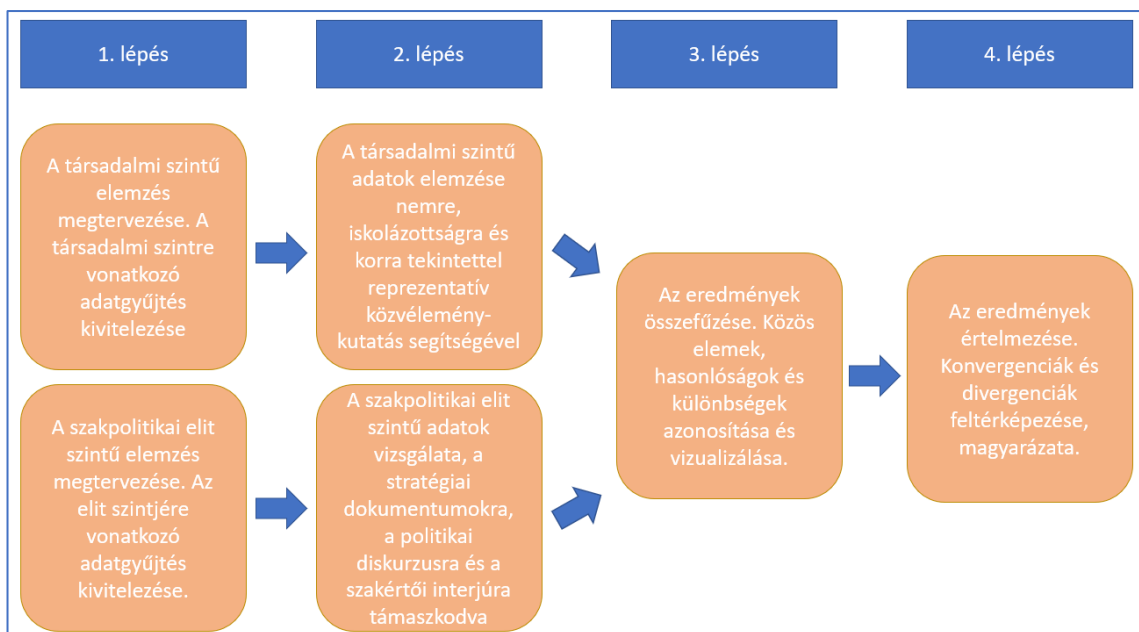
3.4. A biztonságpercepció elemzésének összetartó, párhuzamos felépítésű kevert módszere

Utolsó lépésként nincs más hátra, minthogy a fentiekre építve meghatározzuk a biztonságpercepció elemzésének kevert módszerét. Ennek során operacionalizálom az egyes pillérek vizsgálatához szükséges módszereket.

A társadalmi szint elemzését közvélemény-kutatás elvégzésével biztosíthatjuk. E ponton érdemes azt is megjegyezni, hogy a társadalmi szint elemzése – ahogy korábban láthattuk – támaszkodhat fókuszcsoportos vizsgálatokra vagy diskurzuselemzésre is, ugyanakkor, én a továbbiakban módszertani és gyakorlati korlátokból kifolyólag nem ezekre, hanem az említett közvélemény-kutatásra támaszkodom majd. Az elitek szintjének elemzése három fő elemre – politikai diskurzuselemzésre, szakértői interjúkra és a stratégiai dokumentumok elemzésére – támaszkodik. E három elem integrálásából származik majd a szakpolitikai elit szintű biztonságpercepcióra vonatkozó következtetések megfogalmazása. (3. sz. ábra).

A módszer lényege tehát, hogy mindkét pillért külön-külön, más módszerekkel vizsgálunk (1. és 2. lépés), és ezek eredményeinek összefűzésével jutunk el a közös elemek, a különbségek és a hasonlóságok feltárásához, vizualizálásához (3. lépés). A 4. lépés keretében értelmezzük az eredményeket, magyarázzuk a konvergenciákat és divergenciákat, ezáltal pedig eljutunk a biztonságpercepció elemzésének összetartó párhuzamos felépítésű kevert módszeréhez.

Strukturális szempontból ez a továbbiakban azt jelenti majd, hogy a dolgozat negyedik fejezete megfeleltethető a biztonságpercepció elemzésének összetartó párhuzamos felépítésű kevert módszerén belüli 1. és 2. lépés társadalmi szintű vonatkozásainak. Az ötödik fejezet pedig megfeleltethető az 1. és 2. lépés szakpolitikai elit szintű vonatkozásainak. A hatodik fejezetben kerül sor a 3. és a 4. lépésre, tehát az eredmények összefűzésére, értelmezésére, a konvergenciák és divergenciák magyarázatára. A kapott eredményeket a hatodik fejezet 22. sz. táblázatában vizualizálom.

3. sz. ábra: A biztonságpercepció elemzésének összetartó, párhuzamos felépítésű kevert módszere, benne az egyes pillérek vizsgálatához szükséges módszerek operacionalizálásával¹⁹⁶

3.5. Összegzés

E fejezet célja az volt, hogy a korábbi szakirodalmi áttekintésre építve kialakítsa a biztonságpercepció elemzésének kevert módszerét. Ennek érdekében első lépésben a kevert módszerrel kapcsolatos szakirodalomra építve áttekinttem a terület sajátosságait és azt, hogy melyek a kevert módszerek általános jellemzői. A biztonságpercepció elemzésével kapcsolatos szakirodalom vizsgálata alapján rámutattam arra, hogy a biztonságpercepció átfogó elemzéséhez a különböző módszerek ötvözése is szükséges, amelyhez a kevert módszer alkalmazása kínál lehetőséget. Bemutattam a kevert módszerek tudományfilozófiai alapjait, majd pedig Creswell és Plano, illetve Király és szerzőtársainak munkájára építve áttekinttem a kevert módszerek tipológiáját. E tipológiák közül – a biztonságpercepció elemzésével kapcsolatos sajátosságokat figyelembe véve – kiválasztottam a biztonságpercepció elemzéséhez leginkább alkalmasat, azaz az összetartó, párhuzamos felépítésű kevert módszert.

¹⁹⁶ Az ábra a szerző saját munkája.

Ezt követően röviden ismertetem a nemzetközi biztonsági és konfliktuskezelési tanulmányok tudományterületét átható, az elemzés szintjére vonatkozó problematikáját, amely arra vezethető vissza, hogy az elemzés a társadalomtudományok területén sosem lehet teljesen objektív, a tudományág sajátos módszertani problémáiból fakadóan bizonyos pontokon mindenképp torzulni fog. Az pedig, hogy a kutató melyik szintre fókuszálja az elemzését alapjaiban befolyásolja a vizsgálat jellegét és kimenetelét is. A különböző szintekre vonatkozó elemzések integrálása – ha lehetséges – átfogóbb és teljesebb eredményekhez segítheti hozzá a kutatót.

Harmadik lépésben az összetartó, párhuzamos felépítésű kevert módszert adaptáltam az elemzés szintjének problematikájára, és rámutattam arra, hogy az egyes pillérek elemzése ebben az esetben megfeleltethető az egyes szinteknek (a társadalom és a szakpolitikai szintje). Egyúttal arra is rámutattam, hogy az egyes szintek elemzése milyen módszerek segítségével valósul meg a gyakorlatban. A társadalom szintjén ez egy közvélemény-kutatást, az elitek szintjén pedig szakértői interjúkat, a stratégiai dokumentumok elemzését és diskurzuselemzést foglal magában. Összegezve tehát kialakítottam a biztonságpercepció elemzésének összetartó, párhuzamos felépítésű kevert módszerét, és operacionalizáltam annak egyes pilléreit és elvégzésének lépéseit, ezáltal lehetőséget teremtve az empirikus kutatás megkezdésére.

4. A magyar társadalom biztonságpercepciójának elemzése

Az értekezés következő logikai egységének célja, hogy a korábbiakban kialakított módszert a gyakorlatba is átültesse. Ennek során a biztonságpercepció elemzésének összetartó, párhuzamos felépítésű kevert módszerét alkalmazom a magyar biztonságpercepció sajátosságainak vizsgálata érdekében. Munkám során egyfelől bemutatom, hogy a módszer hogyan használható empirikus kutatások elkészítésére, másfelől pedig ezzel párhuzamosan átfogóan elemzem a magyar biztonságpercepciót, ezáltal hozzájárulva a magyar biztonság- és védelempolitika folyamatainak megértéséhez. E fejezetben a magyar társadalom biztonságpercepcióját elemzem, a következő fejezetben pedig a szakpolitikai elit szintjére fókuszálok majd.

A fejezet első részében áttekintem az empirikus mintavétel módszertani sajátosságait és korlátjait. Ezt követően rövid szakirodalmi áttekintés keretében bemutatom, hogy a már rendelkezésre álló empirikus adatok alapján mit tudunk a magyar társadalom biztonságpercepciójáról. Végül a harmadik fejezetben megalkotott kevert módszer társadalmi pillérére fókuszálok és ennek sajátosságait vizsgálom a közvélemény-kutatás módszerével. Az így előállított elsődleges adatokat elemzem, valamint összehasonlítom két, hasonló módszertanra épülő közvélemény-kutatás eredményeivel, majd ebből vonok le következtetéseket a társadalmi szint biztonságpercepciójára vonatkozóan.

Az e fejezetben és a következőben feltárt és elemzett adatok fogják biztosítani, hogy összehasonlíthassuk a két szint biztonságpercepciója közti hasonlóságokat és különbségeket, valamint, hogy elvégezhesük az így kapott eredmények értelmezését, és hogy következtetéseket fogalmazzunk meg általuk a magyar biztonságpercepcióra vonatkozóan.

4.1. Az empirikus mintavétel módszertana

A vizsgálat és az elemzés megkezdése előtt, ennek az alfejezetnek a célja az empirikus mintavételhez kapcsolódó módszertani keret rögzítése. Először is fontos megjegyezni, hogy a biztonságpercepció koncepcióját a továbbiakban is tágan értelmezem, tehát nem csak és kizárólag a fenyegetéspercepciót vizsgálom, hanem a biztonsághoz kapcsolódó

más tényezőket (például a biztonságpolitikai döntéseket, szövetségeseket stb.) is. A magyar biztonságpercepciót alapvetően a 2019/2020-as időszakban vizsgálom annak érdekében, hogy egységes keretben értelmezhessem a kapott adatokat.

Első lépésben egyfajta szakirodalmi panorámaként bemutatom, hogy a már rendelkezésre álló empirikus adatok alapján mit tudunk a magyar társadalom biztonságpercepciójáról a 90-es évek óta született különböző munkák alapján. A társadalmi biztonságpercepció vizsgálata ezt követően egy átfogó, e dolgozat kutatási projektjéhez illeszkedő közvélemény-kutatás adataira épül. Ennek elvégzése érdekében a Nemzeti Közszolgálati Egyetem Eötvös József Kutatóközpontjának Stratégiai Védelmi Kutatóintézete 2019 decemberében egy közvélemény-kutatás elkészítésével bízta meg az IPSOS Zrt-t. Az 1000 fős adatfelvétel számítógéppel támogatott személyes interjúkon keresztül történt, és életkorra, nemre, iskolázottságra, valamint a lakóhelyre nézve reprezentálja a magyar társadalmat és 95%-os valószínűségi szint mellett a hibahatár maximum +/-3,2%. Mivel a közvélemény-kutatás 2019-ben készült, így abban nem jelennek meg a koronavírus-járványra vonatkozó adatok.

A kérdőív összeállítása során egy, már 1999-ben és 2008-ban elvégzett felmérés módszertanára támaszkodtunk és annak alapkérdéseit egészítettük ki további kérdésekkel.¹⁹⁷ A kutatási projekt során lehetőségünk volt a társadalom biztonságpercepciójának bizonyos aspektusait idősorosan is vizsgálni. Ez annak köszönhető, hogy a 2019-es kérdőív részben azonos a 2008-ban és 1999-ben alkalmazott kérdőívvel is. Fontos megjegyezni, hogy e vizsgálat nem végezhető el ilyen formában a szakpolitikai elit szintű percepciók elemzésekor, és a céloom nem is az, hogy a társadalmi biztonságpercepció idősoros vizsgálatát a szakpolitikai elit szintű percepciók idősoros vizsgálatával hasonlítsam össze. Az 1999-es és 2008-as társadalmi szintű adatokat azért szerepeltetem a dolgozatban, hogy láthassuk, a biztonságpercepció nem tekinthető statikus jelenségnek, tartalmi elemei folyamatosan és dinamikusan változnak, azok rögzítése csak egy adott pillanatfelvételt adhat. Mindez azt is érzékelteti majd, hogy a percepcióra mindig mély, strukturális hatást gyakorol az adott időszak politikatörténeti háttere is. Így például az, hogy az 1999-es mintavételben hangsúlyosabb szerep jutott a

¹⁹⁷ A teljes kérdőívet a dolgozat 1. sz. melléklete tartalmazza. Az 1999-ből és 2008-ból származó kérdések Radványi Lajos munkájából származnak. Radványi, Lajos (2009): A magyar lakosság biztonságfelfogása és értékpreferenciái, 1999-2008. Nemzet és Biztonság – Biztonságpolitikai Szemle. 2. évf. 2. sz. 9-22. o.

katonai biztonságunk nem elválasztható attól a tényről, hogy a mintavétellel párhuzamosan zajlott az ország NATO-csatlakozása és a NATO beavatkozása a koszovói helyzet eszkalálódása mentén. Ehhez hasonlóan, ahogy látni fogjuk majd, a percepcióban a gazdasági biztonság kérdései egyre jelentősebb szerepet kapnak majd 2008 után, ami pedig jelentős részben a pénzügyi és világgazdasági válság Magyarországra gyakorolt hatásaival magyarázható, amelyek következtében a magyar társadalom jelentős része közvetlen tapasztalatot szerzett az anyagi biztonságot, létbiztonságot érintő kihívásokról is. Végül, ez a politikatörténeti kötődés érhető majd tetten a 2019-es közvélemény-kutatás bizonyos eredményeiben is. Így például az a tény, hogy a magyar társadalom az éghajlatváltozást, valamint az ellenőrizetlen migrációt jelölte meg a 2019-es felmérés során a legjelentősebb kihívások között, jelentős mértékben összefügg a 2015-ös menekült- és migrációs válság közvetlen tapasztalataival, és az éghajlatváltozáshoz kapcsolódó válságjelenségek növekedésével is.

A magyar biztonságpercepció elemzése - módszertani összefoglalás		
Társadalmi szintű biztonságpercepció (4. fejezet)	Közvélemény-kutatás	1000 fős, reprezentatív, 2019 december
A szakpolitikai elit biztonságpercepciója (5. fejezet)	Politikai diskurzuselemzés	A miniszterelnök 2019-es beszédjeinek kvantitatív és kvalitatív elemzése
	Stratégiai dokumentumok elemzése	Magyarország Nemzeti Biztonsági Stratégiája (2012 és 2020, kvantitatív és kvalitatív elemzés)
	Szakértői interjúk	Interjúk a Honvédelmi Minisztériumban (2019. október) a Külgazdasági és Külügyminisztériumban, a Külügyi és Külgazdasági Intézetben, a Stratégiai Védelmi Kutatóintézetben (2020. nyár). Összesen 33 interjú.

5. sz. táblázat: A magyar biztonságpercepció elemzésének módszertani összefoglalása¹⁹⁸

¹⁹⁸ A táblázat a szerző saját munkája.

4.2. A magyar társadalom biztonságpercepciója¹⁹⁹

4.2.1. Kutatások a magyar társadalom biztonságpercepciójára vonatkozóan

A társadalom biztonságpercepciójának vizsgálata mindenekelőtt arra mutat rá, hogy milyen, a biztonsággal és fenyegetésekkel kapcsolatos témák, illetve kérdések foglalkoztatják a szélesebb társadalmi rétegeket. Szemben a szakpolitikai elit szintű percepciókkal, a társadalmi percepciók jellemzően sokkal inkább a hétköznapi dolgok köré épülnek, és kevésbé jellemzők rájuk a szakmai megfontolások, hiszen a társadalom szélesebb rétegei csak érintőlegesen foglalkoznak biztonság- és védelempolitikai kérdésekkel.

A magyar társadalom biztonságpercepciójának vizsgálatára több különböző kísérlet született az elmúlt évek során. Az egyik első kutatás a témában a Brown Egyetem 1992-ben és 1993-ban elvégzett projektje, amely a kelet-közép-európai országok biztonságpercepciójának átfogó vizsgálatára tett kísérletet.²⁰⁰ A kutatás keretében az Egyetem – helyi kutatóközpontok, köztük az SVKI jogelődjének, a Stratégiai és Védelmi Kutatóintézetnek a közreműködésével – tárta fel a magyar, a cseh, a szlovák, a lengyel, a német, az orosz és az ukrán biztonságpercepció sajátosságait. A kutatásnak módszertani szempontból nézve mindenképp erőssége, hogy a hét országban, párhuzamosan elvégzett vizsgálatok lehetőséget biztosítottak a komparatív elemzésre és a tágabb, regionális szintű következtetések megfogalmazására is. Másfelől fontos módszertani elem az is, hogy a vizsgálati keretrendszer – némiképp hasonlóan e dolgozat módszertanához – több szinten közelíti a biztonságpercepciót és külön elemzi a társadalmi, valamint a szakértői szint percepciójának jellemzőit. Míg a társadalmi szintű biztonságpercepciót a fókuszcsoport beszélgetések módszerén keresztül elemezték és összesen 66 darab fókuszcsoport beszélgetést vizsgáltak a hét országban, addig a szakértői szint biztonságpercepcióját

¹⁹⁹ A fejezet tartalma – kisebb változtatásokkal – publikálásra került a következő tanulmányokban: Etl Alex (2020): A magyar biztonságpercepció elemzése. *Nemzet és Biztonság – Biztonságpolitikai Szemle*. 13. évf. 2. sz. és Etl Alex – Tóth Péter (2020): A magyar biztonságpercepció átalakulása 1999-2019 között. *Nemzet és Biztonság – Biztonságpolitikai Szemle*. 2. évf. 2. sz. Utóbbi esetében csak az általam írt részeket tartalmazza az értekezés.

²⁰⁰ A kutatás eredményeiért lásd: Baxter, Leslie Walaska – Kramer, Mark – Smoke, Richard (1994): Security for Europe: the Report of a Brown Project. *The Brown Journal of World Affairs*. 1994 tavasz. 145-162. A magyar nyelvű kutatási jelentéshez lásd: Stratégiai és Védelmi Kutatóintézet (1994): Kutatási program az európai biztonságról. *Védelmi Tanulmányok*. No. 3.

egyéni interjúk, kis csoportos beszélgetések és konferenciák keretében.²⁰¹ Bár ezek fontos módszertani megközelítések, hatékonyságukat ugyanakkor korlátozza, hogy eredményeik nem számszerűsíthetők, így a kutatás nem ad arra vonatkozó válaszokat, hogy egy-egy kérdés kapcsán konkrétan hogyan alakul a percepció kvantitatív megoszlása (például nem derül ki az, hogy egy problémát a társadalom hány százaléka tekint fenyegetésnek). A kutatási projekt fókusza abban az értelemben meglehetősen szűknek tekinthető, hogy elsősorban az Európán belüli fenyegetésekkel kapcsolatos percepciók alakulását vizsgálta és deklaráltan nem volt célja olyan, Európán kívüli fenyegetések vizsgálata, amelyek például a Közel-Kelethez kapcsolódnak.²⁰² Ez pedig bizonyos mértékig torzító tényezőként funkcionál, hiszen – mint azt a későbbiek során látni fogjuk – a magyar biztonságpercepció jelentős mértékben kapcsolódik az Európán kívüli térségekhez (például a menekült- és migrációs válság mentén) és a globális kihívásokhoz (például a klímaváltozás kapcsán). E módszertani korlátokkal együtt is fontos azonban hangsúlyozni, hogy a Brown Egyetem kutatási projektje fontos, empirikus szintű következtetéseket fogalmaz meg a magyar biztonságpercepció vonatkozásában.²⁰³ Így például jól láthatóvá vált, hogy a magyar biztonságpercepcióban elsősorban nem a külső, hanem a belső és mindenekelőtt a gazdasági kihívások dominálnak, míg a percepcióban nem jelenik meg direkt katonai fenyegetés.²⁰⁴ E két tényező azért is kiemelten fontos, mert ahogy látni fogjuk a későbbiekben mindkettő hosszú távon, évtizedekre kijelöli a magyar biztonságpercepció kereteit. Másfelől pedig az is láthatóvá vált a kutatási projekt során, hogy a magyar biztonságpercepcióban nem jelenik meg igény a határok módosítására vonatkozóan, ami regionális szempontból is meghatározó, a stabilitást elősegítő tényezőként értelmezhető, másfelől pedig a percepció alapján már ekkor, azaz a kilencvenes évek elején meglehetősen pozitívan tűnik fel a NATO és az Egyesült Államok európai katonai jelenléte is.²⁰⁵ Ezek szintén olyan elemként azonosíthatók, amik napjainkban is szerves részét képezik a magyar biztonságpercepciónak.

²⁰¹ Baxter, Leslie Walaska – Kramer, Mark – Smoke, Richard (1994): i.m. 147. o.

²⁰² Stratégiai és Védelmi Kutatóintézet (1994): i.m. 10. o.

²⁰³ A kutatási projekt fontos következtetéseket fogalmaz meg regionális szinten is, ugyanakkor a dolgozat vizsgálati fókuszának megőrzése érdekében ezeket most külön részleteiben nem ismertetem. Ezek megtalálhatók a már hivatkozott publikációkban.

²⁰⁴ Stratégiai és Védelmi Kutatóintézet (1994): i.m. 16. és 19. o.

²⁰⁵ Stratégiai és Védelmi Kutatóintézet (1994): i.m. 23. és 36. o.

A magyar lakosság biztonságérzetét vizsgálja Szabó János 1994-ben megjelent munkája, ami egy 1992 végén készült, 1000 fős, országosan reprezentatív közvélemény-kutatásra épül.²⁰⁶ Bár a kutatás elsősorban nem feltétlenül a biztonságpercepció e dolgozatban vizsgált aspektusait vizsgálja (hanem például a Honvédelmi Minisztérium és a haderő munkájával, vagy épp a sorkatonasággal kapcsolatos attitűdökre világít rá), ugyanakkor a felmérés néhány eleme fontos támpontot adhat a társadalmi percepció elemeire vonatkozóan. Az országot érintő katonai fenyegetések kapcsán a kutatás három tényezőre kérdezett rá. A válaszadók 0-tól 100-ig terjedő skálán értékelték, hogy mennyire tartják valószínűnek az egyes fenyegetések bekövetkeztét. A válaszok átlagpontszáma 42 volt azzal kapcsolatban, hogy a délszláv polgárháború kiterjed hazánkra, 38 arra vonatkozóan, hogy valamelyik szomszédos állam megtámadja hazánkat és 31 arra vonatkozóan, hogy az országon belüli fegyveres konfliktusra kerül sor.²⁰⁷ Ez tehát alapvetően azt jelzi, hogy a társadalom jelentős része közvetlenül a rendszerváltást követően nem észlelt közvetlen katonai fenyegetést és mint azt a későbbiekben látni fogjuk ez a trend alapvetően napjainkig is fennmaradt. A kutatás egy másik kérdése a NATO tagságra vonatkozott és ennek kapcsán 74% vélekedett úgy, hogy az növelné Magyarország biztonságát, míg 19% mondta azt, hogy nem növelné az ország biztonságát a tagság (míg 6% nem tudta megítélni).²⁰⁸ Ez pedig összességében rámutat arra, hogy a szövetség megítélése már alapvetően a rendszerváltást követően meglehetősen pozitív volt a társadalmi percepció szintjén, ami szintén egy napjainkig tartó trendként azonosítható.

Kiemelkedik a magyar társadalom biztonságpercepcióját vizsgáló munkák közül Radványi Lajos „*A magyar lakosság biztonságfelfogása és értékpreferenciái, 1999-2008*” című kutatása, amelynek módszertanával és eredményeivel a következő alfejezet során részletesen foglalkozunk.²⁰⁹ Radványi munkája azért is meghatározó, mert a biztonságpercepció széles értelmezési keretben vizsgálja és az általa alkalmazott módszertan lehetőséget teremt bizonyos aspektusok idősoros vizsgálatára is.

²⁰⁶ Szabó, János (1994): A magyar lakosság biztonságérzete. Védelmi Tanulmányok. No 4. Budapest.

²⁰⁷ Uo. 19. o.

²⁰⁸ Uo. 20. o.

²⁰⁹ Radványi, Lajos (2009): A magyar lakosság biztonságfelfogása és értékpreferenciái, 1999-2008. Nemzet és Biztonság – Biztonságpolitikai Szemle. 2. évf. 2. sz. 9-22. o.

Fontos empirikus eredményekre mutat rá Budai Ádám munkája, aki elsődleges és másodlagos forrásokra támaszkodva vizsgálja a magyar biztonságpercepció főbb jellemzőit, valamint azok szakpolitikai következményeit 1989 és 2018 között.²¹⁰ Budai kutatásában egyfelől bizonyítja, hogy a magyar társadalom percepciójában elsődleges fontosságúak a gazdasági, társadalmi, politikai jellegű kihívások, míg a katonai dimenzió kevésbé meghatározó. Másfelől pedig arra is rámutat, hogy emiatt még ha a szakpolitikai elit nyitottabb is lenne aktívabb nemzetközi szerepvállalásra, ez az ambíció a társadalmi támogatottság hiányával találkozna.

Végül, kívül a különböző közvélemény-kutatásokkal foglalkozó intézetek, magáncégek – hazai vonatkozású – mintavételei is rendelkezésükre állnak, ugyanakkor ezek csak kis mértékben biztonságpolitikai fókuszúak és az adatok mélyelemzése kevésbé jellemző rájuk.²¹¹ E munkák sorából kiemelkednek a Pew Research és az Eurobarometer közvélemény-kutatási eredményei, amelyek egyfelől a NATO és az EU tagság megítélésével, másfelől pedig a fenyegetésekkel kapcsolatos percepciók alakulásával kapcsolatban fogalmaznak meg fontos megállapítások.²¹²

A NATO tagsággal kapcsolatos pozitív társadalmi percepciót támasztják alá a Pew Research felmérései, amelyek szerint a társadalom 48-57 %-a nagyon kedvező vagy inkább kedvező véleménnyel volt a szervezetről a 2009-2019-es időszakban (4. sz. ábra).

²¹⁰ Budai, Ádám (2020): The security perception and security policy of Hungary, 1989–2018. Defense & Security Analysis. Online verzió.

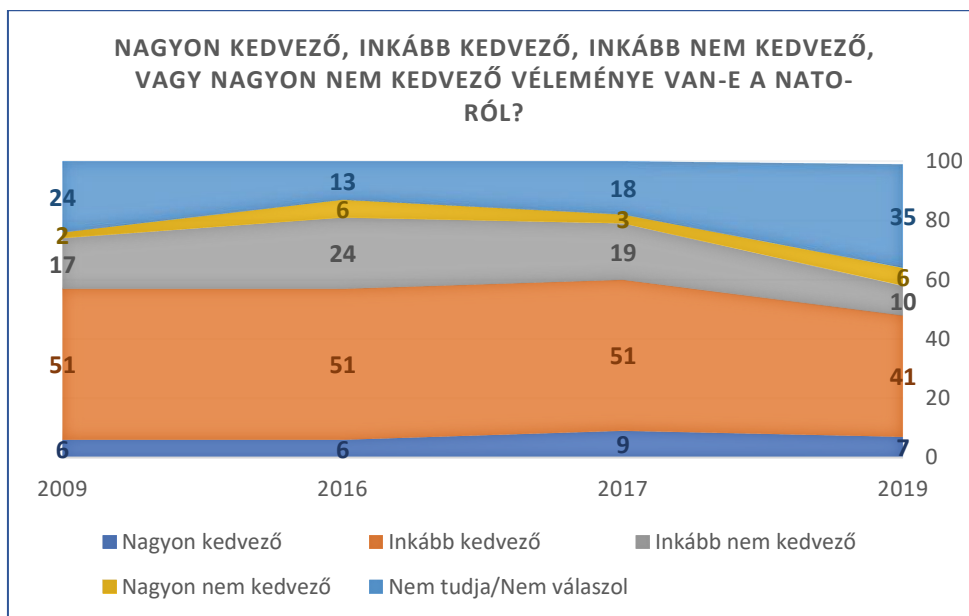
²¹¹ Az itt bemutatott, rendszeres Pew Research és Eurobarometer felméréseken kívül bizonyos esetekben ad hoc jelleggel is készültek közvélemény-kutatások a biztonságpercepció egy-egy szegmensére vonatkozóan. Lásd például: Kolozsi Ádám: Reszkess, nemzetem: Magyarország félelemterképe az Indexen. Index.hu. 2017.04.12.

https://index.hu/tudomany/2017/04/12/reszkess_nemzetem_magyarorszag_felelemterkepe_az_indexen/ [2019.04.20.]; Center for Insights in Survey Research: Public Opinion in Hungary 2017. 2017.03.08. https://www.iri.org/sites/default/files/2017-7-27_hungary_poll_presentation.pdf [2019.05.02.]

²¹² A Pew Research közvélemény-kutatásai 1000+ fős mintán készültek, személyes interjúkon keresztül, nemre, életkorra, iskolai végzettségre, régióra, népsűrűsége és a városiasodás mértékére nézve reprezentálják a magyar lakosságot, a hibahatár pedig +/- 4,8%. A Standard Eurobarometer 1000+ fős mintán, a 15 évesnél idősebb lakosság körébe, személyes interjúkon keresztül felvett közvélemény-kutatás, amelyet évi két alkalommal készítenek el és életkorra, régióra, illetve a városiasodás mértékére nézve reprezentálja a magyar lakosságot. A hibahatár pedig 95%-os valószínűségi szint mellett +/- 3%. E fejezetben a tavaszi (rendszerint májusban vagy júniusban elkészített) Eurobarometer adatait használtam fel. Fagan, Moira és Poushter, Jacob (2020): NATO Seen Favorably Across Member States. Pew Research Center.

https://www.pewresearch.org/global/wp-content/uploads/sites/2/2020/02/PG_2020.02.09_NATO_final.pdf [2021.05.10.] 30. o. és Pew Research Center (2019): Global Attitudes Survey. <https://www.pewresearch.org/wp-content/uploads/2019/11/Pew-Research-Center-Value-of-Europe-Topline-for-Release-FINAL.pdf> [2021.05.10.] 131. o. és Standard Eurobarometer 2012-2020. <https://europa.eu/eurobarometer/surveys/browse/all/series/4961> [2021.05.10.]

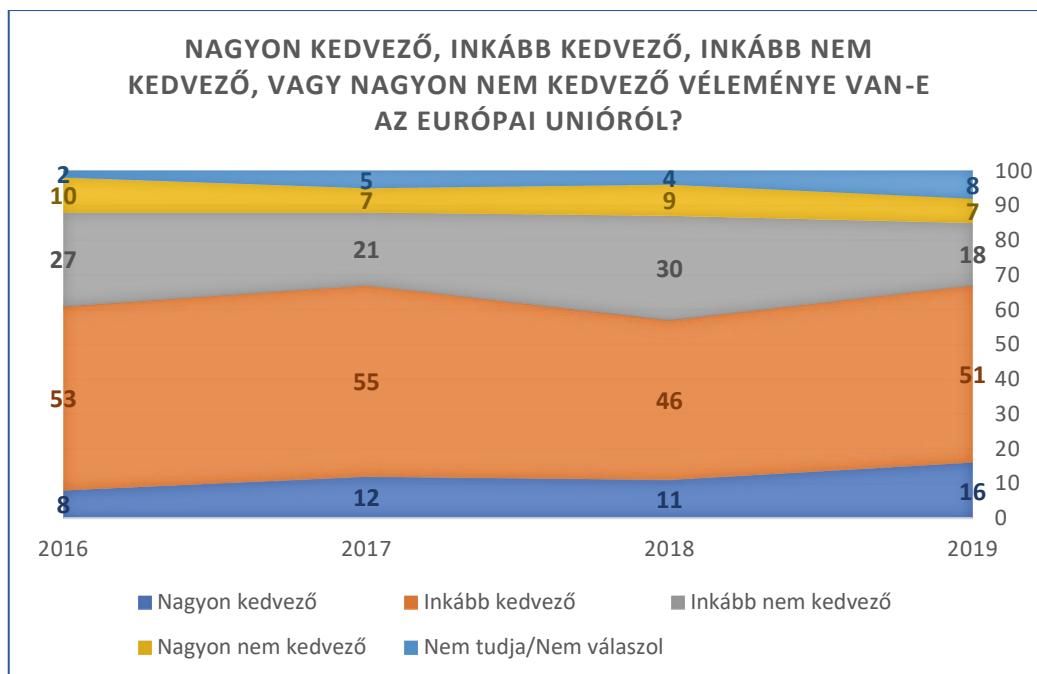
Velük szemben 30-16% között alakult azok aránya, akik inkább nem kedvező vagy nagyon nem kedvező véleménnyel rendelkeztek a NATO-ról. Fontos ugyanakkor azt is látni az adatsor alapján, hogy viszonylag nagy (2019-ben például 35%) azok aránya, akik érdemben nem foglaltak állást e kérdés kapcsán, ami azt is érzékelteti, hogy jelentős a bizonytalanok száma. Ez talán arra is visszavezethető, hogy szemben az Európai Unióval, a NATO kevésbé gyakran jelenik meg a társadalom mindennapjaiban.

4. sz. ábra: A NATO-val kapcsolatos társadalmi attitűdök alakulása²¹³

A NATO tagsághoz hasonlóan, a szövetségi rendszer másik pillérét jelentő Európai Unió tagság megítélése kapcsán is viszonylag stabil társadalmi konszenzus azonosítható. A Pew Research felmérései alapján a magyar társadalom 57-67%-a nagyon kedvező vagy inkább kedvező véleménnyel van az Európai Unióról (5. sz. ábra). Ezzel szemben a vizsgált évek során 25-40% közé esik azok aránya, akik inkább negatív vagy nagyon negatív véleménnyel voltak a szervezetről. A 2016-2019 közötti időszakra vetítve ez a megoszlás meglehetősen stabilnak tekinthető.

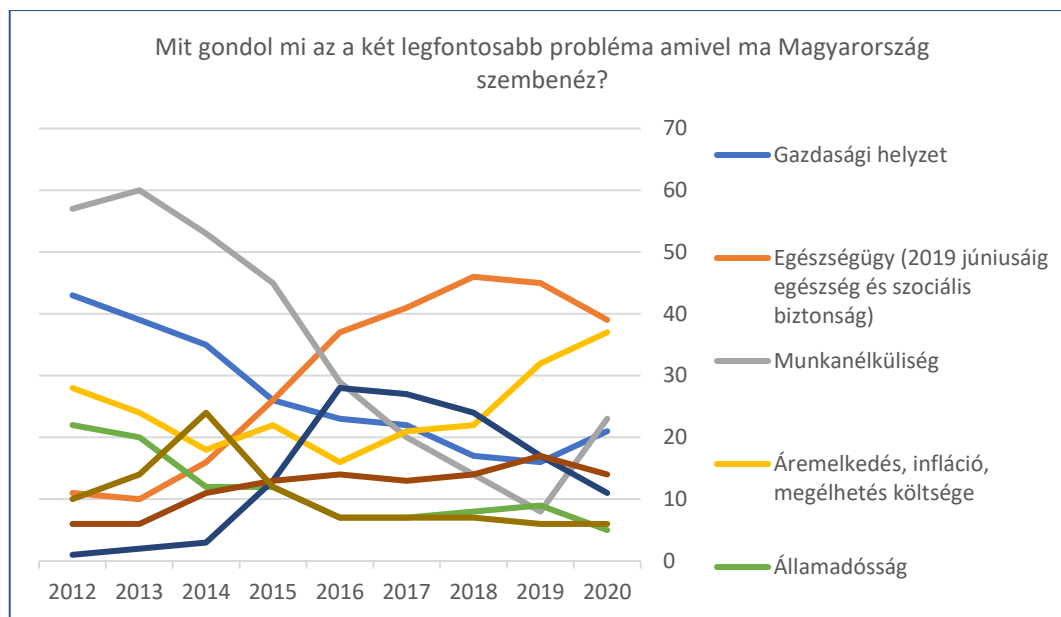
²¹³ Fagan, Moira és Poushter, Jacob (2020): i.m.

5. sz. ábra: Az EU-val kapcsolatos társadalmi attitűdök alakulása²¹⁴

A biztonságot veszélyeztető tényezőkkel kapcsolatos percepció mérésére is több adatsor áll rendelkezésünkre. A Standard Eurobarometer kutatás arra kéri a válaszadókat, hogy a felsorolt kihívásokból válasszák ki azt a két legfontosabbat, amelyekkel az adott időpillanatban Magyarország szembenéz (6. és 7. sz. ábra). A 2012-2020-as időtávra vetítve 13 kihívás közül lehet választani. Ez módszertani szempontból egyfelől korlátozó tényező, hiszen a válaszadó nem asszociálhat szabadon a különböző kihívásokra. Emellett azt is látnunk kell, hogy a 13 kihívás között nem mindegyik tekinthető szigorúan biztonságpolitikai jellegűnek (például munkanélküliség, oktatási rendszer, lakásügy). Ugyanakkor a felmérés így is lehetőséget teremt arra, hogy idősorosan lássuk a magyar társadalom percepcióját az országot érintő kihívásokkal kapcsolatban. Ezen belül pedig már önmagában az is beszédes adat lehet, hogy e különböző kihívások között milyen súllyal jelennek meg a szűkebb, biztonságpolitikai jellegű témák. Az Eurobarometer adatokat a könnyebb átláthatóság érdekében két, külön diagrammon ábrázoltam.

²¹⁴ Pew Research Center (2019): i.m.

6. sz. ábra: A társadalom által azonosított problémák Magyarország szempontjából I. – magasabb arányban jelölt válaszok²¹⁵

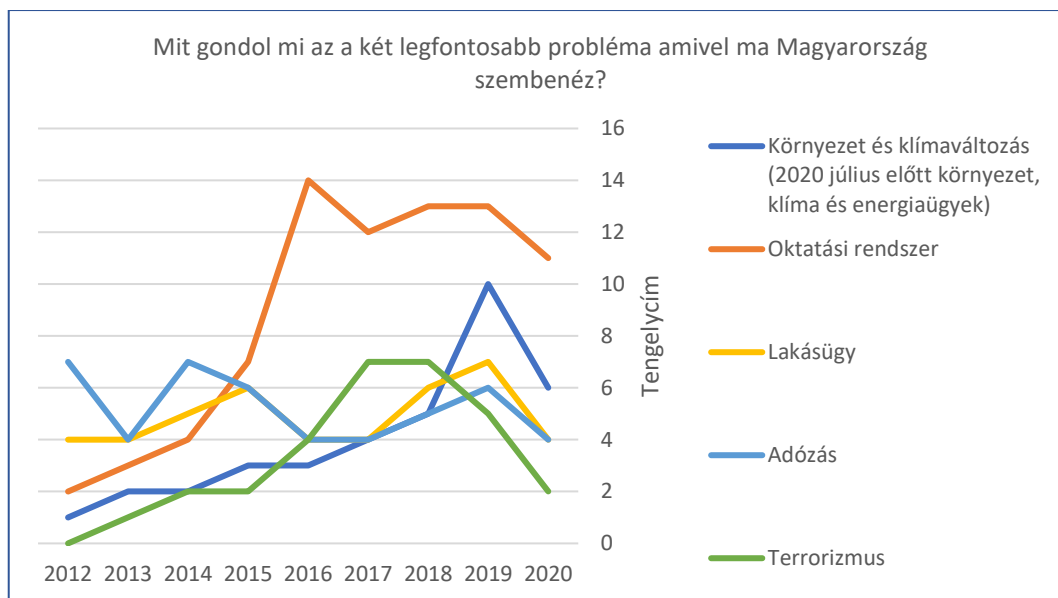
A kirajzolódó mintázat alapján jól látható, hogy a magyar társadalom biztonságpercepcióját az elmúlt évtized során kevésbé a klasszikus, biztonságpolitikai témák dominálták. Ezeknél sokkal magasabb helyre rangsorolták a belső, társadalmi működéshez kapcsolódó gazdasági és szociális jellegű kihívásokat. Az évtized első felét domináló kihívások közül kiemelkedik a munkanélküliség kérdése, amit 2012 és 2013 során a válaszadók körülbelül 60%-a sorolt a két legfontosabb kihívás közé. Ez nem független a 2008-2012 között megugró munkanélküliségi aránytól sem, ami a KSH adatsora alapján 10-12% körül alakult országos szinten 2012 és 2013 során.²¹⁶ Ezt követően ugyanakkor az is látható, hogy a munkanélküliségi ráta javulásával a percepció is hamar megváltozott és a munkanélküliség a következő évek során fokozatosan eltűnt a legfontosabb kihívások közül – egészen a 2020-as koronavírus-járványig, amikor ismét a harmadik helyre kerül. A munkanélküliséggel hasonló mintázatot mutat a gazdasági helyzet kihívásként történő értékelése, hiszen az évtized első felében a második legfontosabb helyre rangsorolt probléma, amely 2015-től kerül fokozatosan egyre hátrébb

²¹⁵ Standard Eurobarometer 2012-2020. i.m.

²¹⁶ Központi Statisztikai Hivatal (2021): Munkanélküliségi ráta. https://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_evkozi/e_qlf027d.html [2021.05.10.]

a percepcióban. Az évtized második felére jól láthatóan az egészségügyhöz és a szociális biztonsághoz kapcsolódó kihívás dominálja a társadalmi szintű percepciót, ami feltehetőleg megint csak nem elválasztható a külső tényezőktől és a hazai egészségügyi- és szociális-rendszer fokozatos eróziójától. Jelentős ingadozást mutat a bevándorlás megítélése is, hiszen míg az évtized első felében gyakorlatilag nem jelenik meg kihívásként a percepcióban, addig a 2015-ös menekült és migrációs válság eszkalálódásával együtt jelentősen nő a prioritása is és 2018-ig a második helyre rangsorolt kihívás marad. Bár a vizsgált időszakban sosem került első helyre, mégis relatíve állandóan magasnak tekinthető azok aránya, akik az áremelkedést, az inflációt és a megélhetési költségek növekedését sorolták a két legfontosabb kihívás közé (2012-ben közel 30%, 2013-2018 között 20% körüli érték, majd 2019 után több, mint 30%). Míg a bűnözés súlya a percepcióban 2012 után ugrásszerűen növekszik és 2014-re már a harmadik legfontosabb kihívásként rangsorolt, ez a tendencia hamar megszakad és az évtized második felére e kihívás súlya 10% alá csökken. Ezzel egyébként szinten teljesen hasonló mintázatot mutat az államadósság jelentette kihívás megítélése, míg némiképp ellentéteset a nyugdíjak és a nyugdíjrendszer megítélése, amely épp az évtized második felére válik jelentősebbé a társadalom szemében.

A rangsor második felében található kihívások között is azonosítható néhány fontosabb mintázat (7. sz. ábra). Így például az évtized második felére jól láthatóan növekvő tendenciát mutat azok aránya, akik az oktatási rendszert a fontosabb kihívások közé sorolták. Ehhez hasonló mintázat rajzolódik ki a környezet és a klímaváltozás jelentette kihíváshoz kapcsolódóan is, ugyanakkor a növekedés üteme itt jóval alacsonyabb és súlya a vizsgált időszakban végig 10% alatt marad. Ehhez hasonlóan 10% alatt marad a terrorizmus súlya is a percepcióban. Ez utóbbi egyébként 2015 és a nagyobb európai terrortámadások után mutat jelentősebb növekedést majd 2018 után inkább csökkenő tendenciát.

7. sz. ábra: A társadalom által azonosított problémák Magyarország szempontjából II. – alacsonyabb arányban jelölt válaszok²¹⁷

Összességében tehát azt láthatjuk, hogy több különböző kutatási projekt is indult az elmúlt évtizedek során a magyar biztonságpercepció vizsgálatával kapcsolatban. E vizsgálatok a magyar társadalom biztonságpercepciójának fontos aspektusaira világítanak rá. A különböző lekérdezéseket vizsgálva azonban azt is elmondhatjuk, hogy ezek módszertana nem mindig következetes, így például más-más vonatkozásokra kérdeznek rá, különböző kontextusban, ami jelentősen torzíthatja a mintavételt, nem tesznek különbséget az egyes fenyegetések kategóriái között, nem elemzik egymástól elválasztva a társadalmi és a szakpolitikai elit szintű biztonságpercepciót. Annak érdekében, hogy módszertanilag összehasonlíthatóvá tegyem a magyar biztonságpercepció különböző szintjeit, a továbbiakban a társadalmi szint biztonságpercepciójának elemzése kapcsán nem e már meglévő létező mintavételekre támaszkodunk, hanem a módszertani bevezetőben említett, új közvélemény-kutatás eredményeit ismertetve és azokat Radványi Lajos munkájával összehasonlítva közelítünk a vizsgálatunk tárgyához.

²¹⁷ Standard Eurobarometer 2012-2020. i.m.

4.2.2. A Stratégiai Védelmi Kutatóintézet közvélemény-kutatásának eredményei

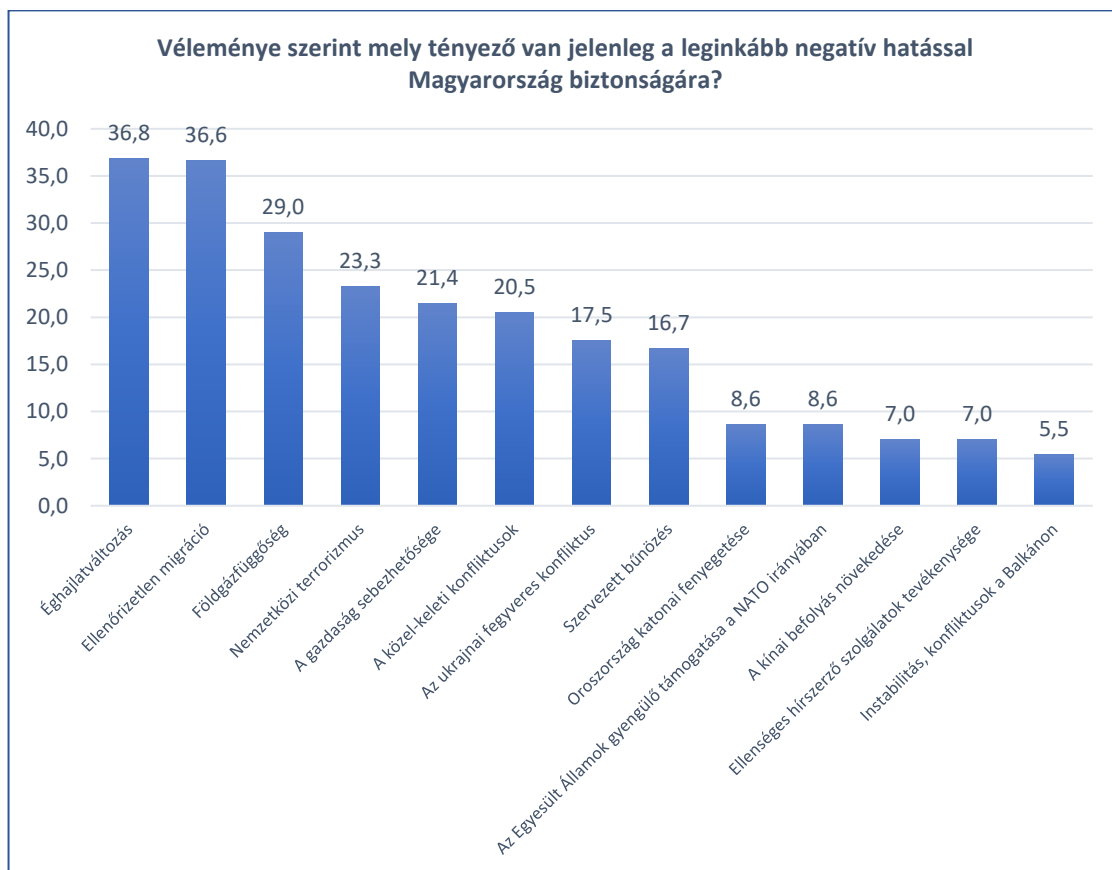
Ahogy tehát a módszertani áttekintés során már utaltunk rá, a társadalmi biztonságpercepció vizsgálata érdekében a Nemzeti Közszerológati Egyetem Eötvös József Kutatóközpontjának Stratégiai Védelmi Kutatóintézete 2019. decemberében egy közvélemény-kutatás elkészítésével bízta meg az IPSOS Zrt-t.

Közvélemény-kutatásunk egyik leginkább meglepő eredménye az volt, hogy hogyan rangsorolja a magyar társadalom az ország biztonságára nézve negatívan ható tényezőket. (8. sz. ábra) E tekintetben a klímaváltozástól és az ellenőrizetlen migrációtól való félelem egyértelműen dominálnak a magyar biztonságpercepcióban. Körülbelül a magyarok 37%-a gondolja úgy, hogy a klímaváltozás negatív hatással van Magyarország biztonságára és lényegében ugyanennyien gondolkoznak hasonlóan az ellenőrizetlen migrációról. Míg ez utóbbi folyamat kétségkívül a magyar közbeszéd homlokterében állt az elmúlt években, úgy a klímaváltozással kapcsolatos politikai diskurzus csak relatíve kisebb súllyal jelent meg a diskurzusban. Érdekes módon, a társadalom által harmadik helyre rangsorolt tényező szintén egy nem-konvencionális problémára világít rá, ugyanis a megkérdezettek 30%-a vélekedett úgy, hogy az ország földgázfüggősége negatívan hat Magyarország biztonságára. Ez egyfelől minden bizonnyal összefüggésben áll Magyarország importfüggőségével a földgázszektorban, másfelől pedig e társadalmi percepció szintén összefüggésben állhat a klímaváltozástól való félelemmel is, és ehhez kapcsolódóan azzal a társadalmi igényvel, hogy a megújuló energiaforrások minél nagyobb szeletet kapjanak a magyar energiámixen belül.²¹⁸

A megkérdezettek 23,3 és 21,4%-a vélekedik úgy, hogy a nemzetközi terrorizmus vagy a gazdasági sebezhetőség negatívan hat az ország biztonságára. E fenyegetettség-percepcióhoz minden bizonnyal köze van az elmúlt évek közvetett vagy közvetlen tapasztalatainak is, beleértve az Európában elkövetett terrortámadásokat és a 2008-tól kezdődő pénzügyi- és világgazdasági válságot is. Továbbá, a fenyegetések földrajzi proximitáson alapuló megközelítésével szemben, a közvélemény-kutatásban részt vevők 20,5%-a gondolja úgy, hogy a közel-keleti konfliktusok negatívan hatnak Magyarország

²¹⁸ A földgázfüggőséggel kapcsolatos adatokat lásd például Natural gas import dependency, by country, 2018-2019. Eurostat. https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/images/2/20/Natural_gas_import_dependency%2C_by_country%2C_2018-2019_%28%25%29.png [2020.10.11.]

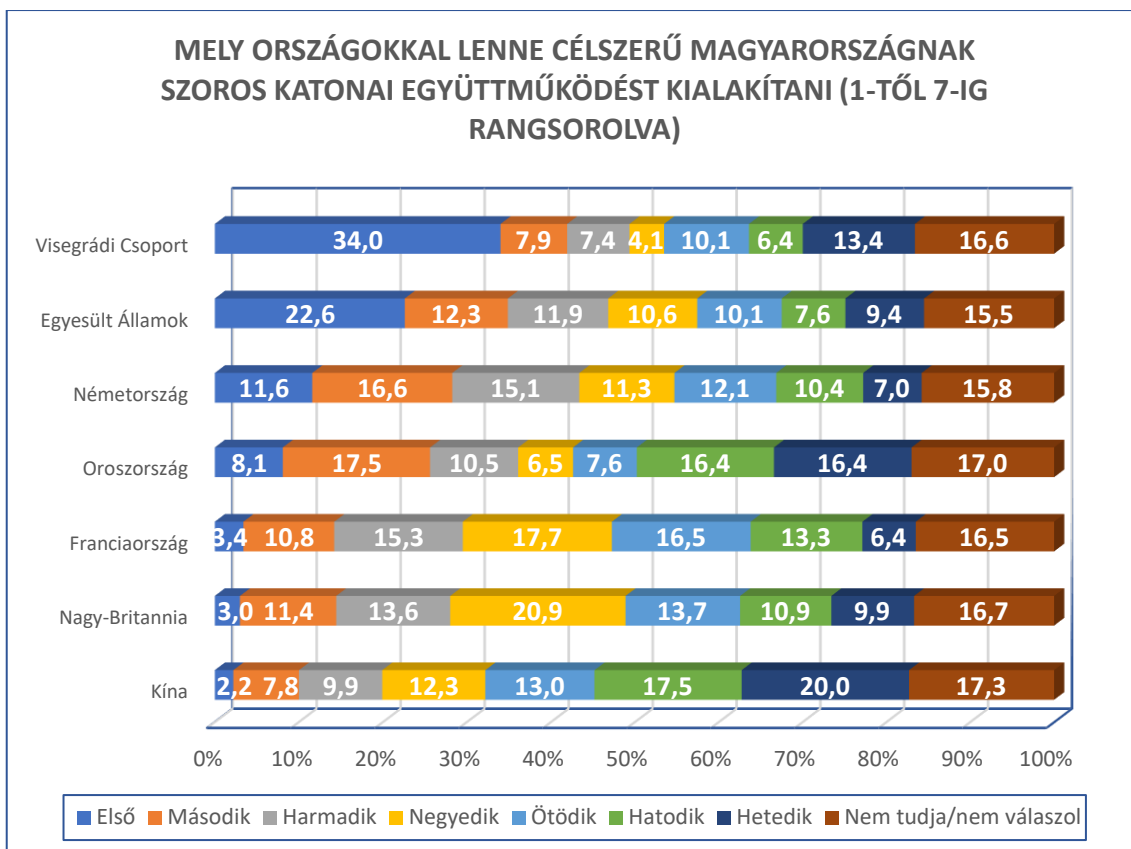
biztonságára, ami több, mint azok aránya, akik hasonlóan vélekednek az Ukrajnában zajló fegyveres konfliktusról. E tendencia feltehetőleg összeköthető a migrációtól való általános félelemérzettel, hiszen a 2015-ös menekült és migrációs válság kiindulópontjaként is általában a Közel-Kelet jelent meg a politikai diskurzusban. A kutatás arra is rámutatott, hogy a magyarok nem érzékelnek különösebb konvencionális katonai fenyegetést, és a fenyegetettség-percepciójukat nem kötik egy-egy országhoz. Kevesebb, mint 10% gondolja úgy, hogy Oroszország katonai fenyegetése, az Egyesült Államok gyengülő támogatása a NATO irányába vagy a kínai befolyás növekedése negatívan hatna az ország biztonságára. Szintén figyelemre méltó, hogy bár a Jugoszlávia felbomlását kísérő háborúk jelentősen befolyásolták a magyar biztonságpolitikai gondolkodás alakulását a kilencvenes években, az adatok alapján a nyugat-balkáni konfliktusok kockázatát mára elhalványították más tényezők.

8. sz. ábra: Magyarország biztonságára negatívan ható tényezők. A válaszadók tetszőleges számú választ jelölhettek meg. A számok százalékot jelölnek.²¹⁹

²¹⁹ Az ábra a szerző saját munkája.

A katonai együttműködésekkel illetően a magyar társadalom elsősorban regionális keretben gondolkozik. (9. sz. ábra) A magyarok számára a legfontosabb katonai partner a Visegrádi Csoport, benne Lengyelországgal, Csehországgal és Szlovákiával. Az adatok alapján az együttműködés ezekkel az országokkal még a hagyományos, nagyhatalmakkal történő együttműködésnél is fontosabb a társadalom szerint, hiszen e tekintetben 34% sorolta a V4-eket az első helyre. Mindazonáltal az Egyesült Államokkal történő katonai együttműködés továbbra is prominens helyet foglal el a társadalmi gondolkodásban. A Washingtonnal történő katonai kooperáció elmélyítését a válaszadók 22%-a sorolta az első helyre. Sőt, az Egyesült Államokkal történő együttműködést az első négy hely valamelyikére sorolók összesített aránya, nagyobb, mint azoké, akik a V4-et sorolták az első négy partnerország közé. E tekintetben kevesebb (12%), de szintén jelentős azok aránya, akik Németországra tekintenek a legfontosabb partnerként e tekintetben. Hasonlóan ugyanakkor az Egyesült Államokhoz, Németország is megelőzi a Visegrádi Csoportot, ha az első négy hely összesített arányát vesszük alapul. A válaszadók mindösszesen 8%-a gondolta úgy, hogy Magyarországnak elsősorban Oroszországgal kellene elmélyítenie katonai együttműködését a jövőben, ami elsőre azt érzékeltetheti, hogy a társadalom jelentős része nem ért egyet a nyugati szövetségi struktúrák fenntartásával. Ugyanakkor az adatok alapján azt is láthatjuk, hogy Moszkva szerepét illetően a társadalom jóval megosztottabb, hiszen a megkérdezettek 33%-a az utolsó két hely valamelyikére sorolta Oroszországot. Első ránézésre Franciaország és az Egyesült Királyság kevésbé tűnnek fontos partnernek a társadalom szerint, hiszen mindössze a válaszadók 3,4 illetve 3%-a sorolta őket az első helyre a listánkon. Másfelől viszont, az összesített aránya azoknak, akik Franciaországot és az Egyesült Királyságot az első négy hely valamelyikére sorolták, nagyobb, mint azoké, akik Oroszországot sorolták az első négy legfontosabb katonai partner közé. Ez egyfelől rámutat arra, hogy Párizs és London kevésbé látványosan van jelen a kelet-közép-európai régióban, másfelől viszont azt is érzékelteti, hogy a társadalom kevésbé megosztott e két ország szerepét illetően a katonai együttműködések terén. Végezetül az adatok alapján az is megállapítható, hogy katonai szempontból nézve a Kínával történő együttműködés elmélyítése nem opció a társadalom számára, hiszen a válaszadók közül mindössze 2% jelölte meg Pekinget az első helyen e tekintetben, miközben 37% tette Kínát az utolsó két hely valamelyikére listánkon.

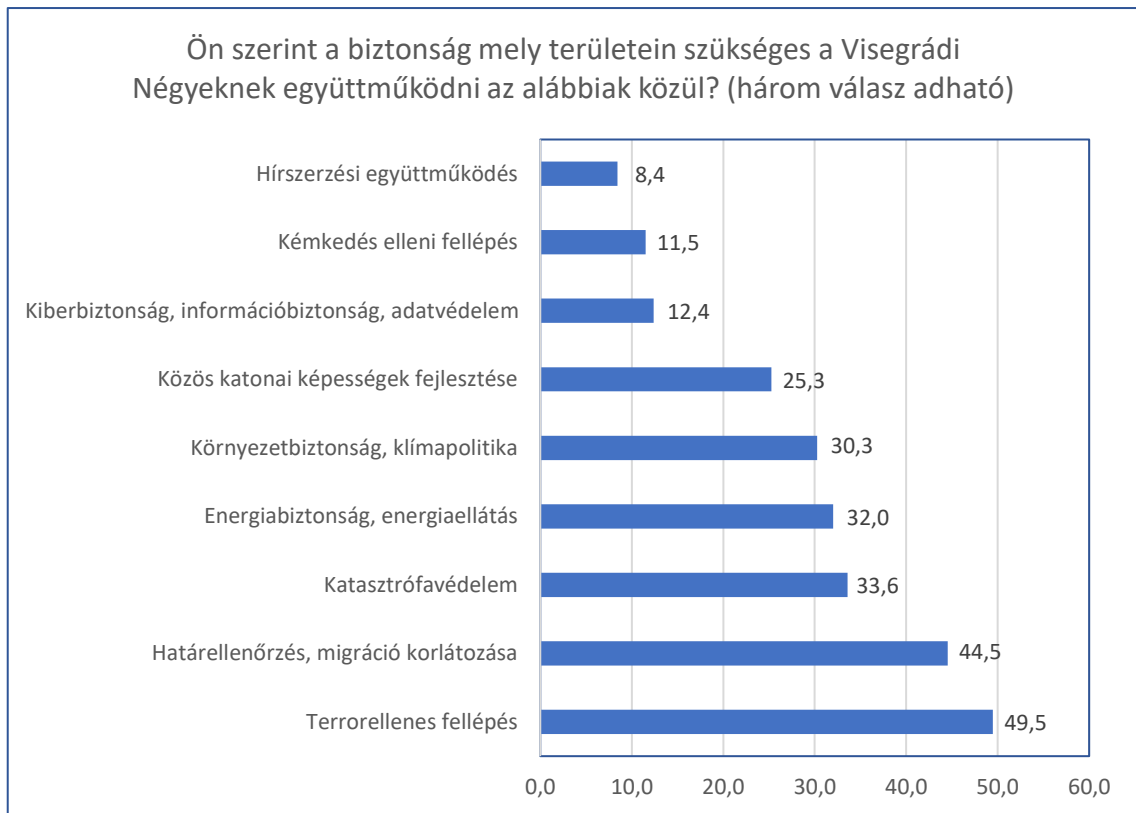

9. sz. ábra: Katonai együttműködések kialakítása más országokkal. A számok azt a százalékot mutatják, amilyen arányban a válaszadók az adott országot az első, második, harmadik stb. helyre tették²²⁰

Mivel a magyarok többsége szerint katonai szempontból elsősorban a V4-ekkel történő együttműködésre kell törekedni, így érdemes lehet megvizsgálni, hogy a társadalom szerint e kooperációnak elsősorban mely területekre kell fókuszálnia (10. sz. ábra). Az adatok alapján a magyarok többsége a V4-ekkel történő együttműködést elsősorban a nem-konvencionális fenyegetések elleni küzdelem tekintetében preferálja. A válaszadók 49,5%-a ,illetve 44,5%-a szerint a Visegrádi Csoportnak a terrorellenes fellépés és a határellenőrzés, illetve a migráció korlátozása terén kell együttműködnie. Emellett a magyarok szerint más, hasonlóan nem-konvencionális biztonságpolitikai területeken is elmélyíthető az együttműködés. Ez magában foglalhatja a katasztrófavédelmet (33,6%), energiabiztonságot (32%), a környezeti biztonságot és

²²⁰ Az ábra a szerző saját munkája.

klímapolitikát (30,3%). Csak ezek után következik a hagyományosabbnak mondható katonai együttműködés, hiszen a magyarok 25%-a támogatná közös katonai képességek fejlesztését visegrádi kereteken belül. Talán kissé meglepő módon a hírszerzési együttműködés, a kémelhárítás és a kiber- illetve információbiztonság kevésbé jelentős területek az együttműködés szempontjából a társadalom szerint.

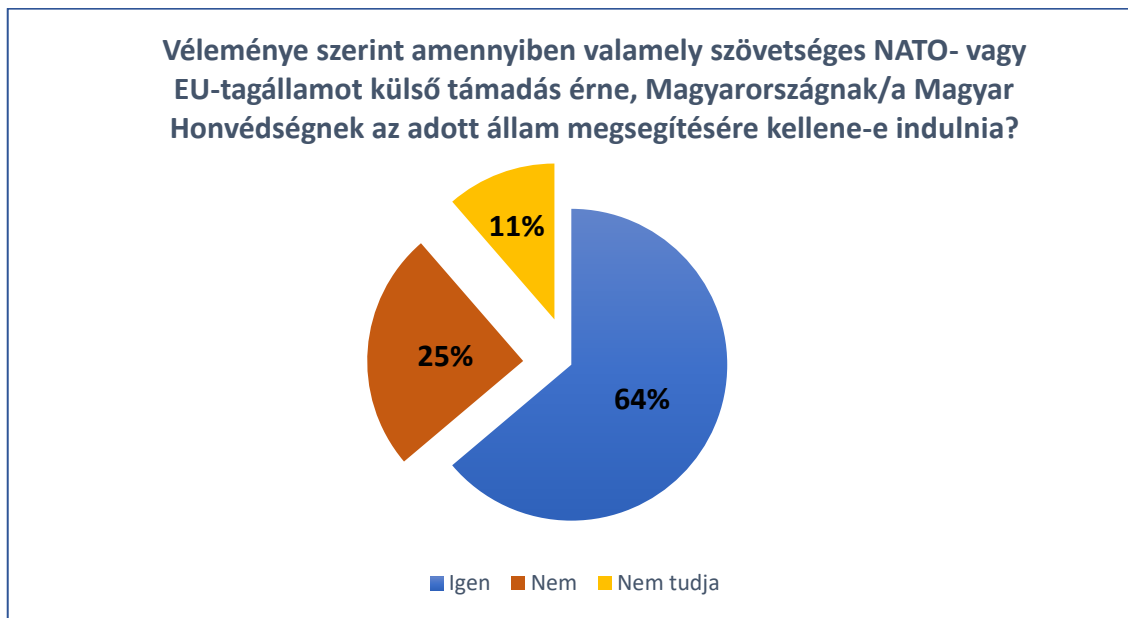

10. sz. ábra: A V4 biztonságpolitikai együttműködésének megítélése. A válaszadók maximum három válaszlehetőséget választhattak ki. A számok százalékos arányt jelölnek²²¹

Miközben a magyarok szerint a V4-ek, az Egyesült Államok és Németország a legfontosabb partnerek a katonai együttműködést illetően, a szövetségi szolidaritás nem csak rájuk terjed ki. (11. sz. ábra) A magyarok elkötelezettek a NATO- és EU-szövetségesek védelmét illetően abban az esetben, ha azok egy külső támadás áldoztatává válnának. A társadalom 64%-a gondolja úgy, hogy Magyarországnak és a Magyar Honvédségnek segítenie kellene a szövetségesét egy ilyen esetben, és mindössze 25%

²²¹ Az ábra a szerző saját munkája.

ellenezné a segítségnyújtást. Ez egyértelműen mutatja azt is, hogy a társadalom elkötelezett az ország jelenlegi szövetségi rendszere felé és hajlandó szolidaritást tanúsítani a szövetségesek irányába, ha a helyzet úgy kívánja. Mindez valószínűleg azon a vélekedésen is alapul, hogy egy fordított esetben Magyarország is e szövetségi szolidaritásra támaszkodhatna saját biztonságának fenntartása érdekében. A nyugati szövetségi rendszer társadalmi támogatottsága bizonyítja azt is, hogy az elköteleződés nem csak az elitek szintjén jelenlévő virtuális képződmény, hanem a társadalom biztonságpercepciójába is szorosan beépült.

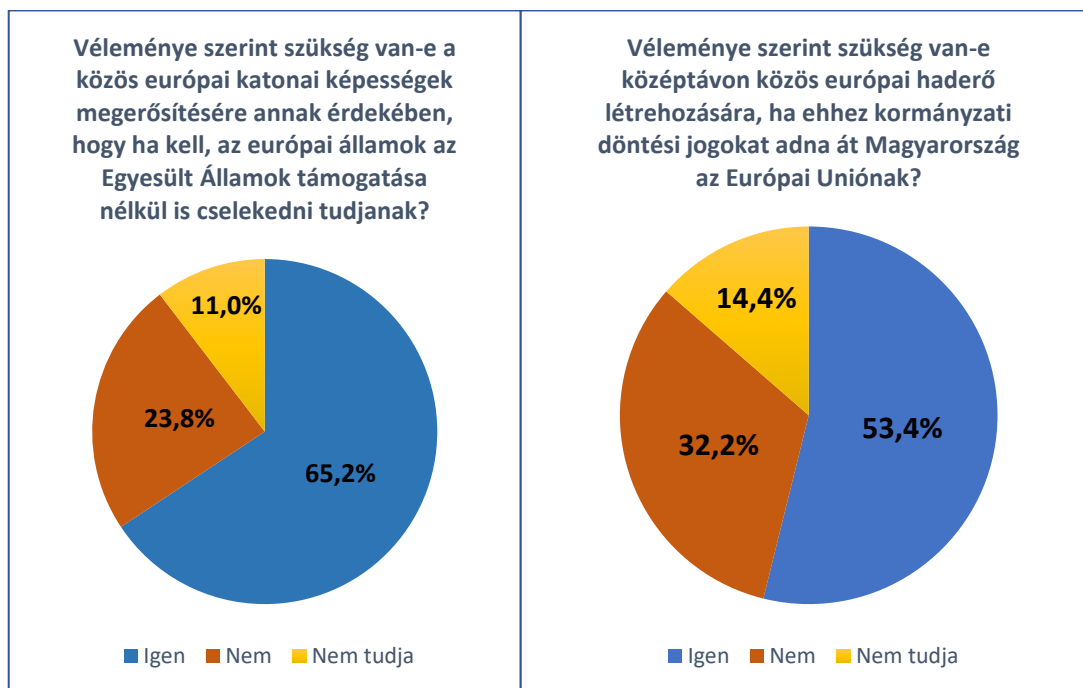

11. sz. ábra: A szövetségi kötelezettségek társadalmi megítélése.²²²

Az adatok alapján azt is kijelenthetjük, hogy az euroszkepticizmus korántsem jellemző a magyar társadalomra a védelempolitikai kérdéseket illetően. (12. és 13. sz. ábra) Az adatfelvételünk ezzel épp ellentétes tendenciát rajzol ki, hiszen a magyarok többsége úgy véli, hogy az európai katonai képességeket meg kell erősíteni, és a társadalom többsége fokozná az európai integrációt a védelempolitika területén. A magyarok egy hatékonyabb és megfelelő katonai képességekkel rendelkező Európát szeretnék, amely képes cselekedni akár az Egyesült Államok támogatása nélkül is. Ami még ennél is meglepőbb, hogy a társadalom többsége akár kormányzati hatásköröket is

²²² Az ábra a szerző saját munkája.

átadna az Európai Uniónak egy közös európai haderő létrehozása érdekében. Ez az első felmérés tehát, amely rámutat arra, hogy a magyar társadalom hajlandó korlátozni saját szuverenitását egy hatékonyabb európai védelempolitika létrehozása érdekében. Az adatok alapján kijelenthető, hogy a magyarok nem tekintenek az európai szövetségeseikre fenyegetésként. Éppen ellenkezőleg, úgy gondolják, hogy az európai államoknak együtt kell működniük katonailag annak érdekében, hogy képesek legyenek kezelni a máshonnan érkező fenyegetéseket.

12. sz. ábra: A közös európai katonai képességek megerősítésének társadalmi megítélése.²²³

13. sz. ábra: A közös európai haderő létrehozásának társadalmi megítélése.²²⁴

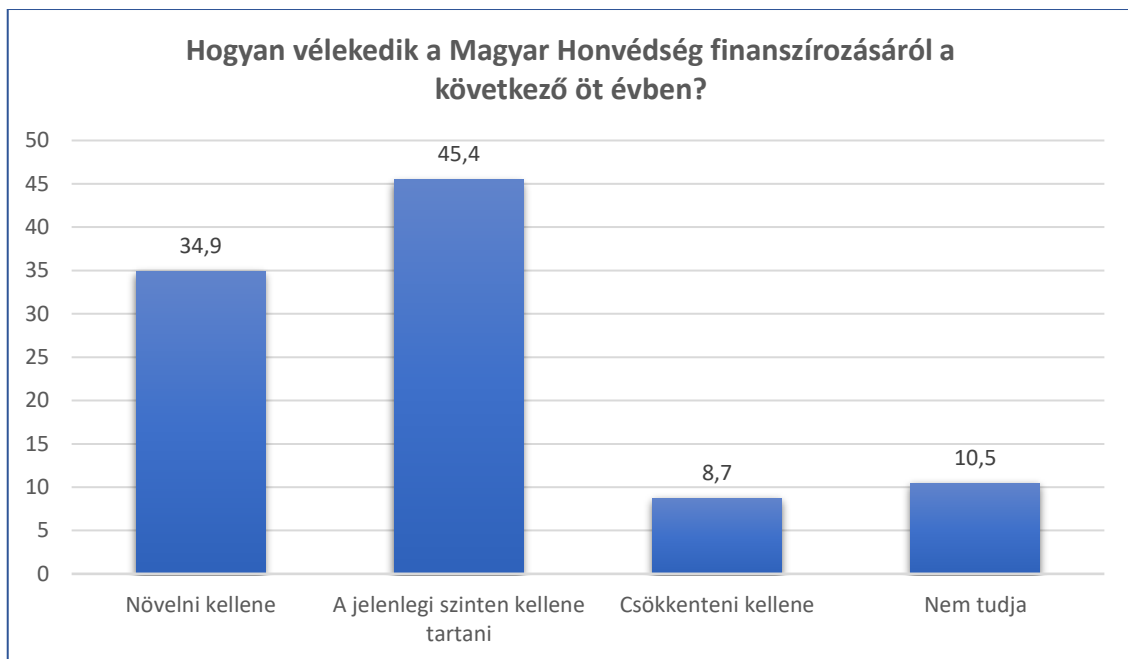
A közvélemény-kutatás adataiból arra is következtethetünk, hogy a magyar társadalom nem ellenzi az ország védelmi kiadásainak az elmúlt években végbement növelését (14. sz. ábra).²²⁵ Sőt, a válaszadók 35%-a további növekedést is támogatna az

²²³ Az ábra a szerző saját munkája.

²²⁴ Az ábra a szerző saját munkája.

²²⁵ Erre vonatkozóan lásd például Csiki Varga Tamás (2019): Explaining Hungarian defense policy I. – Defense spending trends, CSDS Analyses 2019/5. [https://svkk.uni-nke.hu/document/svkk-uni-nke-hu-1506332684763/CSDS_Analyses_2019_5_Explaining%20Hungarian%20defense%20policy%20I.%20_%20Defense%20spending%20trends%20\(T.%20Csiki%20Varga\).pdf](https://svkk.uni-nke.hu/document/svkk-uni-nke-hu-1506332684763/CSDS_Analyses_2019_5_Explaining%20Hungarian%20defense%20policy%20I.%20_%20Defense%20spending%20trends%20(T.%20Csiki%20Varga).pdf) [2020.11.11.]

elkövetkező 5 év során, míg 45% a jelenlegi szinten tartaná a kiadásokat. Kevesebb, mint a megkérdezettek 10%-a csökkentené a magyar védelmi büdzsét, ami egyben azt is mutatja, hogy a társadalom többsége elfogadta a védelmi és katonai kiadások szükségességét. E tendencia arra is rámutat, hogy a magyarok általában véve nem ellenzik a Magyar Honvédség modernizációs folyamatát, ami az elmúlt években több nagy fegyverrendszer beszerzését is magában foglalta. Miközben a katonai fenyegetések nem dominálnak a magyar biztonságpercepcióban, ez nem jelenti azt, hogy a társadalom figyelmen kívül hagyná a haderő fontosságát. Az adatok alapján a magyarok elkötelezettek egy erős és modern haderő fenntartása mellett, annak érdekében, hogy az képes legyen az ország védelmére és szövetségesi feladatainak ellátására.

14. sz. ábra: A védelmi kiadások alakulásának társadalmi megítélése. A számok százalékos arányt jelölnek²²⁶

Ahogy az empirikus mintavétel módszertana során már említettem, a társadalmi biztonságpercepció vizsgálata terén lehetőségünk nyílt bizonyos adatok idősoros vizsgálatára 1999 és 2019 között. Mindez azért fontos, mert az azonos módszertannal

²²⁶ Az ábra a szerző saját munkája.

elvégezett, idősoros vizsgálat lehetőséget teremt arra, hogy feltárjuk mely területeken, és milyen mértékben alakult át a magyar biztonságpercepció az elmúlt évtizedek során.²²⁷

E kutatást alapvetően az alábbi területekre fókuszáltuk: a biztonság, illetve a fenyegetés fogalma és a biztonsághoz kapcsolódó asszociációk, a biztonság dimenziói fontosságának megítélése és a biztonságérzet, a biztonság- és védelempolitikai döntések kompetenciájára vonatkozó társadalmi megítélés, illetve a társadalom biztonsággal kapcsolatos értékpreferenciák. E kitekintés egyfelől további adalékkal szolgálhat a társadalom biztonságpercepciójára vonatkozóan a 2019 decemberi időpillanatban, másfelől pedig rámutathat arra, hogy a biztonságpercepció nem statikus, állandó tényező, hanem folyamatosan és dinamikusan változó sajátosság, amelynek megragadása csak adott pillanatban lehetséges.

Mindhárom közvélemény-kutatás felmérte, hogy mi jut eszébe a válaszadónak a „biztonság” szóról (6. sz. táblázat). A megkérdezettek számára egyik esetben sem álltak rendelkezésre válaszlehetőségek, hanem spontán válaszolhattak a kérdésre, a kapott válaszokat pedig később soroltuk be egy vagy több válaszkategóriába. A 2019-es mérés során a „védelem, zárt ajtók” válaszkategóriába soroltunk minden olyan választ, amely valamiféle technikai védelemre vonatkozó utalást (például „ajtó”, „lakat”, „biztonsági öv” stb.) tartalmazott. Azokat a válaszokat, amelyek utalást tartalmaztak az „egészségre” vonatkozóan, az „élet biztonsága, személyes védelem” kategóriába soroltuk, míg azokat, amelyek egyfajta jó érzésre, harmóniára utaltak a „jó közérzet, kellemes lét” kategóriába. Az „egyéb” válaszkategória az egyes kategóriákba nem besorolható válaszokat tartalmazza (például „szabadság”, „reggeli kávé” vagy „biztosító” stb.).

A kapott válaszokból egyértelműen kirajzolódik, hogy a magyar biztonságpercepciót mindenekelőtt az anyagi biztonság és a létbiztonság témája uralja 1999 óta (bár az 1999-es lekérdezés külön válaszkategóriákba sorolta az anyagi és a létbiztonságot). A társadalom többsége a biztonság szó hallatán a stabil jövedelemre, a stabil anyagi háttérre, a biztos munkahelyre, vagyis a létbiztonsághoz szükséges alapfeltételekre asszociált (1999-ben 23, illetve 19%, 2008-ban 28%, 2019-ben 38%).

²²⁷ Az idősoros összehasonlítás vizsgálatának eredményei publikálásra kerültek az alábbi tanulmány általam írt részében: Etl Alex – Tóth Péter (2020): A magyar biztonságpercepció átalakulása 1999-2019 között. Nemzet és Biztonság Nemzet és Biztonság – Biztonságpolitikai Szemle. 13. évf. 2. sz.

Önnek mi jut eszébe arról a szóról, hogy biztonság? Mit jelent ez Önnek?					
1999		2008		2019	
Említett válaszkategóriák	%	Említett válaszkategóriák	%	Említett válaszkategóriák	%
Közbiztonság	32	Anyagi jólét, megélhetés, létbiztonság	28	Anyagi jólét, megélhetés, létbiztonság	38
Anyagi biztonság	23	Közbiztonság	16	Család, otthon biztonsága	18
Nyugalom	22	Nyugalom, nyugodt élet	12	Nyugalom, nyugodt élet	12
Létbiztonság	19	Család, otthon biztonsága	11	Közbiztonság	8
Katonai biztonság	13	Félelem nélkül élni	11	Félelem nélkül élni	8
Nincs biztonság	6	Béke	9	Védelem, zárt ajtók	7
Jogbiztonság	2	Élet biztonsága, személyes védelem	5	Élet biztonsága, személyes védelem	6
Egészség	2	Rendőrség, hadsereg munkája, a lakosság védelme	4	Béke	4
Nem kell félni a jövőtől	2	Biztonság általában	3	Az, ami nincs	3
Rendőrség	2	A haza, az ország biztonsága	3	A haza, az ország biztonsága	3
Személyi biztonság	2	Az, ami nincs	3	Biztonság általában	3
NATO	1	Jó közérzet, kellemes lét	3	Rendőrség, hadsereg munkája, a lakosság védelme	2
Testi (fizikai) biztonság	1	Védelem, zárt ajtók	3	Jó közérzet, kellemes lét	1
Egyéb	5	Egyéb válasz	8	Egyéb válasz	8
Nem tudja, válaszhiány	11	Nem tudja, válaszhiány	17	Nem tudja, válaszhiány	4

6. sz. táblázat: A biztonság szóhoz kapcsolódó asszociációk alakulása társadalmi szinten.²²⁸

Ráadásul meglehetősen magas azok aránya is, akik a nyugalomra, a nyugodt életre, vagy a család és az otthon biztonságára asszociáltak e kifejezés hallatán (1999-ben 22%, 2008-ban 11 és 12%, illetve 2019-ben 12 és 18%). Ez rámutat arra, hogy a magyarok

²²⁸ A táblázat a szerző saját munkája. Az 1999-es és a 2008-as adatok forrása: RADVÁNYI Lajos: A magyar lakosság biztonságfelfogása és értékpreferenciái, 1999–2008. i.m. 10. o.

számára a biztonság fogalma elsősorban az egyéni szinthez kötődik, és a személyes környezetből fakadó tapasztalatokra épül, így jóval kevésbé hangsúlyosan jelenik meg benne a tágabb környezet vagy esetleg az állami szint. Ezzel párhuzamosan jól láthatóan csökken azok aránya (1999-ben 32%, 2008-ban 16% és 2019-ben 8%), akik a biztonságot a közbiztonsággal hozták összefüggésbe. E tendencia arra a folyamatra mutathat rá, hogy a közbiztonság helyzete alapvetően javult 1999-hez képest.²²⁹ 2008-ban 11%, 2019-ben pedig 8% kötötte a biztonságot a félelem hiányához, illetve 5-6% az élet biztonságához. 1999-ben 6%, míg 2008-ban és 2019-ben 3% definiálta a biztonságot úgy, mint „ami nincs”. Meglehetősen alacsony (2-4%) azok aránya, akik az ország biztonságára, illetve a rendőrség vagy a haderő munkájára asszociáltak a válaszuk során. Ez egyfelől azt érzékeltetheti, hogy a magyarok szerint az ország biztonság- és védelempolitikai helyzete stabil, másfelől pedig arra is rámutathat, hogy a társadalom túlnyomó többsége nem észlel közvetlen katonai fenyegetést.

Érdekes különbség ugyanakkor, hogy míg a magyar társadalom elsősorban az anyagi és létbiztonság, illetve a család és az otthon témái mentén közelíti meg a biztonság fogalmát, addig más a helyzet a fenyegetés fogalmával. Sajnálatos módon ugyanakkor ez utóbbival kapcsolatban nem tudunk összehasonlító elemzést végezni, hiszen a fenyegetés szóval kapcsolatos asszociációk lekérdezése nem szerepelt az 1999-es és a 2008-as kutatásokban. Ezzel együtt is úgy véljük, hogy a 2019-es adatok hasznos adalékként szolgálhatnak arra vonatkozóan, hogy mi jellemzi a magyar társadalom fenyegetettség-percepcióját (7. sz. táblázat). Hasonlóan az első kérdéshez, a válaszadók itt is szabadon adhatták meg a fenyegetés szóval kapcsolatos asszociációkat és a kapott válaszokat aztán a tartalmuk alapján soroltuk be egy vagy több válaszkategóriába. A „személyes jellegű fenyegetések” válaszkategória olyan fenyegetéseket takar, amelyek az egyes válaszadók közvetlen környezetét érintik, és a válaszok jellegéből fakadóan feltételezhetően a személyes tapasztalatokból származnak (például családon belüli erőszak vagy a szomszéd által okozott fenyegetés). Az „egyéb” válaszkategória olyan, meglehetősen tág

²²⁹ A közbiztonsággal kapcsolatos társadalmi attitűdök pozitív irányú változását hangsúlyozza a Jó állam jelentés 2019 is. Lásd például: Kis Norbert – Jobbágy Zoltán – Mészáros Bence – Téglási András – Hutkai Zsuzsanna (2020): Biztonság és bizalom a kormányzatban: összefoglaló. In: Kaiser, Tamás (szerk.) Jó állam jelentés 2019. Budapest, Magyarország : Ludovika Egyetemi Kiadó. 18. o.

spektrumban mozgó válaszokat takar, amelyeket nem tudunk besorolni egyik kategóriába sem (például „zárthelyi dolgozat”, „bírósg” vagy „szellemi elnyomás” stb.).

Önnek mi jut eszébe arról a szóról, hogy fenyegetés? Mit jelent ez Önnek? (2019)	
Említett válaszkategóriák	%
Félelem, veszély, megfenyegetés	25
Szorongás, bizonytalanság, rossz dolog, ártalom	11
Fizikai fájdalom, erőszak, agresszió	9
Bűnözés, közbiztonság hiánya	9
Anyagi bizonytalanság, létbizonytalanság	7
Migráció	6
Terrorizmus	6
Háború, konfliktus, válság	5
Az országot érő fenyegetések	4
Személyes jellegű fenyegetések	3
Globális felmelegedés, természeti fenyegetések	2
Egészségügyi fenyegetések	2
Biztonság hiánya	1
Egyéb	11
Nem tudja/Nem válaszol	13

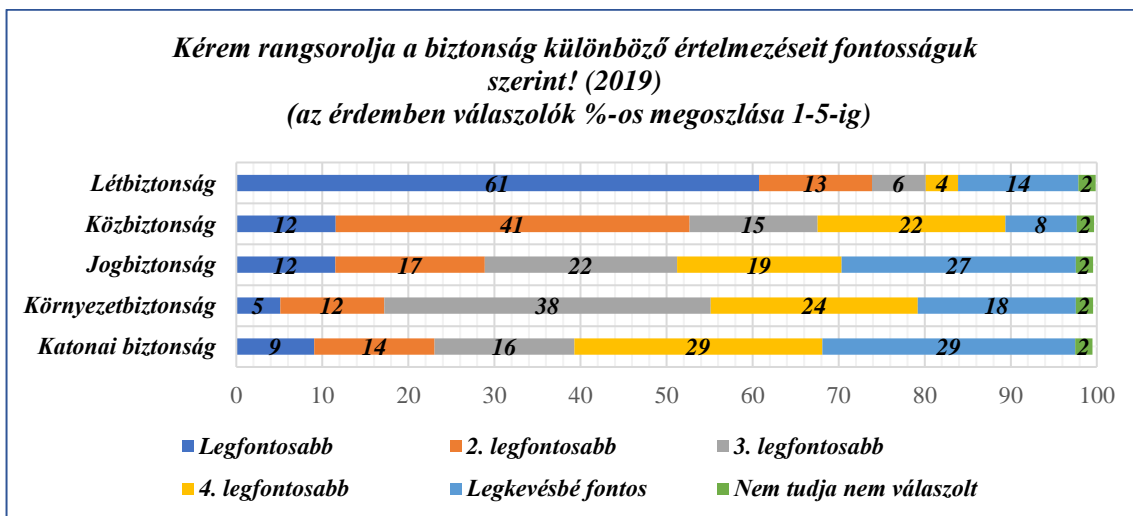
7.sz. táblázat: A fenyegetés szóhoz kapcsolódó asszociációk társadalmi szinten.²³⁰

A kapott adatok alapján szembeötlő, hogy a magyar társadalom meglehetősen absztrakt módon tekint a fenyegetésekre. A legtöbb válaszadó számára a fenyegetés elsősorban félelmet vagy valamiféle veszélyt (25%), egyfajta szorongást vagy rossz dolgot (11%), esetleg fizikai fájdalmat, fizikai erőszakot (9%) jelent, ugyanakkor az esetek többségében ehhez nem kapcsolódik megfogható fenyegetés. Ez azt is érzékelteti, hogy a társadalom többsége nem észlel konkrét fenyegetést, ami ismét visszavezethető az ország meglehetősen stabil biztonság- és védelempolitikai helyzetére is. 9% szerint ugyanakkor a fenyegetés elsősorban a közbiztonság hiányával és a bűnözéssel hozható

²³⁰ A táblázat a szerző saját munkája.

összefüggésbe, ami már egy kissé konkrétabb asszociációra utal. Fontos hangsúlyoznunk ugyanakkor, hogy ez nem jelenti azt, hogy e válaszadók mindegyike valamiféle bűncselekmény áldozata lett volna, ahogy a terrorizmusra asszociálóról sem mondható el, hogy átéltek volna egy terrortámadást. Az arányok ugyanakkor rávilágítanak arra, hogy mely témák meghatározóak a társadalom percepcióiban. A fentiek mellett jelentős még – ugyanakkor nem meghatározó – azok aránya (7%), akik szerint a fenyegetés elsősorban valamiféle anyagi jellegű dologhoz kapcsolódik. Őket követik azok, akik egy-egy konkrét témához, például a migrációhoz vagy a terrorizmushoz kötik a percepciójukat (6-6%). 5, illetve 4% azok aránya, akik a fenyegetést az állami szinttel vagy az ehhez kapcsolódó fogalmakkal (például háború, konfliktus) kötik össze. Ez a meglehetősen alacsony arány szintén összefüggésben állhat az ország stabil biztonság- és védelempolitikai helyzetével, valamint a közvetlen katonai fenyegetés hiányával. Végezetül, körülbelül a társadalom 3%-a személyes jellegű fenyegetésekre asszociál a fenyegetés szó hallatán, ami rámutathat arra, hogy sokaknak a mikroszintű környezetből, a közvetlen emberi kapcsolatokból – akár a családon belülről – érkeznek az elsődleges fenyegetések.

A magyar lakosság biztonságpercepcióját 2019-ben – hasonlóan az 1999-es és a 2008-as vizsgálatához – zárt kérdésekkel is teszteltük. Ennek keretében a válaszadóknak a biztonság különböző szektorait kellett rangsorolniuk azok fontossága szerint (15. sz. ábra és 8. sz. táblázat).

15. sz. ábra: A biztonság dimenziói fontosságuk szerint²³¹

²³¹ Az ábra a szerző saját munkája.

1999		2008		2019	
Létebiztonság	1,7	Létebiztonság	1,7	Létebiztonság	2,0
Közbiztonság	2,4	Közbiztonság	2,5	Közbiztonság	2,7
Katonai biztonság	3,2	Katonai biztonság	3,5	Jogbiztonság	3,3
Környezetbiztonság	3,7	Környezetbiztonság	3,6	Környezetbiztonság	3,4
Jogbiztonság	3,9	Jogbiztonság	3,7	Katonai biztonság	3,6

8. sz. táblázat: A biztonság különböző értelmezésének fontossági rangsorolása²³²

(Az érdeemben válaszolók átlagai 1-5. között: az alacsonyabb átlag nagyobb fontosságot jelöl.)

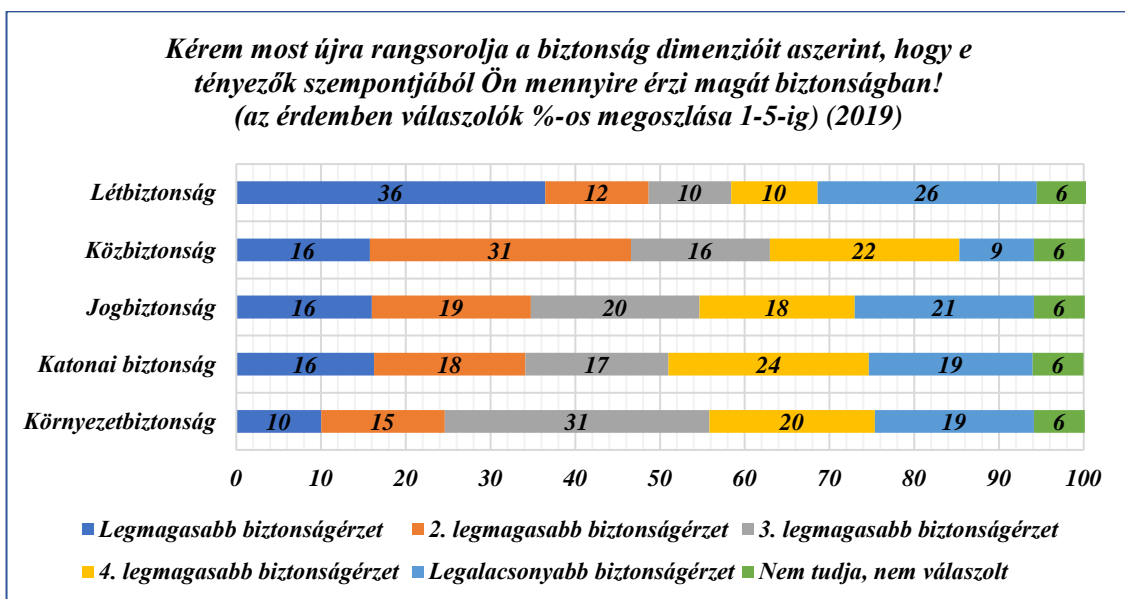
Az adatok alapján egyértelmű, hogy a 2019-es mérés során a létebiztonság volt a legfontosabb szektor a megkérdezettek számára és a válaszadók 61%-a sorolta azt az első helyre. Ez az eredmény megerősíti a 6. sz. táblázatban ismertetett válaszok sorrendjét is, ahol szintén az anyagi biztonsághoz, létebiztonsághoz kapcsolódó fogalmak kerültek az első helyekre. A hosszú távú trendeket vizsgálva a 2019-es kutatás meglehetősen hasonló eredményt hozott az 1999-es és a 2008-as felmérésekhez viszonyítva.²³³ A 2019-es felmérés során a második helyre került a közbiztonság a fontossági sorrendben, és összességében ez is hasonlóságot mutat a korábbi két közvélemény-kutatás adataival. A 8. sz. táblázat átlagai alapján ugyanakkor látható, hogy a közbiztonság értéke némiképp növekedett 2019-ben, ami a relatív fontosság csökkenését jelenti. Fontos változás ugyanakkor a korábbi mérésekhez képest, hogy 2019-ben a harmadik legfontosabb szektorként a jogbiztonság jelent meg a társadalmi biztonságpercepcióban. Ez a szektor ugyanis 1999-ben és 2008-ban is az utolsó helyen szerepelt a rangsorban. Ezt követte a környezetbiztonság, majd végül a legkevésbé fontosnak ítélt katonai biztonság dimenziója. Utóbbi kapcsán ugyanakkor fontos megállapítás, hogy bár 2008-hoz képest 15%-ról 9%-ra csökkent a katonai biztonság fontosságát első helyre sorolók aránya, ugyanakkor csökkent a dimenziót utolsó helyre (36%-ról 29%-ra), illetve növekedett (18%-ról 29%-ra) a 4. legfontosabb helyre sorolók aránya is, így katonai biztonság fontossága megítélésének átlaga összességében csak minimálisan változott (3,6).

²³² A táblázat a szerző saját munkája. Az 1999-es és a 2008-as értékek forrása: RADVÁNYI: i.m. 12. o.

²³³ RADVÁNYI: i.m. 12-13. o.

Az egyes szektorok fontosságának mérése mellett, a közvélemény-kutatás lehetőséget teremtett az egyes szektorokkal való elégedettség mérésére is. Így a következő kérdés arra irányult, hogy a megkérdezettek mennyire érzik magukat biztonságban a különböző dimenziók szempontjából.

Ha összehasonlítjuk a három közvélemény-kutatás válaszainak átlagát e tekintetben, akkor egyértelmű pozitív tendencia rajzolódik ki a közbiztonság szektora kapcsán, amely 1999-ben még csak a 4. helyen végzett, de 2019-ben már a legbiztonságosabbnak ítélt szektor volt a megkérdezettek körében (9. sz. táblázat). Emellett az is látható, hogy a létbiztonság átlaga is jelentősen javult 2008 és 2019 között, ami összességében tükrözheti a társadalom gazdasági helyzetének javulását és a 2008-as pénzügyi és világgazdasági válság hatásainak fokozatos leküzdését. Fontos ugyanakkor azt is megjegyezni, hogy meglehetősen sokan (mintegy 26%) rangsorolta utolsó helyre a létbiztonságot a válasza során (16. sz. ábra), ami arra mutat rá, hogy a társadalom egy jelentős szegmense továbbra is nagyfokú kitettséget érzékel e tekintetben, az adatok közti különbség pedig összességében rámutat a társadalom megosztott helyzetére e kérdés kapcsán.

16. sz. ábra: A biztonság különböző dimenzióinak rangsorolása biztonságérzet alapján²³⁴

²³⁴ Az ábra a szerző saját munkája.

1999		2008		2019	
Létebiztonság	2,6	Katonai biztonság	2,4	Közbiztonság	2,8
Jogbiztonság	2,9	Jogbiztonság	3,0	Létebiztonság	2,8
Katonai biztonság	3,0	Közbiztonság	3,1	Jogbiztonság	3,1
Közbiztonság	3,1	Létebiztonság	3,2	Katonai biztonság	3,1
Környezetbiztonság	3,4	Környezetbiztonság	3,4	Környezetbiztonság	3,2

9. sz. táblázat: A biztonságérzet rangsorolása a biztonság különböző dimenziói szerint²³⁵ (Az érdemben válaszolók átlagai 1-5. között: az alacsonyabb átlag nagyobb biztonságérzetet jelöl.)

A 2019-es felmérés alapján az is látszik, hogy meglehetősen közel esett egymáshoz a jogbiztonság, a katonai biztonság és a környezetbiztonság szektoraival kapcsolatos társadalmi biztonságérzet, így inkább az ezekkel a szektorokkal kapcsolatos, idősoros tendenciákat érdemes figyelembe venni. Így például jól látható, hogy a katonai biztonság esetében jelentős mértékű, negatív elmozdulás figyelhető meg 2008 és a 2019 viszonylatában, a társadalom tehát bár kevésbé tartja fontosnak e szektort, ugyanakkor úgy érzi, hogy a biztonságérzet e szektoron belül romlott a leginkább. Ez a tendencia feltehetőleg nem független az elmúlt évtized fokozódó katonai konfliktusaitól (elsősorban a közel-keleti konfliktusoktól, illetve a szomszédos Ukrajnát érintő fegyveres konfliktustól) sem. Kisebb mértékű negatív elmozdulás figyelhető meg a jogbiztonság esetében is, amely szintén arra mutat rá, hogy a társadalom biztonságérzete romlott e tekintetben. Végül, bár a környezetbiztonság átlaga inkább javuló tendenciát mutat a három közvélemény-kutatás alapján, mégis azt láthatjuk, hogy e szektor kerül az utolsó helyre mindhárom mérés esetében, ami összességében a magyar társadalom környezetbiztonsággal kapcsolatos aggályait érzékeltetheti. Ez a percepció pedig jelentős mértékben egybe vág azzal is, hogy a társadalom jelentős része a globális klímaváltozást jelölte meg olyan tényezőként, mint ami a leginkább negatív hatással van Magyarországi biztonságára.

²³⁵ A táblázat a szerző saját munkája. Az 1999-es és a 2008-as értékek forrása: RADVÁNYI: i.m. 14. o.

Mindhárom közvélemény-kutatás felmérte, hogy a magyar társadalom szerint kinek/kiknek kellene döntenie az ország biztonságát érintő kérdésekben (10. sz. táblázat). Bár a rendelkezésre álló 1999-es adatsor nem teljes, így is kirajzolódnak a legfontosabb tendenciák. Nevezetesen, hogy 1999-hez képest jelentősen megnőtt azok aránya, akik szerint az ország biztonság- és védelempolitikáját illetően a kormánynak kell döntenie, míg ezzel párhuzamosan csökkent azok száma, akik szerint ez elsősorban a parlament/országgyűlés feladata lenne. Ráadásul a számarányok is nagy hasonlóságot mutatnak e tekintetben. Az 1999-ben mért 36%-ról 2008-ban 30%-ra, majd 2019-ben 20%-ra esett vissza – tehát összesen két évtized alatt 16%-kal csökkent – azok aránya, akik az Országgyűlést preferálták e tekintetben. Mindeközben az 1999-ben mért 19%-ról, 2008-ban 23%-ra, majd 2019-ben 37%-ra nőtt – tehát összesen 18%-kal növekedett – azok aránya, akik szerint a Kormánynak kell döntenie az ország biztonságát illetően. 2008-ban és 2019-ben körülbelül ugyanannyi volt azok aránya, akik szerint az Országgyűlés Honvédelmi Bizottsága (17-18%), illetve akik szerint a köztársasági elnök (7-7%) lenne illetékes e kérdésben, viszonylag jelentősen nőtt ugyanakkor azok aránya – 9%-ról 14%-ra – akik szerint népszavazásra bíznák e döntéseket.

Ön szerint kinek kellene döntenie az ország biztonságát érintő kérdésekben?					
1999		2008		2019	
Válaszlehetőség	%	Válaszlehetőség	%	Válaszlehetőség	%
A parlamentnek	36	A parlamentnek	30	A kormánynak	37
Népszavazásnak	22	A kormánynak	23	A parlamentnek	20
A kormánynak	19	A parlament Honvédelmi Bizottságának	18	A parlament Honvédelmi Bizottságának	17
A köztársasági elnöknek	10% alatt	Népszavazásnak	9	Népszavazásnak	14
A parlament Honvédelmi Bizottságának	10% alatt	A köztársasági elnöknek	7	A köztársasági elnöknek	7
Egyéb intézménynek	-	Egyéb intézménynek	2	Egyéb intézménynek	1
Nem, tudja, nem válaszol	-	Nem, tudja, nem válaszol	11	Nem tudja, nem válaszol	4

10. sz. táblázat: A biztonságot érintő kérdések eldöntésének joga.²³⁶

²³⁶ A táblázat a szerző saját munkája. Az 1999-es és a 2008-as értékek forrása: RADVÁNYI: i.m. 17-18. o.

Mindez összességében inkább azt jelezheti, hogy a magyar társadalom biztonság- és védelempolitikai gondolkodása központosítottabbá vált. Ez feltételezhetően azzal is magyarázható, hogy az elmúlt két évtized során megnőtt a Kormány szerepe a kül- és biztonságpolitikai döntéshozatali folyamatokban, ami részben olyan strukturális tényezőkön is alapulhat, minthogy a NATO és az EU csatlakozásokat követően megnőtt a kormányzat szerepe e szervezetekben. Ezzel párhuzamosan az Országgyűlés szerepe még jóval meghatározóbb volt a csatlakozási folyamat során (például a ratifikáció miatt), ugyanakkor ez a szerep a csatlakozás lezárását követően fokozatosan háttérbe szorult. Másfelől azonban az is szerepet játszhat e tendenciák alakulásában, hogy a kormányzó pártszövetség kétharmados többsége az Országgyűlésben csökkentheti e szervezet jelentőségét a kül- és biztonságpolitikai viták és egyeztetések kapcsán, ezáltal hozzájárulva a centralizált döntéshozatal irányába mutató társadalmi percepciók erősödéséhez.

4.3. Összegzés: A társadalom biztonságpercepciója Magyarországon

Összegezve a fentiekben bemutatott empirikus adatokat, elmondható, hogy a társadalom jelentős elkötelezettséget mutat az ország jelenlegi szövetségi rendszere felé, amely egyaránt támaszkodik a NATO és az Európai Unió tagságra és ezt az SVKI közvélemény-kutatás mellett megerősítik a Pew Research bemutatott adatai is. A kilencvenes és a korai kétezres évek integrációs folyamatai nem csak intézményi szintű változásokat hoztak, hanem mélyen beépültek a társadalmi struktúrákban, ezáltal pedig létrejöhetett egy széleskörű konszenzus az ország biztonság- és védelempolitikájának jövőjét illetően. A magyarok egyértelműen a nyugati szövetségi rendszer tagjaként tekintenek magukra. Ez nemcsak azt jelenti, hogy élvezik a rendszer előnyeit, hanem azt is, hogy elkötelezettek a tagságból fakadó feladatok és kötelezettségek ellátására is. A magyarok erős szolidaritást mutatnak a szövetségeseik irányába és készek cselekedni azok védelme érdekében, ha a helyzet úgy kívánja. A társadalom összességében úgy véli, hogy a Visegrádi Csoport, az Egyesült Államok és Németország a legfontosabb partnerek a katonai együttműködés szempontjából.

A fentiek mellett egyre inkább úgy tűnik, hogy társadalmi szinten elfogadottá vált a védelmi kiadások növelésének szükségessége, még akkor is, ha a hagyományos

értelemben vett katonai fenyegetések jól láthatóan nem dominálnak a társadalmi percepcióban. A védelmi kiadások növelése az elmúlt évek során nem váltott ki ellenkezést a társadalom túlnyomó többségéből, sőt a társadalom egy jelentős része, további növelést is támogatna. A magyarok tehát elkötelezettek egy modern és hatékony katonai erő megerősítése iránt, amely képes válaszokat adni a 21. század kihívásaira.

A biztonságpolitikai jellegű problémák közül a klímaváltozástól és az irreguláris migrációtól való félelem egyértelműen dominálnak a társadalmi fenyegetettség-percepcióban. E két tényezőtől úgy tűnik, hogy a földgázfüggőség és a nemzetközi terrorizmus kérdése szintén meghatározó a társadalmi szint percepcióját illetően. A társadalom ugyanakkor nem köti a saját fenyegetettség-percepcióját egy konkrét országhoz, és egyetértés mutatkozik abban is, hogy a konvencionális katonai fenyegetések kevésbé tűnnek valószínűnek napjaink nemzetközi környezetében. Úgy tűnik továbbá, hogy a magyarok általában véve elkötelezettek az európai katonai struktúrák megerősítése vagy akár egy közös Európai Haderő létrehozása iránt, még akkor is, ha ehhez korlátozniuk kellene saját nemzeti szuverenitásukat bizonyos területeken.

A három mintavétel összehasonlító elemzése számos dinamikára rámutat a magyar biztonságpercepció 1999 és 2019 közti átalakulása kapcsán. 1999 óta a magyar biztonságpercepcióban elsősorban az anyagi biztonság és a létbiztonság témái domináltak. Emellett, a magyarok túlnyomó többsége elsősorban az egyéni szinthez és egyéni tapasztalatokhoz köti a biztonsággal kapcsolatos koncepcióit. Másfelől viszont a fenyegetésekhez kapcsolódó koncepciók kissé eltérő tendenciát mutatnak. A magyarok többsége a fenyegetésekre absztrakt módon tekint, és a társadalom túlnyomó többsége nem észlel direkt katonai fenyegetést az országgal szemben, míg a magyarok általában véve úgy vélik, hogy az ország biztonság- és védelempolitikai helyzete stabil.

A biztonság különböző szektorait vizsgálva elmondható, hogy a magyarok számára 1999 óta a létbiztonság tekinthető a legfontosabb szektornak, míg a második helyet a közbiztonság foglalja el. E két szektor fontossága ugyanakkor 2019-re némileg csökkent a 2008-as méréssel összehasonlítva. A magyarok többségének biztonságérzete e két szektor kapcsán a legmagasabb, míg a környezeti biztonság kapcsán a legalacsonyabb.

A vizsgált két évtizedben folyamatosan csökkent azok aránya, akik a közbiztonságra asszociáltak a biztonság konceptualizálása során, amely arra is utalhat, hogy a közbiztonság helyzete alapvetően javult a kilencvenes évek vége óta.

A biztonság- és védelempolitikával kapcsolatos döntések terén az adatok azt mutatják, hogy a társadalmi percepciók alapvetően a kormányzati döntéshozatalt preferálnák. 1999 óta folyamatosan növekedett azok aránya, akik szerint az ország biztonság- és védelempolitikáját illetően a Kormánynak kell döntenie, míg ezzel párhuzamosan lecsökkent azok száma, akik szerint ez elsősorban az Országgyűlés feladata lenne.

5. A magyar szakpolitikai elit biztonságpercepciója

A társadalom biztonságpercepciójának elemzését követően e fejezetben a szakpolitikai elit szintű biztonságpercepciót vizsgálom. A fejezet első lépéseként – hasonlóan a társadalmi szintű elemzéshez – módszertani áttekintést nyújtok az egyes mintavételek sajátosságairól. Ezt követően rögzítem és elemzem először a stratégiai dokumentumok vizsgálatából, majd a politikai diskurzuselemzésből, végül pedig az elvégzett szakértői interjúkból származó adatokat. Ezután összehasonlítom a szakpolitikai elit szintű mintavételeket és ez alapján következtetek a szakpolitika elit biztonságpercepciójára. Strukturális szempontból fontos kiemelni, hogy a fejezet széleskörű empirikus adatot tár fel és elemez. Éppen ezért e logikai rész belső kohéziójának megőrzése érdekében úgy döntöttem, hogy a nagyobb alfejezeteket is külön-külön részösszegzéssel zárom.

5.1. A szakpolitikai elit szintű vizsgálat módszertani sajátosságai

Mielőtt elkezdem az empirikus adatok tárgyalását, fontos megtenni egy módszertani elhatárolást, nevezetesen azt, hogy pontosan kiket is tekintünk szakpolitikai elitnek. A politológiából származó elit elméleteknek számos különböző irányzata létezik.²³⁷ Az elit a társadalom egy szűk, meglehetősen összetartó és stabil csoportját jelöli, amely jelentős döntéshozatali hatalommal rendelkezik, ezáltal pedig a társadalom egészére hatással van.²³⁸ Az elit ugyanakkor nem reprezentálja a társadalmat vagy az egyes társadalmi csoportokat.²³⁹ Emellett pedig az eliten belül is jelentős különbségek lehetnek, nem csak az egyének pozícióit vagy privilégiumait tekintve, hanem arra vonatkoztatva is, hogy a különböző elitcsoportok milyen hatással vannak a döntéshozatali folyamatokra.²⁴⁰ Így például elmondható, hogy bár a vezetők önmagukban részei az elitnek, hatásuk – hatalmi helyzetüknél fogva – jellemzően nagyobb. Függetlenül attól, hogy milyen politikai rendszerrel van dolgunk, egy országon belül jellemzően

²³⁷ Ezek áttekintéséhez lásd például Best, Heinrich – Higley, John (2018): *The Palgrave Handbook of Political Elites*. 2018.

²³⁸ Higley, John (2018): *Continuities and Discontinuities in Elite Theory*. In: Best, Heinrich – Higley, John i.m. 27.o.

²³⁹ Blondel, Jean – Müller-Rommel, Ferdinand (2007): *Political Elites*. In: Dalton, Russel J. – Klingemann, Hans-Dieter: *The Oxford Handbook of Political Behavior*. 2007. 5. o.

²⁴⁰ Uo.

elkülöníthetünk egymástól különböző elitcsoportokat, és így beszélhetünk politikai elitről, katonai elitről, gazdasági elitről stb., ugyanakkor ez az elkülönítés sosem lehet teljesen egzakt, hiszen az elitcsoportok jelentős átfedést is mutatnak egymással.²⁴¹ E csoportosításból pedig az is látszik, hogy az elit nem csak politikai hatalommal rendelkező egyéneket takar, hanem olyan egyéneket is, akik szakértelmüknél fogva képesek bizonyos folyamatok befolyásolására. A fenti logikát követve, az értekezésemben az elit szó használatakor mindig a biztonság- és védelempolitikai, szakpolitikai elitre gondolok, ami értelemszerűen az ország biztonság- és védelempolitikai folyamataira hatással bíró egyéneket jelöli. Ez egyfelől természetesen kiterjed a politikai elit bizonyos tagjaira (legfőképp pedig a Kormány biztonságpolitikai szempontból releváns tagjaira), az ország biztonság- és védelempolitikáját alakító szakemberekre (elsősorban a releváns minisztériumok dolgozóira), és a biztonság- és védelempolitikával foglalkozó szakpolitikai elemzőkre. Fontos ugyanakkor azt is látni, hogy az általam alkalmazott szakpolitikai elit definíció kényszerű megszorításokkal is jár. Így például nem tartalmazza a Magyar Honvédség állományának percepcióját, illetve a biztonság- és védelempolitika oktatásában részt vevő egyének percepcióját sem. Ennek felmérése – bár kétségkívül fontos eleme lenne az összképnek – kívül esett a kutatás módszertani határain, ugyanakkor bízom abban, hogy a jövőbeni kutatások lehetőséget teremtenek majd a szakpolitikai elit biztonságpercepciójának minél átfogóbb vizsgálatára is.

Összességében, ahogy a korábbiak során már utaltam rá, a szakpolitikai elit szintje az a szint, ahol módszertani szempontból a leginkább problémás az adatok összegyűjtése és kiértékelése, és éppen ezért is támaszkodik az elit szintű percepció vizsgálata több – egymással párhuzamos – pillérré. Ezek a pillérek egyfelől a korábbi szakirodalmi áttekintés alapján azonosított mintázatot és módszertani megközelítéseket követik, másfelől pedig azt a célt szolgálják, hogy képesek legyen a magyar biztonság- és védelempolitikai elit minél szélesebb körének percepcióját vizsgálni.

A szakpolitikai elit szintű biztonságpercepció vizsgálata három különböző mintavétel alapján történik. Egyfelől a szakértői szint vizsgálata érdekében a Stratégiai Védelmi Kutatóintézet projektjének keretében 10 félig-strukturált interjút folytattam le a Honvédelmi Minisztériumban 2019 októberében. Az interjúalanyok mindegyike a

²⁴¹ Blondel, Jean – Müller-Rommel, Ferdinand: i.m. és Higley, John: i.m.

helyettes-államtitkári szint alatt dolgozott, a Védelempolitikai Főosztályon és a Nemzetközi Együttműködési Főosztályon belül.²⁴² A potenciális interjúalanyok az interjúk előtt megismerhették a főbb kérdéseket. Jóllehet, hogy 10 interjú önmagában nem reprezentálhatja a magyar biztonságpolitikai szakértői gondolkodást, ugyanakkor így is értékes betekintést nyújthat az e szinten végbemenő percepcionális folyamatokba. A Honvédelmi Minisztériumban készült interjúk mellett, szintén a már említett kutatás keretében, 2020 nyarán 20 további félig-strukturált interjút készítettem a Külgazdasági és Külügyminisztériumban, a Külügyi és Külgazdasági Intézetben, valamint a Stratégiai Védelmi Kutatóintézetben annak érdekében, hogy még teljesebb képet kaphassunk a szakértői szint biztonságpercepciójáról.

Az interjúk eredményeinek elemzését követően a szakpolitikai elit szintű biztonságpercepció vizsgálatát a stratégiai dokumentumok vizsgálatával folytatom. Ennek során azt vizsgálom, hogy milyen biztonságpercepció rajzolódik ki Magyarország Nemzeti Biztonsági Stratégiája alapján. Módszertani szempontból nézve kutatásomat elsősorban a 2020. április 21-én, a Magyar Közlöny 2020/81. számában megjelent stratégiára fókuszálom.²⁴³ Bizonyos esetekben – ahol jelentős különbségek azonosíthatók – röviden összehasonlítom a 2020-as dokumentumot a korábbi, 2012-es Nemzeti Biztonsági Stratégiával is, ezáltal rávilágítva a biztonságpercepcióban bekövetkező fontosabb változásokra.²⁴⁴ Vizsgálatomat ezután kvantitatív és kvalitatív diskurzuselemzéssel folytatom le. Kvantitatív szempontból először azonosítom az egyes témaköröket, szövetségeseket, biztonságpolitikai kihívásokat, fenyegetéseket és azt elemzem, hogy milyen gyakorisággal jelennek meg ezek a dokumentumban. Ezt követően kvalitatívan elemzem a dokumentumot, megvizsgálom az azonosított témakörök, kihívások, fenyegetések kontextusát, tehát értelmező mélyelemzést végzek a dokumentumon. Fontos ugyanakkor hangsúlyoznom, hogy a kutatásnak nem célja a

²⁴² A Honvédelmi Minisztérium szervezeti struktúráját illetően lásd: Honvédelmi Minisztérium – Szervezet, Magyarország Kormánya. <https://www.kormany.hu/hu/honvedelmi-miniszterium/szervezet> [2019.10.19.]

²⁴³ Kormány 1163/2020. (IV. 21.) Korm. határozata Magyarország Nemzeti Biztonsági Stratégiájáról. Magyar Közlöny – Magyarország Hivatalos Lapja. 2020. 04. 21. <http://www.kozlonyok.hu/nkonline/index.php?menuindex=200&pageindex=kozltart&ev=2020&szam=81> [2020.04.30.]

²⁴⁴ A Kormány 1035/2012. (II. 21.) Korm. határozata Magyarország Nemzeti Biztonsági Stratégiájáról. Magyar Közlöny – Magyarország Hivatalos Lapja. 2012/19. https://2010-2014.kormany.hu/download/f/49/70000/1035_2012_korm_határozat.pdf [2020.04.30.]

Nemzeti Biztonsági Stratégia szakértői értékelése, pusztán arra vagyok kíváncsi, hogy milyen biztonságpercepció rajzolódik ki a dokumentum alapján. Mivel a dokumentumhoz mindezidáig nem készültek ágazati stratégiák (például Nemzeti Katonai Stratégia), így munkám során ezek szerepével nem foglalkozom.

A szakpolitikai elit biztonságpercepciójának további vizsgálatát a politikai diskurzusra fókuszálom. Ennek során a legfontosabb kérdés az volt, hogy milyen forrásokon alapulhat a diskurzuselemzéshez szükséges mintavétel. A magyar politikusok és döntéshozók közül csak a miniszterelnök nyilvános beszédjeinek leiratai érhetők el rendszerezett formában és ebből kifolyólag, a módszertani integritás megőrzése érdekében a politikai diskurzust, a miniszterelnök 2019-es beszédei alapján elemzem, amelyeket Magyarország Kormányának hivatalos weboldaláról töltöttem le. Ez összesen, mintegy 88 beszédet jelent 2019-ből. Ahogy a bevezetőben már említettem, azért a 2019-es beszédek tekintem a mintavétel alapjának, mert mind a szakértői interjúk első fele, mind pedig a közvélemény-kutatás 2019-ben kerültek rögzítésre, így pedig a különböző módszertani megközelítések eredményei könnyebben összehasonlíthatóak lesznek egymással.

Fontos megjegyezni ugyanakkor, hogy e beszédek nem tekinthetők a magyar belpolitikai diskurzus egyetlen alkotóelemének, ugyanakkor módszertani szempontból feltételezhetjük, hogy a miniszterelnök nyilvános megszólalásai reprezentálják Magyarország Kormányának az álláspontját az egyes kérdésekben, így tehát a biztonság- és védelempolitika terén is. A beszédek először kvantitatív módon elemzem, és ennek során azonosítom bennük a legfontosabb, biztonságpolitikai szempontból relevanciával bíró témákat, valamint azok egymáshoz viszonyított relatív súlyát. Ezt követően kvalitatív módon vizsgálom tovább az azonosított témákat és kontextusba helyezem őket.

E három elemet – tehát a szakértői interjúkat, a stratégiai dokumentumokat és a politikai diskurzust – integrálva végül körvonalazom a szakpolitikai elit biztonságpercepciójának sajátosságait, majd pedig ezeket az integrált adatokat hasonlítom össze később a társadalmi szintű percepcióval.

Módszertani szempontból fontos még megjegyeznem, hogy a vizsgálati időszak alatt került sor a koronavírus-járvány kialakulására és eszkalációjára, ami bizonyos mértékig érintette az empirikus adatokat is. A társadalmi közvélemény-kutatást még 2019

decemberében lefolytattuk, ugyanakkor az elitek szintjére vonatkozó kutatás egy része (konkrétan a szakértői interjúk fele) a koronavírus-járvány közben zárult le. Ez azt is jelenti, hogy a szakpolitikai elit szintű percepciók egy része már tükrözi a járvány hatásait, míg a társadalmi szintű percepcióban ez nem jelenik meg. Ez egy olyan váratlan tényező volt az empirikus mintavétel során, amelynek hatásait nem tudtam teljes mértékig kontrollálni, ugyanakkor a szakértői interjúk során elkülönítve kezeltem az interjúalanyok koronavírusra vonatkozó megjegyzéseit, és a dolgozat vonatkozó fejezeteiben is külön tárgyalom e témát. A szakpolitikai elit percepciójára vonatkozó további mintavételben ugyanakkor csak marginálisan jelenik meg a koronavírus-járvány problematikája. Így például a 2020-as Nemzeti Biztonsági Stratégia csak említés szintjén foglalkozik a járvánnyal, az elit szintű diskurzuselemzés pedig – mivel a 2019-es évre korlátozódik – nem jeleníti meg a járvány hatásait.

A bemutatott szakpolitikai elit definíció és az ismertetett módszertani keretek lehetővé teszik a biztonság- és védelempolitikai elit különböző szegmenseinek percepciómérését. Így például a politikai diskurzus elemzése elsősorban a politikai vezetői szint percepcióját tükrözi, a szakértői interjúk a releváns minisztériumokban dolgozó szakemberek és a szakpolitikai elemzők percepciójának elemzésére adnak lehetőséget, míg a stratégiai dokumentumok elemzése a tágabb biztonság- és védelempolitikai szféra percepcióját reprezentálhatja. Az egyes pillérek kapcsán történő mintavétel és adatelemzés a fejezet elején rögzített módszertanra támaszkodik majd. A szakpolitikai elit szintű biztonságpercepció elemzése, a három pillér (stratégiai dokumentumok elemzése; döntéshozói diskurzuselemzés; szakértői interjúk) integrálásával és a szakpolitikai elit szintű biztonságpercepcióra vonatkozó következtetések megfogalmazásával zárul.

5.2. Magyar biztonságpercepció a stratégiai dokumentumok elemzése alapján

5.2.1. A stratégiai dokumentumok sajátosságai

E fejezet során azt vizsgálom, hogy a biztonságpercepció mely sajátosságai azonosíthatók Magyarország stratégiai dokumentumainak vizsgálata során, annak érdekében, hogy még teljesebb képet kaphassunk az ország biztonság- és védelempolitikai közösségének percepciójára vonatkozóan.

Egy ország stratégiai dokumentumai sokfélék lehetnek. Ahogy Csiki Tamás összegzi 2008-as munkájában, „*e dokumentumok alapját az állam biztonságfelfogása,*

*azaz a biztonságról, annak alkotóelemeiről, területeiről, különösképpen pedig a biztonságot fenyegető tényezőkről alkotott képe jelenti.”*²⁴⁵ Ezen belül is elmondhatjuk ugyanakkor, hogy a stratégiai dokumentumok alapvetően a kormányzat kül-, biztonság- és védelempolitikai helyzetértékelését tükrözik. Ez nem pusztán magyar sajátosság, hiszen például a legjelentősebb stratégiai hagyománnyal rendelkező Egyesült Államok is rendszerint az egyes adminisztrációkhoz köti saját stratégiai tervezését. Csiki szerint a nemzetbiztonság a kormány politikájának szerves része, amelynek célja: *„olyan nemzeti és nemzetközi politikai feltételek megteremtése, amelyek elősegítik a legfontosabb nemzeti értékek megvédését vagy kiterjesztését a létező és potenciális ellenségekkel szemben. Ennek tétéles, deklaratív megfogalmazása található meg a nemzeti stratégiai dokumentumokban.”*²⁴⁶

A stratégiai dokumentumok hierarchiájának a tetején jellemzően az ország nemzeti biztonsági stratégiája áll, ami a széles értelemben vett biztonságpolitika egészére vonatkozóan tartalmazhat megállapításokat. Doyle szerint egy ország nemzeti biztonsági stratégiája a nemzet arra vonatkozó terveit reprezentálja, hogy hogyan lehet a nemzeti érdek érvényesítése érdekében, koordináltan felhasználni az állam rendelkezésére álló minden (katonai és nem katonai) eszközt.²⁴⁷ Egy ország nemzeti biztonsági stratégiája ezzel együtt sok különböző célt szolgálhat, függően attól, hogy az adott kormányzat mire akarja használni azt. Sharon Caudle szakirodalmi áttekintése szerint e célok közé sorolhatjuk az ország stratégiai víziójának a kommunikálását, az ország értékeinek a kommunikálását, az országot érintő fenyegetések és kockázatok összegzését, mérhető célok és feladatok kijelölését, a különböző stratégiai dokumentumok tartalmának összefoglalását, priorizált, kvantitatív és mérhető célok felállítását, azoknak a hazai és nemzetközi tényezőknek a meghatározását, amelyek befolyásolhatják a biztonsággal kapcsolatos célokat, egy kormányzati együttműködési keret kidolgozását stb.²⁴⁸ Fontos azt is látnunk mindemellett, hogy a nemzeti biztonsági stratégiák nem csak az aktuális

²⁴⁵ Csiki Tamás (2008): A stratégiai dokumentumok rendszere. Nemzet és Biztonság – Biztonságpolitikai Szemle. 1. évf. 8. sz. 76. o.

²⁴⁶ Uo.

²⁴⁷ Doyle, Richard B. (2007): The U.S. National Security Strategy: Policy, Process, Problems. Public Administration Review. 67. évf. 4. sz. 624. o.

²⁴⁸ Caudle, Sharon L. (2009): National Security Strategies: Security from What, for Whom, and by What Means. Journal of Homeland Security and Emergency Management. 6. évf. 1. sz. 10. o.

helyzetet értékelik, hanem egyfajta jövőképet, víziót adnak arra vonatkozóan is, hogy mire számít az adott állam az elkövetkező időszakban.

Összegezve tehát a fentieket a Nemzeti Biztonsági Stratégia ideális esetben azonosítja az ország nemzetközi környezetét, abban elfoglalt helyzetét; kijelöli kül- és biztonságpolitikai érdekeit, értékeit és céljait; meghatározza szövetségeseit, valamint azonosítja a potenciális kockázatokat, kihívásokat és fenyegetéseket; illetve kijelöli a stratégia végrehajtásához szükséges eszközrendszert is.²⁴⁹ Bár e stratégiák országonként eltérő módon készülhetnek (sőt a külső szemlélő számára nem is feltétlenül egyértelmű és átlátható módon), ugyanakkor végső formájukban összkormányzati szemléletet kell, hogy tükrözzenek.²⁵⁰

Másfelől közelítve, egy nemzeti biztonsági stratégia hivatalos kommunikációs eszköznek is tekinthető: *„különböző szintű és típusú, külső és belső szereplő felé megfogalmazott hivatalos politikai üzenet arról – az ország biztonságáért felelős szervezetek és intézmények számára pedig politikai iránymutatás arra vonatkozóan –, hogy egy adott kormányzat miként tekint a biztonságra, annak alkotóelemeire, területeire, elsősorban pedig az ezeket fenyegető tényezőkre, illetve miként – milyen elvek, értékek és koncepciók alapján, milyen eszközökkel és módszerekkel – kívánja befolyásolni ezeket.”*²⁵¹

Éppen ezért fontos azt is megjegyezni, hogy a stratégia nemcsak és kizárólag objektív és tételes felsorolása az adott állam biztonságpercepciójára vonatkozó sajátosságoknak, hanem tudatosan alkalmazott kommunikációs eszköz is, amely olyan biztonságpercepciót tükröz, amelyet az adott állam kommunikálni akar a külső és belső szereplők felé.

Összességében tehát a nemzeti biztonsági stratégiák fontos, de nem kizárólagos források az állam biztonságpercepciójának megértése során, olyan elsődleges dokumentumok, amelyek hozzásegíthetik a kutatót a biztonságpercepció megértéséhez,

²⁴⁹ Uo.

²⁵⁰ Empirikus összehasonlító elemzés kapcsán lásd például: Stolberg, Alan G. (2012): How Nation-States Craft National Security Strategy Documents. Strategic Studies Institute. <https://publications.armywarcollege.edu/pubs/2201.pdf> [2020.11.11.]

²⁵¹ Csiki Varga Tamás – Tálás, Péter (2020): Magyarország új nemzeti biztonsági stratégiájáról. Stratégiai Védelmi Kutatóintézet Elemzések. 2020/17. [https://svkk.uni-nke.hu/document/svkk-uni-nke-hu-1506332684763/SVKI_Elemz%C3%A9sek_2020_17_Az%20C3%BAj%20magyar%20Nemzeti%20Biztons%C3%A1gi%20Strat%C3%A9gi%C3%A1r%C3%B3l%20_\(Csiki%20Varga%20T.%20-%20T%C3%A1las%20P.\).pdf](https://svkk.uni-nke.hu/document/svkk-uni-nke-hu-1506332684763/SVKI_Elemz%C3%A9sek_2020_17_Az%20C3%BAj%20magyar%20Nemzeti%20Biztons%C3%A1gi%20Strat%C3%A9gi%C3%A1r%C3%B3l%20_(Csiki%20Varga%20T.%20-%20T%C3%A1las%20P.).pdf) [2020.08.30.] 2. o.

ugyanakkor nem adhatnak teljes képet arról, hiszen elsősorban az elit szintű gondolkodást és az azokhoz társított, kommunikálni kívánt politikai célokat tükrözik.

Mivel a legmagasabb szintű, leginkább átfogó képet adó stratégiai dokumentum jellemzően az adott ország nemzeti biztonsági stratégiája, (amelyre ideális esetben a többi, ágazati stratégiai dokumentum is épít), így módszertani szempontból nézve is ezek elemzése tűnik a leginkább kézenfekvőnek a biztonságpercepció vizsgálata szempontjából.

5.2.2. Biztonságpercepció Magyarország Nemzeti Biztonsági Stratégiája alapján

Magyarország Kormánya 2020. április 21-én, a Magyar Közlöny 2020/81. számában hozta nyilvánosságra Magyarország új Nemzeti Biztonsági Stratégiáját.²⁵² A továbbiakban az empirikus szintű elemzést elsősorban e dokumentumra fókuszálom, bizonyos esetekben – ahol jelentős különbségek azonosíthatók – röviden összehasonlítom a 2020-as dokumentumot a korábbi, 2012-es Nemzeti Biztonsági Stratégiával is, ezáltal rávilágítva a biztonságpercepcióban bekövetkező fontosabb változásokra.²⁵³ Vizsgálatomat kvantitatív és kvalitatív diskurzuselemzéssel folytatom le. Kvantitatív szempontból először azonosítom az egyes témaköröket, szövetségeket, biztonságpolitikai kihívásokat, fenyegetéseket, és azt elemzem, hogy milyen gyakorisággal jelennek meg ezek a dokumentumban. Ezt követően kvalitatívan elemzem a dokumentumot, megvizsgálom az azonosított témakörök, kihívások, fenyegetések kontextusát, tehát értelmező mélyelemzést végzek annak érdekében, hogy bemutassam, milyen biztonságpercepció rajzolódik ki a dokumentum alapján.

5.2.3. A kvantitatív elemzés eredményei

A kvantitatív elemzés során arra a kérdésre keresem a választ, hogy milyen témák és mely szövetségesek, milyen relatív súllyal szerepelnek az adott dokumentumon belül. Ennek érdekében szövegelemző szoftver segítségével különböző biztonság- és védelempolitikai

²⁵² Kormány 1163/2020. (IV. 21.) Korm. határozata Magyarország Nemzeti Biztonsági Stratégiájáról. 2020. 04. 21. Magyar Közlöny – Magyarország Hivatalos Lapja. 2020/81. <http://www.kozlonyok.hu/nkonline/index.php?menuindex=200&pageindex=kozltart&ev=2020&szam=81> [2020. 07. 28.]

²⁵³ A Kormány 1035/2012. (II. 21.) Korm. határozata Magyarország Nemzeti Biztonsági Stratégiájáról. Magyar Közlöny – Magyarország Hivatalos Lapja. 2012/19. https://2010-2014.kormany.hu/download/f/49/70000/1035_2012_korm_határozat.pdf [2020. 07. 28.]

kategóriákat állítottam fel és azok súlyát vizsgáltam a szövegben. Egy-egy kategória esetében nemcsak az adott szó megjelenésének gyakoriságát vettem figyelembe, hanem a szó ragozott alakjait és szinonimáit, kapcsolódó fogalmait is. Így például a migráció esetében a menekült vagy bevándorló szavak is ugyanahhoz a kategóriához kapcsolódnak. Ehhez hasonlóan a klímaváltozás esetében alapul vettem a felmelegedés kifejezést is, míg a demográfia esetében az elöregedéshez és a népességfogyáshoz kapcsolódó kifejezéseket. Fontos ugyanakkor észben tartani az adatok értelmezése során azt is, hogy a 2012-es Nemzeti Biztonsági Stratégia rövidebb, mintegy 10 oldal hosszúságú, míg a 2020-as stratégia hosszabb, 20 oldal hosszúságú dokumentum, ezáltal értelemszerűen több utalást tartalmazhat egy-egy témára vonatkozóan is. Éppen ezért lesz majd kiemelten fontos a fejezet második részében, hogy a kvantitatív adatok mellett, kvalitatív szempontból is megvizsgáltam a stratégiát.

Fenyegetések/kihívások/kockázatok	Említések száma a 2020-as NBS-ben	Említések száma a 2012-es NBS-ben
Gazdaság	62	30
Migráció	34	14
Kiber	33	6
Terrorizmus	27	21
Energetika	22	11
Demográfia	16	3
Fegyverzetellenőrzési kihívások	10	17
Hibrid kihívások	9	0
Szervezett bűnözés	8	13
Klímaváltozás	5	1

11. sz. táblázat: Az egyes fenyegetések/kihívások/kockázatok említésének gyakorisága Magyarország Nemzeti Biztonsági Stratégiáiban²⁵⁴

²⁵⁴ A táblázat a szerző saját munkája.

Ahogy a 11. sz. táblázat összegzi, a 2020-as Nemzeti Biztonsági Stratégia alapvetően három fő fenyegetést jelöl meg. Ezek számos alkalommal visszatérnek a dokumentumban, gyakran akár közvetett hatást kifejtve más fenyegetésekre is. E kategóriába tartoznak a gazdasághoz, a migrációhoz és a kibertérhez kapcsolódó fenyegetések, illetve kihívások. Kevésbé hangsúlyosan ugyan, de ezeket a tényezőket követi a terrorizmus, az energetika és a demográfia, amelyek szintén meglehetősen gyakran szerepelnek a dokumentumban. Szintén több alkalommal – ugyanakkor arányaiban érezhetően kisebb hangsúllyal – kerülnek említésre a fegyverzetellenőrzéshez, a hibrid fenyegetésekhez, a szervezett bűnözéshez és a klímaváltozáshoz kapcsolódó kihívások. Alapvetően tehát ezek azok a fő kihívás, illetve fenyegetés kategóriák, amelyek a Nemzeti Biztonsági Stratégia alapján kirajzolódó fenyegetés-percepciót meghatározzák.

Összehasonlítva a 2020-as dokumentum által azonosított fő fenyegetéseket a 2012-es dokumentum fő fenyegetéseivel, jelentős különbségeket láthatunk. Így például a 2012-es dokumentumban jóval kisebb hangsúllyal szerepelnek a migrációhoz, a kibertérhez, a demográfiához és az energetikához vagy a klímaváltozáshoz kapcsolódó problémák. Ennek oka jelentős részben az, hogy a 2012-2020 között lejátszódó biztonságpolitikai folyamatok jelentős részben e területeket érintették (például menekült- és migrációs válság; demográfiai problémák beemelése a kormányzati politikába; technológiai fejlődés és kibertámadások intenzitásának változása; megújuló energiaforrások elérhetővé válása; a Paks II. projekt kérdése; a globális felmelegedéshez kapcsolódó jelenségek intenzitásának növekedése), így végső soron logikusnak is tekinthető felértékelődésük a percepció szempontjából. Szintén látványos, hogy 2012-höz képest – elsősorban az orosz-ukrán konfliktus hatására – új kihívásként jelentek meg a hibrid fenyegetések is a 2020-as dokumentumban.

Ezzel némiképp ellentétes tendencia – leértékelődés – figyelhető meg két tényező: a fegyverzetellenőrzés és a szervezett bűnözés esetében, amelyek a 2012-es dokumentumban még jelentősebb helyet foglaltak el.

Szembeötlő az is, hogy a gazdaság és a gazdasági kihívások elsődlegessége a 2012-es dokumentum alapján is megmarad – ez tehát sokkal inkább tekinthető a magyar biztonságpercepció szempontjából nézve állandó tényezőnek, míg a többi fenyegetés, illetve kihívás intenzitása dinamikusabban változik. Szintén megfigyelhető, hogy a

terrorizmus problémája mind a 2012-es, mind pedig a 2020-as dokumentumban központi helyet foglal el.

A fenti módszertanhoz hasonlóan azonosíthatjuk azt is, hogy milyen gyakorisággal említik a különböző szövetségeket a vizsgált dokumentumban. Ahogy a 12. sz. táblázat összegzi, a szövetségek közül elsősorban a magyar biztonságpolitika pályáját meghatározó két szervezet – a NATO és az EU – jelenik meg a leggyakrabban a stratégiában. A gyakoriság számát tekintve őket követi a Visegrádi Együttműködés (illetve ezen belül konkrétan nevesítve Lengyelország), majd pedig az Egyesült Államok és Németország következik. A stratégia szintén nevesíti a szövetségek között Franciaországot, Olaszországot és Törökországot. A konkrét szövetségek mellett a stratégia három másik országot is nevesít egy-egy bekezdés erejéig: Ukrajnát, Oroszországot, illetve Kínát.

Szövetségek	Említések száma a 2020-as NBS- ben	Említések száma a 2012-es NBS- ben
NATO	40	18
EU	37	25
V4/V4 tagok	10	0
USA	3	2
Németország	3	0
Franciaország	2	0
Olaszország	2	0
Törökország	2	0

12. sz. táblázat: Az egyes szövetségek említésének gyakorisága Magyarország Nemzeti Biztonsági Stratégiáiban²⁵⁵

Összességében az is megállapítható, hogy a szövetségek tárgyalása kapcsán mutatkozik a legmarkánsabb különbség a 2012-es és a 2020-as Nemzeti Biztonsági Stratégia között. Ennek oka alapvetően nem feltétlenül az ország szövetségi rendszerének megváltozása,

²⁵⁵ A táblázat a szerző saját munkája.

hanem sokkal inkább az, hogy a 2020-as stratégia sokkal explicitebb módon tárgyalta e témát. Így például a 2012-es stratégia a NATO és az EU kapcsolatok – illetve az Egyesült Állam szerepének – hangsúlyozásán túl egyetlen másik szövetségest sem említett meg név szerint.

E tekintetben látványos különbség ugyanakkor, hogy míg 2012-ben egyedül az Amerikai Egyesült Államokat nevesítette a dokumentum a szövetségesek közül, addig 2020-as stratégia mind a Visegrádi Csoportot, mind pedig Németországot az Egyesült Államok elé sorolta a szövetségesek körében.

Végül – szintén a kvantitatív elemzésnél maradva – érdemes megvizsgálni néhány további kategória megjelenésének gyakoriságát az új Nemzeti Biztonsági Stratégiában. (13. sz. táblázat). A stratégia meglehetősen sokszor, mintegy 56 alkalommal hivatkozik a haderőhöz kapcsolódó különböző fogalmakra. Ez azért is kiemelkedő, mivel a 2012-es Nemzeti Biztonsági Stratégia mindössze 17 alkalommal hivatkozik ezekre a fogalmakra. Bár e ponton az egyes fogalmak kontextusát még nem részleteztük, mégis arra következtethetünk, hogy e változás alapvetően a haderő biztonságpolitikában betöltött szerepének felértékelődését tükrözi.

Hangsúlyos magyar érdekként jelenik meg a 2020-as stratégiában a határon túli magyar közösségek jogainak védelme, amely mintegy 14 alkalommal jelenik meg a stratégiában. Ehhez hasonlóan a 2020-as NBS visszatérő eleme az üldözött kisebbségek, illetve az üldözött keresztények jogainak védelme is, illetve szintén hangsúlyos elemként jelenik meg benne a nemzeti szuverenitás védelme.

Bár a 2012-es dokumentum szintén több ízben hangsúlyozza a nemzeti szuverenitás fontosságát, ugyanakkor a többi vizsgált kategória inkább csak említés szintjén jelenik meg benne és kevésbé kap hangsúlyos szerepet.

Míg a 2012-es dokumentum összességében 104 alkalommal utal különböző fenyegetésekhez kapcsolódó fogalmakra (köztük például válságokra, kihívásokra, kockázatokra), addig a 2020-as dokumentumban már ezek a fogalmak összesen 139 alkalommal szerepelnek, amely egyfelől magyarázható a két dokumentum terjedelmi különbségeivel, másfelől ugyanakkor tükrözheti a fenyegetések mértékének növekedését, és a biztonsági környezet romlását is, ezáltal pedig ráirányítja a figyelmet a kvalitatív mélyelemzés fontosságára ezen aspektusok mentén.

Kategóriák	Alkategóriák	Említések száma a 2020-as NBS-ben	Említések száma a 2012-es NBS-ben
Fenyegetésekhez kapcsolódó fogalmak	Kihívás	47	17
	Válság	33	20
	Kockázat	29	22
	Veszély	17	23
	Fenyegetés	13	22
Hadsereghez kapcsolódó fogalmak	Haderő	22	0
	Katona	21	10
	Honvéd	13	7
Egyéb kategóriák	Határon túli magyarok	14	3
	Nemzeti szuverenitás	10	6
	Kisebbségek	8	3
	Keresztények	7	0
Földrajzi régiók	Európa	57	18
	Nyugat-Balkán	10	1
	Afrika	5	1
	Közel-Kelet	5	2
	Közép-Ázsia	4	0
	Dél-Amerika	1	1
Nemzetközi szervezetek	ENSZ	4	7
	EBESZ	4	3
	Európa Tanács	1	0

13.sz. táblázat: Különböző tényezők említésének gyakorisága Magyarország Nemzeti Biztonsági Stratégiájában²⁵⁶

A stratégia földrajzi fókuszát elemezve megállapítható, hogy az elsősorban Európára összpontosít. Ezen belül is kiemelt fontossággal jelenik meg a Nyugat-Balkán, amelynek euro-atlanti integrációja elsődleges magyar érdek. Ezen túlmenően a stratégia Afrikát, illetve a Közel-Keletet és Közép-Ázsiát említi még több alkalommal, ami egyúttal azt is kijelöli, hogy a magyar biztonságpercepció elsődlegesen ezekhez a térségekhez, illetve az e térségekből érkező kihívásokhoz kapcsolódik. A magyar biztonságpercepció földrajzi korlátjait tekintve ugyanakkor beszédes adat, hogy a globális kül- és

²⁵⁶ A táblázat a szerző saját munkája.

biztonságpolitikai folyamatok szempontjából meghatározó dél-ázsiai és délkelet-ázsiai térség egyáltalán nem jelenik meg a stratégia földrajzi fókuszában.

A stratégiák közti földrajzi fókuszváltás szintén meglehetősen látványos. Tulajdonképpen elmondható, hogy 2012-höz képest mindegyik – a dokumentumokban megjelenő – földrajzi térség nagyobb hangsúlyt kapott 2020-ra. Különösen látványos ezek közül a Nyugat-Balkán szerepének felértékelődése, amely a 2012-es dokumentumban inkább csak említés szintjén van jelen (és összességében véve ez a Magyarországgal közvetlenül szomszédos régió kevesebbszer szerepel a stratégiában, mint a Közel-Kelet). Ehhez hasonlóan Afrika is jóval nagyobb fontossággal jelenik meg a 2020-as dokumentumban, ami elsősorban a kontinens biztonságpolitikai felértékelődésének köszönhető (például a menekült- és migrációs válság, illetve az afrikai fegyveres konfliktusok és strukturális szintű problémák kapcsán). Ezzel egybevágh egyébként az is, hogy 2019 során a Kormány egy 22 pontból álló határozatot fogadott el Magyarország Afrika stratégiájáról, illetve azzal is, hogy az Európai Bizottság is javaslatot tett egy új Afrika stratégia elfogadására.²⁵⁷

A szövetségesek körében már említett Európai Unió és NATO mellett a 2020-as stratégia három további nemzetközi szervezetet – az Egyesült Nemzetek Szervezetét, az Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezetet és az Európa Tanácsot említi – mindhárom ugyanakkor meglehetősen mérsékelt arányban. E szervezetek közül csak az ENSZ és az EBESZ jelenik meg a 2012-es NBS-ben, igaz ugyanakkor, hogy előbbi némiképp nagyobb hangsúllyal.

5.2.4. A kvalitatív vizsgálat eredményei

A kvantitatív vizsgálat elsődleges célja lényegében a kvalitatív elemzés során azonosított témakörök, kihívások, fenyegetések kontextusának meghatározása, ezáltal pedig a dokumentum alapján kirajzolt biztonságpercepció mélyelemzése.

Kvalitatív szempontból az egyik legjelentősebb tendencia, hogy a 2020-as dokumentum alapvetően romló biztonsági környezettel számol és ez az a világkép, amely

²⁵⁷ A Kormány 1177/2019. (IV. 2.) Korm. határozata az Afrika stratégiáról. Magyar Közlöny – Magyarország Hivatalos Lapja. 2019. évi 56.szám; European Commission: Joint Communication to the European Parliament and the Council. Towards a comprehensive Strategy with Africa. 2020. 03. 09. https://ec.europa.eu/international-partnerships/system/files/communication-eu-africa-strategy-join-2020-4-final_en.pdf [2020.11.10.]

aztán kijelöli a különböző tényezők, fenyegetések és a szereplők kontextusát is a dokumentumban.²⁵⁸ E biztonsági környezet lényegében egy „új világrénd” kialakulását jelenti, amelyet mélyreható változások és a különböző hatalmi centrumok közti versengés felerősödése jellemeznek.²⁵⁹

Ahogy a kvantitatív elemzés már rámutatott, a 2020-as dokumentum alapvetően jóval több szövetségest említ elődjénél. Bár látható, hogy mindkét stratégiában rendkívül hangsúlyosan jelenik meg a NATO és az EU – mint a magyar biztonság- és védelempolitika két sarokpontja – a két stratégia mégis eltérő jelleget mutat e tekintetben. Míg a 2012-es dokumentum sokkal inkább tekinthető euroatlantinak, addig a 2020-as elsősorban inkább európaibb szemléletű, mindenekelőtt európai problémákra reflektál, európai kérdések mentén gondolkozik, és az európai biztonság- és védelempolitikai együttműködés is jóval hangsúlyosabban jelenik meg benne.

A konkrét szövetségesek közül a Visegrádi Együttműködés jelenik meg a legtöbbször a Stratégiában, ráadásul számos különböző kontextusban (kezdve például a regionális együttműködés politikai, gazdasági és katonai jelentőségével, egészen a védelmi ipari együttműködés fontosságáig – külön kiemelve a lengyel-magyar kapcsolatok fontosságát).²⁶⁰ A Visegrádi Együttműködést követi a 2020-as dokumentum alapján Németország, amelyre a Stratégia a térség meghatározó nagyhatalmaként tekint. A német-magyar politikai, gazdasági, társadalmi és védelmi kapcsolatok „*kitüntetett helyet foglalnak el hazánk kül- és biztonságpolitikájában*” és az „*együttműködés magas szintjének fenntartása, a közös biztonság- és védelempolitikai elképzelésekre vonatkozó párbeszéd további erősítése*” kiemelt magyar érdek.²⁶¹ Ennél kissé árnyaltabban jelenik meg az Egyesült Államok, amely Magyarország számára továbbra is meghatározó stratégiai partner, ugyanakkor az NBS szerint Washington arra fog törekedni a jövőben, hogy partnereit egyre nagyobb felelősségvállalásra bírja a biztonságpolitika terén. Ez a kijelentés pedig implicit módon az Egyesült Államok európai szerepvállalásának prognosztizált csökkenését is magában foglalja. Olaszország elsősorban az európai

²⁵⁸ Csiki Varga Tamás – Tálás Péter: Magyarország új nemzeti biztonsági stratégiájáról. i.m.

²⁵⁹ Uo. 2. o.

²⁶⁰ Kormány 1163/2020. (IV. 21.) Korm. határozata Magyarország Nemzeti Biztonsági Stratégiájáról. i.m. 2111. o.

²⁶¹ Uo. 2111. o.

biztonság- és védelempolitikai együttműködések, valamint a migrációs válság kapcsán jelenik meg a dokumentumban; Franciaország inkább a multi- és bilaterális biztonságpolitikai együttműködések kapcsán; míg Törökország szintén a migrációs válság és a magyar-török gazdasági és politikai kapcsolatok jelentősége miatt.²⁶²

A szövetségeseken kívül megemlített három ország (Oroszország, Kína és Ukrajna) szintén különböző kontextusban jelenik meg. Oroszország kapcsán a Stratégia kiemeli, hogy Magyarország prioritása a vitás kérdések során az EU és a NATO belső kohéziójának megőrzése, ugyanakkor Budapest ezzel együtt érdekelt a gazdasági kapcsolatok pragmatikus fejlesztésében is.²⁶³ Fontos ugyanakkor látni, hogy az NBS e ponton is inkább a NATO felé történő elkötelezettséget hangsúlyozza, hiszen kiemeli, hogy a 2014-es ukrán-orosz konfliktus kapcsán hozott megerősítő intézkedései nem jelentenek fenyegetést Oroszország számára.²⁶⁴

Ukrajna megjelenése a dokumentumban egyfelől szintén az orosz-ukrán konfliktushoz köthető, hiszen az NBS egyfelől kiemeli, hogy az ukrán nemzettudat megerősítését szolgáló intézkedések legitimnek tekinthetők, másfelől viszont az NBS e ponton utal a kiterjesztett nemzetértelmezésre, és hangsúlyozza, hogy e törekvések nem járhatnak a kárpátaljai magyar közösségek jogainak csorbulásával.²⁶⁵

Végül, Oroszországhoz hasonlóan Kína megjelenése a dokumentumban is inkább óvatos, pragmatikus jelleggel történik. Egyfelől az NBS hangsúlyozza, hogy Magyarország érdekelt a gazdasági kapcsolatok fejlesztésében, másfelől viszont kiemeli, hogy ezek kiaknázása során *„tekintettel kell lenni azokra a kitettségből adódó tényezőkre is, amelyek a feltörekvő Kína a kritikus infrastruktúrába történő beruházásai, a legfejlettebb infokommunikációs technológia esetleges szállítójaként való megjelenése és általában a regionális befolyásának megerősödése révén keletkeznek.”*²⁶⁶

A kvalitatív szempontból azonosított fő fenyegetések (gazdasági kihívások, migráció, kiberfenyegetések) kapcsán fontos látni, hogy azok sokszor, számos különböző kontextusban jelennek meg a 2020-as NBS-ben.

²⁶² Uo. 2111. o.

²⁶³ Uo.

²⁶⁴ Uo.

²⁶⁵ Uo.

²⁶⁶ Uo. 2112. o.

A dokumentum nem társít pozitív értelmezést a migrációhoz, és arra olyan civilizációs kérdésként tekint, amely az egész kontinens jövőjét meghatározza.²⁶⁷ A Stratégia első helyre emeli az illegális migrációt a kiemelt biztonsági kockázatok között, és azt a hibrid hadviselés egy lehetséges eszközeként is megjelöli, illetve egyaránt tárgyalja annak kiváltó okait, hatásait és a vele összefüggő további, másodlagos hatásokat.²⁶⁸

A kiemelt biztonsági kockázatok között a negyedik helyen szerepelnek a jelentős károkat okozó kibertámadások, ugyanakkor a kiberfenyegetések és a forradalmi technológiák által okozott különböző kihívások számos más problémához kapcsolódva is megjelennek a dokumentumban. Fontos változás a 2012-es stratégiához képest az is, hogy az új stratégia a *„fizikai biztonságot veszélyeztető vagy jelentős anyagi károk okozására képes kiberképességeket fegyvernek, alkalmazásukat fegyveres agresszióknak tekinti, amelyre a fizikai térben megvalósuló válaszadás is lehetséges.”*²⁶⁹ Ez egyfelől egyezik a NATO kérdésben kialakított álláspontjával, másfelől pedig jól tükrözi a szektor felértékelődését a magyar biztonságpercepcióban.

Bár a kiemelt biztonsági kockázatok között csak viszonylag később (a 8. helyen) jelenik meg egy esetleges gazdasági válság kialakulása, a gazdaság témája mégis alapvetően meghatározza a 2020-as NBS egészét, hiszen az számos különböző kontextusban kerül előtérbe, mind az ország érdekeit, mind pedig az esetleges fenyegetéseket illetően – külön hangsúlyozva annak energetikai és energiabiztonsági aspektusait.

A kvantitatív elemzés alapján másodlagos fontosságúnak tekinthető fenyegetések (terrorizmus, demográfiai kihívások, fegyverzetellenőrzéshez kapcsolódó kihívások, hibrid kihívások, szervezett bűnözés) kapcsán megállapítható, hogy azok gyakran egymással szoros összefüggésben, vagy az elsődleges fenyegetésekhez kapcsolódva jelennek meg. Így például a terrorizmus az NBS szerint fenyegetést jelent a forradalmi technológiákhoz kapcsolódva és a fegyverzetellenőrzéshez kapcsolódva is, sőt a Stratégia

²⁶⁷ Csiki Varga Tamás – Tálás Péter: Magyarország új nemzeti biztonsági stratégiájáról. i.m. 9. o.

²⁶⁸ Uo.

²⁶⁹ Kormány 1163/2020. (IV. 21.) Korm. határozata Magyarország Nemzeti Biztonsági Stratégiájáról. i.m. 2110. o.

azt is hangsúlyozza, hogy az „*illegális migráció is közvetlenül növeli a terrorveszélyt.*”²⁷⁰ Az NBS a demográfiára a nemzeti érdekek érvényesítésének egyik sarkalatos pontjaként tekint, amely kulcsfontosságú a Stratégia más céljainak elérése kapcsán. E fenyegetéskomplexumból ugyanakkor kissé talán kilóg a klímaváltozás kérdése, ami sokkal inkább különálló problémakörként jelenik meg a 2020-as dokumentumban, amely elsősorban a nemzetközi együttműködések fontosságát hangsúlyozza a téma kapcsán.

A 2012-es dokumentumhoz viszonyítva a haderőhöz kapcsolódó fogalmak kvantitatív növekedése sem tekinthető véletlennek. Bár a 2020-as NBS is kiemeli, hogy egy közvetlen fegyveres támadás önmagában kevésbé valószínű, ugyanakkor ezzel együtt hangsúlyozza azt is, hogy „*a romló általános biztonsági környezetben és egyes szomszédos régiók biztonságának nagyfokú törékenysége miatt nem lehet figyelmen kívül hagyni a hagyományos konfliktusok kialakulásának, vagy váratlan támadás bekövetkezésének lehetőségét Magyarország közvetlen környezetében sem, ideértve a szövetségeseinket érő, az Észak-atlanti Szerződés 5. cikke hatálya alá tartozó helyzeteket is*” – ami viszont már jelentős különbség a korábbi dokumentumhoz képest.²⁷¹ Sőt, a váratlan fegyveres támadás lehetősége a második helyen jelenik meg a kiemelt biztonsági kockázatok körében is. Mindez összességében megint csak azt tükrözi, hogy a katonai erő jelentősége felértékelődött a magyar biztonságpercepcióban 2020-ra.

Ehhez hasonlóan a 2012-es dokumentumhoz képest a nemzeti szuverenitás jelentősége nemcsak, hogy növekedett a stratégiában, de lényegében annak egyik alapelemévé vált. Ezt ráadásul a dokumentum a határon túli magyar kisebbségekre kiterjesztve, illetve az EU-n belüli szuverenitásviták kontextusában értelmezi.²⁷²

Az EU-n belüli szuverenitási kérdéseket érinti a közös európai védelempolitika megerősítésének ügye is, amellyel kapcsolatban az NBS meglehetősen kiegyensúlyozottan nyilatkozik. Egyfelől a dokumentum kiemeli az európai struktúrák megerősítésének szükségességét és külön hangsúlyozza is, hogy Magyarország érdeke a közös kül- és biztonságpolitika, valamint ezen belül a közös biztonság- és védelempolitika

²⁷⁰ Uo. 2107. o.

²⁷¹ Kormány 1163/2020. (IV. 21.) Korm. határozata Magyarország Nemzeti Biztonsági Stratégiájáról. i.m. 2106. o.

²⁷² Csiki Varga Tamás – Tálás Péter: Magyarország új nemzeti biztonsági stratégiájáról. i.m. 3. o.

hatékonyabbá tétele.²⁷³ A stratégia arra is rámutat, hogy az EU képességeinek megerősítése alapvetően a NATO képességeinek kiegészítését is szolgálná. Ami a szuverenitással kapcsolatos kérdéskört illeti, a dokumentum 93. pontja kifejezetten hitet tesz amellett, hogy a tagállamok védelmi képességeinek megerősítése, hosszú távon „a tagállamok teljes egyetértése esetén elvezethet a közös európai védelemhez, egy közös európai haderő felállításához.”²⁷⁴ Emellett ugyanakkor rögtön azt is hozzáteszi, hogy „addig azonban meg kell őrizni az európai biztonsági és védelmi együttműködés kormányközi jellegét.” Ezt a nézetet erősíti néhány bekezdéssel később a stratégia 96. pontja is, amely hangsúlyozza, hogy Magyarország az Unió jövőjét „nem föderációként, hanem szuverén nemzetállamok szövetségként és integrációjaként képzelel el.”²⁷⁵ Összességében tehát a Nemzeti Biztonsági Stratégia alapján egy olyan, az európai védelem jövőjével kapcsolatos percepció rajzolódik ki, amely alapvetően elkötelezett az európai védelmi struktúrák megerősítése mellett (az NBS 129. pontja nevesítve is utal a Lisszaboni szerződés 42.7 cikkére),²⁷⁶ ugyanakkor ebben az értelmezési keretben a szuverenitás bármely elemének megosztása tehát csak akkor képzelhető el, ha azt egy egységes, tagállami döntés előzi meg.

5.2.5. Biztonságpercepció a stratégiai dokumentumok vizsgálatára alapján

A fentiek mentén tehát a magyar biztonságpercepció számos sajátossága azonosítható a Nemzeti Biztonsági Stratégia vizsgálatára alapján. Megállapítható egyfelől, hogy a Nemzeti Biztonsági Stratégia egy alapvetően romló biztonsági környezetben, számos különböző fenyegetéstípussal számol, amelyek gyakran szoros összefüggésben állnak egymással. E fenyegetések közül kiemelkedik a migráció témája, amelyet a dokumentum Magyarország és az egész kontinens szempontjából meghatározó témaként kezel, és amelyhez számos más, különböző problémakört is kapcsol (például terrorizmus), amelyekhez pedig más, további fenyegetések kapcsolódnak (például a terrorizmushoz a forradalmi technológiák). A gazdasági jellegű fenyegetések és a kiberbiztonság kérdésköre szintén meghatározó

²⁷³ Kormány 1163/2020. (IV. 21.) Korm. határozata Magyarország Nemzeti Biztonsági Stratégiájáról. i.m. 2109. o.

²⁷⁴ Uo.

²⁷⁵ Uo.

²⁷⁶ Uo. 2114. o.

elemként jelenik meg a dokumentum által felvázolt fenyegetésmátrixban, ugyanakkor kissé elkülönült témaként jelenik meg a klímaváltozás által okozott fenyegetés.

Ezen túlmenően – szakítva a korábbi hagyományokkal és a 2012-es stratégiával – a 2020-as dokumentum számos szövetséges és nem szövetséges államot is nevesít. A dokumentum által nevesített országokhoz és országcsoportokhoz kapcsolódó témákat a 14. táblázat összegzi. A szövetséges országok közül a stratégia kiemeli Németország és a Visegrádi együttműködés fontosságát. Ennél valamivel kisebb súllyal, de továbbra is stratégiai jelentőséggel jelenik meg az Egyesült Államok, Olaszország, Franciaország és Törökország is. Az érintett témák közül kiemelkedik e tekintetben az európai védelmi együttműködés kérdése, amely számos ország kontextusában megjelenik.

A nem szövetséges államok közül Oroszország és Kína a pragmatikus gazdasági érdekek kapcsán szerepelnek a dokumentumban, ugyanakkor velük kapcsolatban a stratégia meglehetősen óvatosan fogalmaz. Ukrajna pedig mindenekelőtt a határon túli magyar kisebbség jogai kapcsán kerül be a percepcióba.

Ország/szövetséges	A stratégia által kiemelt országok
EU	Európai védelmi együttműködés, közös kül- és biztonságpolitika, EU jövője, migráció, hibrid kihívások, Lisszaboni szerződés 42.7. cikk,
NATO	5. cikk, kollektív védelem, migráció, hibrid kihívások, védelmi együttműködés, NATO-Oroszország konfliktus, NATO-EU együttműködés, védelmi kiadások növelése
Németország	Politikai és gazdasági kapcsolatok fontossága. Európai Védelmi Együttműködés
V4 és Lengyelország	Összehangolt érdekérvényesítés Európában, közös gazdasági és politikai érdekek
Egyesült Államok	Védelmi együttműködés, partnerek nagyobb felelősségvállalásának ösztönzése
Olaszország	Európai védelmi együttműködés, migráció
Franciaország	Európai védelmi együttműködés
Törökország	Geostratégiai jelentőség a migráció kezelése kapcsán, magyar-török gazdasági, politikai kapcsolatok
Ukrajna	Stabil és demokratikus Ukrajna, a magyar közösség jogainak védelme
Oroszország	Meghatározó szereplő, pragmatikus kapcsolatok fenntartása, NATO-Oroszország konfliktus, NATO kohéziója prioritás
Kína	Növekvő világpolitikai szerep, pragmatikus kapcsolatok, kritikus infrastruktúra terén az esetleges kitétségéből fakadó kockázatok

14. sz. táblázat: A Nemzeti Biztonsági Stratégia által kiemelt országok²⁷⁷

²⁷⁷ A táblázat a szerző saját munkája.

Végül megállapítható, hogy a Nemzeti Biztonsági Stratégia hangsúlyos elemeként jelenik meg az európai védelempolitika jövője is, és a percepció szintjén az alapvetően azonosított magyar érdek e védelempolitikai struktúrák megerősítése. Ugyanakkor Magyarország e tekintetben rövid és középtávon mindenekelőtt nemzetállami keretekben és nem a szuverenitás bizonyos elemeinek megosztásában gondolkozik.

5.3. Magyar biztonságpercepció a politikai diskurzus alapján

5.3.1. A politikai diskurzus sajátosságai

A stratégiai dokumentumok és szakértői interjúk elemzése mellett a harmadik fejezet során már láthattuk, hogy az elitek biztonságpercepciójának kutatásához rendelkezésre álló további módszertani eszköz a politikai állásfoglalások/politikai diskurzus elemzése.

Fontos ugyanakkor azt is látnunk, hogy a politikai diskurzus nem feltétlenül a döntéshozó vagy politikus személyes meggyőződéseit tükrözi, sokkal inkább következtethetünk belőle arra, hogy mi az, amit az adott döntéshozó a közönség (társadalom) felé kommunikálni szeretne. A politikai diskurzus tehát – ahogy a neve is tükrözi – politikai eszköz is egyben, amelyet mindig a politika sajátos terén belül kell értelmeznünk. Amikor a biztonságpercepciót a politikai diskurzus alapján kívánjuk vizsgálni, akkor is figyelembe kell vennünk ezt az alapvető tényezőt. Az a biztonságpercepció tehát, amelyet a politikai diskurzus alapján feltárunk – hasonlóan egyébként a stratégiai dokumentumok vagy éppen a szakértői interjúk elemzéséhez – nem adhat teljes körű és objektív képet a valós biztonságpolitikai helyzetről, hiszen következtetéseink az adott politikai kontextusban nyernek csak értelmet. Fontos részeleme lehet ugyanakkor a politikai diskurzus elemzése a biztonságpercepció vizsgálatának, hiszen e diskurzus végső soron azt tükrözi, hogy az elitek (például egy ország politikai vezetői) mit kommunikálnak a társadalom felé a biztonságpolitikai helyzetről, ezáltal pedig nyilván hatnak az adott ország társadalmára és a társadalom percepcióira is. Összességében tehát a biztonságpercepció megismerésének más forrásaihoz hasonlóan a politikai diskurzus elemzése is csak egy a sok különböző, rendelkezésre álló módszertani eszköz közül, amely az elit szintű percepciók feltárását segítheti.

Módszertani szempontból nézve a politikai diskurzus rendkívül tág fogalom, és lényegében egy-egy politikai szereplő/intézmény minden megszólalása és állásfoglalása beleérthető, de akár idesorolható az összes politikai médiafelület valaha megjelent tartalma is. Ez ugyanakkor a gyakorlatban kevésbé célravezető megközelítés, hiszen ebben az esetben olyan óriási adathalmaz lenne a diskurzus, amelynek elemzése nem megoldható feladat. Másfelől közelítve viszont ez az adathalmaz önmagában nem is áll rendelkezésre, hiszen nincs olyan adatbázis, amely egy adott ország minden politikai szereplőjének összes megszólalását tartalmazná. Vizsgálni pedig csak azt tudjuk, ami elérhető, rendelkezésre álló adat. Mivel e dolgozat célja ráadásul a magyar biztonságpercepció elemzése, így a magyar politikai diskurzus kapcsán elérhető adatokkal kell dolgoznunk. Magyarország esetében is léteznek az imént említett korlátok, azaz nincs olyan adatbázis, amely a politikai diskurzus minden elemét összegezné. Éppen ezért a vizsgálódásunk fókuszát szűkítenünk kell egy olyan adathalmazra, amely konzekvensen és módszertanilag hitelesen vizsgálható. Esetünkben erre a leginkább alkalmas eszköz Magyarország Kormányának online felülete, amely visszamenőleg tartalmazza a miniszterelnök, Orbán Viktor összes, nyilvános beszédét.

Mivel a beszédek leiratai Magyarország Kormányának online felületén érhetők el, így nyugodtan feltételezhetjük, hogy azok hiteles másai a szóban elhangzott beszédeknek. Másfelől pedig, mivel a miniszterelnök beszédeiről van szó, így szintén feltételezhetjük, hogy azok az egész kormány álláspontját reprezentálják egy-egy témában, így pedig a politikai diskurzus legfontosabb elemeinek tekinthetők. A beszédek között vannak, amelyek tágabb, és vannak, amelyek szűkebb közönség körében hangzottak el, vannak köztük itthon és külföldön elhangzott interjúk, sajtótájékoztatók, ünnepi beszédek és évértékelők.

Összességében fontos módszertani megkötés tehát, hogy bár a politikai diskurzus, mint fogalom jóval tágabb és nyilvánvalóan a részét képezik a különböző politikusok, politikai pártok és szervezetek nyilvános megszólalásai, médiaszereplései, e kutatás módszertani integritásának megőrzése alapján a továbbiakban a politikai diskurzus elemzését szigorúan a miniszterelnöki beszédekre fókuszáljuk a mérhetőség és elemezhetőség biztosítása érdekében.

5.3.2. A politikai diskurzus kvantitatív elemzése

E fejezet során – illeszkedve a korábban már bemutatott 2019-es közvélemény-kutatáshoz és a 2019 őszén elvégzett szakértői interjúkhoz – a politikai diskurzust, illetve ezen belül a miniszterelnöki beszédeket is a 2019-es évre vetítve elemzem. Ez összesen – a Magyarország Kormánya által közölt adatok alapján – 88 darab beszédet jelent. E beszédeket összegyűjtöttem és tisztítottam (azaz töröltem belőlük a nem a miniszterelnök által mondott részeket, például újságírói kérdéseket). Hasonlóan a Nemzeti Biztonsági Stratégia elemzéséhez, e beszédek is elemezhetők kvantitatív és kvalitatív oldalról is.

A kvantitatív vizsgálat célja most is az, hogy azonosítsa azokat a témaköröket, fenyegetéseket, kihívásokat, amelyek meghatározzák a politikai diskurzust. Ennek érdekében első lépésben szövegelemző szoftver segítségével elemeztem a miniszterelnöki beszédeket. Ennek során megvizsgáltam, hogy az egyes témakörök milyen gyakorisággal tűnnek fel a beszédek során, ami által összességében képet kaphatunk azok relatív súlyáról a politikai közbeszéd egészére vonatkoztatva. Itt is, csakúgy, mint a stratégia elemzésekor, egy-egy kategória esetében nemcsak az adott szó megjelenésének gyakoriságát vettem figyelembe, hanem a szó ragozott alakjait és szinonimáit, kapcsolódó fogalmait is.

Módszertani szempontból itt is ismételten fontos hangsúlyozni, hogy az egyes témák gyakoriságának azonosítása önmagában még nem árulja el az adott téma kontextusát (ezt majd a későbbiekben elvégzett kvalitatív elemzés biztosítja). Másfelől az is fontos, hogy az egyes témák aránya az adott kifejezések, illetve azok ragozott formáinak és szinonimáinak megjelenését tükrözi. Így például – megint csak hasonlóan a korábbiakhoz – a migráció kategóriájának esetében nemcsak azokat az eseteket vettem számításba, amikor a dokumentum konkrétan a migráció szóra hivatkozik, hanem azokat is, amikor annak rokon értelmű kifejezései – például menekültek, bevándorlók – kerülnek említésre. Az egyes kategóriák létrehozásánál törekedtem arra, hogy azok a közvélemény-kutatás, illetve a Nemzeti Biztonsági Stratégia elemzésekor már azonosított kategóriákat reprezentálják, ugyanakkor bizonyos esetekben ki is egészítettem azokat, ha a miniszterelnöki beszédek alapján más téma vagy kategória is azonosítható volt. Fontos végül azt is jelezni, hogy az említések gyakoriságát befolyásolja az is, hogy egy adott szövegen belül hányszor szerepel az adott kifejezés. Így például előfordulhat, hogy egy kifejezés 10 különböző szövegben szerepel egy alkalommal, míg egy másik 10 alkalommal szerepel egy szövegen belül és mindkettő 10 darab említést jelent. Ez a

módszertani korlát leginkább azt jelenti, hogy a kis eltéréseket érdemes figyelmen kívül hagyni, mert azoknak pusztán nyelvtani oka is lehet, a nagy és markáns eltérések ugyanakkor valós mintázatot tükröznek.

Témakör	Említés (db)
Gazdaság	798
Migráció	531
Demográfia	88
Energetika	45
Klíímaváltozás	22
Terrorizmus	18
Szervezett bűnözés	6
Kiber	5
Fegyverzetellenőrzés	0
Hibrid kihívások	0

15. sz. táblázat: Az egyes biztonságpolitikai témák megjelenésének gyakorisága a miniszterelnök 2019-es beszédeiben²⁷⁸

Ahogy azt a 15. sz. táblázat bemutatja, a miniszterelnök 2019-es beszédeiben a témák gyakorisága alapján két biztonságpolitika kérdés dominál. Ezek közül a leghangsúlyosabb a gazdaság és a hozzá kapcsolódó fogalmak, amelyek közel 800 alkalommal szerepeltek a miniszterelnök 2019-es beszédeiben. Emellett a másik meghatározó téma a migráció kérdése volt, amely 531 alkalommal szerepelt a vizsgált időszakban. Jól látható a táblázat alapján ugyanakkor az is, hogy minden más biztonságpolitikai téma fontossága marginálisnak tekinthető e két témával összehasonlítva. A beszédek során 88 alkalommal jelent meg a demográfia és 45 alkalommal az energetika kérdése. Ennél jóval kevesebbszer, 22-szer tett utalást a klímaváltozás kérdéskörére és 18 alkalommal a terrorizmus problematikájára. A szervezett bűnözés 6-szor, a kibertérhez kapcsolódó fenyegetések pedig 5-ször jelentek meg a 2019-es beszédekben.

Hasonlóan az egyes biztonságpolitikai témák súlyához, a különböző biztonságpolitikai szövetségesek relatív súlya kapcsán is fontos támpontot jelenthet a

²⁷⁸ A táblázat a szerző saját munkája.

miniszterelnök beszédeinek elemzése. A 16. sz. táblázat azt összegzi, hogy hány alkalommal említette a miniszterelnök az adott szövetségest 2019 során.

Szövetségesek	Említés (db)
Európa/európai	859
Németország	154
EU	141
Olaszország	92
Lengyelország	76
Románia	73
Ausztria	73
V4/Visegrád	63
Törökország	62
Csehország	60
USA/Egyesült Államok	57
NATO	54
Horvátország	47
Szlovákia	37
Egyesült Királyság	35
Franciaország	33
Szlovénia	27
Görögország	15
Montenegró	7
Albánia	6
Észak-Macedónia	6

16. sz. táblázat: Az egyes szövetségesek megjelenésének gyakorisága a miniszterelnök 2019-es beszédeiben (minimum ötször szereplő országok)²⁷⁹

Ahogy az a táblázatból kirajzolódik, a miniszterelnök leggyakrabban Európára, illetve az Európai Unióra utalt a beszédei során a szövetségesek közül. Ez önmagában nem meglepő adat, hiszen az Európai Unió, illetve az európai közösség fogalma számos, különböző – nem csak biztonságpolitikai relevanciával bíró – téma kapcsán meghatározó. Ez magyarázza azt az anomáliát is, hogy Európa ilyen sokszor szerepel az említések között a többi szövetségeshez viszonyítva. Sokkal érdekesebb ugyanakkor az összehasonlítás a konkrét országok viszonylatában. E listát toronymagasan Németország vezeti 154 darab említéssel, ami jól érzékelteti Berlin fontosságát a magyar kül- és biztonságpolitikai

²⁷⁹ A táblázat a szerző saját munkája.

gondolkodás kapcsán. A második helyen – némiképp talán meglepő módon – Olaszország áll, 92 darab említéssel. Őt követi Lengyelország (76 db), amellyel ugyanakkor csaknem azonos súllyal szerepel Románia (73 db) és Ausztria (73 db) is. Ha azonban a Visegrádi országokat elemezzük, akkor Lengyelország súlya is megnövekszik, hiszen a konkrétan Lengyelországra utaló hivatkozások mellett a miniszterelnök 63 alkalommal utalt a V4-ekre is. Ez szintén érzékelteti a Visegrádi Csoport meghatározó fontosságát, különösen akkor, ha az említésekhez a Csehországra (60 db) és Szlovákiára (37 db) tett utalásokat is számoljuk. További két meghatározó NATO szövetséges – Törökország és az Egyesült Államok – is jelentős súllyal szerepel a listában, ugyanakkor meglepő adat talán, hogy a kettő közül Törökország szerepel több alkalommal (igaz meglehetősen kevés a különbség: 62 és 57 említés). Az ugyanakkor, hogy az Egyesült Államok csak a „középmezőnyben” szerepel a felsorolásban, érzékelteti azt is, hogy Budapest számára nem feltétlenül Washington a legfontosabb stratégiai partner a politikai ügyekben. Szintén meglepő adat, hogy két európai szempontból jelentős hatalom, az Egyesült Királyság (35 db) és Franciaország (33 db) is relatíve kisebb súllyal szerepel, míg például a szomszédos Horvátországra 47 alkalommal utalt a miniszterelnök. A listát végül a balkáni országok zárják, amelyek közül a szomszédos Szlovénia emelkedik ki az említések gyakoriságában: Szlovénia (27 db), Görögország (15 db), Montenegró (7 db), Albánia (6 db) és Észak-Macedónia (5 db).

Nem szövetséges országok	Említés (db)
Szerbia	111
Oroszország	58
Japán	37
Ukrajna	32
Kína	18
Kazahsztán	13
Ausztrália	12
Azerbajdzsán	7

17.sz. táblázat: A nem szövetséges országok megjelenésének gyakorisága a miniszterelnök 2019-es beszédeiben (minimum ötször szereplő országok)²⁸⁰

²⁸⁰ A táblázat a szerző saját munkája.

A szövetséges országok áttekintése mellett szintén érdemes a nem szövetséges országok relatív súlyát megvizsgálnunk. A korábbiak során láthattuk, hogy elvértve már a Nemzeti Biztonsági Stratégia is utal ezekre az államokra. A miniszterelnök beszédei ugyanakkor más mintázatot rajzolnak ki. Különösen szembeötlő a 17. sz. táblázat alapján Szerbia vezető pozíciója e tekintetben. A 111 említés ugyanis nemcsak a nem szövetséges országok között számít kiemelkedően, de lényegében – Németországot nem számítva – a szövetséges országokat is felülmúlja, ami egyértelműen érzékelteti a magyar-szerb reláció fontosságát. A második helyen az energetikai kapcsolatok és az európai biztonsági architektúra szempontjából meghatározó Oroszország áll 58 db említéssel, ami körülbelül megfeleltethető az Egyesült Államok relatív súlyának a miniszterelnök diskurzusán belül. Őt követi Japán (37 db) és a szomszédos Ukrajna (35 db). Némiképp talán meglepő lehet ugyanakkor, hogy a feltörekvő globális hatalomnak számító Kína csak ezt követően szerepel a listában 18 említéssel, ami a kétoldalú kapcsolatok relatív súlyának korlátjait szimbolizálhatja. A nem szövetséges országok listáját végül Kazahsztán (13 db), Ausztrália (12 db) és Azerbajdzsán (7 db) zárja.

Földrajzi térség	Említés (db)
Afrika	32
Balkán	23
Közel-Kelet	10
Ázsia	9
Dél-Amerika	2

18. sz. táblázat: Az egyes földrajzi térségek megjelenésének gyakorisága a miniszterelnök 2019-es beszédeiben²⁸¹

A fentiekén túl a biztonságpercepcióra való utalások fontos eleme lehet az is, hogy egyes földrajzi térségek milyen gyakorisággal jelennek meg a politikai diskurzus szintjén. A 18. sz. táblázatban összegzett adatok azt mutatják be, hogy hány alkalommal jelentek meg az Európán kívüli térségek a miniszterelnök beszédeiben 2019 során. A kvantitatív adatok alapján jól látható, hogy Afrika (32 említés) és a Magyarországgal közvetlenül

²⁸¹ A táblázat a szerző saját munkája.

határos és ezáltal a magyar érdekek szempontjából is jelentős Balkán relatív súlya (23 említés) nagyobb más földrajzi térségeknél e tekintetben. Ezt követi a Közel-Kelet (10 db), amelyek súly elsősorban az európai kontinenssel való közvetlen szomszédsága miatt lehet meghatározó. Végül pedig az is látszik, hogy a politikai diskurzusban jóval kisebb súllyal jelennek meg az olyan távoli térségek, mint Ázsia vagy Dél-Amerika.

Nemzetközi szervezetek	Említés (db)
ENSZ	5
EBESZ	0
Európa Tanács	0

19. sz. táblázat: Az egyes nemzetközi szervezetek megjelenésének gyakorisága a miniszterelnök 2019-es beszédeiben²⁸²

Jóval kevésbé tekinthetők azonban dominánsnak a politikai diskurzus alapján az egyes nemzetközi szervezetek a magyar biztonságpercepcióban. Ahogy a 19. sz. táblázat is jelöli, a Nemzeti Biztonsági Stratégia által említett szervezetek közül (a NATO-t és az EU-t nem számítva) lényegében csak az ENSZ jelent meg a miniszterelnök 2019 során elhangzott beszédeiben, az is mindösszesen 5 alkalommal. Ez pedig összességében érzékelteti e szervezetek súlyát a politikai diskurzus alapján kirajzolódó biztonságpercepcióban.

Haderőhöz kapcsolódó fogalmak	Említés (db)
Katona	47
Haderő	23
Honvéd	3
Egyéb kategória	Említés (db)
Kereszténység	266
Határon túli magyarok	17

20. sz. táblázat: A fenyegetésekhez kapcsolódó fogalmak, a haderőhöz kapcsolódó fogalmak, és egyéb kategóriák megjelenésének gyakorisága a miniszterelnök 2019-es beszédeiben²⁸³

²⁸² A táblázat a szerző saját munkája.

²⁸³ A táblázat a szerző saját munkája.

Hasonlóan megint csak a Nemzeti Biztonsági Stratégia elemzéséhez, a politikai diskurzus vizsgálata során is érdemes a különböző egyéb, nem besorolható kategóriák relatív súlyát megvizsgálni a percepció megértése szempontjából (20. sz. táblázat). E tekintetben látványos például, hogy a miniszterelnök meglehetősen sokszor, mintegy 73 alkalommal utalt a haderővel kapcsolatos fogalmakra 2019 során.

Az egyéb kategóriák közül azonban toronymagasan kiemelkedik a kereszténység témája kvantitatív szempontból. Bár a keresztény közösségek védelme az NBS-ben is megjelenik, a politikai diskurzusban ennél jóval nagyobb súllyal jelenik meg, olyannyira, hogy tulajdonképpen ez tekinthető a miniszterelnök egyik leggyakoribb témájának is. Fontos ugyanakkor azt is látnunk, hogy e relatív túlsúly jelentős részben abból is fakad, hogy a miniszterelnök rendkívül gyakran használja a keresztény jelzőt Magyarországgal kapcsolatban is. Ám ezzel együtt is elmondható, hogy tulajdonképpen csak marginális súlyúnak tekinthető a határon túli magyarok témája a politikai diskurzus alapján kirajzolódó percepció szintjén.

5.3.3. A politikai diskurzus kvalitatív vizsgálata

A kvantitatív vizsgálat során láthattuk, hogy melyek azok a biztonságpolitikai témák, amelyek a legtöbbször jelentek meg a politikai diskurzus során. Ezek közül jelentős mértékben kiemelkedik a gazdaság és a migráció témája is, amelyek mellett a többi téma jelentősége tulajdonképpen marginálisnak tekinthető.

A gazdaság, illetve gazdaságbiztonság a kvantitatív elemzés alapján legnagyobb súllyal megjelenő biztonságpolitikai kérdéskör a politikai diskurzusban. Mindezt kontextualizálva láthatjuk, hogy a szakpolitikai elit szintű percepciójában (2019-ben) inkább pozitív kontextusban jelenik meg a gazdaság kérdése – gyakran szembeállítva a kétezres évek gazdasági problémáival és válságaival, strukturális kihívásaival: *„Le volt rongyolódva az anyaország, lényegében gazdasági csődben voltunk, és nemcsak az éppen aktuális számok voltak rosszak, hanem a gazdaság szerkezete is rossz volt.”*²⁸⁴ Ezzel szemben ugyanakkor a pozitív értelmezés oka elsősorban az elmúlt évek dinamikus

²⁸⁴ Orbán Viktor beszéde a Vajdasági Magyar Szövetség kampányrendezvényén. Magyarország Kormánya. 2019. 04. 15. <https://www.2015-2019.kormany.hu/ha-miniszterelnok/beszedek-publikaciok-interjuk/orban-viktor-beszede-a-vajdasagi-magyar-szovetseg-kampanyrendezvenyen> [2020. 07. 13.]

gazdasági növekedése, amely nemcsak Magyarországot, de a szélesebb értelemben vett kelet-közép-európai régió egészét jellemezte. A diskurzus elemzése alapján is látható, hogy sok esetben e regionális növekedés van szembeállítva a nyugat-európai gazdasági stagnálással, ami – a diskurzus alapján – hozzájárul az Európai Unió súlypontjának kelet felé mozdulásához.²⁸⁵ Ugyanakkor szintén fontos elemként jelenik meg a diskurzusban az is, hogy Európa gazdasági szerepe világpolitikai szinten alapvetően csökkenést mutat és éppen ezért minden regionális növekedést ebben a kontextusban kell értelmezni: *„Miután ennek a térnek részei vagyunk, itt adjuk el az áruinkat, a szolgáltatásainkat, időnként a munkaerőnket is, tehát ennek a közegnek, ennek a gazdasági térnek az állapota valamilyen formában előbb vagy utóbb, direkt vagy indirekt módon, tompítottan vagy anélkül, de hatni fog a magyar gazdaság lehetőségeire.”*²⁸⁶ Ez a potenciálisan Európa súlyvesztéséből fakadó problémakör pedig egyértelmű fenyegetésként jelenik meg a gazdaság terén is. Emellett a témát jellemző másik fenyegetésként jelenik meg a diskurzusban a szocialista gazdaságpolitika, amely – a miniszterelnök által alkalmazott értelmezési keret szerint – nem hatékony, és éppen ezért kockázatos az egész kontinens számára.²⁸⁷ A gazdasággal kapcsolatos politikai diskurzust vizsgálva azt is láthatjuk, hogy e téma sok esetben más, biztonságpolitikai vonatkozású kérdéskör egyik előfeltételként jelenik meg a percepcióban. Így például, ahogy a miniszterelnök fogalmazott: *„Most, hogy összeszedjük magunkat gazdaságilag, eljött az ideje, hogy megépítsük a modern magyar hadsereget.”*²⁸⁸ E ponton tehát a katonai biztonság és a hatékony védelempolitika kiépítése jelenik meg úgy, mint ami kapcsolódik a gazdasághoz.

²⁸⁵ Orbán Viktor beszéde a Magyar Kereskedelmi és Iparkamara gazdasági évnyitó rendezvényén. Magyarország Kormánya. 2019. 02. 27. <https://www.2015-2019.kormany.hu/hu/a-miniszterelnok/beszedek-publikaciok-interjuk/orban-viktor-beszede-a-magyar-kereskedelmi-es-iparkamara-gazdasagi-evnyito-rendezvenyen> [2020.07.13.]

²⁸⁶ Orbán Viktor a Kossuth Rádió „Jó reggelt, Magyarország!” című műsorában. Magyarország Kormánya. 2019. 06. 01. <https://www.2015-2019.kormany.hu/hu/a-miniszterelnok/beszedek-publikaciok-interjuk/orban-viktor-a-kossuth-radio-jo-reggelt-magyarorszag-cimu-musoraban> [2020. 07. 14.]

²⁸⁷ Orbán Viktor beszéde a XXX. Bálványosi Nyári Szabadegyetem és Diáktáborban. Magyarország Kormánya. 2019. 07. 27. <https://www.2015-2019.kormany.hu/hu/a-miniszterelnok/beszedek-publikaciok-interjuk/orban-viktor-beszede-a-xxx-balvanyosi-nyari-szabadegyetem-es-diaktaborban> [2020. 07. 13.]

²⁸⁸ Orbán Viktor interjúja a Kossuth Rádió „Jó reggelt, Magyarország!” című műsorában. Magyarország Kormánya. 2019. 05. 17. <https://www.2015-2019.kormany.hu/hu/a-miniszterelnok/beszedek-publikaciok-interjuk/orban-viktor-interjuja-a-kossuth-radio-jo-reggelt-magyarorszag-cimu-bmusoraban> [2020. 07. 13.]

A kvantitatív elemzés alapján a diskurzusban a migráció problematikája jelenik meg az egyik legjelentősebb, Magyarországot közvetlenül érintő fenyegetésként.²⁸⁹ Az értelmezési keret alapján e fenyegetés egyfajta civilizációs és identitás-küzdelemként jelenik meg, amely felülírja a hagyományos pártok menti szembenállást (bal- és jobboldal helyett bevándorlás párti és bevándorlásellenes erők), és amelynek végső soron a célja Európa népességének átalakítása, Európa stabilitásának aláásása, ezáltal pedig közvetlen létfenyegetést jelentenek az egyes nemzetállamoknak (így például Magyarországnak is): „*A migránsokról szóló vita újraértelmezi a szuverenitásvitákat is, hiszen most a szuverenitásvita abban testesül meg, hogy ki dönthet arról, hogy egy közösség, Európa egy-egy országa kivel kíván, vagy kivel nem kíván együtt élni.*”²⁹⁰ Ráadásul, ahogy a miniszterelnök többször is megfogalmazta, ez a jelenség szerinte egy európai szintű törésvonalra vezethető vissza, amely a kontinens jövőjével kapcsolatos viták metszéspontjában fekszik, és alapvetően összekapcsolódik a különböző „*baloldali*” ideológiákkal, valamint Soros György személyével is.²⁹¹ Összességében véve az is megállapítható, hogy a migráció kérdésköre, a legfontosabb tematizáló pontként jelent meg a hazai politikai diskurzusban, amely – ezen értelmezési keret szerint – számos más fenyegetéshez és kihíváshoz kapcsolódik, számos különböző téma és ország kontextusában felmerül, és amely egy mindent eldöntő, európai szintű problémát okoz: „*a*

²⁸⁹ Fontos e ponton jelezni, hogy az elmúlt évek során számos különböző kutatás készült arra vonatkozóan, hogy hogyan vált dominánssá a migráció kérdése a magyar politikai diskurzusba. E dolgozat tartalmi keretei és kutatási céljai nem teszik lehetővé, hogy e tudományos eredményeket ismertessük, hiszen elsődleges célunk itt csak a magyar biztonságpercepció vizsgálata. Erre vonatkozóan lásd például: Szalai, András – Göbl, Gabriella (2015): *Securitizing migration in contemporary Hungary*, Center for EU Enlargement Studies, Working Paper. Hozzájuk hasonlóan Hettyey András is arra mutat rá, hogy a magyar válságkezelés 2015 után stabilan a biztonságiasítás jeleit mutatta. Hettyey, András (2017): *Hungary and the Migration Challenge: Anatomy of an Extraordinary Crisis*. In: N. Rózsa Erzsébet (szerk.): *Mapping the Migration Challenges in the EU Transit and Destination Countries*. Joint Policy Study. European Institute of the Mediterranean. vagy Stepper Péter (2018): *A kényszermigráció mint biztonsági kihívás Közép-Európában: Eltérő percepciók, közös álláspont a visegrádi országokban*. PhD értekezés. Budapesti Corvinus Egyetem. A 2015-ös válság kontextusáról és okairól lásd például: Szuhai Ilona – Tóth Péter (2017): *A 2015-ös európai migrációs és menekültválság okairól és hátteréről*. In: Tóth Péter (szerk.): *Magyarország és a 2015-ös európai migrációs válság*. Dialóg Campus Kiadó.

²⁹⁰ Orbán Viktor sajtótájékoztatója a 127. kormányinfón. Magyarország Kormánya. 2019. 01. 10. <https://www.2015-2019.kormany.hu/hu/a-miniszterelnok/beszedek-publikaciok-interjuk/orban-viktor-sajtotajekoztatoja-a-127-kormanyinfon> [2020. 07. 14.]

²⁹¹ Erre vonatkozóan a teljesség igénye nélkül néhány példa: Orbán Viktor beszéde a XXX. Bálványosi Nyári Szabadegyetem és Diáktáborban. i. m. vagy Orbán Viktor beszéde a Magyar Kereskedelmi és Iparkamara gazdasági évnnyitó rendezvényén. i. m. vagy Orbán Viktor évertékelő beszéde. Magyarország Kormánya. 2019. 02. 10. <https://www.2015-2019.kormany.hu/hu/a-miniszterelnok/beszedek-publikaciok-interjuk/orban-viktor-evvertekelo-beszede-2019> [2020. 07. 13.].

*migráció lesz a következő tizenöt-húsz évben is a legnagyobb sorskérdése a kontinensnek és azon belül Magyarországnak.”*²⁹²

A demográfiai problémák szintén meglehetősen nagy súllyal jelennek meg a politikai diskurzusban. Az percepció alapján ráadásul az is megállapítható, hogy a demográfia kérdésköre – hasonlóan a migráció problematikájához – egyfajta létfenyegetésként és a nemzeti megmaradás egyik kulcskérdéseként jelenik meg. Ahogy a miniszterelnök maga is rendkívül tömören összegezte ezt a kérdéskört: *„a magyar történelem folytatásának az esélye, vagyis az ország jövője, az a családokban van.”*²⁹³ Ebben az értelmezési keretben az európai demográfiai helyzet (azaz a népességfogyás) élesen szembe van állítva az afrikai és az ázsiai népesedési tendenciákkal, amelyek összességében az Európába irányuló migráció növekedéséhez vezetnek. Fontos tehát látnunk, hogy a percepciók alapján nem egy szigorúan véve nemzeti fenyegetésről van szó, hanem a probléma sokkal inkább a kontinens egészére vetítve jelenik meg (*„azt találtuk, hogy végül is egy európai jelenségről van szó.”*)²⁹⁴ Ez a fenyegetés pedig a percepció szintjén szorosan összekapcsolódik a migrációval, amely a csökkenő európai demográfiai trendek megfordítását célzó, ugyanakkor számos, káros mellékhatást magában hordozó alternatívaként jelenik meg a diskurzusban, és magában hordozza az európai vallási, kulturális arányok megváltozásának lehetőségét is.²⁹⁵ Végezetül pedig a kvalitatív elemzés alapján azt is láthatjuk, hogy a miniszterelnök gyakran utal a demográfiai problémák megoldása kapcsán a határon túli magyar közösségek helyzetének javítására is e kontextusban.²⁹⁶

Az energetika kérdésköre elsősorban az energiafüggetlenség és karbonsemlegesség kapcsán jelenik meg a hazai diskurzusban, és ennek fő elemét az a kérdés adja, hogy hogyan tudja azt Magyarország hatékonyan elérni. Ennek során a

²⁹² Orbán Viktor válaszai a nemzetközi sajtótájékoztatón felmerült újságírói kérdésekre. Magyarország Kormánya. 2019. 01. 12. <https://www.2015-2019.kormany.hu/hu/a-miniszterelnok/beszedek-publikaciok-interjuk/orban-viktor-valaszai-a-nemzetkozi-sajtotajekoztaton-felmerult-ujsgiroi-kerdesekre> [2020. 07. 13.]

²⁹³ Orbán Viktor sajtótájékoztatója a 127. kormányinfón. i. m.

²⁹⁴ Orbán Viktor beszéde a III. Budapesti Demográfiai Fórumon. Magyarország Kormánya. 2019. 09. 05. <https://www.2015-2019.kormany.hu/hu/a-miniszterelnok/beszedek-publikaciok-interjuk/orban-viktor-beszede-a-iii-budapesti-demografiai-forumon> [2020. 07. 13.]

²⁹⁵ Orbán Viktor beszéde a III. Budapesti Demográfiai Fórumon. i. m.

²⁹⁶ Orbán Viktor válaszai a táborlakókban felmerült kérdésekre. Magyarország Kormánya. 2019. 07. 29. <https://www.2015-2019.kormany.hu/hu/a-miniszterelnok/beszedek-publikaciok-interjuk/orban-viktor-valaszai-a-taborlakokban-felmerult-kerdesekre2> [2020. 07. 13.]

miniszterelnök több ízben hangsúlyozta azt is, hogy Magyarország atomenergia (és a Paks 2 beruházás) nélkül nem tudja e célt elérni hosszú távon, és éppen ezért a zöldenergiát csak az atomenergiával párhuzamosan lehet kiépíteni.²⁹⁷ Másfelől pedig az energetikához kapcsolódó kérdések az egyes fő, energetikai partnerországok (például Oroszország) viszonylatában is megjelennek a diskurzusban. Ezek részletes bemutatásával a következő oldalakon foglalkozunk majd az egyes országokkal kapcsolatos percepciók tárgyalása során.

Az elit szintű diskurzusban egyértelműen kimutatható a klímaváltozás kérdésének fontossága is. Ahogyan a miniszterelnök ezt összefoglalta: „*Magyarország egy klímabajnok.*”²⁹⁸ Ugyanakkor a kvalitatív elemzés alapján az is egyértelmű, hogy a klímaváltozás kérdése elsősorban nem annak közvetlen vagy közvetett biztonságpolitikai következményeinek kontextusában van jelen a diskurzusban, hanem elsősorban az Európai Unió klímavédelmi célkitűzéseinek kontextusában. Ennek kapcsán a magyar percepció az, hogy Magyarország alapvetően jól áll a klímavédelem terén, ugyanakkor a klímacélok elérése nem történhet a lakossági energiaárak növekedésének rovására.²⁹⁹

A fenyegetések közül a terrorizmus kérdésköre jellemzően nem konkrét terrortámadások kapcsán jelenik meg a politikai diskurzusban, hanem sokkal inkább általános fenyegetésként. E fenyegetés a miniszterelnök beszédeiben rendszerint összekapcsolódik a migrációval és a multikulturalizmussal, amelyek ebben az értelmezési keretben rendszerint a terrorizmus előfeltételeinek tekinthetők.³⁰⁰ Ezen túlmenően pedig a miniszterelnök több ízben is hangsúlyozta, hogy Magyarország elkötelezett a terrorizmus elleni küzdelemben és elsősorban külföldi műveletekben, katonákkal vesz részt ebben.³⁰¹

²⁹⁷ Orbán Viktor beszéde a Magyar Kereskedelmi és Iparkamara gazdasági évnnyitó rendezvényén. i. m.

²⁹⁸ Orbán Viktor nyilatkozata Emmanuel Macronnal, Franciaország elnökével történt tárgyalását megelőzően. i. m.

²⁹⁹ Orbán Viktor nyilatkozata az Európai Tanács ülését követően. Magyarország Kormánya. 2019. 07. 22. <https://www.2015-2019.kormany.hu/hu/a-miniszterelnok/beszedek-publikaciok-interjuk/orban-viktor-nyilatkozata-az-europai-tanacs-uleset-kovetoen> [2020. 07. 13.]

³⁰⁰ Orbán Viktor beszéde a Fidesz – Magyar Polgári Szövetség XXVIII. kongresszusán. Magyarország Kormánya. 2019. 09. 30. <https://www.2015-2019.kormany.hu/hu/a-miniszterelnok/beszedek-publikaciok-interjuk/orban-viktor-beszede-a-fidesz-magyar-polgari-szovetseg-xxviii-kongresszusan> [2020. 07. 13.] és Orbán Viktor évtértékelő beszéde. i. m.

³⁰¹ Orbán Viktor beszéde a visegrádi négyek NATO-hoz való csatlakozásának jubileumi eseményén. i. m.

Hasonlóan a terrorizmus percepciójához, a szervezett bűnözés – illetve általánosabb kategóriaként a bűnözés – terjedése, növekedése is lényegében kizárólag a migrációval összefüggésben, annak negatív következményeként jelenik meg a politikai diskurzus szintjén.³⁰²

Az egyes fenyegetések mellett érdemes a szövetségesekkel kapcsolatos diskurzust is kontextusba helyezni a kvalitatív vizsgálat segítségével. Németország – mint a kvantitatív vizsgálat alapján legtöbbször említett szövetséges állam – nemcsak kizárólag pozitív kontextusban jelenik meg a percepcióban. A diskurzus számos utalást tartalmaz arra, hogy a német-magyar kapcsolatok alakulása meghatározó a magyar külpolitika szempontjából. Ezen belül kulcsszerepe van a gazdasági aspektusnak és a német kereskedelem volumenének, valamint az ezzel együtt járó technológiatranszfernek is (illetve a védelmi ipari együttműködésnek).³⁰³ A miniszterelnök számos alkalommal emelte ki ráadásul azt is (a puszta magyar dimenzió túllepve), hogy a V4-német együttműködés az EU gazdasági motorja, és adott esetben képes felváltani a hagyományos „francia-német tengelyt.”³⁰⁴ Másfelől ugyanakkor Németország gyakran mint Magyarországgal ellentétes álláspontot képviselő állam jelenik meg a diskurzusban. Ez elsősorban a bevándorláspolitikai ellentéteknek köszönhető, amelyek kapcsán a miniszterelnök többször is kiemelte, hogy Németország nem tiszteli a magyarok döntését és ítélkezik más országok döntése felett.³⁰⁵ A miniszterelnök ezen túlmenően több alkalommal is beszélt a német belpolitika dimenziójáról és arról, hogy a német kereszténydemokraták „balra tolódnak”, amely az egész ország politikai rendszerét befolyásolja.³⁰⁶ Gazdasági szinten pedig kiemelte, hogy a német gazdaság lassulása Magyarország számára is jelentős problémákat okozhat, és arra a látszólagos önellentmondásra is rámutatott, hogy a német-országi export, az Oroszország elleni

³⁰² Orbán Viktor évértékelő beszéde. i. m.

³⁰³ Orbán Viktor sajtónyilatkozata az Angela Merckellel folytatott tárgyalását követően. Magyarország Kormánya. 2019. 08. 19. <https://www.2015-2019.kormany.hu/hu/a-miniszterelnok/beszedek-publikaciok-interjuk/orban-viktor-sajtonyilatkozata-az-angela-merckellel-folytatott-targyalasat-kovetoen> [2020. 07. 13.]

³⁰⁴ Orbán Viktor interjúja a La Stampa című olasz lapnak. Magyarország Kormánya. 2019. 05. 01. <https://www.2015-2019.kormany.hu/hu/a-miniszterelnok/beszedek-publikaciok-interjuk/orban-viktor-interjuja-a-la-stampa-cimu-olasz-lapnak> [2020. 07. 13.]

³⁰⁵ Orbán Viktor válasza a nemzetközi sajtótájékoztatón felmerült újságírói kérdésekre. i. m.

³⁰⁶ Orbán Viktor interjúja a Kleine Zeitung című osztrák lapnak. Magyarország Kormánya. 2019. 05. 06. <https://www.2015-2019.kormany.hu/hu/a-miniszterelnok/beszedek-publikaciok-interjuk/orban-viktor-interjuja-a-kleine-zeitung-cimu-osztrak-lapnak> [2020. 07. 13.]

szankciók mellett is növekedett, amit a miniszterelnök a közép-európaiak kiszorításaként értelmezett.³⁰⁷

Az Európai Unió alapvetően az ország szövetségi rendszerének központi elemeként jelenik meg a miniszterelnök beszédeiben. Gyakorlatilag az EU egy olyan kontextus, amely megszabja minden további politikai és biztonságpolitikai kérdés értelmezésének keretét. Fontos ugyanakkor azt is látnunk, hogy e kontextus korántsem egyértelműen csak pozitív, hanem sok esetben számos kritika kapcsolódik hozzá a percepció szintjén.³⁰⁸ Ezen belül is kiemelt szereppel bír a migráció kérdése, amely egyfajta kontinentális sorskérdésként jelenik meg a politikai diskurzus alapján azonosítható percepcióban és amely jelentősen megosztja a tagállamokat. Ezen túlmenően az EU megjelenik a gazdasági kérdésekhez kapcsolódóan, a belpolitikai és ideológiai viták mentén is, amelyek szintén nem csak pozitív értelmezési keretként vannak jelen a diskurzusban, és rendszerint megjelenik bennük a nemzetállami szuverenitás fontosságának hangsúlyozása. Ahogy a miniszterelnök kiemelte, „*az Európai Uniónak a nemzetekből, a nemzetek identitásából és a nemzeti büszkeségből kell fölépülnie, mint egy közös otthonnak.*”³⁰⁹ Az Európai Unióval kapcsolatos diskurzust azonban még tovább árnyalja, hogy a miniszterelnök sok esetben „*Brüsszelként*” hivatkozik a szervezetre és ezek a hivatkozások jellemzően kivétel nélkül negatív kontextusban szerepelnek. Így tehát még egyértelműbbnek tűnik az a konklúzió, hogy az Európai Unió, bár a szövetségi rendszer egyik központi elemeként jelenik meg, a vele kapcsolatos diskurzus minimum ambivalens tendenciákat mutat.

Alapvetően ugyanakkor az is látszik, hogy a politikai diskurzus alapján Magyarország elkötelezett az európai integráció (elsősorban nyugat-balkáni) bővítése, és a szigorú értelemben vett biztonság- és védelempolitikai együttműködés elmélyítése

³⁰⁷ Orbán Viktor interjúja a Bild című német napilapnak. Magyarország Kormánya. 2019. 05. 24. <https://www.2015-2019.kormany.hu/hu/a-miniszterelnok/beszedek-publikaciok-interjuk/orban-viktor-interjuja-a-bild-cimu-nemet-napilapnak-20190524> [2020. 07. 13.]

³⁰⁸ Ezt támasztja alá Hettyey András elemzése is, aki rámutat arra, hogy a miniszterelnöki retorika szintjén sokkal jelentősebb a de-európaizáció, mint a gyakorlati szintű külpolitikai cselekvés terén. Hettyey András (2020): The Europeanization of Hungarian foreign policy and the Hungarization of European foreign policy. Journal of Contemporary European Studies. Az online megjelenés dátuma: 2020. 09. 22.

³⁰⁹ Orbán Viktor a Kossuth Rádió „Jó reggelt, Magyarország!” című műsorában. Magyarország Kormánya. 2019. 09. 13. <https://www.2015-2019.kormany.hu/hu/a-miniszterelnok/beszedek-publikaciok-interjuk/orban-viktor-a-kossuth-radio-jo-reggelt-magyarorszag-cimu-musoraban-20190913> [2020. 07. 13.]

mellett is.³¹⁰ A miniszterelnök így például épp az egyébként konfliktusokkal is terhelt francia-magyar együttműködés kapcsán hangsúlyozta, hogy a „*a közös európai haderőről szóló nézetek közel vannak egymáshoz,*” míg Ursula von der Leyennek a Bizottság elnökévé választásával kapcsolatban kiemelte, hogy „*egy volt védelmi miniszterről beszélünk, aki egyébként hangsúlyt helyez, és itt nagyon egyezik a szándékunk, egy közös európai haderő vagy hadiipar kifejlesztésére is.*”³¹¹

Az EU tagállamok közül Olaszország az egyik legfontosabb – európai szintű – politikai szövetségesként jelenik meg a percepcióban. E tekintetben a miniszterelnök beszédei alapján kulcsszerepe van annak, hogy Olaszország megerősítette saját határainak védelmét és elkötelezetté vált a migráció visszaszorításában.³¹² Ebben az értelmezési keretben Olaszország vált az első olyan jelentős országgá az Unión belül, amelyik célul tűzte ki a migráció megállítását – jelentős részben Matteo Salvini belügyministerségének köszönhetően, akire név szerint is számos alkalommal utalt a magyar miniszterelnök.³¹³ A miniszterelnök számos alkalommal vont párhuzamot a két ország között (például mindkettő Európa kapuja és mindkettő elkötelezett a saját határainak védelme mellett).³¹⁴ Sőt Olaszország gyakran, mint a migráción túlmutató politikai szövetséges jelent meg, amely az egész térség helyzetét tekintve meghatározó jelentőségű Európában (például „*Varsó-Róma tengely*”).³¹⁵ A migráció mellett elvéve ugyan, de szintén megjelent a gazdasági kapcsolatok és ezen belül az energetikai együttműködés (LNG terminálok) elmélyítése is a diskurzusban.³¹⁶

³¹⁰ Ez egyébként szinte az egyetlen olyan terület, amelynek kapcsán a retorika szintjén a miniszterelnök támogatja az integráció mélyítését. Hettyey András (2020): i.m. 8. o.

³¹¹ Orbán Viktor exkluzív interjúja a Magyar Televíziónak. Magyarország Kormánya. 2019. 08. 02. <https://www.2015-2019.kormany.hu/hu/a-miniszterelnok/beszedek-publikaciok-interjuk/orban-viktor-exkluziv-interjuja-a-magyar-televizionak> [2020.08.26.] és Orbán Viktor nyilatkozata Emmanuel Macronnal, Franciaország elnökével történt tárgyalását megelőzően. i. m.

³¹² Orbán Viktor a Kossuth Rádió „Jó reggelt, Magyarország!” című műsorában. Magyarország Kormánya. 2019. 09. 13. i.m.

³¹³ Például Orbán Viktor a Kossuth Rádió „Jó reggelt, Magyarország!” című műsorában. uo. vagy Orbán Viktor interjúja a La Stampa című olasz lapnak. uo.

³¹⁴ Orbán Viktor beszéde az Olasz Testvérek (FdI) párt „Atreju 2019” elnevezésű rendezvényén. Magyarország Kormánya. 2019. 09. 21. <https://www.2015-2019.kormany.hu/hu/a-miniszterelnok/beszedek-publikaciok-interjuk/orban-viktor-beszede-az-olasz-testverek-fdi-part-atreju-2019-elnevezesu-rendezvenyen> [2020. 07. 13.]

³¹⁵ Uo.

³¹⁶ Orbán Viktor beszéde a Magyar Kereskedelmi és Iparkamara gazdasági évnnyitó rendezvényén. i. m.

Olaszországhoz hasonlóan Lengyelország is mint Magyarország egyik legfontosabb szövetségese jelenik meg a percepcióban. E szövetség alapvetően a tradicionális lengyel-magyar történelmi kötelékre épül a diskurzus alapján, aktualitását pedig két fő téma adja. Az egyik ezek közül – szintén az olasz mintához hasonlóan – az európai migrációspolitikai kapcsán mutatott azonos álláspont és kölcsönös segítségnyújtás.³¹⁷ A másik pedig a tágabb európai politizálás közép-európai dimenziója (egyfelől gazdasági, másfelől pedig tágabb, politikai értelemben), amelyben – ezen értelmezési keret alapján – kulcsszerepe van a lengyel-magyar együttműködésnek.³¹⁸

A régió másik országa, Románia elsősorban a közös gazdasági érdekek mentén jelenik meg a percepcióban, ugyanakkor e relatív domináns téma mellett számos más kontextus is azonosítható a diskurzus alapján. A miniszterelnök 2019-es beszédei során rendszerint úgy utalt Romániára, mint amelynek gazdasági fejlődése és a magyar-román jószomszédsági viszony fenntartása az egész térség számára kulcsfontosságú.³¹⁹ Emellett pedig a román-magyar gazdasági kapcsolatok olyan kölcsönös előnyöket biztosíthatnak, amelyek mindkét ország számára kiemelt fontosságú érdekként jelennek meg. Románia kapcsán szintén fontos biztonságpolitikai témaként az energiapolitikai együttműködés és a fekete-tengeri földgázmezők jelentősége, valamint a migrációpolitika is (utóbbi kapcsán Románia olyan pozitív szereplőként jelent meg a diskurzusban, amely képes volt a migráció korlátozására és megállítására).³²⁰ A diskurzus

³¹⁷ Orbán Viktor beszéde a visegrádi négyek NATO-hoz való csatlakozásának jubileumi eseményén. Magyarország Kormánya. 2019. 03. 10. <https://www.2015-2019.kormany.hu/hu/a-miniszterelnok/beszedek-publikaciok-interjuk/orban-viktor-beszede-a-visegradi-negyek-nato-hoz-valo-csatlakozasanak-jubileumi-esemenyen> [2020. 07. 13.]

³¹⁸ Orbán Viktor ünnepi beszéde az 1848/49. évi forradalom és szabadságharc 171. évfordulóján. Magyarország Kormánya. 2019. 03. 15. <https://www.2015-2019.kormany.hu/hu/a-miniszterelnok/beszedek-publikaciok-interjuk/orban-viktor-unnepi-beszede-az-1848-49-evi-forradalom-es-szabadsagharc-171-evfordulojan> [2020. 07. 13.]

³¹⁹ Orbán Viktor beszéde az UBM Feed Kft. takarmánykeverő üzemének átadó ünnepségén. Magyarország Kormánya. 2019. 05. 11. <https://www.2015-2019.kormany.hu/hu/a-miniszterelnok/beszedek-publikaciok-interjuk/orban-viktor-beszede-az-ubm-feed-kft-takarmanykevero-uzemenek-atado-unnepesen2> [2020. 07. 13.]

³²⁰ Orbán Viktor interjúja a Kossuth Rádió „Jó reggelt, Magyarország!” című műsorában. Magyarország Kormánya. 2019. 05. 17. <https://www.2015-2019.kormany.hu/hu/a-miniszterelnok/beszedek-publikaciok-interjuk/orban-viktor-interjuja-a-kossuth-radio-jo-reggelt-magyarorszag-cimu-bmusoraban> [2020. 07. 13.] és Orbán Viktor sajtónyilatkozata a Visegrádi Négyek és a nyugat-balkáni kormányfők csúcstalálkozóján. Magyarország Kormánya. 2019. 09. 12. <https://www.2015-2019.kormany.hu/hu/a-miniszterelnok/beszedek-publikaciok-interjuk/orban-viktor-sajtonyilatkozata-a-visegradi-negyek-es-a-nyugat-balkani-kormanyfok-csucstalalkozojan> [2020. 07. 13.]

alapján ugyanakkor a két ország kapcsolatait továbbra is korlátozza a romániai magyar kisebbség helyzete és a román politikai rendszer instabilitása.³²¹

A kvantitatív elemzés alapján a Romániával körülbelül azonos mértékben szereplő Ausztria elsősorban szintén a határvédelem megerősítése és a migráció kapcsán jelenik meg a percepcióban.³²² Emellett a közös gazdasági érdek szintén azonosítható motívum, amelynek mentén Ausztria gyakran, mint egyfajta „*mintország*” és összehasonlítási alap jelenik meg.³²³ Németországhoz hasonlóan egyébként az osztrák belpolitikai dimenzió is számos alkalommal felmerült a miniszterelnök beszédeiben, különösen a 2019-es évi osztrák választások miatt, amelyet megelőzően még a miniszterelnök – a tágabb európai kontextusra utalva – úgy nyilatkozott, hogy „*Európának át kellene vennie az osztrák modellt. A jobbközép a jobboldallal működik együtt.*”³²⁴

A Visegrádi Csoport alapvető érdekközösségként jelenik meg a hazai politikai diskurzusban. A miniszterelnöki beszédek alapján a V4-ek egy olyan szövetség, amely egyre jelentősebb súlyúvá válik Európán belül, és amely – az egyes országok korlátozott érdekérvényesítési és hatalmi képességeit egyesítve – képes a térség országainak politikai súlyát növelni (például a migráció elutasítása terén).³²⁵ Ezt alátámasztandó pedig nem ritka hivatkozási alap, hogy Németország és a V4-ek kereskedelmi volumene meghaladja a német-francia kereskedelmi kapcsolatok volumenét is.³²⁶

Törökország szintén mint stratégiai partner jelenik meg a miniszterelnöki beszédekben, gyakorlatilag csak pozitív kontextusban. E partnerség – Olaszország

³²¹ Orbán Viktor válaszai a táborlakókban felmerült kérdésekre. i. m.

³²² Orbán Viktor nyilatkozata Heinz-Christian Strache, az Osztrák Köztársaság alkancellárjával folytatott tárgyalását követően. Magyarország Kormánya. 2019. 05. 06. <https://www.2015-2019.kormany.hu/hu/a-miniszterelnok/beszedek-publikaciok-interjuk/orban-viktor-nyilatkozata-heinz-christian-strache-az-osztrak-koztarsasag-alkancellarjaval-folytatott-targyalasat-kovetoen> [2020. 07. 13.]

³²³ Orbán Viktor beszéde a Magyar Kereskedelmi és Iparkamara gazdasági évnvítő rendezvényén. i.m.

³²⁴ Orbán Viktor interjúja a Kleine Zeitung című osztrák lapnak. Magyarország Kormánya. 2019. 05. 06. <https://www.2015-2019.kormany.hu/hu/a-miniszterelnok/beszedek-publikaciok-interjuk/orban-viktor-interjuja-a-kleine-zeitung-cimu-osztrak-lapnak> [2020. 07. 13.]

³²⁵ Orbán Viktor nyilatkozata a Visegrádi Négyek kormányfőinek és Németország kancellárjának csúcstalálkozóját követően. 2019. 02. 07. <https://www.2015-2019.kormany.hu/hu/a-miniszterelnok/beszedek-publikaciok-interjuk/orban-viktor-nyilatkozata-a-visegradi-negyek-kormanyfoinek-es-nemetorszag-kancellarjanak-csucstalalkozojat-kovetoen> [2020. 07. 13.]

³²⁶ Orbán Viktor interjúja a Magyar Televízióknak az Európai Tanács rendkívüli üléseit követően. Magyarország Kormánya. 2019. 07. 02. <https://www.2015-2019.kormany.hu/hu/a-miniszterelnok/beszedek-publikaciok-interjuk/orban-viktor-interjuja-a-magyar-televizionak-az-europai-tanacs-rendkivuli-uleseit-kovetoen> [2020. 07. 13.] és Orbán Viktor interjúja a Bild című német napilapnak. i.m.

szerepéhez hasonlóan – alapvetően a migrációs politikára épül, amelyben Törökország kulcsfontosságú állam az úgynevezett kelet-mediterrán migrációs útvonalon: „Törökország nélkül nem lehet megállítani az Európába irányuló migrációt.”³²⁷ A migráció mellett a percepcióban visszatérő elem továbbá a magyar-török gazdasági kapcsolatok élénkítése, amelyen belül kiemelt szerepe van az energetikai kapcsolatok fejlesztésének (elsősorban a földgáz-import szempontjából) és az úgynevezett Török Áramlat vezeték kiépítésének.³²⁸ Másfelől érdekes tényező, hogy Törökország az egyik olyan szövetséges, amely kapcsán dominánsan megjelenik a katonai biztonság szerepe is. Így például a miniszterelnök mélyebben is érintette (és a migráció problematikájával párhuzamba helyezte) az észak-szíriai török hadművelet kérdését, amelyet Magyarország nem ítélte el, másfelől pedig több alkalommal is hangsúlyozta, hogy Törökország az egyik legjelentősebb haderővel rendelkezik a NATO-n belül, ezáltal pedig külpolitikailag is jóval nagyobb súlyú szereplőnek tekinthető Magyarországnál.³²⁹

A politikai diskurzusban Ausztria mellett Csehország szintén egyfajta (gazdaságilag) követendő példaként jelenik meg több ízben is: „*a magyarok kimondatlanul, de a cseheket egy mérceországnak tekintik.*”³³⁰ Emellett a Csehországgal kapcsolatos elit szintű diskurzust gyakorlatilag a gazdasági kapcsolatok jelentősége, a Visegrádi Csoport megerősítése tematizálja.

Világpolitikai jelentőségéhez képest az Amerikai Egyesült Államok jóval kevésbé jelenik meg jelentős szereplőként a percepcióban. Bár a miniszterelnök több alkalommal is hangsúlyozta e tekintetben a gazdasági kapcsolatok fontosságát (például „*az unió után az egyik legfontosabb, vagy talán legfontosabb partnerünk éppen az Egyesült Államok*”), vagy éppen a Trump adminisztráció migrációs politikájával való egyetértését, mégis az Egyesült Államok inkább csak marginálisan jelenik meg a politikai diskurzus ezen

³²⁷ Orbán Viktor nyilatkozata Recep Tayyip Erdoğannal, a Török Köztársaság elnökével történt tárgyalását követően. Magyarország Kormánya. 2019. 11. 07. <https://www.2015-2019.kormany.hu/hu/a-miniszterelnok/beszedek-publikaciok-interjuk/orban-viktor-nyilatkozata-recep-tayyip-erdo-annal-a-torok-koztarsasag-elnokevel-tortent-targyalasat-kovetoen> [2020. 07. 13.]

³²⁸ Orbán Viktor beszéde a Magyar Kereskedelmi és Iparkamara gazdasági évnnyitó rendezvényén. i. m.

³²⁹ Orbán Viktor a Kossuth Rádió „Jó reggelt, Magyarország!” című műsorában. Magyarország Kormánya. 2019. 10. 25. <https://www.2015-2019.kormany.hu/hu/a-miniszterelnok/beszedek-publikaciok-interjuk/orban-viktor-a-kossuth-radio-jo-reggelt-magyarorszag-cimu-musoraban-2019-10-25> [2020. 07. 13.]

³³⁰ Orbán Viktor sajtónyilatkozata a Visegrádi Négyek és a nyugat-balkáni kormányfők csúcstalálkozóján. i. m.

szintjén.³³¹ Nem meglepő módon azonban, Törökország mellett az Egyesült Államok a másik szövetséges ország, amely kapcsán a katonai biztonság kérdésköre is felmerül, elsősorban a hadiipari együttműködés és a NATO műveletekben való magyar részvétel nyomán.³³²

A NATO elsősorban, mint az ország biztonságát garantáló szövetségi rendszer jelenik meg a percepcióban is. Ahogy a miniszterelnök kifejtette, *„érdekeltek vagyunk térségünkben a béke és a stabilitás fenntartásában, és teljes mértékben tudatában vagyunk annak, hogy ezt leginkább NATO-tagságunk révén tudjuk elérni, annak a szervezetnek a tagsága révén, mely a világ legsikeresebb védelmi szövetsége.”*³³³ Ez alapján egyértelműnek tűnik, hogy e szövetségi rendszer a diskurzus szintjén is az ország biztonságpolitikájának a sarokkövét jelenti. Ugyanakkor a képet kissé árnyalja egy másik beszéd, amely már az 1990-es évekhez képest történt változásokra utal a térség biztonsága kapcsán: *„1990-ben még úgy gondoltuk, hogy a NATO-tagság teljes egészében garantálja Magyarország biztonságát, és a NATO egyenlő a biztonsággal, ma ez már biztosan nincsen így. A NATO plusz a nemzeti haderő együtt egyenlő a biztonsággal. Tehát nemzeti haderő nélkül a NATO sem képes számunkra biztonságot nyújtani.”*³³⁴ Míg egy másik nyilatkozatban a miniszterelnök azt is hangsúlyozta, hogy Magyarországnak nem szabad pusztán a NATO-ra alapoznia katonai biztonságát és a szövetség nélkül is képesnek kell lennie megvédeni magát.³³⁵ A NATO-t megemlítő beszédek ugyanakkor sok esetben nem feltétlenül a szövetség ügyeihez, hanem egy-egy tagországhoz (például Egyesült Államok, Törökország) vagy éppen egy tagjelölt országhoz (például Ukrajna) kapcsolódnak.

³³¹ Orbán Viktor interjúja a Kossuth Rádió „Jó reggelt, Magyarország!” című műsorában. Magyarország Kormánya. 2019. 05. 03. <https://www.2015-2019.kormany.hu/hu/a-miniszterelnok/beszedek-publikaciok-interjuk/orban-viktor-interjuja-a-kossuth-radio-jo-reggelt-magyarorszag-cimu-musoraban-20190503> [2020. 07. 13.]

³³² Orbán Viktor interjúja a Kossuth Rádió „Jó reggelt, Magyarország!” című műsorában. 2019. 05. 17. i. m.

³³³ Orbán Viktor beszéde az Amerikai Egyesült Államok függetlenség napi fogadásán. Magyarország Kormánya. 2019. 07. 10. <https://www.2015-2019.kormany.hu/hu/a-miniszterelnok/beszedek-publikaciok-interjuk/orban-viktor-beszede-az-amerikai-egyesult-allamok-fuggetlenseg-napi-fogadasan> [2020. 07. 13.]

³³⁴ Orbán Viktor beszéde a Magyar Diaszpóra Tanács IX. ülésén. Magyarország Kormánya. 2019. 11. 14. <https://www.2015-2019.kormany.hu/hu/a-miniszterelnok/beszedek-publikaciok-interjuk/orban-viktor-beszede-a-magyar-diaszpora-tanacs-ix-ulesen> [2020. 07. 13.]

³³⁵ The major powers should have an interest in Hungary's success. 2019. 02. 14. <https://miniszterelnok.hu/the-major-powers-should-have-an-interest-in-hungarys-success/> [2021.05.03.]

Horvátország mindenekelőtt a jószomszédi viszony és a migráció kontrollálását szolgáló határvédelem fenntartása kapcsán jelenik meg a percepcióban. Ezen belül is kiemelt szerepe van a horvátországi magyar közösségek pozitív helyzetének, amelynek fenntartása meghatározó magyar érdek.³³⁶ További fontos elem a diskurzusban a horvát-magyar gazdasági kapcsolatok élénkítése és ezen belül is kiemelt fontosságú az energiaszektor, illetve a horvátországi LNG terminál kérdésköre.³³⁷ A migráció viszonylatában Horvátország olyan ország jelenik meg, amely a magyar kormány álláspontjával hasonló álláspontot képvisel európai szinten.³³⁸ Ehhez pedig nagyban hasonlít a Szlovéniával kapcsolatos diskurzus is, amely szintén elsősorban a migráció (határvédelem megerősítése) és a gazdasági kapcsolatok, illetve a jószomszédviszony fenntartásának témái köré épül.³³⁹

Szlovákia – bár a többi V4 országhoz képest kevesebbszer jelenik meg a politikai diskurzusban – gyakorlatilag a Visegrádi országokkal megegyező témák kapcsán érintett a percepció szintjén. Ezek közül kiemelkedik a Visegrádi Csoport regionális szintű politikai és gazdasági jelentősége, valamint a migráció kérdése (és a határvédelem megerősítésére tett közös erőfeszítések), amelyek kapcsán jelentős érdekegyezés van szlovák-magyar viszonylatban is.³⁴⁰ A jószomszédi viszony fenntartása mellett a diskurzust a gazdasági kapcsolatok élénkítése tematizálja.³⁴¹

A kvantitatív elemzés rámutatott arra is, hogy a politikai diskurzus szintjén két európai nagyhatalom, az Egyesült Királyság és Franciaország is közel azonos súllyal jelenik meg. A kettő ugyanakkor jelentősen eltérő kontextusban jelenik meg a percepciók

³³⁶ Orbán Viktor beszéde a Magyar Oktatási és Művelődési Központ kollégium épületének átadóján. 2019. 11. 28. <https://www.2015-2019.kormany.hu/hu/a-miniszterelnok/beszedek-publikaciok-interjuk/orban-viktor-beszede-a-magyar-oktatasi-es-muvelodesi-kozpont-kollegium-epuletenek-atadojan> [2020. 07. 13.]

³³⁷ Orbán Viktor beszéde a Magyar Kereskedelmi és Iparkamara gazdasági évnvnyitó rendezvényén. i. m.

³³⁸ Orbán Viktor a Kossuth Rádió „Jó reggelt, Magyarország!” című műsorában. Magyarország Kormánya. 2019. 09. 27. <https://www.2015-2019.kormany.hu/hu/a-miniszterelnok/beszedek-publikaciok-interjuk/orban-viktor-a-kossuth-radio-jo-reggelt-magyarorszag-cimu-musorabanss> [2020. 07. 13.]

³³⁹ Uo. és Orbán Viktor sajtónyilatkozata Marjan Šarec, Szlovénia miniszterelnökével történt tárgyalást követően. Magyarország Kormánya. 2019. 10. 28. <https://www.2015-2019.kormany.hu/hu/a-miniszterelnok/beszedek-publikaciok-interjuk/orban-viktor-sajtonyilatkozata-marjan-arec-szlovenia-miniszterelnokkevel-tortent-targyalast-kovetoen> [2020. 07. 13.]

³⁴⁰ Orbán Viktor interjúja a Kossuth Rádió „Jó reggelt, Magyarország!” című műsorában. 2019. 05. 03. <https://www.2015-2019.kormany.hu/hu/a-miniszterelnok/beszedek-publikaciok-interjuk/orban-viktor-interjuja-a-kossuth-radio-jo-reggelt-magyarorszag-cimu-musoraban-20190503> [2020. 07. 13.]

³⁴¹ Orbán Viktor a Kossuth Rádió „Jó reggelt, Magyarország!” című műsorában. Magyarország Kormánya. 2019. 07. 12. <https://www.2015-2019.kormany.hu/hu/a-miniszterelnok/beszedek-publikaciok-interjuk/orban-viktor-a-kossuth-radio-jo-reggelt-magyarorszag-cimu-musoraban11> [2020. 07. 13.]

szintjén. Az Egyesült Királysággal kapcsolatos diskurzusban túlnyomó részben a Brexit kérdése volt a domináns, amelynek kapcsán magyar szempontból az elsődleges kérdésként a gazdasági kapcsolatok fenntartása és az Egyesült Királyságban élő és/vagy dolgozó magyarok, magyar befektetők, vállalkozók helyzetének rendezése merült fel fontos kérdésként.³⁴² Ezzel szemben Franciaország elsősorban az európai problémák kapcsán jelenik meg a diskurzusban. Ezek közül is kiemelkedik azonban a belpolitikai dimenzió és az, hogy a „*francia elnök egy másik pártszövetséghez tartozik,*” amely sok esetben (például a migráció kérdését tekintve) érdekütközéshez vezet a két ország között.³⁴³ A percepciók szintjén ugyanakkor fontos elemként jelenik meg Franciaország és a V4-ek szembeállítása a kontinens belső dinamikáit tekintve (például „*A német-francia tengelyű Európa korszaka lejárt. Franciaország, Németország és a visegrádi államok – így néz ki Európa új geometriája. A visegrádi államok politikailag, érzelmileg és gazdaságilag tartós szövetséget fognak alkotni. Eljön majd a pillanat, amikor Németország felismeri, hogy ehhez a közép-európai csoporthoz is hozzátartozik. Ez fogja megváltoztatni az európai politikát.*”)³⁴⁴ Másfelől viszont a francia-magyar gazdasági kapcsolatok szintén megjelennek a diskurzusban.³⁴⁵

A balkáni országok elsősorban a migráció témája kapcsán jelennek meg a beszédekben. Közülük Görögország mint az Európába való belépési pont kapcsolódik ehhez a témához, míg a többi ország (Észak-Macedónia, Albánia, Montenegró) tranzitországgként, amelyek határvédelmének a megerősítése kulcsfontosságú magyar érdek ebben az értelmezési keretben.³⁴⁶ Ennek mentén a balkáni országok uniós integrációjának kérdése szorosan összekapcsolódik a határvédelem és a migráció kérdésével is, és a miniszterelnök maga is több alkalommal hangsúlyozta, hogy az Unió

³⁴² Orbán Viktor beszéde a ZalaZONE járműipari tesztpálya első ütemének ünnepélyes átadásán. Magyarország Kormánya. 2019. 05. 20. <https://www.2015-2019.kormany.hu/hu/a-miniszterelnok/beszedek-publikaciok-interjuk/orban-viktor-beszede-a-zalazone-jarmuipari-tesztpalya-elso-utemenek-unnepelyes-atadasan> [2020. 07. 13.]

³⁴³ Orbán Viktor interjúja a Kossuth Rádió „Vasárnapi Újság” című műsorában. Magyarország Kormánya. 2019. 03. 25. <https://www.2015-2019.kormany.hu/hu/a-miniszterelnok/beszedek-publikaciok-interjuk/orban-viktor-interjuja-a-kossuth-radio-vasarnapi-ujsg-cimu-musoraban-20190324> [2020. 07. 13.]

³⁴⁴ Orbán Viktor interjúja a Bild című német napilapnak. i.m.

³⁴⁵ Orbán Viktor nyilatkozata Emmanuel Macronnal, Franciaország elnökével történt tárgyalását megelőzően. Magyarország Kormánya. 2019. 10. 11. <https://www.2015-2019.kormany.hu/hu/a-miniszterelnok/beszedek-publikaciok-interjuk/orban-viktor-nyilatkozata-emmanuel-macronnal-franciaorszag-elnokevel-tortent-targyalasat-megelozoen> [2020. 07. 13.]

³⁴⁶ Orbán Viktor a Kossuth Rádió „Jó reggelt, Magyarország!” című műsorában. 2019. 10. 25. i. m.

balkáni bővítése segítené e kérdést megoldását hosszú távon.³⁴⁷ A fentiekén túl pedig Görögország esetében a gazdasági problémák is visszatérő elemként jelennek meg a diskurzusban.

A nem szövetséges országok közül legtöbbször említett Szerbia mindenekelőtt az Unió csatlakozás kontextusában jelenik meg: „*a szerbek európai uniós tagságának a bajnokai, támogatói mi vagyunk.*”³⁴⁸ A miniszterelnök számos alkalommal hangsúlyozta azt, hogy Szerbia csatlakozási folyamatának felgyorsítása kulcsfontosságú magyar érdek, amely a migráció elleni fellépést és a határvédelem fokozását is segíthetné.³⁴⁹ További fontos elemként jelent meg a Szerbiával kapcsolatos diskurzusban a gazdasági kapcsolatok elmélyítése, a szerbiai magyar befektetések növelése és a két ország közti összeköttetés javítása (például a Budapest-Belgrád vasútvonal kiépítésével).³⁵⁰ Ahogy a miniszterelnök fogalmazott ezzel kapcsolatban, „*Szerbiát egészében tekintjük egy üzleti lehetőségnek a magyar tőke számára.*”³⁵¹ Végül pedig szintén fontos pont a két ország viszonyrendszerében a szerbiai magyarok (és kisebb mértékben a magyarországi szerbek) helyzete, amelynek kapcsán a miniszterelnök többször is elismerően nyilatkozott (például a biztosított kulturális autonómia tekintetében).³⁵²

Oroszország kapcsán a percepció alapján mindenekelőtt a pragmatikus gazdasági kapcsolatok fenntartása a domináns: „*Magyarország persze a NATO-nak és az Európai Uniónak is tagja, az is marad, de ez nem zárja ki, hogy bizonyos kérdésekben politikai együttműködést hozzunk létre Oroszországgal, és erre mi törekszünk most is és a jövőben is.*”³⁵³ A politikai diskurzus alapján a magyar érdek mindenekelőtt a NATO és Oroszország közti jó viszony helyreállítása, mert csak ez adhat teret a gazdasági

³⁴⁷ Orbán Viktor sajtónyilatkozata a Visegrádi Négyek és a nyugat-balkáni kormányfők csúcstalálkozóján. i. m. és Orbán Viktor a Kossuth Rádió „Jó reggelt, Magyarország!” című műsorában. 2019. 09. 13. i. m.

³⁴⁸ Orbán Viktor válaszai a nemzetközi sajtótájékoztatón felmerült újságírói kérdésekre. i. m.

³⁴⁹ Orbán Viktor sajtónyilatkozata Marjan Šarec, Szlovénia miniszterelnökével történt tárgyalást követően. i. m.

³⁵⁰ Orbán Viktor nyilatkozata a szerb–magyar kormányzati csúcstalálkozót követő sajtótájékoztatón. Magyarország Kormánya. 2019. 04. 15. <https://www.2015-2019.kormany.hu/hu/a-miniszterelnok/beszedek-publikaciok-interjuk/orban-viktor-nyilatkozata-a-szerb-magyar-kormanyzati-csucstalalkozot-koveto-sajtotajekoztaton> [2020. 07. 13.]

³⁵¹ Orbán Viktor beszéde a Vajdasági Magyar Szövetség kampányrendezvényén. i.m.

³⁵² Uo.

³⁵³ Orbán Viktor sajtónyilatkozata Vlagyimir Vlagyimirovics Putyinnal, Oroszország elnökével történt tárgyalását követően. Magyarország Kormánya. 2019. 10. 13. <https://www.2015-2019.kormany.hu/hu/a-miniszterelnok/beszedek-publikaciok-interjuk/orban-viktor-sajtonyilatkozata-vlagyimir-vlagyimirovics-putyinnal-oroszorszag-elnokevel-tortent-targyalasat-kovetoen> [2020. 07. 13.]

kapcsolatok elmélyítésének is.³⁵⁴ A gazdasági kapcsolatokon belül külön hangsúlyosan jelenik meg az energiaszektor, így például a Paks 2 beruházás vagy éppen az orosz földgáz behozatala és annak alternatívái, valamint az energiaimportnak köszönhető orosz kereskedelmi többlet mérséklése.³⁵⁵

Az Ukrajnával fennálló kapcsolatot mindenekelőtt az ukrajnai magyar közösség kontextusában azonosíthatjuk a diszkurzív szinten.³⁵⁶ Gyakorlatilag minden, Ukrajnával kapcsolatos további kérdés erre a problémakörre mutat vissza. Ahogy például a miniszterelnök reflektált a magyar közösségeket ért támadásokra: *„ha egy ország valaha is közelebb akar kerülni a NATO-hoz meg az Európai Unióhoz, ez egész egyszerűen nem történhet meg. És amíg ez megtörténik, addig Ukrajna nem fog közelebb kerülni semmilyen szervezethez, amelyben mi tagok vagyunk.”*³⁵⁷ E keretben tehát Ukrajna euroatlanti integrációja is csak a magyar közösségek helyzetének függvényében történhet meg.

Az ázsiai országok közül legtöbbször említett Japán a kulturális és – legnagyobb ázsiai befektetőként – a gazdasági kapcsolatok vonatkozásában jelenik meg a percepció szintjén. Ugyanakkor a miniszterelnök egy alkalommal hangsúlyosan beszélt egy direkt biztonságpolitikai kihívásról is Észak-Korea viszonylatában, amikor hangsúlyozta, hogy *„átérezzük a Japán biztonságára gyakorolt hatását is, ezért biztosítottam ma a miniszterelnök urat, hogy Magyarország rendíthetetlenül az észak-koreai nukleáris lefegyverzést követeli, és megbízható partnere lesz Japánnak a térség békéjének megőrzése érdekében.”*³⁵⁸

Japánhoz hasonlóan Kína is mindenekelőtt a gazdasági kapcsolatok kontextusában értelmezhető a politikai diskurzuson belül. Ennek vonatkozásában pedig a miniszterelnök többször is hangsúlyozta, hogy Magyarországnak célja a pragmatikus gazdasági kapcsolatok elmélyítése és az, hogy a Kínával való kereskedelem volumenében

³⁵⁴ Orbán Viktor interjúja a Bild című német napilapnak. i. m.

³⁵⁵ Uo.

³⁵⁶ Orbán Viktor a Kossuth Rádió „Jó reggelt, Magyarország!” című műsorában. Magyarország Kormánya. 2019. 11. 08. <https://www.2015-2019.kormany.hu/hu/a-miniszterelnok/beszedek-publikaciok-interjuk/orban-viktor-a-kossuth-radio-jo-reggelt-magyarorszag-cimu-musoraban-a> [2020. 07. 13.]

³⁵⁷ Orbán Viktor válaszai a táborlakókban felmerült kérdésekre. i. m.

³⁵⁸ Orbán Viktor sajtónyilatkozata Abe Sindzóval, Japán miniszterelnökével folytatott tárgyalását követően. Magyarország Kormánya. 2019. 12. 07. <https://www.2015-2019.kormany.hu/hu/a-miniszterelnok/beszedek-publikaciok-interjuk/orban-viktor-sajtonyilatkozata-abe-sindzoval-japan-miniszterelnokkevel-folytatott-targyalasat-kovetoen> [2020. 07. 13.]

Magyarország felzárkózzon a nyugati országokhoz.³⁵⁹ Ezen túl pedig arra is rámutatott, hogy Magyarország Kína világpolitikai szerepének növekedését – más országokkal összehasonlítva – kevésbé érzi veszélyesnek. *„Vannak országok és miniszterelnökök, népek, akik Kína felemelkedését veszélyesnek látják, erről beszélnek éjjel-nappal, ezt magyarázzák, erről akarják meggyőzni a saját választóikat: Kína felemelkedése egy veszély. Van egy másik csoportja az országoknak, Magyarország idetartozik, és én örömmel képviselem ezt a politikát, amely azt mondja, hogy bármelyik ország felemelkedése a világon sohasem veszély, hanem mindig esély.”*³⁶⁰

A kevesebbszer említett országok rendszerint egy-egy téma mentén jelennek meg a diskurzusban. Így például Ausztrália a migráció és a szigorú ausztrál határvédelmi rendszer kapcsán, Kazahsztán a bilaterális gazdasági kapcsolatok elmélyítése és a befektetések fokozása mentén, Azerbajdzsán az energiaszektor vonatkozásában, ezen belül pedig a MOL azeri befektetései miatt.³⁶¹

A kvantitatív diskurzuselemzés arra is rámutatott, hogy a politikai diskurzusban Afrika és a Balkán jelennek meg a leggyakrabban, ám a kvalitatív elemzés segítségével a kettő között is jelentős különbségeket azonosíthatunk. Afrika kapcsán a percepció egyértelműen a demográfia kérdésköréhez kapcsolódik. A miniszterelnök számos alkalommal utalt arra, hogy az afrikai kontinens népessége folyamatosan és nagy mértékben növekszik, miközben a kontinens lakosságmegetartó ereje nem nő ilyen ütemben.³⁶² Ez összességében hozzájárul az Európába irányuló migráció erősödéséhez,

³⁵⁹ Orbán Viktor interjúja a Kossuth Rádió „Jó reggelt, Magyarország!” című műsorában. 2019. 05. 17. i. m.

³⁶⁰ Orbán Viktor interjúja a Kossuth Rádió „Jó reggelt, Magyarország!” című műsorában. Magyarország Kormánya. 2019. 05. 03. <https://www.2015-2019.kormany.hu/hu/a-miniszterelnok/beszedek-publikaciok-interjuk/orban-viktor-interjuja-a-kossuth-radio-jo-reggelt-magyarorszag-cimu-musoraban-20190503> [2020. 07. 13.]

³⁶¹ Orbán Viktor beszéde a III. Budapesti Demográfiai Fórumon. i. m. és Orbán Viktor beszéde a Türk Nyelvű Államok Együttműködési Tanácsának VII. csúcstalálkozóján. Magyarország Kormánya. 2019. 10. 15. <https://www.2015-2019.kormany.hu/hu/a-miniszterelnok/beszedek-publikaciok-interjuk/orban-viktor-beszede-a-turk-nyelvu-allamok-egyuttmukodesi-tanacsanak-vii-csucstalalkozojan> [2020. 07. 13.] és Orbán Viktor beszéde a Türk Nyelvű Államok Együttműködési Tanácsának VII. csúcstalálkozóján. i. m. és Orbán Viktor nyilatkozata Recep Tayyip Erdoğannal, a Török Köztársaság elnökével történt tárgyalását követően. i. m.

³⁶² Orbán Viktor válaszai a nemzetközi sajtótájékoztatón felmerült újságírói kérdésekre. i.m. és Orbán Viktor előadása a Mathias Corvinus Collegium „Budapest Summit on Migration” című nemzetközi konferenciáján. Magyarország Kormánya. 2019. 03. 23. <https://www.2015-2019.kormany.hu/hu/a-miniszterelnok/beszedek-publikaciok-interjuk/orban-viktor-eloadasa-a-mathias-corvinus-collegium-budapest-summit-on-migration-cimu-nemzetkozi-konferenciajan> [2020. 07. 13.]

amire így hosszú távú trendként is számítani kell. Tulajdonképpen minden Afrikához kötődő megszólalás e demográfiai/migrációs problematikára épül, és az Afrikának szánt különböző fejlesztési segélyek is e problémakörhöz kapcsolódva jelennek meg a percepcióban.

Hasonlóan Afrikához, a Balkán is szinte kizárólag a migráció kontextusában jelenik meg a politikai diskurzusban. Jelentős különbség azonban, hogy e tekintetben a migráció kérdésköre összekapcsolódik a balkáni országok integrációs folyamatával, amelynek felgyorsítása nagyban csökkenthetné a balkáni migrációt ebben az értelmezésben. Ahogy a miniszterelnök ezt összefoglalta a migrációs válság ideje alatt, a menekültek és migránsok sokkal nehezebben érték volna el Magyarországot, „*ha a balkáni térségben nem lett volna ez a fehér folt, hanem az ki lett volna töltve* [Unió tagállamokkal].”³⁶³

Ezen túl a Közel-Kelet szintén a migráció kapcsán jelenik meg a percepcióban. E szempontból a miniszterelnök többször is kiemelte, hogy Magyarország kulcsfontosságú érdeke a régió politikai és katonai stabilitásának helyreállítása annak érdekében, hogy az európai irányú migráció csökkenhessen.³⁶⁴ Másfelől viszont a diskurzusban szintén megjelent a közel-keleti üldözött keresztény közösségek helyzete, amelyek védelme szintén magyar érdekként jelent meg ebben az értelmezési keretben.³⁶⁵

Végül pedig Ázsia is elsősorban a migráció kontextusában jelent meg a miniszterelnök beszédeiben, amely térség bár gazdaságilag erősödik ugyan, de továbbra is relatíve gyenge népességmegtartó képességgel rendelkezik.³⁶⁶

A kvantitatív elemzés szintjén vizsgált egyéb kategóriák közül érdemes kvalitatív elemzés alá vetni a haderővel kapcsolatos percepciók megjelenését is a politikai diskurzusban. A kontextualizálás alapján megállapítható, hogy a haderővel kapcsolatos kifejezések alapvetően a Magyar Honvédség, illetve néhány konkrét (katonai és nem katonai) fenyegetés kapcsán jelennek meg a diskurzusban. Így például a miniszterelnök

³⁶³ Orbán Viktor a Kossuth Rádió „Jó reggelt, Magyarország!” című műsorában. 2019. 09. 13. i. m.

³⁶⁴ Orbán Viktor sajtónyilatkozata Vlagyimir Vlagyimirovics Putyinnal, Oroszország elnökével történt tárgyalását követően. i. m.

³⁶⁵ Orbán Viktor beszéde a keresztényüldözésről szóló nemzetközi konferencián. Magyarország Kormánya. 2019. 11. 16. <https://www.2015-2019.kormany.hu/hu/a-miniszterelnok/beszedek-publikaciok-interjuk/orban-viktor-beszede-a-keresztenyuldozesrol-szolo-nemzetkozi-konferencian> [2020. 07. 13]

³⁶⁶ Orbán Viktor válaszai a nemzetközi sajtótájékoztatón felmerült újságírói kérdésekre. i. m.

2019 során számos alkalommal beszélt Magyarország katonai védelmének fontosságáról és az ehhez szükséges feltételek megteremtéséről, kiemelve például a védelmi kiadások növelésének vagy a Magyar Honvédség fejlesztésének fontosságát.³⁶⁷ Szintén a Magyar Honvédséggel kapcsolatban jelent meg a NATO szövetségi rendszerének fontossága és a különböző műveleti szerepvállalások jelentősége is.³⁶⁸ Bizonyos esetekben ugyanakkor a katonai biztonsághoz kapcsolódó percepciók konkrét kihívások és válságok kapcsán is előtérbe kerültek. Ilyen volt a korábbiak során már említett szíriai rendezés kérdése, amelynek kapcsán Törökország észak-szíriai katonai beavatkozása jelent meg több alkalommal is a hazai politikai diskurzusban.³⁶⁹ Bár marginálisan, de szintén megjelent ugyanakkor a katonai biztonság kérdése Oroszország és a NATO viszonylatában is, amelynek kapcsán a miniszterelnök – a pragmatikus kapcsolatok fenntartása mentén – hangsúlyozta, hogy *„a biztonság, a katonai védelem területén erőt kell mutatnunk, a gazdasági együttműködésről tárgyalnunk kell.”*³⁷⁰ Végezetül pedig a katonai biztonság percepciója megjelent a migráció kérdése mentén is, amikor a miniszterelnök a diskurzus szintjén katonai fenyegetéshez hasonlította a migrációs válság bizonyos aspektusait: *„katonakorú férfiak, igaz, fegyver nélkül, de katonai rendszerűen átmasíroznak a határunkon, bemasíroznak Magyarországra.”*³⁷¹

A kvantitatív szinten vizsgált és rendkívül jelentős súllyal azonosított kereszténység kategóriája kevésbé biztonságpolitikai szempontból jelenik meg a diskurzusban, hanem sokkal inkább egyfajta civilizációs, nemzeti, belpolitikai jelzőként (például keresztény szabadság, kereszténydemokrácia).³⁷² Ebben kivételt képez a keresztényüldözés problémaköre, ami sokkal inkább biztonságpolitikai relevanciával bíró fenyegetésként jelenik meg a percepcióban.³⁷³

³⁶⁷ Orbán Viktor a Kossuth Rádió „Jó reggelt, Magyarország!” című műsorában. Magyarország Kormánya. 2019. 07. 12. <https://www.2015-2019.kormany.hu/hu/a-miniszterelnok/beszedek-publikaciok-interjuk/orban-viktor-a-kossuth-radio-jo-reggelt-magyarorszag-cimu-musoraban11> [2020. 07. 13.]

³⁶⁸ Orbán Viktor beszéde a visegrádi négyek NATO-hoz való csatlakozásának jubileumi eseményén. i. m.

³⁶⁹ Orbán Viktor a Kossuth Rádió „Jó reggelt, Magyarország!” című műsorában. 2019. 10. 25. i. m.

³⁷⁰ Orbán Viktor interjúja a Bild című német napilapnak. i. m.

³⁷¹ Orbán Viktor előadása a Mathias Corvinus Collegium „Budapest Summit on Migration” című nemzetközi konferenciáján. i. m.

³⁷² Lásd például Orbán Viktor beszéde a XXX. Bálványosi Nyári Szabadegyetem és Diáktáborban. i. m.

³⁷³ Orbán Viktor beszéde a keresztényüldözésről szóló nemzetközi konferencián. Magyarország Kormánya. 2019. 11. 26. <https://www.2015-2019.kormany.hu/hu/a-miniszterelnok/beszedek-publikaciok-interjuk/orban-viktor-beszede-a-keresztenyuldozesrol-szolo-nemzetkozi-konferencian> [2020. 07. 13.]

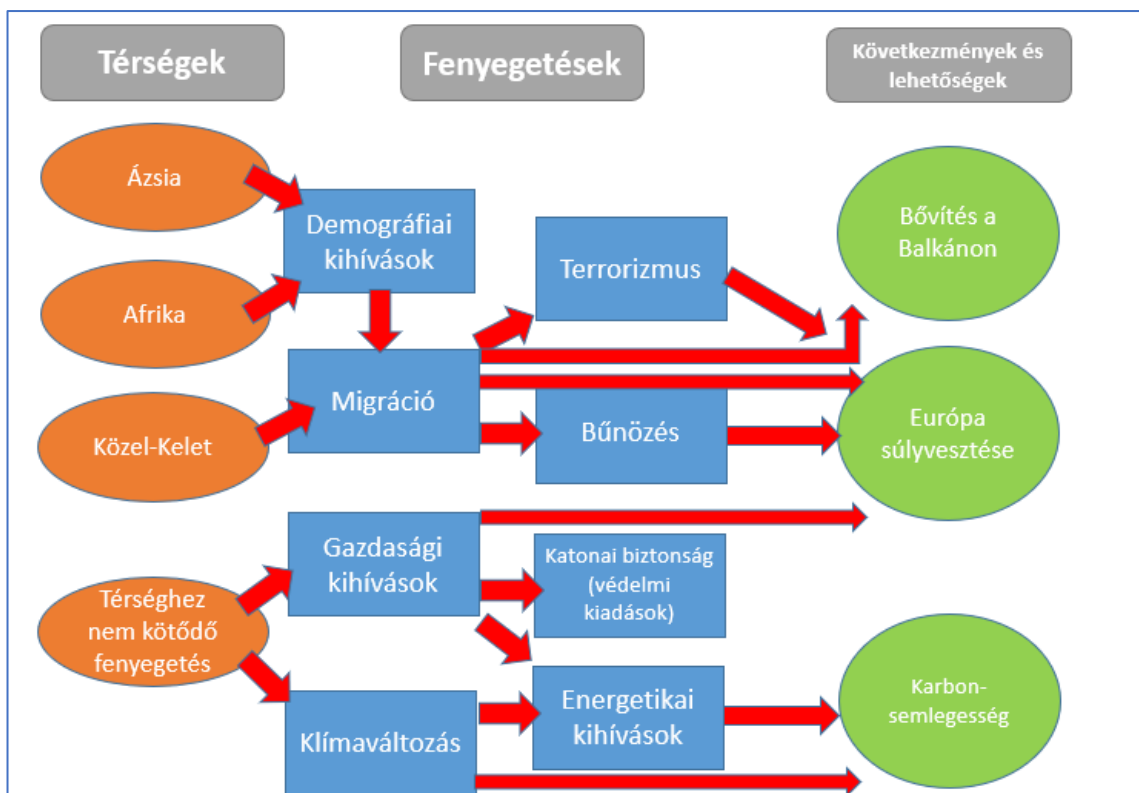
Ehhez hasonlóan a határon túli magyarok kategóriája pedig rendszerint vagy a korábbiakban már bemutatott szomszédos országok viszonylatában, vagy bizonyos hazai, belpolitikai kérdések mentén (például családvédelem) jelent meg a diskurzusban.³⁷⁴

5.3.4. Magyar biztonságpercepció a politikai diskurzus elemzése alapján

E fejezetben a politikai diskurzust elemeztem, aminek alapján aztán a biztonságpolitikai témák jellemzőit vizsgáltam. A politikai diskurzus elemzéséhez a miniszterelnök, Orbán Viktor 2019-ben nyilvánosan elhangzott beszédeit elemeztem (összesen 88 darabot) kvantitatív és kvalitatív módszerek segítségével. A kvantitatív vizsgálat során azonosítottam, hogy mely témák milyen mértékben dominálnak a diskurzusban, és hogy melyik országok milyen súllyal jelennek meg abban. Ezt követően pedig a kvantitatív vizsgálatra támaszkodva kontextualizáltam az egyes témákat, elemeztem a politikai diskurzus szintjén megjelenő fenyegetéseket, kihívásokat, valamint bemutattam, hogy hogyan jelennek meg a diskurzusban az egyes szövetséges és nem szövetséges országok.

A politikai diskurzus kvantitatív és kvalitatív vizsgálatának összegzése alapján a magyar biztonságpercepció számos, különböző témát kapcsol össze, amelyek a 17. ábrán látható mátrixban összegezhetők. A mátrix alapján látható, hogy a politikai diskurzus szintjén kirajzolódó biztonságpercepció mindenekelőtt a migráció témájához kapcsolódik.

³⁷⁴ Orbán Viktor beszéde a Vajdasági Magyar Szövetség kampányrendezvényén. Magyarország Kormánya. 2019. 04. 15. <https://www.2015-2019.kormany.hu/hu/a-miniszterelnok/beszedek-publikaciok-interjuk/orban-viktor-beszede-a-vajdasagi-magyar-szovetseg-kampanyrendezvenyen> [2020. 07. 13.]

17. sz. ábra: Fenyegetésmátrix és biztonságpercepció a politikai diskurzus elemzése alapján³⁷⁵

A migráció jelentette fenyegetés központi helyet foglal el a mátrixban, és a percepció alapján szoros összefüggésben áll a demográfia, a terrorizmus és a bűnözés problematikájával. Ezen túlmenően szorosan kapcsolódik hozzá a EU bővítéspolitikája is. A diskurzuselemzés alapján szintén azonosítható tendenciaként jelenik meg a percepcióban Európa világpolitikai súlyvesztése, amelyhez szintén számos más fenyegetés kapcsolódik: így például a migrációval összefüggésben, a terrorizmus és a bűnözés jelentette fenyegetés, valamint a kontinens gazdasági súlyvesztése. Az energetika mindenekelőtt a gazdasági kérdésekhez kapcsolódva jelenik meg a percepció szintjén, ugyanakkor fontos tényező, hogy ehhez kapcsolódik a klímaváltozás kérdése is, amely mindenekelőtt szintén a gazdasági-energetikai aspektusból jelenik meg a percepcióban. A katonai biztonság kérdése a központi témákhoz képest csak marginálisan jelenik meg a

³⁷⁵ Az ábra a szerző saját munkája.

döntéshozói percepcióban, és mindenekelőtt a gazdasági aspektus kapcsán került előtérbe a vizsgált időszakban (a növekvő védelmi kiadások mentén).

A mátrix alapján jól látható az is, hogy bizonyos földrajzi térségek egyértelműen kapcsolódnak egy-egy fenyegetéstípushoz és lényegében csak e fenyegetéstípusokkal kapcsolatban jelennek meg a percepció szintjén (ilyen például Afrika és Ázsia a demográfia vonatkozásában vagy éppen a Közel-Kelet a migráció vonatkozásában).

A politikai diskurzus kvantitatív és kvalitatív elemzése azt is kirajzolta, hogy a döntéshozói percepció szintjén számos szövetséges és nem szövetséges ország is megjelenik. Az egyes országok ugyanakkor különböző intenzitással jelennek meg a percepcióban, és különböző biztonság- és védelempolitikai témák kapcsolódnak hozzájuk. Az egyes témák megjelenési mintázatát a 22. sz. táblázat összegzi. Mint az adatok alapján látható, az egyes országok viszonylatában is meghatározó elemként jelenik meg a migráció témája, hiszen az a vizsgált 28 ország/országcsoporthoz 21 esetében került elő a diskurzusban. Ehhez hasonlóan dominánsnak tekinthető a gazdaság témája, amely szintén 21 ország/országcsoporthoz volt azonosítható. Ezt követi az Európa-politika ügye – amely leginkább az EU jövőjével kapcsolatos vitákra utalt, és már csak 8 ország/országcsoporthoz jelent meg – valamint a bővítéspolitikai kérdése 7 ország/országcsoporthoz vonatkozásában. Végül pedig valamivel kisebb súllyal szerepel már az energiabiztonság és a katonai biztonság (6-6 ország/országcsoporthoz), illetve a határon túli magyarok (5 ország) kérdése a politikai diskurzusban.

A 21. sz. táblázat alapján ugyanakkor az is jól látható, hogy a politikai diskurzus szintjén nincs olyan ország, amely minden egyes biztonságpolitikai téma kapcsán érintett lenne magyar szempontból. A listát e tekintetben maga az Európai Unió vezeti, amely 5 téma kapcsán jelent meg a diskurzusban, majd pedig öt követi Németország, Szerbia, Románia, Törökország, Horvátország, Szlovákia és Franciaország 4-4 témához kapcsolódva.

Ország/szövetséges, súlyuk szerint csökkenő	Migráció	Gazdaság	Energetika	Katonai biztonság	Határon túli magyarok	Belpolitika	Európa-politika	Bővítéspolitika
Németország	x	x	-	-	-	x	x	
EU	x	x	-	-	-	x	x	x
Szerbia	x	x	-	-	x	-	-	x
Olaszország	x	x	x	-	-	-	x	-
Lengyelország	x	x	-	-	-	-	x	-
Románia	x	x	x	-	x	-	-	-
Ausztria	x	x	-	-	-	x	-	-
V4/Visegrád	x	x	-	-	-	-	x	-
Törökország	x	x	x	x	-	-	-	-
Csehország	x	x	-	-	-	-	x	-
Oroszország	-	x	x	x	-	-	-	-
USA/Egyesült Államok	x	-	-	x	-	-	-	-
NATO	-	-	-	x	-	-	-	-
Horvátország	x	x	x	-	x	-	-	-
Szlovákia	x	x	-	-	x	-	x	-
Japán	-	x	-	x	-	-	-	-
Egyesült Királyság	Specifikus: Brexit							
Franciaország	x	x	-	-	-	x	x	-
Ukrajna	-	-	-	x	x	-	-	x
Szlovénia	x	x	-	-	-	-	-	-
Kína	-	x	-	-	-	-	-	-
Görögország	x	x	-	-	-	-	-	x
Kazahsztán	-	x	-	-	-	-	-	-
Ausztrália	x	-	-	-	-	-	-	-
Azerbajdzsán	-	x	x	-	-	-	-	-
Montenegró	x	-	-	-	-	-	-	x
Albánia	x	-	-	-	-	-	-	x
Észak-Macedónia	x	-	-	-	-	-	-	x

21. sz. táblázat: Az egyes országok témák szerinti megjelenése a politikai diskurzusban. A táblázat a szerző saját munkája.

5.4. Biztonságpercepció a szakértői interjúk eredményei alapján³⁷⁶

E fejezet célja a szakpolitikai elit biztonságpercepciójának további vizsgálata, ezúttal a szakértői szintre fókuszálva. Ennek érdekében az általam készített, 33 darab félig-strukturált interjú eredményeire támaszkodva mutatom be a szakértői szint biztonságpercepcióját. Ezáltal a szakpolitikai elit szintjére vonatkozó folyamatokat egy harmadik módszertani megközelítés segítségével is vizsgálom, ami, integrálva a korábbiakban bemutatott stratégiai dokumentumok elemzésével és a politikai diskurzus elemzésével hozzájárul majd a szakpolitikai elit biztonságpercepciójának feltárásához.

5.4.1. A szakértői interjúk módszertani keretei

A szakértői interjúkat két körben folytattam le. Először 2019. októberében 10 félig-strukturált interjút készítettem a Honvédelmi Minisztériumban annak érdekében, hogy megértsük, hogyan gondolkoznak a biztonság- és védelempolitikával kapcsolatos kérdésekről azok a szakértők, akik aktívan részt vesznek a magyar védelempolitika formálásában. Az interjúalanyok mindegyike a helyettes-államtitkári szint alatt dolgozott, a Védelempolitikai Főosztályon és a Nemzetközi Együttműködési Főosztályon belül.

E kutatási programot folytatva, 2020 őszén azt vizsgáltam, hogy hogyan alakul a biztonságpercepciója azoknak a szakembereknek, akik a Honvédelmi Minisztériumon kívül, a Külgazdasági és Külügyminisztérium munkatársaként vagy a háttérintézményekben dolgozó szakértőként szintén kapcsolódnak a magyar biztonság- és védelempolitikai szférához. Ennek érdekében további 23 félig-strukturált interjút készítettem a Külgazdasági és Külügyminisztérium, a Külügyi és Külgazdasági Intézet, valamint a Stratégiai Védelmi Kutatóintézet munkatársaival. A 23 interjúból 10 zajlott a Külgazdasági és Külügyminisztériumban. E 10 interjúalany mindegyike a helyettes-államtitkári szint alatt dolgozott, a Biztonságpolitikai és Non-Proliferációs Főosztályon, az EU Közös Kül- és Biztonságpolitikai és Szomszédságpolitikai Főosztályon, valamint a Nyugat-Balkán Főosztályon. 7 interjú

³⁷⁶ A fejezet tartalma – kisebb változtatásokkal – publikálásra került a következő tanulmányokban: Etl Alex: A magyar biztonságpercepció elemzése. Nemzet és Biztonság – Biztonságpolitikai Szemle. 2020/2. és Etl Alex (2020): A magyar biztonságpercepció elemzése 2. Nemzet és Biztonság – Biztonságpolitikai Szemle. 2020/3.

zajlott a Külügyi és Külgazdasági Intézetben és 6 interjú a Stratégiai Védelmi Kutatóintézetben.

A potenciális interjúalanyok az interjúk előtt minden esetben megismerhették a főbb kérdéseket. E kérdések azt vizsgálták, hogy hogyan vélekedik az adott interjúalany a biztonság és a fenyegetés koncepciójáról; hogyan tekint Magyarország biztonság- és védelempolitikai helyzetére; hogyan vélekedik az ország szövetségeseiről és szövetségi státuszáról; hogyan értékeli a különböző állami és nem állami jellegű fenyegetéseket Magyarország szempontjából; mi a véleménye az európai védelmi együttműködések jövőjéről; hogyan értékeli a Visegrádi Négyek biztonságpolitikai együttműködését; és hogyan tekint a Magyar Honvédség fejlesztésére, valamint a védelmi kiadások alakulására.

A továbbiakban tehát e 33 darab félig-strukturált interjú eredményinek összehasonlítása alapján vizsgálom a magyar biztonságpercepció alakulását a szakértői szinten. A vizsgálatot három alfejezetre bontom: először az első körben, a Honvédelmi Minisztériumban készített 10 interjú eredményeit ismertetem, ezt követően a második körben készített 23 interjú eredményeit mutatom be, végül pedig integrálom a két mintavétel adatait és általánosságban fogalmazok meg következtetéseket a szakértői szintre vonatkozóan.

Ezt módszertani szempontból az is lehetővé teszi, hogy a kérdések azonosak voltak a két felmérés során, így a válaszok is összehasonlíthatók lesznek. Fontos megjegyezni ugyanakkor, hogy a 2020 szeptemberi interjúk a koronavírus-járvány közben és közvetlenül a Fehérorosz válság, valamint a görög-török válság után készültek, így ezek a témák is markánsabban megjelenhetnek bennük. Értelemszerűen e pontok nem jelentek meg a 2019-es felmérésben, így az adatok összehasonlítása során e különbséget érdemes észben tartani.

5.4.2. A 2019-es szakértői interjúk elemzése

A 2019-es interjúk során az interjúalanyoknak először arra a kérdésre kellett válaszolniuk, hogy mi jut eszükbe a „*biztonság*” és „*fenyegetés*” szavak hallatán. Általában véve a válaszolók meglehetősen tág spektrumon konceptualizálták e fogalmakat. Jellemzően különbséget tettek az egyéni és az állami szint közötti biztonság és fenyegetések tekintetében, és sokuk elhatárolta egymástól a biztonság különböző szektorait (például környezeti, társadalmi vagy katonai biztonság). Egy interjúalany hozzátette, hogy a biztonság fogalmának tartalma jelentős mértékben függ

az egyéntől, aki éppen értelmezi azt. Amikor a válaszadók a biztonság fogalmát próbálták körülírni, jellemzően olyan szavakra vagy fogalmakra asszociáltak, amelyek elsősorban az egyéni szinttel állnak kapcsolatban (például „béke”, „család”, „Maslow-szükséglethierarchia”, vagy egyszerűen csak, hogy „nem kell félni az utcán séta közben”), míg mások hozzátették, hogy a biztonság elsősorban a „fenyegetések hiányát” jelenti. Ezzel szemben viszont a fenyegetés szót inkább az állami szinthez kötötték, például olyan asszociációkon keresztül, mint a „terrorizmus” vagy „háború”, és csak néhány válasz tartalmazott utalásokat (például „nemi erőszak”, „nyugtalanság”) az egyéni szintet érintő fenyegetésekre.

Ezt követően az interjúalanyoknak általánosságban kellett értékelniük Magyarország biztonságpolitikai helyzetét. Mindegyikük egyetértett abban, hogy biztonság- és védelempolitikai szempontból Magyarország helyzete stabilnak mondható, és a válaszadók fele azt hangsúlyozta, hogy ez elsősorban az ország szövetségi rendszerén alapul. E szövetségi rendszert említők egyaránt hangsúlyozták a NATO és az EU tagság jelentőségét, ami mutatja a két szervezet fontosságát a magyar biztonságpolitika terén. Egy interjúalany arra is rámutatott, hogy Magyarország stabil biztonságpolitikai helyzete annak is köszönhető, hogy a szomszédos államok többsége már tagja e szövetségi rendszernek, vagy csatlakozni szeretne hozzá a jövőben. Egy másik válaszadó pedig azt hangsúlyozta, hogy egy Magyarországhoz hasonló kis ország nem lenne képes önerőből megvédeni magát, és éppen ezért a NATO- és az EU-tagság biztosítja e stabilitás sarokkövét. Néhányan rámutattak arra is, hogy miközben a helyzet alapvetően stabilnak tekinthető, különböző új típusú kihívások – például kibertámadások vagy a kritikus infrastruktúrát érő támadások – egyre inkább jelen vannak a nemzetközi rendszerben, e kihívások pedig megváltoztatták a hadviselés természetét és a fenyegetések új formáit hozták létre.

A válaszadók mindegyike a V4-eket, Németországot és az Egyesült Államokat azonosította Magyarország legfontosabb biztonságpolitikai partnereként, ami jelentős hasonlóságot mutat a társadalmi percepciókkal. Néhányan pedig emellett a legfontosabb partnerek közé sorolták még Franciaországot és Olaszországot, valamint a szomszédos és regionális szövetségeket, például Szlovéniát, Horvátországot vagy Ausztriát. Az interjúalanyok egyetértettek abban, hogy a NATO és EU szövetségesekkel fenntartott biztonság- és védelempolitikai kapcsolatok alapvetően jónak és stabilnak tekinthetők. Érdekes módon néhányan hangsúlyozták a közös

érdekek fontosságát és a hasonló biztonságpercepciót a szomszédos államokkal fenntartott kapcsolatok során, míg egy válaszadó épp arra mutatott rá, hogy a percepciók eltérhetnek akár a régió belül is, így például Lengyelország és Magyarország viszonylatában.

Ezt követően a válaszadóknak meg kellett nevezniük, hogy mely országokkal lenne célszerű Magyarországnak a jelenleginél szorosabb katonai együttműködést kialakítani? E tekintetben többen megismételték korábbi válaszukat a V4, Németország és az Egyesült Államok szerepét illetően, míg hatan arra mutattak rá, hogy Franciaország rendkívül fontos partner lehetne, köszönhetően egyfelől az ország szerepének az európai védelempolitika alakítása terén, másfelől pedig a jelentős francia védelmi iparnak. Ráadásul Franciaország szerepét illetően több válasz is tartalmazott utalásokat a Brexitre és ebből fakadóan az EU-n belül a francia befolyás növekedésére vonatkozóan. Néhány válaszadó pedig arra mutatott rá, hogy hasznos lenne még jobban elmélyíteni a katonai kapcsolatokat Olaszországgal, illetve a szomszédos államokkal – elsősorban a Balkán stabilitásának támogatása érdekében.

Ezután az interjúalanyokat arra kértem, hogy azonosítsák azokat a tényezőket, amelyek a leginkább negatív hatással vannak Magyarország biztonságára nézve. E listát szinte kivétel nélkül mindegyikük a tömeges irreguláris migráció kérdésével kezdte. A válaszadók e tényezőt elsősorban annak biztonságpolitikai vonatkozásai miatt hangsúlyozták, de volt aki arra mutatott rá, hogy a kérdés jelentősen polarizálja a magyar társadalmat, és volt, aki a kérdést úgy jellemezte, mint „*fenyegetés és humanitárius válság egyszerre*”. Emellett a válaszadók jellemzően két tényezőt emeltek ki, amelyek negatívan hatnak az ország biztonságára: a terrorizmust és az új típusú biztonsági kihívásokat, mint amilyenek a hibrid fenyegetések vagy a kibertámadások. A terrorizmust illetően a válaszadók kizárólag a radikális iszlamista terrorizmusra és az ISIS/”Iszlám Állam” vagy az „al-Káida” jelentette fenyegetésre utaltak.³⁷⁷ Több válaszadó is megjegyezte, hogy az ország nem tekinthető elsődleges célpontnak a radikális iszlamista terrorizmus kapcsán, ugyanakkor Magyarország így is elkötelezett az „Iszlám Állam” elleni harc támogatása mellett, annak érdekében, hogy ezzel is szolidaritást vállaljon szövetségeseivel. A hibrid- és kiberfenyegetéseket illetően a válaszadók egyöntetűen hangsúlyozták, hogy azok direkt módon nem köthetők államokhoz, csak nem-állami szereplőkhöz. Ugyanakkor e tekintetben az

³⁷⁷ Érdekes módon egyik válaszadó sem utalt a radikális jobboldali motivációjú terrortámadásokra, amelyek közül többre is volt precedens Magyarországon az elmúlt évtizedben.

interjúalanyok nem neveztek meg konkrét csoportot, amely fenyegetést jelent Magyarország biztonságára nézve. Egy válaszadó azonban rámutatott, hogy a hibrid és kiber fenyegetések olyan „stratégiai meglepetésekhez” vezethetnek, mint amilyen az orosz beavatkozás volt Ukrajnában.

E kihívások mellett két interjúalany hangsúlyozta a globális felmelegedés jelentette kihívást is, mint ami negatívan hathat Magyarország biztonságára, és összekapcsolódhat a migrációval, mint bizonyos régiókban megjelenő potenciális taszító tényező. A globális felmelegedés témája mellett pár interjúalany hangsúlyozta a Nyugat-Balkán stabilitásának és integrációjának fontosságát, egy válaszadó pedig arra mutatott rá, hogy az „Iszlám Állam” soraiból visszatérő külföldi harcosok azért is fenyegetést jelenthetnek, mert megpróbálhatják destabilizálni a Balkánt. Kissé talán meglepő módon mindössze egy válaszadó említette a globális gazdasági kihívásokat Magyarország biztonsága szempontjából, és mindössze egy válasz tartalmazott referenciát az ország energiapolitikája terén jelentkező diverzifikációs problémákra. Fontos ugyanakkor azt is látni, hogy ez alapvetően az interjúalanyok saját pozíciójából is fakadhat, hiszen a Honvédelmi Minisztériumban folytatott munkájuk során nem feltétlenül e kihívásokra fókuszálnak.

A 2012-es Nemzeti Biztonsági Stratégiával összhangban az interjúalanyok egyetértettek abban, hogy Magyarország egyetlen államot sem tekint ellenségének, az országnak nincs ellenségképe. Néhány válaszadó óvatosan utalt Oroszország és Kína esetenként diszruptív szerepére, ugyanakkor mindannyian hangsúlyozták, hogy Magyarország nem tekinti ezen államokat ellenségének. Magyarország biztonságpolitikai helyzetét elemezve három válaszadó különbséget tett a keleti és a déli stratégiai irány között. Ezen interjúalanyok mindegyike fontosabbnak tartotta a déli irányt Magyarország szempontjából nézve, és amellet érveltek, hogy a Nyugat-Balkán stabilitása és integrációja kiemelt prioritás Budapest számára. A válaszadók a keleti stratégiai irányt kevésbé tartották problémásnak. Így például, egy válaszadó utalt arra, hogy Oroszország irányából hibrid – de nem konvencionális – befolyásolási kísérletek érkezhettek szövetségeseink (elsősorban a balti államok és Lengyelország) ellen, de ez nem jelenti azt, hogy Oroszország konvencionális háborút kezdene a NATO ellen. Egy másik válaszadó amellet érvelt, hogy a magyar-orosz kapcsolatok kölcsönös előnyökön alapulnak, ami „vékony jég” lehet. Általában véve a válaszadók egyetértettek abban, hogy Magyarországot egy ország sem fenyegeti konvencionális, katonai értelemben.

A szakértők véleménye és percepciója ugyanakkor kevésbé egyértelmű a közös uniós katonai képességek jövőjét illetően. Az interjúalanyok többsége hangsúlyozta, hogy Európának általánosságban véve többet kell tennie a saját biztonságaért és éppen ezért meg kell erősíteni/létre kell hozni a közös katonai képességeket. Néhány válaszadó szerint ez csak a harmonizált sztenderdek kialakítását, az interoperabilitás elősegítését és a közös hadgyakorlatokat jelentené, míg mások számára akár kiterjedhet a közös katonai képességek beszerzésére és fejlesztésére is. A válaszadók fele azt is hangsúlyozta, hogy az európai képességek megerősítése nem történhet a transzatlanti kapcsolatok rovására, ugyanakkor Európának és az Egyesült Államoknak egyenlő partnerekké kell válniuk a biztonság- és védelempolitika terén. Másfelől viszont néhány válasz arra mutatott rá, hogy e kérdés jelentős mértékben érinti a szuverenitás rendkívül érzékeny témakörét, és éppen ezért a közös katonai képességek létrehozására tett európai kísérletek kevésbé tekinthetők realiztikusnak. Amikor az interjúalanyoknak arra kellett válaszolniuk, hogy szükség van-e egy közös Európai Haderő létrehozására, mindösszesen egy válaszadó támogatta az elképzelést, és érvelt amellet, hogy szükség van erre Magyarország és Európa hatékony védelme érdekében. Ahogy ez az interjúalany kifejtette, Európa nem a biztonságát, hanem a relevanciáját veszíti el a nemzetközi szinten, ha ez az integráció nem következik be, és éppen ezért az európai államoknak specializálniuk kell a saját katonai képességeiket, valamint sokkal szorosabban kell koordinálniuk a beszerzési folyamatokat. A többiek ugyanakkor jóval szkeptikusabbnak mutatkoztak e tekintetben, és amellet érveltek, hogy a jelenlegi mechanizmusok nem megfelelőek a védelmi integráció elmélyítéséhez, így a tagállamoknak inkább a képességeik koordinálására kellene fókuszálniuk. Néhányan azt is hozzátették, hogy az EU tagállamai ennél jóval kisebb súlyú kérdésekben sem tudnak megegyezni, míg egy másik válaszadó kifejezetten a nemzetközi kapcsolatok elméletének realista iskolájával magyarázta, hogy az államok miért nem hajlandók feladni saját szuverenitásukat.

Minden interjúalany egyetértett abban, hogy Magyarországnak teljesítenie kellene szövetségi kötelezettségeit, és akár katonai eszközökkel is segítséget kellene nyújtania abban az esetben, ha egy NATO- vagy EU-tagállamot külső támadás érne. Néhányan hozzátették, hogy ez az attitűd egyfajta kölcsönösségen alapul, hiszen Magyarország is hasonló támogatást várna el ilyen esetben. Érdekes módon néhány válaszadó csak a NATO-ra és az Észak-atlanti Szerződés 5. cikkelyére utalt e kérdés

megválaszolása során, míg mások a Lisszaboni Szerződés 42.7-es cikkére, azaz az úgynevezett kölcsönös védelmi klauzulára is utaltak a válaszuk során. Bár mindkettő a kollektív védelmi feladatokra utal, ez ugyanakkor mégis fontos megkülönböztetés, hiszen az előbbi kizárólag a NATO-tagállamokra, míg az utóbbi a nem NATO EU-tagállamokra – így Ausztriára, Finnországra, Svédországra, Írországra, Ciprusra és Máltára – is kiterjed. Amikor e válaszadókat arról kérdeztem, hogy Magyarország szövetségesi kötelezettségei fennállnak-e a nem NATO-tag EU-tagállamokkal szemben, néhányan amellet érveltek, hogy egyértelműen fennállnak, míg mások szerint ez a kötelezettség csak a NATO-tagállamok felé áll fenn. Ez rámutat egyfajta diszkrepanciára a magyar védelmi szférán belül, ami elsősorban talán arra vezethető vissza, hogy a Lisszaboni Szerződés 42.7-es cikke mindezidáig nem intézményesült olyan mélyen, mint az Észak-atlanti Szerződés 5. cikke. Ugyanakkor e kérdés tisztázása kulcsfontosságú lehet a jövőben a hatékony stratégiai tervezési folyamat kialakítása érdekében.

Miközben az interjúalanyok következetesen hangsúlyozták a V4 fontosságát a biztonság- és védelempolitika terén, csak néhányan tudták az együttműködést mélyebben értékelni, vagy az abból származó konkrét projekteket (például V4 harccsoportot, közös gyakorlatokat) megnevezni. A válaszadók egyetértettek abban, hogy a V4 jelentős regionális és külpolitikai értékkel bír. Néhány válasz tartalmában sokkal inkább a V4-ben rejlő potenciált hangsúlyozta, míg más válaszok inkább az együttműködés korlátjaira mutattak rá a gyakorlatban.

Minden válaszadó egyetértett ugyanakkor abban, hogy a magyar védelmi kiadások pozitív irányba mozdultak el az elmúlt évek során, köszönhetően egyfelől annak a kormányzati döntésnek, hogy az ország védelmi költségvetése 2024-ig elérje a GDP 2%-át, másfelől pedig a Zrínyi 2026 Honvédelmi és Haderőfejlesztési Programnak. A kiadások növelése mellett négy válaszadó azt is megjegyezte, hogy Magyarország a védelmi kiadásainak 20%-át az eszközök modernizációjára költi, és ezáltal eleget tesz a NATO által elvárt aránynak is. Mások arra mutattak rá, hogy Magyarország a Magyar Honvédség fejlesztését a NATO sztenderdekkel összhangban hajtja végre és a NATO elvárásait követi, amikor az egyes beszerzési programokról határoz.

Végül, amikor az interjúalanyoknak arra kellett válaszolniuk, hogy mely területekre kellene fókuszálni a Magyar Honvédség fejlesztése során, a válaszadók általában két területre mutattak rá. Egyfelől az új típusú biztonsági kihívások (például

hibrid és kiber fenyegetések, a kritikus infrastruktúrát ért támadások) kezelésére. Volt, aki arra hívta fel a figyelmet, hogy bár e fenyegetések a magyar biztonságpercepció homlokterében álnak, mégsem jelennek meg markánsan a haderő modernizációs programjában. Emellett az interjúalanyok szerint a másik terület, amelyre több erőforrást kellene fókuszálni, a Magyar Honvédség és a védelmi szféra munkavállalóinak helyzete. A válaszadók szerint ide tartozna egy átfogóbb lakhatási támogatás biztosítása a dolgozók számára, a civil és az egyenruhás állomány közti bérfeszültség megoldása, valamint a fizetések emelése és egyfajta vízió biztosítása az apparátusban dolgozók számára, annak érdekében, hogy csökkenjen a rendszeren belüli személyi fluktuáció.

5.4.3. A 2020-as szakértői interjúk elemzése

A 2020-as interjúk struktúrája gyakorlatilag megegyezett a 2019-es interjúk felépítésével. Így ebben az esetben is először arra kértem az interjúalanyokat, hogy mondják el mi jut eszükbe a biztonság szóról. Az interjúalanyok több, mint fele a biztonságot nem önmagában, hanem a fenyegetések hiányaként értelmezte – és ezzel párhuzamosan többen utaltak arra is, hogy ez a fajta megközelítés elsősorban korábbi tanulmányaikból, tankönyv szerű definíciókból fakad. Érdekes megfigyelni ezen a ponton azt is, hogy míg a korábban ismertetett társadalmi kutatás során a válaszadók túlnyomó többsége közvetlen élményeire asszociált a biztonság szó hallatán, addig a szakértői szint asszociációi sokkal közelebb állnak a biztonság tudományos jellegű koncepcionalizálásához. A definíció másik oldalaként volt interjúalany, aki hozzátette, hogy a fenyegetések hiányán túl, a biztonság definiálható még a fenyegetések elhárításának képességével is. Volt olyan interjúalany, aki a biztonságot ezzel párhuzamosan egyfajta növekedésként, szabad, kényszer nélküli állapotként, vagy természetes létállapotként definiálta. Több válaszadó kiemelte azt is, hogy a biztonságnek különböző szintjei (állami és nem állami), illetve különböző szektorai lehetnek, ami túlmutat a szűk katonai-politikai értelmezésen. Így például többen rámutattak a biztonság gazdasági, társadalmi, technológiai környezeti aspektusaira is, míg egy interjúalany konkrétan a NATO-ra és az EU-ra asszociált a válaszában. Ez a holisztikus személet alapvetően nagyban hasonlít a 2019-ben a Honvédelmi Minisztériumban elvégzett interjúk eredményeihez, amelyek során szintén több válaszadó a biztonság széles spektrumát és multiszektoriális jellegét emelte ki az asszociáció során.

Amikor az interjúalanyokat arról kérdeztem, hogy mi jut eszükbe a fenyegetés szóról, a válaszok szintén meglehetősen széles skálán váltakoztak. A válaszadók közel fele arra mutatott rá, hogy a fenyegetések széles spektrumon változhatnak, több szektort érinthetnek. Ezzel párhuzamosan kiemelték, hogy a fenyegetések nem csak katonai jellegűek lehetnek, hanem például gazdasági, társadalmi, technológiai vagy akár környezeti aspektusuk is lehet, illetve volt, aki az aktuális koronavírus-járvány kapcsán a fenyegetések közegészségügyi vonatkozását emelte ki. Több interjúalany hangsúlyozta, hogy a fenyegetéseknek gyorsan, dinamikusan változó jellegük lehet, míg más interjúalanyok a fenyegetések szintjeit különítették el a válaszukban, elválasztva egymástól az egyéni szintű, a hétköznapi életet érintő fenyegetéseket és az állami szintű fenyegetéseket.

Az ezekhez hasonló, inkább elméleti szintű kategorizálások mellett néhány interjúalany konkrétabb asszociációkat is megnevezett a válaszában. Így például ketten Oroszországra, Kínára, illetve Oroszországra, Kínára és Iránra asszociáltak a fenyegetés szó hallatán. Emellett volt aki a mediánjövedelem csökkenésére és a középréteg lecsúszására, volt aki a politikai élet polarizálódására és volt, aki a társadalom/gazdasági digitális technológiai kitettségére, illetve a kiberfenyegetésekre asszociált a válaszában. Három válaszadó ezzel szemben a fenyegetések szubjektív megítélését hangsúlyozta, kiemelve, hogy a fenyegetések nem mindig egyértelműen valóságosak, még akkor sem ha az egyén fenyegetésként értelmezi azokat. Sőt egy interjúalany arra is rámutatott, hogy bizonyos fenyegetések (például a terrorizmus) kifejezetten a lakosság percepcióját próbálják megváltoztatni, amire az államnak reagálnia is kell annak érdekében, hogy az állam működésébe vetett bizalom és a lakosság biztonságérzete ne rendüljön meg.

Bizonyos mértékű konszenzus mutatkozik abban, hogy a válaszadók hogyan látják Magyarország biztonság- és védelempolitikai helyzetét. Nem volt ugyanis olyan interjúalany, aki általában véve negatívan értékelte volna az ország helyzetét, sőt volt olyan interjúalany is, aki úgy fogalmazott, hogy „*Magyarország védelempolitikai helyzete még sosem volt ilyen jó.*” Az interjúalanyok alapvetően jónak, stabilnak és biztonságosnak látták az ország helyzetét és a többség ezt mindenekelőtt Magyarország nyugati/transzatlanti szövetségi tagságával állította párhuzamba, ami a válaszadók szerint nagyban hozzájárult a stabilitás kialakulásához. Többen kiemelték azt az aspektust is, hogy Magyarország területi integritására nézve jelenleg nem azonosítható fenyegetés.

A nemzetközi környezet változásával kapcsolatban ugyanakkor sokkal negatívabb percepció tükröződött. Az interjúalanyok válaszaikban jellemzően arra is felhívták a figyelmet, hogy a biztonsági környezet inkább romló tendenciát mutat, elsősorban a globális biztonsági környezet romlása miatt. Ennek mentén többen kiemelték, hogy az ezen a szinten tapasztalható kihívások, alapvetően nem hagyományosak, hanem sokkal inkább a biztonságpolitika nem-katonai területeihez kapcsolódnak (például koronavírus-járvány és annak gazdasági hatásai, illegális migráció, társadalmi kihívások, elszegényedés, kiberbiztonság, globális hatalmi eltolódás, társadalmak dezintegrációja).

Hét interjúalany rámutatott arra is, hogy a globálisabb jellegű problémák mellett, Magyarország közvetlen biztonsági környezete is inkább romló tendenciát mutatott az elmúlt években, elsősorban a szomszédos Ukrajnában zajló, aktív katonai konfliktus miatt. Ukrajna mellett pedig többen rámutattak a Nyugat-Balkán instabilitásának veszélyére is, ami közvetett, nem-katonai módon befolyásolhatja Magyarország biztonságát is. Egy interjúalany ugyanakkor ezzel épp ellentétes véleményt fogalmazott meg és azt hangsúlyozta, hogy az orosz ambíciók elértek egy határt az elmúlt években és a Nyugat-Balkán inkább stabilizálódik, míg egy másik interjúalany arra hívta fel a figyelmet, hogy a minket érintő kihívásoknak (például a Nyugat-Balkánon) nagyobb hatása, de kisebb esélye van.

Összehasonlítva e válaszokat a 2019 során, a Honvédelmi Minisztériumban készült interjúkkal azt mondhatjuk, hogy alapvetően konszenzus van arról, hogy az ország biztonságpolitikai helyzete – mindenekelőtt a szövetségi rendszerének köszönhetően – stabil és pozitív összképet mutat. A 2020-ban készült interjúk többsége ugyanakkor markánsabban mutat rá arra, hogy e stabilitás mellett az ország biztonságpolitikai környezete inkább romló tendenciát mutat. Ez utóbbi észrevétel egyébként összhangban van a 2020-as Nemzeti Biztonsági Stratégia által felvázolt környezetértékeléssel is.³⁷⁸

Bizonyos konszenzus azonosítható a tekintetben is, hogy a válaszadók mely országokat tekintik Magyarország legfontosabb biztonságpolitikai partnereinek. Gyakorlatilag minden válaszadó alapvetően a NATO és/vagy az EU szövetségeseket sorolta a legfontosabb partnerek közé. Az ezen túl nevesített országok között egy-két kivétellel három szövetséges dominálja a percepciót a második körben készített

³⁷⁸ Kormány 1163/2020. (IV. 21.) Korm. határozata Magyarország Nemzeti Biztonsági Stratégiájáról. i.m.

interjúk alapján is (és ezek közül a legtöbbször mindhárom megjelent a válaszokban): az Egyesült Államok, Németország és a V4-ek. Fontos különbségtétel ugyanakkor e három között, hogy míg az Egyesült Államokat elsősorban a NATO-n belüli szerepe miatt említették az interjúalanyok, addig Németország Európán belüli gazdasági, politikai súlya miatt és a honvédelmi beszerzések mentén került többször előtérbe. A V4-ek kapcsán azonban nincs ilyen stabil konszenzus, hiszen több interjúalany inkább a csoport politikai, normatív jellegét hangsúlyozta, míg volt olyan interjúalany is, aki direkt azt hangsúlyozta, hogy a V4-eket nem sorolná a legfontosabb szövetségesek közé a csoport biztonságpolitikai együttműködésének korlátjai miatt, míg más arra mutatott rá, hogy a V4-ek közül inkább csak Lengyelország tekinthető ebből a szempontból jelentős partnernek. Az Egyesült Államok kapcsán pedig több interjúalany rámutatott arra is, hogy Washington jövőbeli külpolitikája egyfajta „*kiszámíthatatlanságot*” jelent Magyarország és Európa számára.

E szövetségesek mellett három válaszadó is kiemelte Franciaországot, mint fontos szövetségest az európai védelempolitika jövője szempontjából. Három interjúalany említette az Egyesült Királyságot, kettő Olaszországot, valamint kettő a nem V4-tag szomszédos országokat, amelyek fontosak Magyarország biztonságpolitikája szempontjából.

Azzal a kérdéssel kapcsolatban, hogy *„mely országokkal lenne célszerű Magyarországnak a jelenleginél szorosabb katonai együttműködést kialakítani”* már jobban megoszlanak a vélemények. A válaszadók több, mint fele ezen a ponton elsősorban a V4-eket említette, kiemelve, hogy az együttműködés biztonságpolitikai pillérét is érdemes lenne megerősíteni (a már egyébként létező politikai/normatív aspektus mellett). A többség tehát elsősorban közép-európai szinten gondolkozik e tekintetben. Ezt erősíti az is, hogy két interjúalany említette Romániát a válaszában, hangsúlyozva, hogy a biztonságpolitikai együttműködés a két ország politikai kapcsolatainak javulását is elősegíthetné. Két interjúalany pedig külön kiemelte Csehországot, mint akivel az együttműködés fontos lehet a közép-európai védelmi együttműködések szempontjából. Ez utóbbiakat ugyanakkor árnyalja, hogy két másik interjúalany épp a Csehországgal és a Romániával történő együttműködés potenciális korlátjait hangsúlyozta, a téma megítélése tehát kissé ellentmondásosnak tekinthető a szakértői szinten belül. A régió kívüli országokat tekintve négy interjúalany is Franciaországot emelte ki, mint aki fontos partner lehet az európai védelmi együttműködések mentén. Két válasz utalt az Egyesült Királyságra, mint akivel a

Brexit után érdemes lenne egy rendezett biztonságpolitikai kapcsolatot kialakítani és három további válasz említette a szövetségen kívüli Izraelt olyan országgént, aki biztonságpolitikai szempontból fontos partnere lehetne Magyarországnak. Egy válaszadó emelte ki Törökországot a védelmi ipari együttműködés lehetősége miatt, ezt azonban árnyalja, hogy a későbbi kérdések kapcsán mások azt hangsúlyozták, hogy Ankara zsarolási potenciálja Európa szempontjából bizonyos fenyegetéseket jelent.

A szövetségesek megítélését tekintve tehát összességében meglehetősen hasonló eredmények születtek a Honvédelmi Minisztériumban folytatott interjúkhoz viszonyítva, ahol szintén stabil konszenzus mutatkozott Németország, az Egyesült Államok és a V4-ek meghatározó szerepéről e tekintetben. Fontos megállapítás tehát, hogy a magyar biztonság- és védelempolitikai szféra – szinte kivétel nélkül – elsősorban e szövetségesek mentén alakítja percepcióját. A 2020 szeptemberi interjúkban ugyanakkor markánsabban megjelenik az igény a V4-ek biztonság- és védelempolitikai együttműködések elmélyítésére és tartalommal való feltöltésére. Mindkét interjúkörben megjelent emellett Franciaország is olyan országgént, amellyel Magyarországnak érdemes lenne fokoznia biztonságpolitikai együttműködését a jövőben, köszönhetően Párizs meghatározó európai szerepének.

Az ország szövetségesi rendszerével kapcsolatos stabil konszenzus mutatkozott akkor is, amikor az interjúalanyokat arról kérdeztem, hogy véleményük szerint amennyiben valamely szövetséges NATO- vagy EU-tagállamot külső támadás érne, Magyarországnak / a Magyar Honvédségnek az adott állam megsegítésére kellene-e indulnia. A válaszadók egyetértettek abban, hogy Magyarországnak segítenie kellene a szövetségeseit egy ilyen esetben, különösen azért, mert a szövetség belső kohéziója és fennmaradása, ezáltal pedig Magyarország biztonsága is jelentős mértékben ettől a rendszertől függ. Így például többen hangsúlyozták azt is, hogy egy fordított esetben Magyarország is csak e szövetségi garanciákra tudna támaszkodni és jogosan várna a segítséget szövetségeseitől. E ponton tehát a válaszok nagyban hasonlítanak a Honvédelmi Minisztériumban lefolytatott interjúk eredményeihez, amelyek szintén jelentős elkötelezettséget mutattak a szövetségesek irányába.

A 2020-as interjúk alatt ketten érveltek úgy, hogy az EU tagállamok felé nem feltétlenül áll fenn ugyanez a kötelezettség, mint a NATO tagállamok esetében, köszönhetően annak, hogy nem rendezett a jogi helyzete egy ilyen esetnek. Egy másik interjúalany úgy fogalmazott, hogy véleménye szerint az EU kölcsönös segítségnyújtási klauzulája szándékosan nem fogalmaz egyértelműen és éppen ezért

nem egyértelmű, hogy mi történne egy ilyen esetben az EU tagállamot ért támadás után, míg egy másik válaszadó úgy érvelt, hogy a kölcsönös segítségnyújtási klauzula nem feltétlenül katonai képességek felajánlását jelenti, hanem az olyan jellegű segítségnyújtást, amire épp szükség van. Ezzel együtt is ugyanakkor az is látható, hogy a 2020 őszen folytatott interjúalanyok nagyobb arányban látják e szövetségi kötelezettséget az EU tagállamokra kiterjesztve, mint a Honvédelmi Minisztériumban megkérdezett interjúalanyok, akik körében jóval ambivalensebb volt az Unió tagállamok irányába fennálló kötelezettségek megítélése. Ez ugyanakkor lehet annak is köszönhető, hogy az elmúlt év során markánsabban jelent meg ez a kérdés az Unió politikai napirendjén.

Bár láthattuk, hogy az interjúalanyok egyetértettek abban, hogy a szövetségesekkel szolidaritást kell vállalni külső támadás esetén, több válaszadó is árnyalta a válaszát bizonyos szempontok mentén. Így például egy válaszadó mellett érvelt, hogy ha egy tagállam a saját érdekei mentén beleugrik egy indokolatlan konfliktusba például Oroszországgal, akkor mérlegelni kell, hogy megéri-e az egész szövetséget is mellé állítani. Rajta kívül két megkérdezett mutatott rá arra, hogy a „*kibertámadások attribúciójának*” nehézségei miatt nem feltétlenül egyértelmű, hogy adott esetben mi alapozza meg egy NATO 5. cikk szerinti műveletet és az egyikük külön kiemelte, hogy nem tartja jónak, hogy ha például Észtországot kibertámadás éri, akkor egyből 5. cikk szerinti művelet legyen a válasz. Két további interjúalany pedig arra mutatott rá, hogy a segítségnyújtás mértéke mindig mérlegelés kérdése és egyikőjük azt is hangsúlyozta, hogy Magyarországnak a második világháború miatt rossz történelmi tapasztalatai vannak azzal, hogy teljes hadseregét felajánlja egy szövetséges műveletbe. Fontos ugyanakkor arra is rámutatni, hogy ezek az interjúalanyok is hangsúlyozták, hogy váratlan, katonai támadás esetén fennáll a szövetségi kötelezettség és Magyarországnak segíteni kell a megtámadott szövetségesét.

Amikor a válaszadókat arról kérdeztem, hogy véleményük szerint mely tényező van leginkább negatív hatással Magyarország biztonságára, összesen nyolcan említették meg válaszuk során a koronavírus-járványt, és annak gazdasági/társadalmi hatásait, ami jól érzékelteti azt is, hogy a járvány által okozott problémák jelentős mértékben beépültek a szakértői biztonságpercepcióba is. Ezen túlmenően öt interjúalany utalt arra, hogy a nagyhatalmak közti konfliktusok fokozódása negatívan hat Magyarország biztonságára és ez összességében szűkíti Magyarország mozgásterét

is a nemzetközi kapcsolatokban. Egy interjúalany pedig úgy foglalta össze ezt a problémakört, hogy a nagyhatalmi rivalizálásból „*nem tudunk kijönni nyertesén.*”

A globális tendenciákat vizsgálva négy interjúalany rámutatott a globális demográfiai kihívásokra, amelyek hosszútávon különböző kihívásokat okozhatnak, illetve heten említették meg a globális klímaváltozást olyan tendenciaként, amely negatívan érintheti Magyarország biztonságát.

Két interjúalany utalt arra, hogy az EU-n/NATO-n belüli kohézió csökkenése és a feszültségek fokozódása negatívan hat Magyarország biztonságára. Három interjúalany pedig belső jellegű kihívásokat nevezett meg olyan tényezőként, amelyek a leginkább negatívan hatnak Magyarország helyzetére: így például egy interjúalany a „*korrupt, előre nem gondolkozó*” politikai elitet; egy a társadalmi kohézió csökkenését és a szélsőjobboldali csoportok térnyerését; egy pedig a „*kulturális széttagoltságot*” és az elit szintű konszenzusok hiányát említette meg a válaszában.

A nem állami jellegű fenyegetéseket értékelve az interjúalanyok közel fele utalt valamilyen formában a terrorizmusra, mint fenyegetésre, ugyanakkor a legtöbben közülük azt is hangsúlyozták, hogy Magyarország nem tekinthető elsősorú célpontnak e tekintetben. Mások arra mutattak rá, hogy bár nem volt precedens a nyugatihoz hasonló terrortámadásokra, ugyanakkor ennek lehetőségét nem lehet teljes mértékben kizárni. Két interjúalany Magyarország tranzit szerepét emelte ki a terrorizmus kapcsán, míg két másik interjúalany amellet érvelt, hogy Magyarországon az iszlamista terrorizmus azért kevésbé fenyegető, mert a muszlim közösségek „*jól integráltak.*” Egy válaszadó emelte ki a romagyilkosságok precedensét a terrorizmus kérdése kapcsán.

A terrorizmuson túl, hét interjúalany emelte ki az illegális migráció kérdését olyan ügyként, amely fenyegetést jelenthet Magyarország számára. Ezzel kapcsolatban többen rámutattak arra is, hogy a klímaváltozás kérdése és fokozódása felerősítheti a migrációs trendeket is hosszútávon. Öt interjúalany ugyanakkor ezzel szemben épp azt hangsúlyozta a válaszában, hogy a migrációt nem sorolná a nem állami fenyegetések közé (míg egy interjúalany inkább következményként és nem fenyegetésként értékelte a témát). Ez az ambivalencia pedig alapvetően a migráció jelentette fenyegetés mértékével kapcsolatos ellentmondásra mutat rá a szakértői szinten belül.

Nyolc interjúalany emelte ki válaszában a kibertér fontosságát és a kibertámadások jelentette fenyegetést Magyarország szempontjából. Ennek kapcsán

többen rámutattak arra is, hogy e fenyegetések összekapcsolódhatnak a szervezett bűnözés kérdésével, míg két interjúalany azt emelte ki, hogy a kiberbűnözők lehetnek nem állami szereplők, de dolgozhatnak állami megbízásra is. Egy másik interjúalany arra mutatott rá, hogy egy nagyobb kibertámadás „*megkérdőjelezheti az államba vetett hitet,*” míg egy válaszadó azt hangsúlyozta, hogy a kibertérben „*alacsony a belépési küszöb egy korlátozott támadáshoz,*” Magyarország kitettsége pedig fokozódik. Ehhez kapcsolódva egy interjúalany a technológiai multinacionális vállalatok befolyásának növekedését emelte ki a válaszában a potenciális fenyegetések közt.

A válaszadók egyetértettek abban a kérdésben, hogy jelenleg nincs olyan állam, amely direkt módon katonai fenyegetést jelentene Magyarország számára. Ezzel együtt ugyanakkor 15 válaszadó azonosított különböző országokat, amelyek más, nem-katonai típusú fenyegetést jelenthetnek az ország biztonsága szempontjából.

Így például összesen kilenc interjúalany utalt a válaszaiban arra, hogy Oroszország egyfajta kihívást vagy fenyegetést jelenthet Magyarország számára, ennek sajátosságairól ugyanakkor megoszlanak a vélemények. Többen közülük a hibrid és nemzetbiztonsági jellegű vagy dezinformációs kihívásokat emelte ki Oroszország kapcsán, míg mások inkább az Oroszország jelentette fenyegetés szövetségre (például Baltikumra) gyakorolt hatását emelték ki, amelyek bizonyos kihívások elé állíthatják hazánkat, egy válaszadó pedig Magyarország energetikai függőségére utalt orosz viszonylatban. Ahogy azonban arra már utaltam, egy válaszadó ezzel szemben úgy vélekedett, hogy az orosz ambíciók „*elértek egy határt*”, míg egy másik amellet érvelt, hogy Oroszország racionális, kezelhető állam, nem jelent fenyegetést, csak mérsékelt kihívást.

Nyolc interjúalany említette Ukrajnát olyan államként, amely egyfajta kihívást jelenthet Magyarország számára. A legtöbb interjúalany ezzel kapcsolatban az ukrainai magyarok helyzetét emelte ki, amely egyfajta fenyegetést jelenthet, míg mások általában véve Ukrajna belső instabilitását és az ukrán társadalom bizonyos elemeinek radikalizálódását emelték ki válaszukban. Két interjúalany ugyanakkor Románia kapcsán is arra mutatott rá, hogy az ott élő magyar kisebbség helyzete és kitettsége kihívásokat okozhat a két ország bilaterális viszonyában.

Összesen öt válaszadó utalt a Kína jelentette kihívásra, amelyet elsősorban nemzetbiztonsági vagy technológia szempontból találtak aggályosnak, míg egy válaszadó „*civilizációs*” kihívásként értékelte azt. Egy interjúalany ugyanakkor arra mutatott rá, hogy a kínai politikai rendszer nem értelmezhető kelet-közép-európai

kontextusban (szemben például az orosz politikai rendszerrel) és ennél fogva Kína nem jelent olyan szintű kihívást a régióban, valamint a kínai befolyás is korlátozott marad, míg egy másik válaszadó arra mutatott rá, hogy Magyarországnak sosem volt vitás kérdése Kínával.

Bár jellemzően az interjúalanyok nem említettek konkrét országot, ugyanakkor hatan utaltak a válaszaikban arra, hogy a balkáni konfliktusok kiújulása, illetve a balkáni országok politikai instabilitása több szempontból is kihívások elé állíthatják Magyarországot (ugyanakkor ezek leginkább közvetett hatásokban és nem direkt, Magyarországgal szembeni fenyegetésként jelentkeznek).

Három interjúalany utalt a válaszaik során arra, hogy Törökország a migráció kérdése kapcsán rendelkezik olyan „*zsarolási potenciállal*,” amely jelentős kihívás az Európai Unió számára. Emellett ketten azt is kiemelték, hogy a török-görög konfliktus veszélyt jelent a NATO belső kohéziójára is, ami bizonyos kérdéseket felvet a szövetség kollektív védelmi funkcióival kapcsolatban is.

Végül pedig egy interjúalany utalt Iránra és Észak-Koreára, amelyek a kibertéren keresztül, a szervezett bűnözés különböző módszereit felhasználva bizonyos fenyegetést jelenthetnek Magyarország szempontjából.

Összehasonlítva e válaszokat a Honvédelmi Minisztériumban készített interjúk eredményeivel megállapíthatjuk, hogy a nem állami fenyegetések megítélése meglehetősen hasonló a szakértők körében, és elsősorban a terrorizmust, a kibertámadásokat és a migrációt emelik ki e kérdés kapcsán – igaz ugyan, hogy ez utóbbival kapcsolatban a 2020 őszi interjúk nagyobb ambivalenciát mutatnak. Az is látható, hogy konszenzus van a tekintetben, hogy Magyarországot nem fenyegeti egy állam sem katonailag, azonban többen kiemelték Oroszországot, Ukrajnát, Kínát és Törökországot olyan államként, amelyek bizonyos jellegű fenyegetést vagy kihívást jelenthetnek Magyarország számára különböző szektorokban. Ezen túl pedig az is látható, hogy a koronavírus-járvány 2020 őszére markánsan beépült a szakértői biztonságpercepcióba. A 2020 őszi interjúk során erőteljesebben jelent meg a globális hatalmi versengés olyan témaként, amely negatívan befolyásolhatja Magyarország biztonságát.

Általában véve megállapítható, hogy a megkérdezettek biztonságpercepciójában számos, különböző jellegű kihívás és fenyegetés jelenik meg. Nem azonosítható ugyanakkor olyan fenyegetés, amely kizárólagosan dominálna a válaszadók biztonságpercepcióját, bár több olyan téma is van, amelyet a válaszadók

közel fele érintett (például Oroszország, Ukrajna, migráció, terrorizmus, koronavírus), ennél fogva pedig markánsan megjelennek a szakemberek percepciójában. Fontos ugyanakkor azt is látni, hogy hat interjúalany egyáltalán nem azonosított konkrét nem állami fenyegetéseket Magyarországra nézve, míg nyolcan azt hangsúlyozták, hogy nincs állam, ami bármilyen módon fenyegetést jelentene Magyarország számára. Ez utóbbi pedig megint csak azt jelzi, hogy a szakértők jelentős része szerint Magyarország biztonságpolitikai helyzete alapvetően stabil és pozitív.

Fontos hasonlóság azonosítható a megkérdezettek között az európai védelmi együttműködés terén, hiszen a válaszadók mindegyike úgy vélekedett, hogy alapvetően szükség van a közös európai katonai képességek megerősítésére. Ezen túlmenően viszont a megvalósítás módjával kapcsolatban már jelentősen megoszlanak a vélemények. A válaszadók közti leginkább szembeötlő különbség, hogy a Külgazdasági és Külügyminisztériumban dolgozó interjúalanyok – egy-két kivételtől eltekintve – végig hangsúlyozták, hogy az európai képességek megerősítése nem történhet a transzatlanti, NATO struktúrák rovására. Tehát e válaszadók alapvetően amellet érveltek, hogy az európai védelmi képességeknek a NATO európai pillérét kell erősíteniük, míg az „*önjáró EU modell nem konstruktív.*” A minisztériumon kívüli szakértői interjúk – szintén egy-két kivételtől eltekintve – azonban jóval kevésbé hangsúlyozták ezt az aspektust, és sokkal inkább az európai védelem hatékonyságára, Európa nagyobb szerepvállalására és Európa relatív hatalomvesztésére fókuszáltak a válaszaik során.

A gyakorlati szinten, azaz a konkrét európai képességek kapcsán is megoszlanak a vélemények. Több interjúalany kiemelte a szállítási, logisztikai, mobilitás és kommunikációs képességek megerősítésének fontosságát, amelyek az európai haderők önálló működését segíthetik elő. Néhány válaszadó ezzel szemben sokkal kevésbé a kemény, katonai biztonsághoz kapcsolódó együttműködést emelte ki és inkább a katasztrófavédelem, polgárvédelem kérdését hangsúlyozta. Két interjúalany utalt a kibervédelmi képességek megerősítésének fontosságára és a válaszadási képességek létrehozására. Mindösszesen egy válaszadó említette a nukleáris elrettentés kérdését, hangsúlyozva, hogy a francia nukleáris védőernyő európai kiterjesztése „*érdemi integráció nélkül nem képzelhető el.*” Ugyanez az interjúalany arra is rámutatott, hogy bizonyos modern képességek (például űrfegyverek, jövő harckocsija, jövő vadászrepülőgéprendszere stb.) annyira drágák, hogy azok fejlesztése csak közösen képzelhető el. Ezzel szemben egy másik

interjúalany azt hangsúlyozta, hogy véleménye szerint a „*közös beszerzés vágyalom*,” az európai államok közti bizalmatlanság miatt. Arra ugyanakkor több interjúalany is rámutatott, hogy a konkrét képességek létrehozásán túl, az európai védelmi együttműködés megerősítése elsősorban inkább politikai akarat kérdése, míg két további interjúalany azt hangsúlyozta, hogy a novemberi amerikai elnökválasztás kimenetele felgyorsíthatja az európai védelmi képességek megerősítését.

A válaszok alapján tehát összességében az látszik, hogy bár a magyar biztonság- és védelempolitikai szféra egyetért az európai védelmi képességek megerősítésének szükségességében, nincs ugyanakkor konszenzus ennek módját illetően.³⁷⁹ Látványos eltérések azonosíthatók az együttműködés mélységére vonatkozó percepciók és a NATO szerepére vonatkozó percepciók terén is.

Az interjúalanyok véleménye jelentősen eltért akkor is, amikor arról kérdeztem őket, hogy szükség van-e középtávon közös európai haderő létrehozására, ha ehhez kormányzati döntési jogokat adna át Magyarország az Európai Uniónak. Ez azért is érdekes, mivel a 2019 során, a Honvédelmi Minisztériumban folytatott interjúk szinte kivétel nélkül szkeptikusak voltak egy ilyen közös haderő létrehozását illetően. Jóllehet, ez a szkepticizmus a 2020-as interjúk során is megmutatkozott, mégis a válaszadók csaknem fele érvelt amellett, hogy szükség lenne közös európai haderőre. Igaz ugyanakkor az is, hogy Orbán Viktor miniszterelnök 2020 során maga is többször említette meg, hogy szükség lenne közös európai haderőre, így e tekintetben elképzelhető, hogy a politikai diskurzus markánsabban beépült a szakértői percepciókba is. Az interjúalanyok közül öten rögtön hozzá is tettek azonban a válaszukhoz, hogy a létrejöttét egy ilyen haderőnek nem tartják reális opciónak, pontosan a nemzeti szuverenitást érintő kérdések miatt. Egy interjúalany arra mutatott rá, hogy bár az alapvető szuverenitásra vonatkozó jogoknak továbbra is nemzetállami keretben kellene maradniuk, ugyanakkor a végrehajtási kérdésekre vonatkozó területeken lehetne bizonyos kompetenciákat csoportosítani. Egy másik válaszadó pedig azt hangsúlyozta, hogy bár az európai haderő szükséges, ugyanakkor ennek kérdése jelenleg „*téves irányba viszi ez a diskurzust*”, és sokkal inkább „*az*

³⁷⁹ A CSDP jelentőségének növekedését a magyar biztonság- és védelempolitikában bizonyítja Varga Gergely munkája is. Varga Gergely (2020): The Role of NATO and EU CSDP in the Hungarian Security and Defence Policy. In: Varga Gergely (szerk.): The NATO and EU Relations of Central and Eastern European Nations. Dialóg Campus.

együttműködésre, interoperabilitásra van szükség, valamint a percepciókat kell közelíteni egymáshoz.”

Azok a válaszadók, akik szerint nincs szükség ilyen közös európai haderőre legtöbbször a nemzeti szuverenitást érintő problematikával indokolták a válaszukat. Akadt olyan interjúalany is, aki arra mutatott rá, hogy a magyar álláspont nem teljesen egyértelmű ebben a kérdésben, mert bár az ország támogatná az európai védelempolitikai integrációt, ugyanakkor alapvetően szuverenitásfélő külpolitikát folytat. Több interjúalany érvelt amellett is, hogy a műveleti képességek fokozásához nem szükséges közös európai haderő és a képességeket sokkal inkább tagállami keretben kell megerősíteni. Ehhez hasonlóan két interjúalany is azt hangsúlyozta, hogy ha a közös európai haderőnek pusztán az lenne a célja, hogy Franciaország afrikai műveleteit támogassa, akkor nincs szükség ilyen struktúrára.

Ezt követően az interjúalanyokat arra kértem, hogy értékeljék a Visegrádi Négyek biztonságpolitikai együttműködését. A válaszok alapján egyértelműen pozitívként azonosítható, hogy nem volt olyan interjúalany, aki nem kívánatosnak tartotta volna a négy ország közti biztonságpolitikai együttműködést. A gyakorlati eredmények terén ugyanakkor már megoszlanak a vélemények.

A legtöbb válaszadó hangsúlyozta, hogy alapvetően biztató és pozitív eredményként értékelhető, magának az együttműködésnek a léte, vagy ahogy egy interjúalany fogalmazott *„összességében jobb, hogy van, mintha nem lenne.”* Ez ugyanakkor érzékelteti azt is, hogy az együttműködés biztonságpolitikai mélységét illetően jelentős szkepticizmus azonosítható a biztonságpolitikai szférán belül. A válaszadók közel kétharmada mutatott rá a csoport korlátaira ezen a téren. Így például voltak, akik a négy ország közti eltérő fenyegetettség-percepció problematikáját hangsúlyozták, mások a négy ország erőforrásainak korlátozottságára mutattak rá, megint mások arra mutattak rá, hogy a csoport tevékenysége inkább normatív és politikai szinten fontos, nem pedig a konkrét gyakorlati, biztonságpolitikai eredmények szintjén. Két válaszadó szerint ezen kicsit lendített a migráció kérdése, amelynek mentén a határvédelem területén fokozódott az együttműködés, ugyanakkor egy másik interjúalany úgy nyilatkozott, hogy inkább V2+2-ről beszélhetünk jelenleg, annak köszönhetően, hogy Szlovákia és Csehország más külpolitikai utat követ, mint Lengyelország és Magyarország.

A gyakorlati eredményeknél maradván több válaszadó is kiemelte a V4 harccsoport létrejöttét, ugyanakkor egy válaszadó ennek kapcsán amellett érvelt, hogy

bár ez a harccsoport a V4-ek egyetlen gyakorlati eredménye a biztonságpolitika terén, ez mégsem annyira előnyös a csoport szempontjából a harccsoport koncepció alkalmazhatatlansága miatt. Ezen túl pedig több válaszadó is rámutatott arra, hogy nem látja, hogy a V4-ek összehangolták volna beszerzési döntéseiket a saját haderőik modernizációja során, ami megint inkább a csoport korlátjaira mutat rá – és egyúttal azt is érzékelteti, hogy miért a V4-eket jelölte meg sok interjúalany azon szövetségesek között, akikkel érdemesebb volna Magyarországnak mélyebb katonai együttműködést kialakítani.

Összességében tehát a V4-ek létezésének percepciója inkább pozitív, azonban a biztonságpolitikai együttműködés gyakorlati aspektusait tekintve meglehetősen szkeptikusak a szakemberek. Ez egybecseng a Honvédelmi Minisztériumban folytatott interjúkkal is, amelyek során az interjúalanyok következetesen hangsúlyozták a V4 fontosságát a biztonság- és védelempolitika terén, ám csak néhányan tudták az együttműködést mélyebben értékelni, annak gyakorlati korlátjai miatt.³⁸⁰

Ezt követően az interjúalanyoknak arra kellett válaszolniuk, hogy hogyan vélekednek a Magyar Honvédség finanszírozásáról a következő öt évben. Ennek kapcsán egyértelmű konszenzus azonosítható a válaszadók között, hiszen egyik interjúalany sem tekintett negatívan az elmúlt évek során végbement növekedésre a védelmi kiadások terén. Sőt, ezzel ellentétben, az interjúalanyok szinte mindegyike szükségesnek és biztatónak találta a védelmi költségvetés növelését – tekintettel arra, hogy az ezt megelőző időszakban a Magyar Honvédség tartósan alulfinanszírozottá vált és több évtizedes lemaradást kell pótolnia. Több válaszadó utalt arra is, hogy ez a trend hozzájárul Magyarország hitelességének növekedéséhez is a szövetségben belül, azáltal, hogy képtelen teszi az országot a NATO-n belüli vállalásainak teljesítésére. Mindez azt is jelenti, hogy a magyar biztonság- és védelempolitikai szférán belül meglehetősen stabil egyetértés mutatkozik abban, hogy Magyarországnak a korábbiaknál többet kell költenie saját védelmére. Fontos, és a konszenzust tovább erősítő tényező, hogy ez összességében szoros egyezést mutat a 2019 őszén, a Honvédelmi Minisztériumban elvégzett interjúk eredményeivel is.

A jövőbeli védelmi kiadásnöveléssel kapcsolatban azonban már más a helyzet, hiszen az interjúalanyok csaknem fele mutatott rá kisebb-nagyobb bizonytalansági tényezőkre ezzel kapcsolatban. E válaszokból összességében az is kirajzolódik, hogy

³⁸⁰ A V4 vonatkozó aktivitása kapcsán lásd például: Szenes Zoltán (2017): Cél vagy eszköz? A visegrádi védelempolitika fejlődése (2.). Honvédségi Szemle. 145. évf. 1. sz.

a védelmi kiadásokkal kapcsolatos bizonytalanság több, egymástól elkülöníthető okra vezethető vissza. A válaszadók egy része arra mutatott rá, hogy a koronavírus-járvány gazdasági hatásai hosszútávon elérhetik a védelmi szférát, ezáltal pedig véget vethetnek a pozitív trendnek. Más válaszadók ugyanakkor azt is kiemelték, hogy látszólag a védelmi kiadások jelen pillanatban magasan állnak a kormányzati prioritáslistán, így nem feltétlenül ezek válnának elsőként az esetleges megszorítások áldozatává. Két interjúalany arra mutatott rá, hogy védelmi kiadások növelésével kapcsolatban nincs többpárti konszenzus és egy esetleges kormányváltás szintén veszélyeztetheti a hosszú távú növekedést.³⁸¹ További két interjúalany mutatott rá arra, hogy nem egyértelmű milyen hatékonysággal tudja felhasználni a Magyar Honvédség a megnövekedett forrásokat, egy válaszadó pedig a NATO-ban elfogadott GDP 2%-os ráfordítási arányszám hasznosságát kérdőjelezte meg, rámutatva annak megalapozatlan jellegére.

Összesen öt válaszadó emelte ki a beszerzések mentén bejelentett offsetek (ellentételezések) jelentőségét, és azt, hogy ezek a védelmi szektoron túlmutató, gazdasági hasznot is hozhatnak.³⁸² Egy válaszadó pedig kifejezetten amellet érvelt, hogy a védelmi kiadásokat nem csak önmagukban kell vizsgálni, hiszen Magyarország *„a biztonsági helyzetre adott reakcióit nem kizárólag csak védelempolitikai érdekek mentén határozza meg, hanem összekapcsolva azt egyéb, gazdasági-politikai érdekekkel.”*

Végül az interjúalanyoknak arra a kérdésre kellett válaszolniuk, hogy szerintük elsősorban mely területekre kellene fókuszálni a Magyar Honvédség fejlesztése során? E kérdéssel kapcsolatban a válaszadók több, mint fele utalt arra valamilyen módon arra, hogy a személyi állománnyal kapcsolatos kérdések megoldása lenne az egyik legfontosabb feladat a szervezet számára. Az, hogy a humán erőforrással kapcsolatos kérdések a Honvédelmi Minisztériumban elvégzett interjúk során is kiemelt helyet foglaltak el, jól érzékelteti azt is, hogy e kérdés meghatározó fontosságú lehet középtávon is a magyar biztonság- és védelempolitikai szféra dolgozóinak szerint.

³⁸¹ Ez pedig némiképp egybevágh azzal a problémával is, hogy a társadalom szintjén a haderő-modernizáció és az ország nemzetközi aktivitásának fokozása kevésbé jelentős prioritás. Lásd például: Budai Ádám (2020): i.m.

³⁸² Az elmúlt évek során bejelentett beszerzések nyomán ilyen ellentételezésnek tekinthető például a lőfegyverek gyártása Kiskunfélegyházán vagy éppen a gyulai repülőgéppalkatrész-gyártó vegyesvállalat létrehozása.

E problémakör ugyanakkor több, különböző kérdést foglal magában. Az egyik legfontosabb, több válaszadó által is hangoztatott kihívás a bérfejlesztés kérdésének megoldása és a katonák életkörülményeinek javítása. Emellett többen kiemelték azt is, hogy a humánerőforrás fejlesztéséhez elengedhetetlenül fontos lenne a képzési körülmények javítása és modernizálása is.³⁸³ Végül pedig – szintén a humánerőforrás kérdéséhez kapcsolódva – több interjúalany rámutatott a társadalom és a védelmi szféra közti kommunikáció javításának fontosságára, annak érdekében, hogy egyfelől legyen egy társadalmi tudatosság a védelmi kérdésekben, másfelől pedig azért, hogy a társadalomban legyenek honvédelemre elszánt, kiképzett emberek (például az önkéntes tartalékos rendszeren keresztül). A humán kérdések mentén egy válaszadó kiemelten utalt arra is, hogy a Honvédség igazgatásába több civilre van szükség, mert „*aggasztó a civil kontroll visszaesése*” és a „*civilesített katonák*” szerepe a Honvédelmi Minisztériumban.

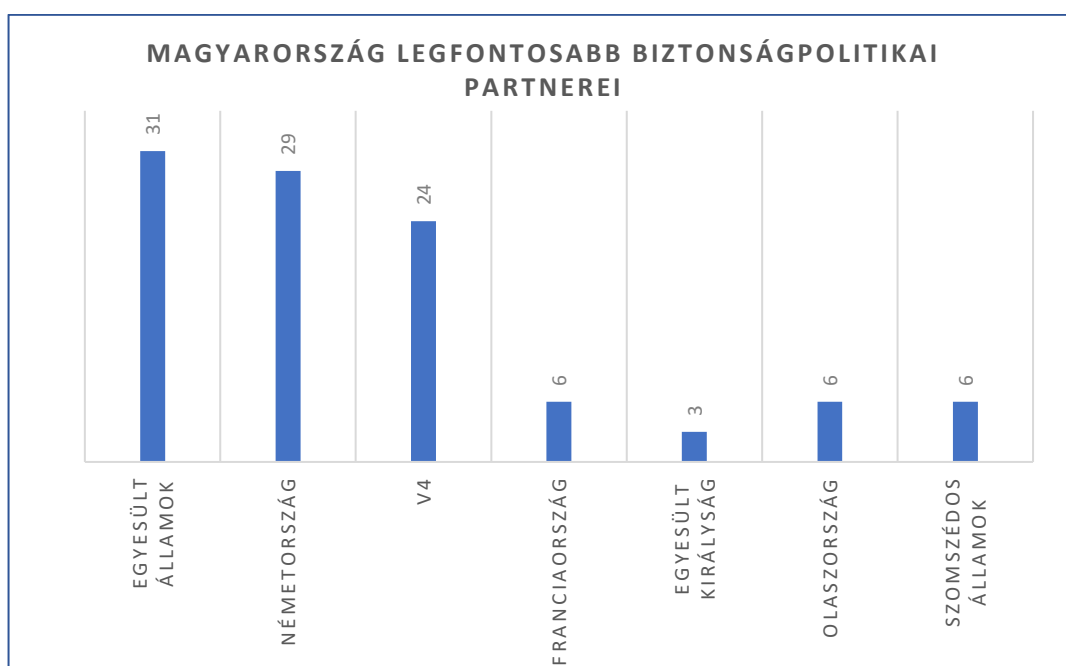
A személyi állományon túlmutatóan a válaszadók körülbelül fele utalt arra is, hogy a Zrínyi 2026 keretében már bejelentett eszközbeszerzések mellett érdemes lenne a Magyar Honvédség fejlesztése során bizonyos puhább, részképességek fejlesztésére is koncentrálni az erőforrásokat, amelyek összességében hozzájárulhatnának Magyarország nemzetközi presztízsnövekedéséhez és a szövetségen belüli megbecsültségéhez is. A különböző válaszok során ilyen részképességként említett területek között szerepelt a kibervédelem, az űrvédelem, a különleges műveleti képesség, a CBRN képesség és a most kiépülő hadiipar berkein belül az autonóm rendszerek fejlesztésének képessége. Ez szintén bizonyos hasonlóságot mutat a Honvédelmi Minisztériumban elvégzett interjúk eredményeivel, amelyek során több válaszadó is az új típusú kihívások kezelésére alkalmas képességek fejlesztését említette jelentős feladatként.

Végül pedig, a 2020 szeptemberi interjúk során, a konkrét eszközbeszerzésekre utalva három válaszadó említette, hogy fejleszteni kell a Honvédség szállítóképességeit, míg két válaszadó a Gripen flotta javítását/cseréjét tartja szükségesnek az évtized során.

³⁸³ A humánerőforrással és a humánpolitikai helyzettel kapcsolatos kihívásokat hangsúlyozza Jobbágy Zoltán és Krizbai János munkája is, akik a korábbi programokat elemezve kiemelik, hogy „az elmúlt évtizedekben elinduló szervezeti változások, szervezések túlnyomó többsége nem érték el kitűzött céljukat.” Jobbágy Zoltán – Krizbai János (2019): Humánpolitikai kihívások NATO-tagságunk múltja és a honvédség jövője szemszögéből – 1. rész. Hadtudomány. 2019/4. sz. 30-38.

5.4.4. A szakértői interjúk eredményeinek összegzése

Számos konszenzusos témát azonosíthatunk tehát a szakértői szintre vonatkozóan is. Összességében elmondható, hogy rendkívül stabil egyetértés mutatkozik a szakértői szinten Magyarország szövetségi rendszerét illetően. Ennek kapcsán a legtöbb válaszadó kiemelte a NATO, illetve az EU tagság szerepét, hangsúlyozva, hogy azok alapvetően hozzájárultak az ország biztonság- és védelempolitikai helyzetének javításához. Emellett egyetértés mutatkozik abban is, hogy mely országok hazánk legfontosabb biztonságpolitikai partnerei, hiszen a legtöbb válaszadó az Egyesült Államokat, Németországot és a Visegrádi Négyeket említette e ponton (18. sz. ábra).

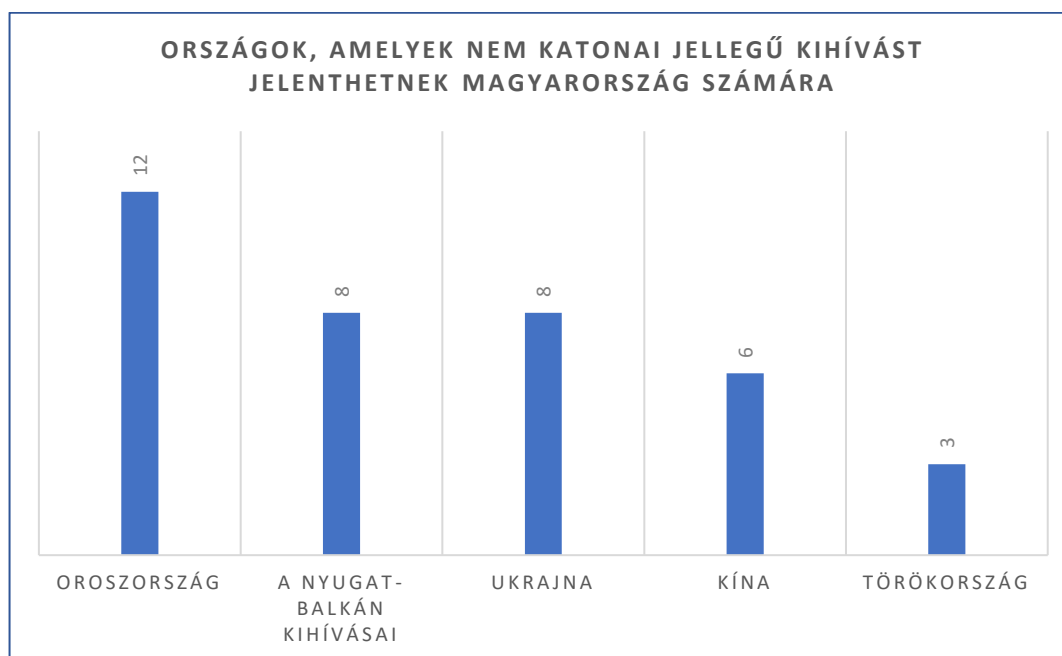
18. sz. ábra: Magyarország legfontosabb biztonságpolitikai partnerei. A számok azt jelölik, ahány interjúalany az adott országot/országocsoportot említette az interjúk során.³⁸⁴

Az is jól látható ugyanakkor, hogy e szövetségesek megítélése nem egyforma a szakértői percepciókban, így például az Egyesült Államok katonai jelentőségénél fogva, Németország gazdasági és politikai jelentőségénél fogva (és a haderőmodernizáció miatt) jelennek meg a percepcióban, míg a visegrádi országok kapcsán jellemzően inkább normatív és kevésbé biztonságpolitikai fókuszú szempontokat azonosítottak a válaszadók. A szövetséges rendszerrel kapcsolatos pozitív

³⁸⁴ Az ábra a szerző saját munkája.

percepciókat erősíti az is, hogy a szakértői szinten gyakorlatilag egyetértés mutatkozik abban, hogy Magyarországnak – adott esetben – eleget kellene tennie szövetségi kötelezettségeinek és akár katonai eszközökkel is támogatnia kell egy-egy szövetségesét, ha azt külső támadás éri. Ezzel együtt azonban az is megállapítható, hogy a Lisszaboni Szerződés vonatkozó pontjaival kapcsolatban kevésbé stabil ez a konszenzus.

Ugyanakkor alapvetően konszenzus azonosítható Magyarország biztonság- és védelempolitikai helyzetének megítélésére vonatkozóan is. Ezzel kapcsolatban a legtöbb interjúalany úgy nyilatkozott, hogy bár az ország biztonságpolitikai helyzete alapvetően pozitív képet mutat, ugyanakkor többen azt is hozzátették, hogy a közvetlen és a globális környezet is inkább romló tendenciát mutat, ami hosszútávon negatívan hathat Magyarországra is.

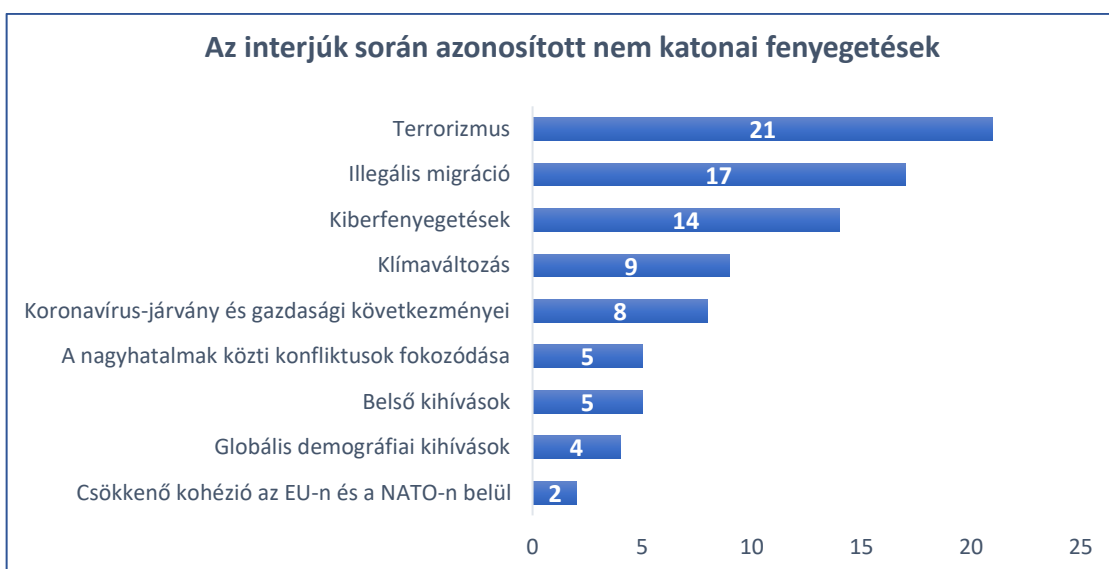

19. sz. ábra: Országok, amelyek nem katonai jellegű kihívást jelenthetnek Magyarországnak számára. A számok azt jelölik, ahány interjúalany az adott országot/térséget említette az interjúk során.³⁸⁵

Bár az interjúalanyok egyetértettek abban, hogy Magyarországnak nincs ellenségképe, a kutatás során többen azonosítottak különböző országokat biztonságpolitikai kihívásként. E tekintetben a legtöbbször Oroszország, Ukrajna és Kína került említésre (19. ábra). Míg Oroszország elsősorban a hibrid háború, illetve

³⁸⁵ Az ábra a szerző saját munkája.

a szövetséget érintő katonai kihívásként, addig Ukrajna sokkal inkább a határon túli magyar közösség jogainak védelme mentén került említésre. A Nyugat-Balkán a térség instabilitása miatt, míg Kína a globális hatalmi kérdések kapcsán került előtérbe az interjúk során, ami mentén fontos azt is megemlíteni, hogy a szakértői szint jelentős része fenyegetésként tekint a fokozódó világpolitikai szembenállásra. Emellett pedig többen jelölték meg fenyegetésként a nemzetközi terrorizmust, a kibertámadásokat, a demográfiai kihívásokat, a klímaváltozást és az illegális migrációt is – bár utóbbi kapcsán jelentős eltérések is voltak az egyes álláspontok között (20. ábra).

20. sz. ábra: Az interjúk során azonosított nem katonai fenyegetések. A számok azt jelölik, ahány interjúalany az adott fenyegetést említette az interjúk során.³⁸⁶

Egyetértés mutatkozik a tekintetben is, hogy meg kell erősíteni a közös európai katonai képességeket, ugyanakkor a szakértői interjúk elemzése rámutatott arra, hogy a gyakorlatban ez az a pont, amelyek kapcsán a leginkább különböznek a percepciók. Fontos azonban, hogy e különbség alapvetően nem az európai katonai képességek szükségét érinti, hanem sokkal inkább azok megerősítésének vagy létrehozásának módját. E kérdés kapcsán sok válaszadó esetében szerepet játszanak a szuverenitás átadásához kapcsolódó problémák és éppen ezért kevésbé beszélhetünk arról, hogy a magyar biztonság- és védelempolitikai közösség egységes lenne a kérdés megítélése szempontjából.

³⁸⁶ Az ábra a szerző saját munkája.

Ezzel szemben viszont jóval stabilabb az egyetértés Magyarország katonai képességeinek és védelmi kiadásainak fokozása kapcsán, amelyről a legtöbb válaszadó úgy vélekedett, hogy fontos és szükséges lépés volt, annak érdekében, hogy a Magyar Honvédség meginduljon a modernizáció útján. Abból, hogy a szakértői körökben nem volt olyan válaszadó, aki ellenezte volna az ezzel kapcsolatos erőfeszítéseket arra következtethetünk, hogy a haderő-modernizáció szükségessége stabil pillérévé vált a magyar biztonságpercepciónak.

Ezen belül pedig konszenzust azonosíthatunk azzal kapcsolatban is, hogy a válaszadók szerint a Magyar Honvédség számára a humánerőforrás kérdése jelentheti a legnagyobb kihívást az elkövetkező évekre vonatkozóan. Mindez pedig azt érzékelteti, hogy a magyar szakértői szint alapvetően egyetért a szervezetet és a modernizációt érintő kihívások sajátosságait illetően, ami hosszútávon megkönnyítheti az azokkal kapcsolatos intézkedések kidolgozását is. A személyi állomány kérdése mellett pedig sokan egyetértettek abban is, hogy a nehéz haditechnika modernizációja mellett a Magyar Honvédségnek egyaránt figyelmet kell(ene) fordítania bizonyos puhább, részképességek (például a kibervédelem, CBRN képesség stb.) fejlesztésére is.

5.5. Összegzés: A szakpolitikai elit szintjére vonatkozó adatok integrálása

5.5.1. Az integrálás keretei

Az előző alfejezetek során láthattuk, hogy melyek a szakpolitikai elit biztonságpercepciójának legfontosabb jellemzői a különböző módszertani megközelítések alapján. Ennek során a stratégiai dokumentumok, a politikai diskurzus és a szakértői interjúk alapján vizsgáltuk a biztonságpercepció sajátosságait kvantitatív és kvalitatív eszközökkel. Mindhárom módszertani megközelítés a biztonságpercepció más-más szegmenseire mutat rá, és annak más-más sajátosságait emeli ki. Ahhoz azonban, hogy a továbbiak során a szakpolitikai elit biztonságpercepcióját értelmezni tudjuk, szükség van az eltérő módszertani megközelítésekből fakadó adatok integrálására és egységes keretbe helyezésére. E fejezet célja tehát, hogy a korábban bemutatott adatok alapján következtetéseket fogalmazzon meg a szakpolitikai elit biztonságpercepciójára vonatkozóan.

Az adatok integrálása során – módszertani kényszerűségből fakadóan – előfordulhatnak olyan esetek, amikor az adatok bizonyos mértékig egymással ellentétes tendenciákra mutatnak rá. Fontos ugyanakkor látni, hogy bármiféle

adatintegráció során felmerülhet, hogy az adatok integrálásából létrehozott egység kevésbé részletgazdag, mint azok az alegységek, amelyeket az integráláshoz használtunk. E torzítás alapvetően az elemzés szintjének problematikájából fakad a társadalomtudományok területén, alkalmazása ugyanakkor bizonyos mértékig szükségszerű, hiszen a továbbiakban csak akkor tudjuk felhasználni a rendelkezésre álló adatokat, ha azokat egy egységes keretbe helyezve értelmezzük. Éppen ezért, amikor a gyakorlatban szakpolitikai elit biztonságpercepciójáról beszélünk, az egyfelől magában foglalja majd a stratégiai dokumentumok, a politikai diskurzus és a szakértői interjúk alapján elemzett biztonságpercepció integrált sajátosságait, ugyanakkor önmagában nem feltétlenül feleltethető meg csak az egyik vagy a másik módszertani pillér alapján azonosított adatoknak. Az elit, mint gyűjtőfogalom – a fejezet elején tett megállapításokkal összhangban – ebben az esetben egyaránt kiterjed a politikai döntéshozókra vagy éppen azokra a szakértőkre, akik a biztonságpolitika alakításában részt vesznek. E két csoport ugyanakkor nem teljes egészében homogén, hiszen, ha az lenne, akkor különböző módszertani megközelítésekre sem lenne szükségünk. Éppen ezért a szakpolitikai elit biztonságpercepciója lefedi e két csoport biztonságpercepcióját, ugyanakkor nem feltétlenül azonos velük minden tekintetben. Az egész tehát ismételten egyszerre több és kevesebb is, mint a részek összessége.

A rendelkezésre álló adatok integrálásának első lépése, hogy azonosítjuk a különböző módszertani megközelítések közti hasonlóságokat. E hasonlóságok adják a szakpolitikai elit biztonságpercepciójának magját. Olyan tényezőkről beszélünk, amelyek mindegyik módszertani megközelítés esetében hangsúlyosan jelentek meg, ezáltal pedig konszenzus lehet afelől, hogy a szakpolitikai elit biztonságpercepciójának szerves részét képezik.

Ezt követően azokat a hasonlóságokat azonosítjuk, amelyek a három módszertani megközelítés (stratégiai dokumentumok, politikai diskurzus, szakértői interjúk) közül kettő esetében hasonlóságot mutatnak, és a harmadik módszertani megközelítés sem hozott e kettővel alapvetően ellentétes eredményeket. (Ilyen eset lehet például, ha a harmadik módszertani megközelítésben egyáltalán nem jelent meg az adott sajátosság). Az így azonosított sajátosságok is a szakpolitikai elit biztonságpercepciójának szerves részét képezik, ugyanakkor pozíciójuk már kevésbé erős a korábban azonosított sajátosságokhoz képest. Elképzelhető olyan eset is, hogy egy-egy sajátosság csak az egyik módszertani megközelítés alapján mutatható ki, ugyanakkor a másik két megközelítés sem mutat ezzel alapvetően ellentétes adatokat.

Ilyen esetekben is a szakpolitikai elit biztonságpercepciójának részeként tekinthetjük az adott sajátosságot.

Végül, azonosítanunk kell azokat az adatokat, amelyek egymással ellentétes következtetésekre mutatnak. Ilyen esetekben először megpróbáljuk logikusan feloldani az adott ellentétet, ha azonban ez nem sikerül, akkor az adott tulajdonságot nem tekinthetjük a biztonságpercepció szerves részének.

5.5.2. A magyar szakpolitikai elit biztonságpercepciója

A szakpolitikai elit biztonságpercepciójának egyik központi eleme, hogy Magyarországnak alapvetően nincs ellenségsége. E konszenzus minden módszertani pillér alapján egyértelmű konklúzióknak tűnik.

Szintén konszenzus azonosítható bizonyos fenyegetések kapcsán. Ezek közül kiemelkednek egyfelől a gazdasági kihívások, amelyek mindegyik módszertani pillér alapján meghatározók Magyarország biztonsága szempontjából. Másfelől pedig ide sorolható a migráció (és annak következményei) is, amely gyakorlatilag szintén mindhárom módszertani megközelítés alapján fenyegetésként jelenik meg Magyarország biztonsága szempontjából (igaz ugyanakkor, hogy a szakértői interjúk alapján e fenyegetés volumene nem egyértelmű). A migrációhoz kapcsolódóan fenyegetésként jelenik meg a biztonságpercepcióban a terrorizmus is, bár nem feltétlenül Magyarországra nézve, hanem inkább európai keretben. Központi helyet foglal el a percepcióban az energetikai kihívások kérdése is, amely szintén mindhárom módszertani megközelítés alapján a magyar biztonságpercepció részét képezi.

A három módszertani megközelítés közül kettőben (politikai diskurzus és stratégiai dokumentumok) jelent meg markánsan a demográfiai kihívás szerepe, amely ezáltal szintén a biztonságpercepció részének tekinthető. Hasonlóan, két módszertani megközelítés (stratégiai dokumentumok és szakértői interjúk) esetében jelentek meg markánsabban az úgynevezett hibrid és kiberfenyegetések, amelyek így szintén a szakpolitikai elit biztonságpercepciójának részét képezik.

Mindhárom módszertani megközelítés alapján kihívásként jelenik meg a klímaváltozás, ugyanakkor a különböző elemzések arra is rámutattak, hogy e fenyegetés csak jóval kisebb mértékben jelenik meg a szakpolitikai elit biztonságpercepciójában, mint például a gazdasági jellegűek vagy éppen a migráció.

Percepcionális konszenzus mutatható ki bizonyos szövetségesek kapcsán is. Mindhárom módszertani megközelítés arra mutat, hogy a szakpolitikai elit

biztonságpercepciója szervesen kapcsolódik a NATO-ra és az Európai Unióra épülő szövetségi rendszerhez, amely meghatározó fontossággal bír Magyarország biztonság- és védelempolitikája szempontjából.³⁸⁷ E tekintetben tehát egyértelműen arról beszélhetünk, hogy e szövetségi rendszer a biztonságpercepció magját jelenti. Ehhez hasonlóan Németország pozíciója, mint az egyik legfontosabb szövetségi, mindhárom módszertani megközelítés alapján egyértelműnek tűnik. Németország mellett a fő szövetségesek között azonosíthatjuk még az Egyesült Államokat és a Visegrádi Négyeket is. Igaz ugyan, hogy az Egyesült Államok relatíve kisebb súllyal jelenik meg a politikai diskurzus szintjén, ugyanakkor a politikai diskurzus kvalitatív elemzése, valamint a stratégiai dokumentumok és a szakértői interjúk alapján is azt mondhatjuk, hogy stratégiai fontosságú szövetségesként jelenik meg a biztonságpercepcióban. Ehhez hasonlóan, bár a Visegrádi Négyek együttműködése bizonyos esetekben kritikát is kapott a szakértői interjúk során, mégis összességében – a politikai diskurzus és a stratégiai dokumentumok alapján – a legfontosabb szövetségesek közé sorolhatjuk. A Visegrádi Négyeken belül kissé ambivalensnek tekinthető Lengyelország megítélése a szakpolitikai elit percepciójában. Míg a politikai diskurzus és a stratégiai dokumentumok elemzése alapján Varsó stratégiai fontosságú szövetségesként jelenik meg a percepcióban, addig a szakértői interjúk során többen is hangsúlyozták, hogy Lengyelország jóval nagyobb erőforrásokkal rendelkező, európai középhatalomként nehezen illeszthető be a visegrádi együttműködés kereteibe, ráadásul a lengyel fenyegetettség-percepció is elsősorban kelet felé (Oroszország) irányul. Ezzel együtt azt mondhatjuk, hogy Lengyelország meghatározó szövetségi a szakpolitikai elit percepciója alapján, ugyanakkor e szövetség tartalmi keretei és korlátozó tényezői kapcsán nem feltétlenül van teljes konszenzus. A vélemények jelentősen megoszlanak a Visegrádi Négyek biztonságpolitikai együttműködésének valódi tartalmát és gyakorlati korlátjait illetően.

A fentiekén túl azt is láthatjuk, hogy a háromból két módszertani megközelítés hangsúlyozza Olaszország, Törökország (stratégiai dokumentumok, politikai diskurzus) és Franciaország (stratégiai dokumentumok, szakértői interjúk) kiemelt szerepét Magyarország szövetségi rendszerében. Míg ezek közül Olaszország és Törökország elsősorban az illegális migráció elleni intézkedések kapcsán jelenik meg

³⁸⁷ Ezt a következtetést erősíti meg Varga Gergely munkája is. Varga Gergely (2020): i.m.

a percepcióban, addig Franciaország az európai védelmi együttműködés mentén kap szerepet a szakpolitikai elit biztonság- és védelempolitikai gondolkodásában.

A szövetségesek közül ugyanakkor vannak olyan államok is (például Románia vagy Ausztria), amelyek csak egy-egy módszertani megközelítés (politikai diskurzuselemzés) alapján jelennek meg markánsan a szakpolitikai elit percepciójában, míg a szakértői interjúk elemzése alapján ambivalens tendenciák azonosíthatók velük kapcsolatban. Éppen ezért a továbbiakban sem tekinthetjük a velük kapcsolatos álláspontot percepcionális konszenzusnak.

A szövetségeseken túl, meghatározó, mindhárom módszertani pillér alapján egyértelmű magyar érdekként jelenik meg a Nyugat-Balkán stabilitása és euroatlanti integrációjának elősegítése. A térség biztonságpolitikai szerepe tehát meghatározó a szakpolitikai elit biztonságpercepciójában. E régióon belül pedig a politikai diskurzus elemzése alapján arra a következtetésre juthatunk, hogy Szerbia kiemelt fontossággal bír a magyar biztonság- és védelempolitikában (egyfelől például az illegális migráció elleni fellépés, másfelől pedig a határon túli magyarok helyzete kapcsán).

A földrajzi térségek közül szintén konszenzus azonosítható Afrika és a Közel-Kelet kapcsán. Mindkét régió elsősorban olyan térségként jelenik meg a percepcióban, amely hosszú távon számos biztonságpolitikai kihívás forrása lehet, és amelynek a különböző strukturális gyengeségei (illetve az ebből fakadó következmények) meghatározók Magyarország biztonság- és védelempolitikai gondolkodását illetően. E régió (és mellette a Nyugat-Balkán) gyakorlatilag megfeleltethető az úgynevezett déli stratégiai iránynak, amely a percepcióban központi helyet foglal el. Függetlenül tehát attól, hogy a szakértői, a stratégiai vagy éppen a döntéshozói módszertani megközelítést választjuk, lényegében egyértelműnek tűnik, hogy a szakpolitikai elit mindenekelőtt e déli stratégia irányból kiinduló fenyegetéseket tartja meghatározónak Magyarország szempontjából.

Ehhez képest némileg kisebb prioritással jelenik meg a szakpolitikai elit percepciójában az úgynevezett keleti stratégiai irány. A keleti stratégiai irányon belül Oroszország megítélése kapcsán ugyanakkor gyakorlatilag konszenzus azonosítható. E konszenzus egyfelől arra épül, hogy Magyarország számára kiemelten fontos a pragmatikus gazdasági kapcsolatok fenntartása Moszkvával, másfelől viszont Oroszország bizonyos szempontból fenyegetést is jelenthet Magyarországra nézve. E fenyegetés egyfelől a hagyományos katonai fenyegetést jelenti és elsősorban nem Magyarországot, hanem a Magyarországgal szövetséges, keleti NATO tagállamokat

érinti, ugyanakkor ezáltal közvetetten Magyarország biztonságpolitikájára is kihat. Másfelől pedig Oroszországhoz kapcsolódik az úgynevezett hibrid kihívások jelensége is, amelyek szintén megjelennek a percepcióban (a szakértői interjúk és a stratégiai elemzés alapján). E hibrid kihívások nem hagyományos katonai fenyegetést jelentenek, hanem sokkal inkább a politikai, társadalmi rendszer stabilitása szempontjából vannak jelen a percepcióban.

Kína, mint világpolitikai tényező jelenik meg a biztonságpercepcióban, amelyhez azonban sokkal inkább pragmatikus gazdaságpolitikai érdekek kapcsolódnak, és az általa jelentett kihívásokra csak elvétve jelenik meg utalás a szakpolitikai elit szintjén. Az ugyanakkor így is egyértelmű, hogy megjelenik a percepcióban a Kína és az Egyesült Államok (valamint tágabb értelemben a Nyugat) közti világpolitikai versengés, ami hatással van Magyarországra is. E versengés kapcsán is ugyanakkor a percepció alapján azonosítható magyar álláspont elsősorban a pragmatikus kapcsolatok fenntartására irányul.

A világpolitikai és geopolitikai környezet romlása azonban meghatározó folyamat a szakpolitikai elit percepciója szempontjából. Mind a stratégiai dokumentumok elemzése, mind a szakértői interjúk és bizonyos mértékig a politikai diskurzus elemzése is rámutat arra, hogy a magyar szakpolitikai elit középtávon romló biztonságpolitikai környezettel számol, amelyben növekszik az egyes hatalmi központok közti versengés, és az ebből fakadó konfliktusok száma is. E fokozódó konfliktusok negatívan befolyásolják Magyarország biztonságpolitikáját, és egyfelől felerősítik a már jelen lévő kihívásokat, másfelől pedig új kihívásokat is létrehozhatnak. Mindez azért kiemelten fontos, mert e negatív jövőkép adja a szakpolitikai elit biztonság- és védelempolitikai gondolkodásának kontextusát és minden, biztonságpolitikához kapcsolódó percepció alapvetően e kontextusban nyer igazán értelmet.

Feltehetőleg e negatív jövőképnek köszönhető az is, hogy rendkívül stabil konszenzus azonosítható a védelmi kiadások növelésének pozitív megítélésében, valamint a Magyar Honvédség fejlesztése kapcsán is, amely szerint az ország katonai képességeinek modernizációja kívánatos, és egy régóta várt folyamat megindulását jelenti. E folyamat egyfelől hozzájárul Magyarország megítélésének javulásához a NATO-n belül, másfelől pedig meghatározó fontossággal bír Magyarország saját katonai és védelmi képességeinek megerősítése kapcsán is. A szakértői interjúk során azonosított modernizációs irányokkal kapcsolatos percepciók (például a személyi

állomány vagy éppen a puhább, résképességek kapcsán) ugyanakkor nem mutathatók ki a másik két mintavétel esetében, így itt sem feltétlenül beszélhetünk szakpolitikai elit szintű konszenzusról.

Ezzel szemben stabil, három módszertani megközelítésen alapuló konszenzus azonosítható az európai védelempolitika jövőjét illetően is. Mindhárom módszertani megközelítés arra mutatott rá ugyanis, hogy a magyar szakpolitikai elit alapvetően fontosnak tartja az európai biztonság- és védelempolitikai struktúrák, illetve képességek megerősítését és elkötelezett ezek támogatása mellett. A három módszertani megközelítés közül az európai védelempolitika kérdése legkevésbé a politikai diskurzusban jelenik meg, ugyanakkor még ezen belül is azonosíthatók olyan motívumok, amelyek egy közös európai haderő létrehozására utalnak. Jóval markánsabban jelenik meg ugyanakkor a kérdés a stratégiai dokumentumok szintjén és a szakértői szint is meglehetősen egyetértést mutat a kérdést illetően. Fontos ugyanakkor azt is látnunk, hogy a percepció szintjén jelentős szerepet játszik a meglehetősen érzékeny nemzetállami szuverenitás kérdése is. Összességében azt mondhatjuk, hogy konszenzus azonosítható az európai védelmi együttműködés fokozásával kapcsolatban, ugyanakkor ambivalens percepciók mutatkoznak az eliten belül ennek mélységére és irányaira vonatkozóan – elsősorban a nemzetállami szuverenitás megosztása nyomán. Mivel a különböző mintavételek eltérő eredményeket mutatnak, így a közös európai haderő létrehozását nem tekinthetjük a szakpolitikai elit szintű percepcionális konszenzus részének.

Két módszertani megközelítés (stratégiai dokumentumok és politikai diskurzus elemzése) alapján konszenzus azonosítható abban is, hogy a határon túli magyar közösségek érdekeinek védelme alapvető fontossággal bíró magyar érdek az ország biztonság- és védelempolitikája szempontjából. Ezzel együtt azonban érdekes, hogy a szakértői interjúk során e kérdés csak elvétve jelent meg a kiemelt biztonságpolitikai érdekek között. Ehhez kapcsolódóan két módszertani megközelítés (szintén a stratégiai dokumentumok és a politikai diskurzus elemzése) is rámutat a nem szövetséges Ukrajna fontosságára, a határon túli magyar közösségek érdekeinek védelme kapcsán.

6. A társadalmi és a szakpolitikai elit szintű biztonságpercepcióra vonatkozó adatok összehasonlítása és értelmezése

E fejezet a korábbiakban feltárt, társadalmi és a szakpolitikai elit szintű adatokra támaszkodik. A fejezet gyakorlatilag a biztonságpercepció elemzésének összetartó, párhuzamos felépítésű kevert módszerének harmadik lépése. Ennek során összehasonlítom a társadalom biztonságpercepciójával kapcsolatban megfogalmazott következtetéseket a szakpolitikai elit biztonságpercepciójával kapcsolatos következtetésekkel annak érdekében, hogy feltérképezsem a két szint között lévő hasonlóságokat és különbségeket. Ezek strukturált vizualizálását közlöm majd a 22. sz. táblázatban. Ezt követően a fejezet a magyar biztonságpercepció vizsgálatával kapcsolatos konklúziókat értelmezi, az empirikus szintű konvergenciák és divergenciák magyarázatával, valamint az elméleti szintre vonatkozó konklúziók megfogalmazásán keresztül. Ennek érdekében a fejezetben rámutatok arra, hogy mit jelentenek az empirikus szintű kutatási eredmények a biztonságpercepció elméleti vizsgálatának szempontjából. Elemzem az empirikus kutatás konvergenciáit és divergenciáit, amelyek szorosan összekapcsolódnak azzal a témával is, hogy milyen kutatási korlátokkal kell számolnunk az adatok értelmezése során.

6.1. A társadalmi és a szakpolitikai elit szintű biztonságpercepcióra vonatkozó adatok összehasonlítása

6.1.1. Fenyegetések

A szűk értelemben vett fenyegetettség-percepcióban *jelentős hasonlóságok* azonosíthatók a társadalom és a szakpolitikai elit között, míg a különbségek és kisebb eltérések inkább egy-egy fenyegetés intenzitására vonatkoznak. A leginkább látványos hasonlóság a két szint között, hogy mind a társadalmi közvélemény-kutatás, mind pedig a különböző módszertani megközelítések rámutatnak a tömeges illegális migráció központi helyére a magyar biztonságpercepcióban. Percepcionális konszenzus mutatkozik tehát azt illetően, hogy a tömeges illegális migráció alapvetően negatív hatással van az ország biztonságára. Ehhez hasonlóan mindkét szint fenyegetettség-percepciójában megjelenik a nemzetközi terrorizmus, mint egy olyan kihívás, amely szintén meghatározó hazánk biztonság- és védelempolitikája szempontjából. Fontos ugyanakkor azt is látni – és ez elsősorban a szakpolitikai elitre vonatkozó módszertani megközelítések alapján látható – hogy a nemzetközi

terrorizmus nem feltétlenül Magyarországot direkt módon fenyegető kihívásként van jelen a percepcióban, hanem sokkal inkább tágabb, Európa egészét érintő problémaként jelenik meg benne. Szintén a migrációhoz kapcsolódva, azt erősítő tényezőként jelennek meg a fenyegetések között a közel-keleti konfliktusok mindkét szinten. A tömeges illegális migráció mellett kiemelt fenyegetésként jelenik meg a magyar biztonságpercepcióban a gazdaság sebezhetősége/kitettsége a külső folyamatoknak.³⁸⁸ Mindez a társadalmi szinten a 2008-as pénzügyi és világgazdasági válság tapasztalataira vezethető vissza, és alapvetően szoros összefüggésben áll azzal a ténnyel is, hogy a közvélemény biztonságpercepciója mindenekelőtt a létbiztonság és az anyagi biztonság mentén értelmezhető. Általában véve elmondható, hogy az anyagi biztonság és a létbiztonság kérdésköre *meghatározó* a társadalom percepció szempontjából. Ugyanakkor az is fontos, hogy a gazdasági kihívások nem csak a társadalom, hanem a szakpolitikai elit szintjén is markánsan beépültek a fenyegetettség-percepcióba. A gazdasági fenyegetésekhez kapcsolódóan pedig azonosítható konszenzus van a tekintetben, hogy adott esetben az ország energiafüggősége szintén kihívást jelenthet. A különböző módszertani megközelítések alapján azt mondhatjuk ugyanakkor, hogy az energiafüggőséghez kapcsolódó fenyegetettség-percepció némiképp erősebb a társadalom szintjén.

A két szint percepciója közti eltéréseket vizsgálva igen látványos a klímaváltozás megítélése kapcsán azonosítható különbség. Ahogy a közvélemény-kutatás rámutatott, a klímaváltozás gyakorlatilag a migrációval azonos súlyú fenyegetésként jelenik meg a társadalmi szinten, és e két fenyegetés az, amely a közvélemény fenyegetettség-percepciójában dominál. Bár a szakpolitikai elit szintű módszertani megközelítések rámutattak arra, hogy a klímaváltozás jelentette fenyegetés alapvetően beépült a szakpolitikai elit biztonságpercepciójába is, ugyanakkor e fenyegetés súlyának megítélése nem hasonlítható a társadalmi szinten azonosított percepcióhoz. Nem arról van tehát szó, hogy a szakpolitikai elit nem észlelné vagy tagadná a klímaváltozás jelentette fenyegetést, hiszen az egyértelműen

³⁸⁸ A gazdaság és a gazdasági fenyegetések szerepének beépülése a percepcióba a szakpolitikai elit szintjén (mind a politikai diskurzus, mind a stratégiai dokumentumok, mind pedig a szakértői interjúk elemzése alapján) egyfelől a már említett pénzügyi és világgazdasági válság egyik fontos hozadéka. Másfelől azonban jelentős változást is jelöl, hiszen ahogy Dunay Pál rámutat a 2010 előtti kormányok külpolitikájában a gazdasági megfontolások kevésbé játszottak szerepet. Ez, mint láthatjuk a percepció szintjén immár bizonyítottan megváltozott napjainkra. Dunay Pál (2010): A magyar külpolitika lehetőségei a következő évtizedben. *Nemzet és Biztonság – Biztonságpolitikai Szemle.* 2010/1. 3-11. 6. o.

jelen van a percepció szintjén. A különbség sokkal inkább abban rejlik, hogy míg a társadalmi szinten ez egy domináns fenyegetésként jelenik meg, addig a szakpolitikai elit szintjén inkább marginális, sokdrangú problémaként van jelen a többi biztonság- és védelempolitikai kihívás mellett.

További különbségként azonosítható a két szint között, hogy a szakpolitikai elit szintű fenyegetettség-percepció némiképp differenciáltabb, hiszen a demográfiai, hibrid és kiber kihívások is megjelennek benne. Ez az eltérés egyfelől bizonyos módszertani korlátoknak is köszönhető, hiszen a társadalmi közvélemény-kutatásban direkt módon nem kérdeztünk rá például a demográfiai kihívások vagy a kiber kihívások megítélésére. Másfelől viszont a közvélemény-kutatás más adataiból és például a hibrid kihívásokhoz kapcsolódó fenyegetések (ellenséges hírszerző szolgálatok tevékenysége; ukrainai fegyveres konfliktus stb.) mentén azonosított alacsony szintű percepciókból arra következtethetünk, hogy ezek kevésbé vannak jelen a társadalmi szinten. Ezzel szemben viszont a közvélemény-kutatás nyílt kérdésére adott válaszok alapján úgy látszik, hogy a társadalom fenyegetettség-percepciója absztraktabb, kevésbé kötődik egy-egy konkrét kihíváshoz. E kérdés tisztázása érdekében ugyanakkor érdemes lenne a szakpolitikai elit szintjén azonosított különböző fenyegetéseket teljesebb körű közvélemény-kutatás keretében is vizsgálni a jövőben.

Végül pedig a szakpolitikai elit biztonságpercepciója kapcsán fontos azonosítani azt a tényezőt, hogy e percepció kontextusát alapvetően egy romló biztonsági környezet adja. E romló, negatív tendencia a szakpolitikai elit percepciójának strukturális szempontból meghatározó eleme, amely minden más fenyegetés és biztonságpolitikai folyamat értelmezésére hatással van.

6.1.2. Szövetségesek és szövetségesi szolidaritás

Látványos és stabil konszenzus mutatkozik a társadalom és a szakpolitikai elit között a legfontosabb szövetséges országok megítélése kapcsán. A társadalmi kutatás alapján megállapítható, hogy a közvélemény többsége a Visegrádi Csoportot benne Lengyelországgal, Csehországgal és Szlovákiával tekinti a legfontosabb szövetségesnek. Őket követi az Egyesült Államok és Németország, amelyek stabil szövetségesi megítélése kapcsán szintén jelentő társadalmi konszenzus azonosítható.

Hasonló tendenciák azonosíthatók a szakpolitikai elit szintjén is. Mind a szakértői interjúk, mind a stratégiai dokumentumok elemzése, mind pedig a politikai

diskurzus elemzése alapján egyértelmű, hogy Németország helye központinak tekinthető Magyarország szövetségi rendszerében. Némiképp kisebb mértékben, de továbbra is jelentős percepcionális konszenzus övezi az Egyesült Államok és a Visegrádi Négyek szerepét e szövetségi rendszerben. Korlátozottabb mértékben ugyan, de a szakpolitikai elit percepciója szintjén a meghatározó szövetségesek között azonosíthatjuk még a fentiekén túl Olaszországot, Franciaországot és Törökországot is, ami nagyjából egybevág a Nemzeti Biztonsági Stratégia elemeivel is.

Ezzel együtt ugyanakkor az is megállapítható, hogy mind az elit, mind pedig a társadalom percepciója szintjén meghatározó, strukturális szintű konszenzus alakult ki a nyugati szövetségi rendszer szerepét illetően Magyarország biztonság- és védelempolitikájában. Jól érzékelteti ezt az is, hogy mind a társadalom, mind pedig a szakpolitikai elit stabilan *elkötelezett a szövetségesekkel történő szolidaritás mellett*, amely adott esetben akár magában foglalhatná katonai eszközök alkalmazását is a szövetségesek megsegítése érdekében. Mindebből arra is következtethetünk, hogy a NATO-s és Európai Unió tagja az ország biztonság- és védelempolitikájának sarokköve, amely nemcsak a nagypolitika szintjén azonosítható jelenség, hanem mély és egyértelmű elit, illetve társadalmi szintű konszenzus is övezi.

6.1.3. Nem szövetséges országok

Mindkét szinten stabil percepcionális konszenzus azonosítható a tekintetben is, hogy Magyarországnak nincs ellenségképe és egyik, nem szövetséges országra sem tekint ellenségként. Jól érzékelteti ezt az is, hogy a társadalmi közvélemény-kutatás alapján csak a közvélemény egy kis szegmense szerint jelent direkt fenyegetést az ország biztonságára Oroszország vagy a kínai befolyás növekedése. Ezzel párhuzamosan az is megállapítható, hogy a társadalom túlnyomó többsége nem észlel direkt katonai fenyegetést semmilyen irányból, ami hozzájárul ahhoz is, hogy a biztonság különböző szektorai közül a katonai biztonság kérdései továbbra sem tekinthetők meghatározónak társadalmi szinten (szemben például a már többször említett létbiztonság kérdésével). Hasonló tendenciák azonosíthatók a szakpolitikai elit szintjén is. Abban mindhárom módszertani megközelítés alapján konszenzus mutatkozik, hogy Magyarországot nem fenyegeti direkt katonai támadás semmilyen irányból sem, a nem szövetséges országokkal pedig alapvetően stabil a viszony. Oroszországhoz kapcsolódóan ugyanakkor a hibrid kihívások jelentette fenyegetés megjelenik a szakpolitikai elit percepciójában olyan tényezőként, mint amely

problémákat okozhat Magyarország számára. Ehhez hasonlóan az orosz katonai fenyegetés is – bár nem túl hangsúlyosan, de – jelen van a szakpolitikai elit szintű percepcióban, ám elsősorban nem Magyarországra nézve, hanem sokkal inkább a szövetség tagjaira vetítve jelenik meg benne. Kína mindenekelőtt mint világpolitikai szereplő jelenik meg a szakpolitikai elit percepciójában, amely befolyásának növekedése kielezi a világpolitikai versengést és ezáltal hozzájárulhat a fokozódó instabilitáshoz is. Ugyanakkor mind Kína, mind pedig Oroszország esetében elsősorban a *pragmatikus kapcsolatok fenntartásának igénye* jellemzi a szakpolitikai elit szintű percepciót. A nem szövetséges országok percepcionális szerepével kapcsolatban feltétlenül ki kell még emelni Ukrajna és Szerbia helyzetét is. Előbbi a szakpolitikai elit szintjén inkább a határon túli magyar közösségek érdekeivel kapcsolatos kihívásként, utóbbi sokkal inkább, mint kulcsfontosságú gazdasági – és az illegális migráció korlátozása kapcsán – biztonságpolitikai partner jelenik meg a percepcióban.

6.1.4. Védelmi kiadások

A védelmi kiadások alakulásával kapcsolatban kisebb eltérések azonosíthatók a szakpolitikai elit és a társadalom percepcióját illetően. A szakpolitikai elit szintjén egyértelmű konszenzus rajzolódik ki azzal kapcsolatban, hogy az elmúlt évek védelmi kiadásainak növelése és a Magyar Honvédség képességeinek megerősítése régóta szükségeszerű folyamat megindulását jelzi, és alapvető fontossággal bír ennek fenntartása a jövőben is annak érdekében, hogy a Magyar Honvédség képes legyen ellátni az ország védelmével kapcsolatos feladatokat és ezzel párhuzamosan aktívan hozzá tudjon járulni szövetségesi feladatainak elvégzéséhez. A szakpolitikai elit szintjén ugyanakkor érezhető kihívásként jelenik meg az is, hogy közép- és hosszú távon milyen mértékben lesz képes eleget tenni a Honvédség azoknak a rendszerben tartási és logisztikai feladatoknak, amelyek az újonnan beszerzésre kerülő eszközök kapcsán megjelennek. Ehhez hasonlóan szintén kihívásként azonosítja a szakpolitikai elit a haderő humán erőforrásának jövőjét (mind az állomány megtartása, mind pedig kiképzése kapcsán).

A társadalmi percepciót nézve azt láthatjuk, hogy a szélesebb lakosság alapvetően nem ellenezte az elmúlt évek védelmi kiadásainak növelését. Ez abból is látszik, hogy meglehetősen kevés azok aránya a lakosságon belül, akik csökkentenék az ország védelmi kiadásait. Emellett ugyanakkor az is megállapítható, hogy a

társadalmi többség alapvetően nem a védelmi kiadások növelését, hanem szinten tartását tartaná kívánatosnak középtávon. Ennek oka lehet egyfelől, hogy a társadalom többsége nem észlel közvetlen katonai fenyegetést, ezáltal pedig nem feltétlenül látja a haderő-modernizáció minden szegmensének fontosságát. Másfelől pedig ehhez hozzájárulhat az is, hogy a lakosság a védelmi kiadások további növelését jelentős kihívásnak tartja az ország gazdasági teherbíró képességének szempontjából, köszönhetően például annak is, hogy a társadalom jelentős fenyegetésnek tartja a gazdaság sebezhetőségét is.

6.1.5. Közös európai katonai képességek és közös európai haderő

Mind a társadalmi biztonságpercepcióra, mind pedig a szakpolitikai elit biztonságpercepciójára vonatkozó kutatások alapján úgy tűnik, hogy a magyarok alapvetően szükségesnek tartják a közös európai katonai képességek megerősítését. Stabil társadalmi konszenzus mutatkozik az európai képességfejlesztés mögött, ami arra is rámutat, hogy a közvélemény hosszú távon is elkötelezett az ország szövetségi rendszerének fenntartása mellett, és a NATO/EU tagságra, mint a magyar biztonság- és védelempolitikát hosszú távon is meghatározó keretre tekint. Ehhez hasonlóan mindegyik módszertani megközelítés igazolta, hogy a szakpolitikai elit is elkötelezett e struktúrák megerősítése mellett, ezáltal pedig teljes percepcionális konszenzusról beszélhetünk-e tekintetben.

Fontos ugyanakkor arra is rámutatni, hogy a közös európai katonai képességek megerősítésének módját illetően már nagyobb a bizonytalanság. Mindez elsősorban arra vezethető vissza, hogy az európai biztonság- és védelempolitika átfogó reformja minden bizonnyal jelentősen érintené a nemzetállami szuverenitás kérdését, ami viszont a szakpolitikai elit túlnyomó többségének percepciója szerint már túl érzékeny terület lenne. A kutatás alapján tehát úgy látszik, hogy bár a szakpolitikai elit szükségesnek tartja az európai katonai képességek megerősítését, ez ugyanakkor nem járhat kormányzati döntési jogok átadásával Magyarország szempontjából. E percepciót erősíti az általános szkepticizmus is, amely a szakpolitikai elit jelentős részében megvan a többi tagállam ezirányú hajlandóságát illetően. Éppen ezért az európai katonai képességek jövőjét illetően a szakpolitikai elit általában a már létező struktúrák hatékonyságának növelését, a képességek harmonizálását, racionalizálását és a kiképzési/képzési folyamatok finomhangolását tartja kívánatosnak – tehát az átfogó, döntéshozatali rendszert is érintő reform helyett sokkal inkább egyfajta

technikai megoldásban gondolkozik. Ezzel szemben ugyanakkor láthattuk, hogy a társadalmi percepciók jóval megengedőbbek a szuverenitás kérdését illetően, és a közvélemény többsége még abban az esetben is támogatná a közös európai haderő létrehozását, ha ehhez Magyarország kormányzati jogokat adna át az Európai Uniónak.

Összességében tehát azt mondhatjuk, hogy bár a percepció szintjén konszenzus mutatkozik az európai védelmi képességek megerősítését illetően, e konszenzus ugyanakkor nem terjed ki a megvalósítás módjára, amelyet már jóval nagyobb bizonytalanság, sőt akár a társadalmi és a szakpolitikai elit szintje közötti ellentét is jellemez.

6.1.6. Visegrádi Négyek

A Visegrádi Négyek biztonságpolitikai együttműködésével kapcsolatos percepciók általában véve pozitívnak tekinthetők mind a társadalom, mind pedig a szakpolitikai elit szintjén. Mint láthattuk, a közvélemény a visegrádi országokat Magyarország legfontosabb szövetségesei között tartja számon, amiből arra következtethetünk, hogy a csoport és az általa létrehozott márkanév alapvetően jól ismert a társadalom körében. Emellett azt is láthattuk, hogy a társadalom elsősorban a puha biztonságpolitikai együttműködések elmélyítését preferálná a V4-eken belül. E területek közül is kiemelkedik a terrorellenes fellépés, a határellenőrzés, a katasztrófavédelem, az energiabiztonság és a környezetbiztonság.

Fontos ugyanakkor azt is látnunk, hogy a szakpolitikai elit szintjén némiképp ellentétes percepciók is azonosíthatók a csoport megítélése kapcsán. A politikai diskurzus elemzése egyfelől rámutat arra, hogy a V4-ek meghatározó fontossággal bírnak a nagypolitika szintjén, együttműködésük rendkívül szimbolikus és fontos az EU-n belüli, regionális érdekérvényesítés szempontjából is. Ezzel szemben ugyanakkor a szakértői interjúk arra is rámutattak, hogy a csoport biztonságpolitikai együttműködése – az erőforrások szűkössége és sok esetben az egymással versengő érdekek miatt – gyakran korlátozott marad és nem feltétlenül képes betölteni a hozzá fűzött reményeket. Ez a percepció pedig egybevág azokkal a tanulmányokkal, amelyek már korábban rámutattak arra, hogy a visegrádi együttműködés védelempolitikai

aspektusainak fejlesztése nem politikai cél, és a tagállamok a V4 formációra a mindenkori nemzeti céljaik elérését elősegítő eszközként tekintenek.³⁸⁹

Éppen ezért összességében arra következtethetünk, hogy bár a visegrádi Együttműködés meghatározó a percepció szintjén mind a társadalom, mind pedig az elitek számára, ez a központi helyzet sokkal inkább a csoport szimbolikus fontosságának és nem a biztonságpolitikai együttműködés gyakorlati eredményeinek köszönhető.

6.1.7. Egyéb meghatározó tényezők a percepció szintjén

A fentiekben bemutatott, viszonylag jól meghatározható biztonságpolitikai témákon túl további tényezők is azonosíthatók a két szint biztonságpercepcióját illetően. Bár ezek tekintetében nem beszélhetünk percepcionális konszenzusról, már csak azért sem, mert az alkalmazott módszertani keret nem tette lehetővé e tényezők összehasonlítását, mégis a megismerésük még tovább segítheti a magyar biztonságpercepció belső dinamikáinak megértését.

A társadalmi percepció szintjét illetően fontos mindenképp még egyszer kihangsúlyoznunk, hogy a magyarok többsége a biztonság fogalmát elsősorban az anyagi biztonság és létbiztonság mentén konceptualizálja, és a kutatás arra is rámutatott, hogy az elmúlt évtizedek során folyamatosan a létbiztonság és a közbiztonság volt a legfontosabb a biztonság különböző értelmezései közül, és ezekhez magas biztonságérzet is társult. Mindez azért kiemelten fontos, mert e tényezők a lakosság teljes biztonságpolitikai gondolkodását illetően fontos kontextust jelentenek, és alapvetően befolyásolják a különböző fenyegetésekkel és biztonságpolitikai kérdésekkel kapcsolatos gondolkodás alakulását. Ezen túlmenően a fenyegetés fogalmához elsősorban absztrakt koncepciók kapcsolódnak, amelyek viszont arra mutatnak rá, hogy a társadalom többsége kevésbé érzékel direkt fenyegetést. Ez hozzájárulhat annak a percepcionális konszenzusnak a kialakulásához is, amely szerint Magyarország biztonság- és védelempolitikai helyzete alapvetően stabil. Emellett a környezetbiztonsághoz kapcsolódó biztonságérzet tartósan alacsony, ami megint csak egy fontos magyarázó elem lehet azt illetően, hogy a társadalom egésze miért érzi a klímaváltozás kérdését jóval fenyegetőbbnek, mint az elit. A fentiekben túl pedig a vizsgálatunk arra is rámutatott, hogy az elmúlt évtizedek során

³⁸⁹ Szenes Zoltán (2017): Cél vagy eszköz? A visegrádi védelempolitika fejlődése (2.). Honvédségi Szemle. 145. évf. 1. sz. 3. o.

jelentősen növekedett azok aránya, akik szerint a kormánynak kell döntenie Magyarország biztonság- és védelempolitikájáról, mindez pedig arra is rámutat, hogy miért rendkívül fontos a társadalmi és a szakpolitikai elit szintű biztonságpercepció mérése a jövőben is annak érdekében, hogy teljesebb képet kaphassunk a magyar biztonság- és védelempolitikai gondolkodásról.

Bizonyos percepcionális sajátosságok a szakpolitikai elit szintjén is azonosíthatók. Így például a különböző módszertani megközelítések rámutattak arra, hogy az elit biztonságpercepciója szempontjából kiemelt fontosságú a határon túli magyar közösségek érdekeinek védelme. Nem feltétlenül azért, mert a téma önmagában van jelen a percepcióban, hanem inkább azért, mert e kérdés alapvetően a szövetségesi rendszert és a nem szövetséges, szomszédos országokkal való viszonyt is befolyásolja, ezáltal pedig hat a magyar biztonságpercepció bizonyos aspektusaira. Ehhez hasonló tényező az is, hogy a szakpolitikai elit percepciója szintjén kiemelt szereppel bír a Nyugat-Balkán földrajzi térsége, amelynek stabilitása meghatározó Magyarország biztonságpolitikája szempontjából (elsősorban például a balkáni katonai konfliktusokhoz, a tömeges illegális migrációhoz vagy a szervezett bűnözéshez kapcsolódóan). Ráadásul a Nyugat-Balkán stabilitásának kérdése a percepció szintjén összekapcsolódik a térség euroatlanti integrációjának kérdésével, amely a szakpolitikai elit percepciók alapján szintén kulcsfontosságú biztonságpolitikai érdekként azonosítható. E ponton egy kisebb ellentétet is azonosíthatunk a társadalmi és a szakpolitikai elit szintjei között, hiszen a közvélemény-kutatás arra is rámutatott, hogy a lakosság alapvetően nem tekinti különösebb fenyegetésnek a Nyugat-Balkán instabilitását és a helyi konfliktusok esetleges kiújulását. Ebből pedig arra következtethetünk, hogy a térség kevésbé fontos elemként jelenik meg a tágabb társadalom percepciójában. Végül, a szakpolitikai elit szintjét vizsgálva azt is láthatjuk, hogy két további földrajzi régió, a Közel-Kelet és Afrika jelentős szerepet játszik a percepció alakulása szempontjából. A szakpolitikai elit jelentős része szerint ugyanis e régiók strukturális gyengeségei és azok közép- és hosszútávú következményei szintén jelentős hatást gyakorolhatnak az ország biztonságára.

	Fenyegetések és kihívások	Legfontosabb szövetségesek	Szövetségi szolidaritás	Nem szövetséges országok	Védelmi kiadások
Társadalmi szintű biztonságpercepció	A társadalom szerint az éghajlatváltozás és az ellenőrizetlen migráció vannak a leginkább negatív hatással az ország biztonságára. E fenyegetéseket követi a földgázfüggőség, a nemzetközi terrorizmus, a gazdaság sebezhetősége és a közel-keleti konfliktusok.	Visegrádi Négyek, Németország, Egyesült Államok	Társadalmi elköteleződés a nyugati szövetségi rendszer irányába. Stabil, a társadalom többségén alapuló szövetségi szolidaritás, akár katonai eszközökkel is, ha a szövetséget külső támadás éri.	A társadalom nem tekint fenyegetésként nem szövetséges országokra. A percepció szintjén nincs direkt katonai fenyegetés. Oroszország és Kína tevékenysége is csak a társadalom kis szegmense szerint jelent direkt fenyegetést az ország biztonságára.	Az elmúlt évek védelmi kiadás-növelése alapvetően elfogadott. A társadalom relatív többsége szerint a további növelés helyett a kiadások szinten tartása kívánatos.
A szakpolitikai elit biztonságpercepciója	A szakpolitikai elit percepciója alapján az ország biztonságpolitikai környezete romló tendenciát mutat. A legfontosabb fenyegetések közé sorolhatók a gazdasági kihívások, az illegális migráció, a terrorizmus és az energetikai kihívások. Kisebb mértékben, de a percepcióban jelen vannak a demográfiai kihívások, a hibrid/kiber kihívások és a klímaváltozás is.	Németország, Egyesült Államok, Visegrádi Négyek, kisebb mértékben Olaszország, Franciaország és Törökország.	Magyarország biztonság- és védelempolitikájának sarokköve a NATO- és az EU-tagság. Egyértelmű és stabil szövetségi szolidaritás, akár katonai eszközökkel is, ha a szövetséget külső támadás éri.	Magyarországnak nincs ellenségképe, egyik nem szövetséges ország sem jelent direkt katonai fenyegetést. Oroszországhoz kapcsolódóan hibrid és a szövetség bizonyos államait érintő katonai kihívások azonosíthatók. Kína elsősorban mint az Egyesült Államok világpolitikai riválisa jelenik meg a percepcióban. Szerbia mint központi szereppel bíró nem szövetséges ország, Ukrajna pedig a határon túli magyarok kérdése kapcsán felmerülő esetleges kihívások mentén jelenik meg a percepcióban.	Stabil konszenzus a védelmi kiadások növelésének szükségességének és a Magyar Honvédség modernizációjával kapcsolatban.

	Európai katonai képességek megerősítése	Közös európai haderő létrehozása	Visegrádi Négyek együttműködése	Egyéb
Társadalmi szintű biztonságpercepció	Stabil társadalmi elkötelezettség a közös európai katonai képességek megerősítése érdekében, hogy ha kell, az európai államok az Egyesült Államok támogatása nélkül is cselekedni tudjanak.	A társadalom többsége szerint akkor is szükség van közös európai haderő létrehozására, középtávon, ha ehhez kormányzati döntési jogokat adna át Magyarország az Európai Uniónak.	A Visegrádi Együttműködés ismert, és alapvetően pozitív együttműködés a társadalom többsége szerint. Biztonságpolitikai szinten elsősorban a terrorrelles fellépés, a határellenőrzés, a katasztrófavédelem, az energiabiztonság és a környezetbiztonság terén kellene elmélyíteni a csoport együttműködését.	A társadalom többsége a biztonság fogalmát elsősorban az anyagi biztonság és létbiztonság mentén konceptualizálja, míg a fenyegetés fogalmához elsősorban absztrakt koncepciók kapcsolódnak. Jelentősen növekedett azok aránya, akik szerint a kormánynak kell döntenie Magyarország biztonság- és védelempolitikájáról.
Szakpolitikai elit szintű biztonságpercepció	Stabil konszenzus a közös európai katonai képességek megerősítése érdekében. Bizonytalanság a megvalósítás módját illetően.	Szkepticizmus a közös európai haderő létrehozásával kapcsolatban. Aggályok a nemzeti szuverenitás feladása miatt.	Politikailag fontos, ugyanakkor nincs konszenzus az együttműködés gyakorlati tartalmát és korlátait illetően.	A percepción belül markánsabban jelenik meg a határon túli magyar közösségek érdekeinek védelme és a Nyugat-Balkán euroatlanti integrációja. Utóbbi szorosan összekapcsolódik a migráció kérdésével is. Afrika és a Közel-Kelet strukturális gyengeségei szintén hangsúlyosak a percepcióban.

22. sz. táblázat: A társadalmi és a szakpolitikai elit biztonságpercepciója alapján kirajzolódó mintázatok³⁹⁰

³⁹⁰ A táblázat a szerző saját munkája.

6.2. A biztonságpercepció elméletével kapcsolatos konklúziók

Az empirikus kutatás és a magyar biztonságpercepció átfogó elemzése számos fontos tanulsággal szolgálhat a biztonságpercepció elméletével kapcsolatos kutatások számára is. Az empirikus kutatás során kapott eredmények magyarázata kapcsán feltétlenül látnunk kell, hogy minden, egy adott társadalom, állam vagy bármiféle közösség biztonságpercepciójával kapcsolatos állításainkat csak rendkívül óvatosan szabad megfogalmaznunk. Ennek oka, hogy a biztonságpercepció korántsem egységes, hanem sokkal inkább minden egyén sajátja. Nemcsak arról van itt szó, hogy a társadalom és a szakpolitikai elit biztonságpercepciója között különbségek azonosíthatók. Azt is realizálnunk kell, hogy a társadalmon és az eliten belül is gyakran különbségek azonosíthatók, ahogy azt láttuk például a gyakorlatban a szakpolitikai elit szintű vizsgálódások során a különböző módszertani megközelítéseknek köszönhetően.

Ez a biztonságpercepció elmélete kapcsán egyfelől azt jelenti, hogy ha egy állam biztonságpercepciójáról beszélünk vagy azt elemezzük, akkor mindig pontosan tisztáznunk kell, hogy mit tekintünk a vizsgálódásunk tárgyának: a társadalmat, a biztonságpolitikai szakapparátust vagy esetleg ennél szűkebb közösségeket, például a döntéshozók egy kis csoportját. Ha viszont nem szeretnénk ilyen megkötetéseket tenni, és valóban az állam egészére vonatkozóan szeretnénk következtetéseket megfogalmazni, akkor nem marad más lehetőségünk, mint hogy a biztonságpercepció elemzésének összetartó, párhuzamos felépítésű kevert módszerét alkalmazzuk vizsgálódásunk során, épp ahogyan azt a magyar esettanulmány során láthattuk. Bár ez önmagában idő- és erőforrás igényes feladat, mégis bebizonyosodott, hogy a módszer alkalmazása fontos következtetésekkel szolgálhat a kutató számára.

Már csak azért is, mert ahogy a dolgozat legelején láthattuk, a biztonságpercepció koncepciója minden jelentős elméleti iskolában meghatározó szerepet játszik a tudományterületen belül. Mindig a kutatón és annak saját elméleti keretén múlik, hogy épp a realista iskolára és azon belül az elrettentés elméletére, illetve a biztonsági dilemmára vagy a liberális iskolára és azon belül a demokratikus béke elméletére vagy a konstruktivista iskolára és ehhez kapcsolódóan a szereplők identitására alapozza e kutatásait. Ugyanakkor bármely elméleti keretrendszerhez nyúl is, csak akkor fogja tudni azokat hatékonyan és pontosan használni, ha helyesen értelmezi a vizsgálni kívánt egység biztonságpercepcióját. Mivel azonban a biztonságpercepció nem egységes fogalom, így

elemzése is meglehetősen bonyolult, ennél fogva pedig megnehezíti – az egyébként nagyon hasznos – elméleti iskolák pontos, gyakorlati alkalmazását.

A biztonságpercepció összetartó, párhuzamos felépítésű kevert módszere pontosan erre a kihívásra kínál egy újszerű megoldást. Ahhoz, hogy értelmezhesük a biztonságpercepciót a nemzetközi kapcsolatok szintjén, túl kell lépünk azon, hogy a biztonságpercepciót csak egyfajta üres, módszertan nélküli kategóriaként kezeljük, amelynek analitikai értéke erősen behatárolt.

A magyar biztonságpercepció átfogó elemzése bemutatta, hogy ez a munka a gyakorlatban is kivitelezhető, pusztán a kutatón múlik annak lefolytatása. Fontos ugyanakkor arra is rámutatni, hogy a biztonságpercepció összetartó, párhuzamos felépítésű kevert módszere nem egy megbonthatatlan rendszer. Az e kutatás során alkalmazott gyakorlati módszerek csak egy részét képezik az egyébként szóba jöhető módszertani megközelítéseknek. Csak néhány példát említve: a társadalom biztonságpercepciója online diskurzuselemzés segítségével is vizsgálható lenne, míg a szakpolitikai elit percepciójának megértését döntéshozókkal készített interjúk elvégzése vagy éppen egy, az esettanulmányban alkalmazottnál szélesebb körű diskurzuselemzés is segítheti. A lényeg tehát nem a módszerekhez való ragaszkodásban rejlik, hanem sokkal inkább abban, hogy mennyire tudjuk azokat adaptálni az adott helyzethez, és ezáltal – a különböző módszertani megközelítések ötvözésén keresztül – mennyire tudjuk a biztonságpercepció minél átfogóbb elemzését is lehetővé tenni. E dolgozat célja jelentős részben az is volt, hogy ennek egy lehetséges, bárki által elvégezhető módját bemutassuk.

6.3. Az esettanulmány során azonosított konvergenciák és divergenciák magyarázata

Amint azt az empirikus kutatás elvégzése során láthattuk, a magyar társadalom és a szakpolitikai elit biztonságpercepciója között jelentős hasonlóságok és eltérések is azonosíthatók. Bár e konvergenciák és divergenciák hátterének vizsgálata akár egy önálló kutatási programot is megérdemelne, mégis fontosnak tartom, hogy érintőlegesen e dolgozat keretein belül is foglalkozzunk azok eredetével.

Mint azt már a kutatás kezdetén is tisztáztuk, e dolgozat biztonságértelmezése alapvetően az úgynevezett kopenhágai iskolához áll közel. E tekintetben a biztonság interszubjektív, a percepció pedig ebből kifolyólag folyamatosan változik. Ezek, az egyén

és a közösség szintjén is végbemenő változások alapvetően hozzájárulhatnak a különböző szintek közötti konvergenciák és divergenciák létrejöttéhez. Az egyén hétköznapi tapasztalatai, az élete során szerzett élmények meghatározóak a biztonságpercepció alakulása szempontjából. Jó példa erre az esettanulmányból a magyar társadalom hozzáállása az anyagi biztonság és a létbiztonság kérdéséhez, amely, mint láthattuk, mind a mai napig meghatározó a társadalom biztonságpolitikai gondolkodása szempontjából. Ennek oka mindenekelőtt abban keresendő, hogy az elmúlt évtizedek gazdasági kihívásai a társadalom jelentős részét direkt módon érintették, ezáltal pedig nagyban hozzájárultak a társadalmi tapasztalatok alakulásához is.

Hasonlóan a közvetlen tapasztalatokra – pontosabban azok hiányára – vezethető vissza a védelmi kiadások megítélése kapcsán azonosítható divergencia is. Az empirikus kutatás rámutatott arra, hogy a társadalom túlnyomó többsége nem észlel katonai fenyegetést semmilyen irányból, az ország katonai biztonságát stabilnak és megalapozottnak tartja, ezáltal pedig nem feltétlenül egyértelmű számára a védelmi kiadások növelésének szükségessége. Mivel tehát a társadalomnak nincsenek közvetlen tapasztalatai a katonai fenyegetésekkel kapcsolatban, ezáltal percepciója szempontjából sem meghatározóak az ehhez a témához kapcsolódó kérdések. Ezzel szemben a szakpolitikai elit – és a szakpolitikai apparátus – feltehetőleg sokkal inkább tisztában van a katonai fenyegetések sajátosságaival, a szövetségi rendszerből fakadó kötelezettségekkel és a védelmi kiadások, valamint a haderő-modernizáció szükségszerűségével, így e kérdések is sokkal inkább hangsúlyosan jelennek meg percepciójában.

Egy másik a percepcionális divergenciákat fokozó tényező lehet a biztonságpolitikai folyamatokkal kapcsolatos információkhoz való hozzáférés lehetősége és ehhez szorosan kapcsolódva a tájékozódás forrásainak köre. Nem nehéz ugyanis belátni, hogy a szakpolitikai elit és a biztonságpolitikai közösség jelentős része jóval több, relevánsabb és aktuálisabb információval rendelkezik a biztonságpolitikai folyamatokkal kapcsolatban. Ennek oka egyfelől, hogy hozzáférésük van olyan diplomáciai iratokhoz, jelentésekhez, szakpolitikai elemzésekhez, amelyek a szélesebb nagyközönség számára nem elérhetők, másfelől pedig – szakmai hátterük révén – a médiában megjelenő információkat is könnyebben tudják rendszerszinten kezelni, strukturálni. Mindez pedig

alapvetően befolyásolhatja biztonságpercepciójukat is, hiszen egy-egy témával kapcsolatban több és minőségileg más információkhoz jutnak így hozzá, azokat pedig jó eséllyel az átlagtól eltérő keretben értelmezik. Harmadrészt pedig arra is rámutathat, hogy a tágabb társadalom biztonságpolitikával kapcsolatos tájékozódási forrásai korlátozottak és pontatlanok lehetnek, ami fontos, megoldásra váró kihívásként jelenik meg a biztonságpolitikai elit számára is.

Azt, hogy a tájékozódás forrásai milyen hatással vannak a biztonságpercepció alakulására, jól érzékeltette a tömeges illegális migráció példája is. Mint láthattuk, e téma alapvetően meghatározó fontosságú a társadalom jelentős részének fenyegetettség-percepciója kapcsán, ami részben visszavezethető arra is, hogy a politikai diskurzust gyakorlatilag 2015 óta áthatja egy átfogó migrációs diskurzus, amely jelentős hatást gyakorolt a társadalmi attitűdök alakulására is.³⁹¹ Ezzel szemben például a szakpolitikai elit szintjén meglehetősen nagy hangsúllyal megjelenő hibrid és kiber kihívások kevésbé kapnak teret a társadalmi fenyegetettség-percepcióban, ami megint csak részben visszavezethető arra a jelenségre, hogy a társadalom tájékozódási forrásaiban kevésbé jelennek meg e kihívások, ezáltal a társadalmi percepcióra sincsenek akkora hatással. Ezzel párhuzamosan érdekes esetként jelenik meg a klímaváltozás kérdése, amely sokkal inkább a társadalmi fenyegetettség-percepcióban van jelen nagyobb mértékben, míg a szakpolitikai elit szintjén csak kisebb percepcionális figyelmet kap. Ez a divergencia arra is rámutathat, hogy a társadalom tájékozódási forrásaiban e téma jóval hangsúlyosabban jelenik meg, mint a szakpolitikai elit számára.

Mivel tehát az egyes szintek percepciója közti divergenciákat számos különböző tényező fokozhatja, ennek tükrében különösen fontosnak kell tekintenünk azokat a percepcionális elemeket, amelyek kapcsán konvergenciák azonosíthatók. E konvergenciák jelenléte bizonyítja, hogy a társadalom és a szakpolitikai elit reflektál egymásra, percepciójuk alakulása nem független egymástól. Másfelől pedig arra is rá kell mutatnunk, hogy e konvergenciák olyan percepcionális konszenzusok kialakulását eredményezhetik, amelyek stabilitása meghatározó fontosságú Magyarország biztonság- és védelempolitikájának jövője szempontjából. Ilyen stabil konszenzus például a

³⁹¹ Ezzel kapcsolatban lásd például: Szalai, András – Göbl. Gabriella: Securitizing migration in contemporary Hungary, Center for EU Enlargement Studies, Working Paper. 2015.

szövetségi rendszer megítélése; a fenyegetettség-percepció számos elemének értékelése; vagy éppen a közös európai katonai képességek megerősítésének szükségessége.

6.4. A biztonságpercepció elemzésének korlátjai

A magyar biztonságpercepcióra vonatkozó adatok, valamint az ezek alapján kimutatható konvergenciák és divergenciák értelmezése során ugyanakkor tekintettel kell lennünk arra, hogy a biztonságpercepció elemzése bizonyos korlátokkal is rendelkezik. E kutatási korlátok megléte minden társadalomtudományi vizsgálat sajátja, annak érdekében azonban, hogy minél pontosabb képet kaphassunk vizsgálatunk tárgyáról, fontos, hogy a lehető legnagyobb mértékben tisztában legyünk velük.

A legfontosabb ezek közül, hogy az egyén szintű motivációk megismerése továbbra is korlátozott marad. Ez egy olyan probléma ugyanis, amely a társadalomtudományok egésze számára áthidalhatatlan kihívást jelent. A biztonságpercepció vizsgálata nem segíthet abban, hogy a társadalom vagy az elit szintjén jobban megértsük e motivációkat, csupán azt segítheti elő, hogy a rendelkezésre álló módszertani megközelítések keretei között értelmezni tudjuk a percepcióra vonatkozó adatokat.

Az esettanulmány arra is rámutatott, hogy az egyes vizsgálati szinteken belül alkalmazott, különböző módszertani megközelítések újabb, további percepcionális különbségeket azonosíthatnak az adott szinten belül. Jól láthatóvá vált ez a szakpolitikai elit szintű mérések során, ahol a szakértői interjúk, a stratégiai dokumentumok elemzése és a politikai diskurzus vizsgálata más-más aspektusait mutatták be a biztonságpercepciónak. E különbségeket egyfelől a jövőben további kutatások során kell vizsgálni, másfelől ugyanakkor arra is fontos felhívni a figyelmet, hogy az elit szintű percepció vizsgálata önmagában jelentős kihívásokat hordoz magában. Főként azért, mert a szakpolitikai elit motivációinak és valós percepciójának megismerésére tett kísérletek nehezen választhatók el az aktuálpolitikától. Amikor a politikai diskurzust elemezzük, mindig tisztában kell lennünk azzal, hogy az nemcsak a percepció egy lenyomata, hanem önmagában is politikai aktus, amely adott esetben hatni kíván mások (például a társadalom) percepcióira. Ehhez hasonlóan az interjúk elkészítése során is mindig korlátozott marad a kutató megismerési lehetősége, hiszen nehezen szűrhető ki, hogy az

interjúalany mennyiben törekszik tudatos – esetenként nem autonóm véleményét tükröző – politikai üzenetet kommunikálni.

Sajátos, ugyanakkor nem elhanyagolható a koronavírus hatása a magyar biztonságpercepció szempontjából. A kutatás során – a dolgozat elején rögzítettekkel összhangban – mindvégig törekedtem arra, hogy a koronavírus megjelenését a percepcióban próbáljam a lehető leginkább kontrollálni, tekintettel arra, hogy olyan váratlan esemény bekövetkeztéről van szó, amely alapjaiban befolyásolta volna a kutatás egészét és jelentősen eltérítette volna azt eredeti céljaitól. Ezzel együtt azonban fontos látnunk, hogy a percepció – minden szinten – folyamatosan változik, számos tényező hatást gyakorol rá, és ennél fogva az is elképzelhető, hogy az adott időpillanatban felállított percepcióelemzésünk később már nem teljesen fogja tükrözni a valóságot. Ez jól látható egyfelől abból, hogy végül a 2020 tavaszán elfogadott Nemzeti Biztonsági Stratégia is több ponton foglalkozik a járvánnyal és annak hatásaival, másfelől pedig abból is, hogy a 2020 szeptemberében elvégzett szakértői interjúk során is markánsan megjelent a téma a percepció szintjén. Így tehát, bár a percepció elemzése során mindig törekednünk kell a kutatói objektivitásra, észben kell tartanunk azt is, hogy e változás természetes tényező, amelyet a kutató legjobb esetben is csak követni tud.

Végül pedig a biztonságpercepció elmélete szempontjából fontos arra is felhívni a figyelmet, hogy pontosan sosem tudhatjuk, a percepció milyen hatással van a biztonságpolitikai döntésekre. Nem feltétlenül mondhatjuk tehát azt, hogy a percepció és a döntések között mindig ok-okozati összefüggés áll fenn. Elképzelhető az is, hogy egy adott szereplő – bizonyos külső és belső tényezők hatására – másképp dönt, mint ahogy a percepciója mentén következetes lenne az adott helyzetben. Ez önmagában nemcsak a biztonságpercepció, de a nemzetközi kapcsolatok elméletének iskolái számára is egy állandó bizonytalansági tényezője marad a jövőben is.

6.6. Összegzés

Összegezve a fentieket, láthatjuk tehát, hogy a szakpolitikai elit és a társadalom biztonságpercepciója között jelentős hasonlóságok azonosíthatók (22. sz. táblázat). Mindez azért is fontos, mert a magyar biztonságpercepció egészére vonatkozó következtetéseink alapvetően e hasonlóságokra épülhetnek.

Ezek a hasonlóságok kiterjednek a fenyegetettség-percepcióra és a fenyegetések nagy részének megítélésére; a Magyarországgal szövetséges országokkal és a szövetségesekkel kapcsolatos percepciókra; és általánosságban a közös európai katonai képességek megerősítésének megítélésére is.

Ezzel együtt az is látható, hogy a két szint percepciója között nincsenek mély ellentmondások, inkább kisebb eltérések, hangsúlyeltolódások mutathatók csak ki. Ezek egyfelől kiterjednek a közös európai haderő létrehozásához kapcsolódó szuverenitási kérdésekre, vagy a Visegrádi Négyek biztonságpolitikai együttműködésének megítélésére. Hangsúlykülönbség látható a globális klímaváltozás megítélése vagy éppen az anyagi biztonság/létebiztonság fontosságának megítélése kapcsán is.

Olyan területek is azonosíthatók az elemzés alapján, amelyeken egyformán láthatunk hasonlóságokat és különbségeket is a két szint között. Ilyen például a nem szövetséges országok megítélése, hiszen egyetértés mutatkozik a tekintetben, hogy Magyarországnak nincs ellenségképe, ugyanakkor a szakpolitikai elit szintjén több kihívás percipiálása azonosítható a nem szövetséges országokhoz (például Oroszországhoz, Kínához vagy Ukrajnához) kapcsolódóan. Ehhez némiképp hasonló téma a védelmi kiadások kérdése, hiszen egyetértés mutatkozik a tekintetben, hogy az elmúlt évek során végrehajtott kiadásnövelés alapvetően szükséges folyamat volt, ugyanakkor kisebb eltérés mutatkozik a tekintetben, hogy mennyiben szükséges e folyamat folytatása a jövőben.

Azt is, láthatjuk, hogy a magyar biztonságpercepció empirikus vizsgálata számos tanulsággal bír az elméleti szintre nézve is. Ezek közül a legfontosabb, hogy a biztonságpercepció összetartó, párhuzamos felépítésű kevert módszere lehetőséget teremt arra, hogy a kutató a közösség egészének biztonságpercepciójára vonatkozó következtetéseket fogalmazhasson meg, függetlenül attól, hogy a tudományterületnek mely elméleti iskoláját kívánja használni munkája során. A fejezet bemutatta az empirikus kutatás során azonosított konvergenciák és divergenciák forrásait. E források közül kiemelkednek az egyén közvetlen tapasztalatai; az információkhoz való hozzáférése és a tájékozódás forrásai, amelyek mind alapjaiban befolyásolhatják a biztonságpercepció alakulását. Harmadik lépésben a fejezet felvázolta a biztonságpercepció elemzésének korlátait, és rámutatott azok hatására az elemzés egészére vonatkozóan.

7. Következtetések

E fejezet célja a disszertáció során elvégzett kutatómunka összegzése. A fejezet során először a tartalmi és módszertani elemeket tekintem át. Ezt követően megvizsgálom a kutatómunka elején felállított hipotézisek teljesülését. A következő lépésben összesítem az elért új tudományos eredményeket. Ezután az eredmények gyakorlati alkalmazhatóságára vonatkozó ajánlásokat fogalmazok meg. Végül pedig rövid kitekintés keretében bemutatom, hogy mely területek lehetnének alkalmasak a kutatás folytatására.

7.1.A disszertáció összegzése

E kutatás elsődleges célja az volt, hogy elméleti és módszertani szempontból értelmezze a biztonságpercepció koncepcióját. Ennek érdekében átfogó szakirodalmi áttekintést végeztem, amelyben feltártam a biztonságpercepció értelmezésével kapcsolatos sajátosságokat a nemzetközi biztonsági és konfliktuskezelési tanulmányok tudományterületén belül. A szakirodalmi áttekintés során áttekintettem a realista, a liberális és a konstruktivista irányzatok legfontosabb munkáit, és arra kerestem a választ, hogy hogyan jelenik meg a biztonságpercepció koncepciója ezen iskolák elméleti eszköztárában. A vizsgálat rámutatott arra, hogy a biztonságpercepció koncepciója mindhárom elméleti iskola esetében *központi szerepben* jelenik meg (a realista iskola esetében a biztonsági dilemmán keresztül; a liberális iskola esetében a demokratikus béke elmélete kapcsán; a konstruktivista esetében pedig a szereplők egymásról és a rendszerről alkotott percepciója nyomán).

A következő lépésben a biztonságpercepció tartalmi elemeit vizsgáltam. A kutatás ezen szakasza során rámutattam arra, hogy e dolgozatban a biztonság és a biztonságpercepció koppenhágai, tág értelmezését használom. Végül pedig megvizsgáltam számos empirikus munkát, amelyek kísérletet tettek a biztonságpercepció vizsgálatára a gyakorlatban. Ennek során kirajzolódott, hogy mely elemzési szintek határolhatók el a biztonságpercepció vizsgálata során (társadalom és szakpolitikai elit), és ezek milyen módszertani megközelítések szerint vizsgálhatók. Rámutattam arra, hogy a már korábban elvégzett empirikus munkák alapján a társadalmi szinten három fő módszertani megközelítést láthatunk: közvélemény-kutatások, fókuszcsoportos interjúk és diskurzuselemzés. A szakpolitikai elit szintjén a politikai diskurzus és a stratégiai

dokumentumok elemzését (diskurzuselemzés), a közvélemény-kutatásokat és a szakértői interjúkat azonosíthatjuk különböző módszertani megközelítésként.

Ahhoz, hogy a biztonságpercepció koncepcióját a gyakorlatban is alkalmazhatóvá tegyem, szintén a dolgozat céljával tűztem ki egy, a biztonságpercepció vizsgálatához szükséges módszertani keret kialakítását a rendelkezésre álló vizsgálati eszközök alapján. Miután a szakirodalmi áttekintés során feltártam, hogy a biztonságpercepció elemzése számos, különböző módszertani megközelítésre támaszkodhat, és több, különböző szintre fókuszálhat, arra a következtetésre jutottam, hogy a biztonságpercepciót átfogóan vizsgáló módszertan csak ezek ötvözésén keresztül jöhet létre. Ennek érdekében az úgynevezett kevert módszerre (mixed method vagy multi-method) alapuló megközelítések területére kezdtem el építeni, amelyek alapvető célja pontosan a különböző (például kvalitatív és kvantitatív) módszerek ötvözése. Ezt követően a kevert módszer különböző típusait vizsgáltam, és rámutattam arra, hogy a biztonságpercepció elemzése a leghatékonyabban az összetartó párhuzamos felépítésű (Convergent Parallel Design) kevert módszer segítségével történhet. Ennek lényege, hogy a kvalitatív és kvantitatív adatok gyűjtése és elemzése külön-külön történik, majd ezt követően kerül sor az eredmények összehasonlítására és integrálására, valamint a konvergenciák és divergenciák azonosítására. A módszertan kialakításának utolsó lépéseként az összetartó párhuzamos felépítésű kevert módszert adaptáltam a biztonságpercepció elemzésére vonatkozóan, azaz operacionalizáltam a módszert. E munka során azonosítottam a biztonságpercepció összetartó párhuzamos felépítésű kevert módszeréhez tartozó módszertani megközelítéseket. A társadalom szintjén ez egy közvélemény-kutatást, a szakpolitikai elit szintjén pedig szakértői interjúkat, a politikai diskurzus elemzését és a stratégiai dokumentumok vizsgálatát foglalja magában. A módszertan központi eleme pedig az e megközelítések alapján nyert adatok integrálása.

Végül ahhoz, hogy bizonyítsam a létrehozott módszertani eszközben rejlő lehetőséget, átfogóan vizsgáltam a magyar biztonságpercepciót. Az empirikus kutatás első lépése során a társadalmi szintre fókuszáltam, és egy 2019 decemberében elvégzett, 1000 fős reprezentatív közvélemény-kutatásra alapozva vizsgáltam a társadalmi biztonságpercepciót. Az így kapott adatok egy – e tekintetben releváns – részét pedig összehasonlítottam egy 1999-ben és egy 2008-ban elvégzett közvélemény-kutatás

eredményeivel annak érdekében, hogy idősorosan is képet kaphassunk a társadalom biztonságpercepciójának alakulásáról. Ezt követően tértem rá a szakpolitikai elit biztonságpercepciójának elemzésére, amelyet három különböző módszertani megközelítésre alapoztam. Egyfelől elvégeztem a stratégiai dokumentumok elemzését, amelynek során a 2012-es és a 2020-as Nemzeti Biztonsági Stratégiákat hasonlítottam össze a biztonságpercepció szempontjából. Ezt követően a politikai diskurzust elemeztem, szintén a biztonságpercepcióval kapcsolatos sajátosságokra fókuszálva és a miniszterelnök 2019-es, nyilvános beszédeire építve. Harmadik lépésben pedig azoknak a félig-strukturált, szakértői interjúknak az eredményeit vizsgáltam, amelyeket a kutatás során készítettem a Honvédelmi Minisztériumban, a Külgazdasági és Külügyminisztériumban, a Külügyi és Külgazdasági Intézetben, valamint a Stratégiai Védelmi Kutatóintézetben annak érdekében, hogy megvizsgáljam a biztonságpolitikával foglalkozó szakértők percepcióját. A szakpolitikai elit szintű adatokat integráltam és azonosítottam a percepcionális konszenzusokat, különbségeket. Az empirikus szintű kutatás a társadalmi és a szakpolitikai elit szintű adatok összefűzésével zárult, aminek során feltártam a hasonlóságokat és különbségeket a két szint között, majd pedig ezekre építve fogalmaztam meg következtetéseket a magyar biztonságpercepció egészére vonatkozóan.

Az empirikus kutatás eredményeit a 6. fejezet 22. sz. táblázatában összegeztem. Ráműtattam arra, hogy a két szint fenyegetettség-percepciója bizonyos aspektusait tekintve hasonlóságokat mutat, például az illegális migráció vonatkozásban. Ugyanakkor a társadalom szintjén hangsúlyosabban jelenik meg a klímaváltozás problémája, és általában véve a társadalom többsége a biztonság fogalmát elsősorban az anyagi biztonság és létbiztonság mentén konceptualizálja, míg a fenyegetés fogalmához elsősorban absztrakt koncepciók kapcsolódnak. Ezzel szemben a szakpolitikai elit körében hangsúlyosabb a terrorizmus és az energetikai, kiber kihívások jelentette probléma. A kutatás feltárta, hogy mindkét szinten stabil konszenzus azonosítható az ország szövetségi rendszere kapcsán, amelyen belül a percepciója alapján meghatározó Németország, az Egyesült Államok és a Visegrádi Csoport szerepe. Ráműtattam arra, hogy a társadalom nem köti egy-egy konkrét országhoz a percepcióját és nem észlel közvetlen katonai fenyegetést, valamint arra is, hogy a szakpolitikai elit szintjén több kihívás percepciólása

azonosítható a nem szövetséges országokhoz (például Oroszországhoz, Kínához vagy Ukrajnához) kapcsolódóan, és eltérő megítélés azonosítható a védelmi kiadások emelésének szükségessége kapcsán is. Ez utóbbi ugyanis kevésbé hangsúlyosan jelenik meg a társadalom percepciójában. Hasonlóság azonosítható az európai védelmi együttműködések kapcsán, hiszen mindkét szint percepciója alapján szükség van azok fokozására. A szakpolitikai elit ugyanakkor szkeptikusabban tekint a közös európai haderő létrehozására és, mint láthattuk nem ért egyet az európai védelmi együttműködések megvalósítási irányait illetően. A kutatás demonstrálta, hogy míg a Visegrádi Együttműködés a társadalom körében ismert és pozitív, addig a szakpolitikai elit szintjén jóval nagyobb a szkepticizmus az együttműködés gyakorlati aspektusai kapcsán.

7.2. A hipotézisek teljesülése

Az értekezés első hipotézise azt mondta ki, hogy *„a biztonságpercepció koncepciója egyaránt központi helyet foglal el a nemzetközi biztonsági és konfliktuskezelési tanulmányok realista, liberális és konstruktivista elméleti iskoláiban.”* A dolgozatom során átfogó szakirodalmi áttekintést végeztem, amelynek során feltártam, hogy a tudományterület realista, liberális és konstruktivista irányzataiban explicit vagy implicit módon egyaránt fontos szerepet játszik a biztonságpercepció koncepciója. Ez a realista iskola esetében a biztonsági dilemmán keresztül, a liberális iskola esetében a demokratikus béke elméletén keresztül, míg a konstruktivista iskola esetében a szereplők identitásán keresztül válik a leginkább látványossá. A biztonságpercepció koncepciója tehát olyan *közös nevezőként* kezelhető, amely meghatározó szereppel bír az elemzésünk egésze szempontjából, függetlenül attól, hogy melyik elméleti iskola eszközeit és módszertani kereteit alkalmazzuk a vizsgálatunk során.

Ezt követően az értekezés második hipotézise azt mondta ki, hogy *„az állam biztonságpercepciójának vizsgálatához különböző elemzési szintek és módszertani megközelítések ötvözése szükséges.”* Folytatva a megkezdett szakirodalmi áttekintést, számos különböző elméleti és gyakorlati munkát vizsgáltam meg a dolgozat során a biztonságpercepció koncepciójára fókuszálva. E kutatás során feltártam, hogy a biztonságpercepció számos különböző módon megközelíthető koncepció, amelynek

ennélfogva több, különböző értelmezése és vizsgálati kerete is lehetséges. Rámutattam arra is, hogy a kutatómunka végeredményét mindig nagyban befolyásolja az a kérdés, hogy pontosan mit vizsgálunk a kutatás során. Amikor ugyanis egy állam biztonságpercepciójáról beszélünk, akkor a különböző elméleti és empirikus kutatások fókusza rendkívül széles spektrumon változik. Bizonyos esetekben az adott kutatás fókuszálhat egy-egy társadalom biztonságpercepciójára, vagy éppen a politikai/döntéshozói/szakértői elit biztonságpercepciójára. A különböző szintekhez pedig eltérő módszertani megközelítések kapcsolódnak, amelyek szintén hatással vannak a végeredményre. Így például a társadalom biztonságpercepciója vizsgálható közvélemény-kutatások vagy éppen fókuszcsoportos kutatások segítségével, míg a szakpolitikai elit biztonságpercepciója megközelíthető politikai diskurzuselemzésen vagy éppen szakértői interjúkon keresztül. Éppen ezért, ahhoz, hogy egy állam biztonságpercepcióját átfogóan értelmezni tudjuk, szükség van a különböző szintek és módszerek ötvözésére, integrálására.

Az értekezés harmadik hipotézise azt mondta ki, hogy *„az egyes szintek biztonságpercepciója között jelentős különbségek lehetnek.”* Ez a hipotézis egyfelől bizonyítás nyert a szakirodalmi áttekintés során, a különböző módszertani megközelítések eredményei közti eltérések azonosítása által, másfelől a konkrét empirikus esettanulmány által, amely a magyar biztonságpercepció elemzésére fókuszálva tárta fel a szakpolitikai elit és a társadalom közti különbségeket. Éppen ez az empirikus észrevétel teszi a különböző szintek és módszertani megközelítések integrálását olyannyira fontossá egy átfogó vizsgálat során.

A negyedik hipotézis azt mondta ki, hogy *„az állam biztonságpercepciója az összetartó, párhuzamos felépítésű kevert módszer segítségével vizsgálható átfogóan.”* Miután bemutattam, hogy a biztonságpercepció koncepciója különböző szinteken és különböző módszertani eszközökkel vizsgálható, kiemelt fontosságúvá vált e szintek és módszerek ötvözése az átfogó vizsgálat érdekében. Az értekezés során bemutattam a kevert módszerek különböző irányzatait, majd ezek közül részletesen foglalkoztam az összetartó, párhuzamos felépítésű kevert módszer sajátosságaival. Ennek során rámutattam arra, hogy az összetartó, párhuzamos felépítésű kevert módszer gyakorlati sajátosságainál fogva alkalmas arra, hogy integrálja a biztonságpercepció elemzésének

korábban azonosított szintjeit és módszereit. Megvizsgáltam azt is, hogy a biztonságpercepció elemzésének összetartó, párhuzamos felépítésű kevert módszere milyen lépéseket kell, hogy magában foglaljon, és rámutattam a kevert módszeren belül az egyes szintek vizsgálata érdekében alkalmazott különböző, empirikus szintű módszerekre is.

Az ötödik és a hatodik hipotézis a konkrét esettanulmányra, tehát a magyar biztonságpercepcióra nézve fogalmazott meg állításokat. Az ötödik hipotézis szerint „*A vizsgált időszakban a magyar társadalom biztonságpercepciójában: (a) meghatározó az illegális migrációtól való félelem; (b) nem jelenik meg direkt katonai fenyegetés; (c) stabil konszenzus azonosítható az ország szövetségi rendszerét illetően.*” Annak érdekében, hogy e hipotézist igazolni vagy cáfolni tudjam, a biztonságpercepció elemzésének összetartó, párhuzamos felépítésű kevert módszerét alkalmaztam a magyar biztonságpercepcióra vonatkozóan. Ennek során a társadalmi szintet egy reprezentatív közvélemény-kutatás adataira támaszkodva vizsgáltam. Összességében azt mondhatjuk, hogy az empirikus kutatás igazolta az ötödik hipotézis minden elemét, ugyanakkor ezen túlmutató, empirikus szinten komoly relevanciával bíró következtetéseket is megfogalmazhatunk a magyar társadalom biztonságpercepciójával kapcsolatban. Így például igaznak bizonyult, hogy „*a vizsgált időszakban a magyar társadalom biztonságpercepciójában: (a) meghatározó az illegális migrációtól való félelem*”, ugyanakkor a kutatás arra is rámutatott, hogy korántsem ez az egyetlen tényező, amely megjelenik a percepción belül a fenyegetések közt, hiszen abban meghatározó szerepet játszik például a nemzetközi terrorizmus, vagy társadalmi szinten a klímaváltozás is. Igaznak bizonyult az is, hogy a „*a vizsgált időszakban a magyar társadalom biztonságpercepciójában: (b) nem jelenik meg direkt katonai fenyegetés,*” ami stabil konszenzust mutat az ország katonai biztonságát illetően. Szintén bizonyítottam, hogy „*(c) stabil konszenzus azonosítható az ország szövetségi rendszerét illetően,*” ami egyfelől bizonyítja, hogy a magyarok elkötelezettek az ország jelenlegi szövetségi rendszere mellett, hajlandók annak fenntartására és megerősítésére, valamint általában véve szolidárisak szövetségeseikkel. E hipotézishez kapcsolódóan bizonyítottam azt is, hogy a magyar biztonságpercepcióban kitüntetett szerep jut a szövetségesek közül a visegrádi országoknak, Németországnak és az Egyesült Államoknak is.

A hatodik hipotézis szerint, „*A vizsgált időszakban a magyar szakpolitikai elit biztonságpercepciójában: (a) meghatározó az illegális migrációtól és a nemzetközi terrorizmustól való félelem; (b): stabil konszenzus azonosítható az ország szövetségi rendszerét illetően; (c): meghatározó az európai biztonságpolitikai együttműködés fokozása; (d): stabil támogatás azonosítható az ország katonai képességeinek megerősítése kapcsán.*” Annak érdekében, hogy e hipotézist igazolni vagy cáfolni tudjam, szintén a biztonságpercepció elemzésének összetartó, párhuzamos felépítésű kevert módszerét alkalmaztam a magyar biztonságpercepcióra vonatkozóan. Ennek során szakpolitikai elit szintű biztonságpercepcióra vonatkozó adatokat egy politikai diskurzuselemzésre, a stratégiai dokumentumok elemzésére és szakértői interjúkra támaszkodva gyűjtöttem össze és elemeztem. A kutatás keretében bizonyítottam, hogy „*a vizsgált időszakban a magyar szakpolitikai elit biztonságpercepciójában: (a) meghatározó az illegális migrációtól és a nemzetközi terrorizmustól való félelem.*” Ezek mellett ugyanakkor a szakpolitikai elit percepciója is jóval komplexebb és megjelennek benne az energetikai kihívások, a demográfiai kihívások, a hibrid/kiber kihívások és kisebb mértékben a klímaváltozás is. Fontos eredmény az is, hogy a szakpolitikai elit percepciója általában véve romló biztonsági környezettel számol. A szakpolitikai elit szintű elemzés során bizonyítást nyert, hogy „*(b) stabil konszenzus azonosítható az ország szövetségi rendszerét illetően.*” Ez a konszenzus egyfelől kiterjed az ország teljes szövetségi rendszerének keretét adó EU és NATO tagországokra, másfelől pedig kiterjed a legfontosabbnak ítélt szövetségesekre (Egyesült Államok, Németország, Visegrádi Csoport). Mindez azért is fontos eredmény, mert ezen a ponton jelentős egységet láthatunk a társadalmi és a szakpolitikai elit szintű percepciókban. Bizonyítottam továbbá azt is, hogy „*a vizsgált időszakban a magyar szakpolitikai elit biztonságpercepciójában: (c) meghatározó az európai biztonságpolitikai együttműködés fokozása.*” Mint láthattuk, ez az állítás igaz ugyan, és stabil elköteleződés azonosítható az európai biztonság- és védelempolitikai, valamint katonai képességek megerősítése mellett, ugyanakkor ennek módja kapcsán már jelentősen megoszlanak az álláspontok, és számos különböző irányzat kap teret e témán belül. Végül pedig az empirikus elemzés arra is rámutatott, hogy valóban „*a vizsgált időszakban a magyar szakpolitikai elit biztonságpercepciójában: (d) stabil támogatás azonosítható az ország katonai képességeinek megerősítése kapcsán.*” Mindez

azért is érdekes, mivel a katonai fenyegetések kevésbé látványosan jelennek meg a magyar biztonságpercepcióban. Ugyanakkor a szakpolitikai elit szintű elemzések alapján arra következtethetünk, hogy stabil konszenzus alakult ki az elmúlt években arra vonatkozóan, hogy a Magyar Honvédség leromlott állapota és tartós alulfinanszírozottsága hosszú távon fenntarthatatlan, ami hozzájárulhatott a védelmi kiadások növelésével és a haderő-modernizációval kapcsolatos pozitív percepciók megerősödéséhez.

7.3. Új tudományos eredmények

1. Feltártam, hogy a biztonságpercepció koncepciója implicit vagy explicit módon a nemzetközi biztonsági és konfliktuskezelési tanulmányok tudományterületének mindhárom fontos elméleti iskolájában jelen van. A biztonságpercepció a realista iskola esetében az úgynevezett biztonsági dilemmán keresztül; a liberális iskola esetében a demokratikus béke elméletén keresztül; míg a konstruktivista iskola esetében a szereplők identitását és viselkedését meghatározó tényezőként jelenik meg az elméleti keretrendszerben.
2. Bizonyítottam, hogy a kevert módszer adaptálható a biztonságpercepció elemzésére. Ennek eredményeként felállítottam a biztonságpercepció elemzésének összetartó, párhuzamos felépítésű kevert módszerét. E módszer operacionalizálása során rámutattam arra, hogy az egyes szinteken vizsgálata külön-külön történik, kvalitatív és kvantitatív módszerek ötvözésével.
3. A biztonságpercepció elemzésének összetartó, párhuzamos felépítésű kevert módszerére építve bizonyítottam, hogy a társadalom és a szakpolitikai elit percepciójában jelentős különbségek azonosíthatók. Igazoltam, hogy a magyar társadalom többsége a biztonság fogalmát elsősorban az anyagi biztonság és létbiztonság mentén konceptualizálja és bizonyítottam, hogy a vizsgált időszakban a társadalom biztonságpercepcióját az éghajlatváltozástól és az illegális migrációtól való félelem dominálta. Ezzel szemben a magyar szakpolitikai elit szintjén a percepciót a gazdasági kihívások, az illegális migráció, a terrorizmus és az energetikai kihívások dominálják és határozottabban jelenik meg benne a határon túli magyar közösségek érdekeinek védelme és a Nyugat-Balkán euroatlanti integrációja.

4. Bizonyítottam, hogy egyértelmű és stabil elkötelezés azonosítható mind a társadalmi, mind pedig a szakpolitikai elit percepciójában Magyarország szövetségi rendszerét (NATO, EU) illetően. Bizonyítottam, hogy mindkét szinten a Németország, az Egyesült Államok és a Visegrádi Négyek jelennek meg a legfontosabb szövetségesként a percepcióban.
5. Igazoltam, hogy a magyar társadalom nem köti a percepcióját országokhoz, nem tekint fenyegetésként nem szövetséges országokra és nem észlel katonai fenyegetést. Igazoltam azt is, hogy a magyar szakpolitikai elit percepciójában Oroszország, Ukrajna és Kína jelennek meg olyan, nem szövetséges országokként, amelyekhez nem katonai kihívások kapcsolódnak.
6. Igazoltam, hogy a magyar társadalom percepciója stabil elköteleződést mutat az európai védelmi képességek megerősítése mellett és, hogy a társadalmi percepció alapján akkor is szükség van közös európai haderő létrehozására, középtávon, ha ehhez kormányzati döntési jogokat adna át Magyarország az Európai Uniónak. Bizonyítottam, hogy bár a magyar szakpolitikai elit szintjén is stabil a konszenzus az európai védelmi képességek megerősítése érdekében, ugyanakkor nagy a bizonytalanság ennek megvalósítási módját illetően, és jelentős a szkepticizmus az európai haderő létrehozásával kapcsolatban.

7.4. A kutatási eredmények gyakorlati felhasználhatósága, ajánlások

Miután megismertük a magyar biztonságpercepció sajátosságait, áttekintettük a konvergenciákat és divergenciákat, valamint az elemzés korlátait is, érdemes azt is megjegyezni, hogy kutatás néhány olyan tényezőre is rámutat, amelyek gyakorlati és szakpolitikai szinten is fontos relevanciával bírhatnak, és amelyek Magyarország biztonság- és védelempolitikai folyamataira is hatással lehetnek. Mindenekelőtt a kutatásom eredményei és a biztonságpercepció elemzésének összetartó, párhuzamos felépítésű kevert módszere felhasználható az oktatásban, mind a Nemzeti Közszolgálati Egyetem képzésein, mind pedig az ország más, biztonsági tanulmányokkal, nemzetközi kapcsolatokkal és konfliktuskezelési tanulmányokkal foglalkozó képzésein is, ezáltal hozzájárulva ahhoz, hogy a jövő szakpolitikai elitje is átfogóbb képet kaphasson a

biztonságpercepciónak a különböző biztonságelméletekben játszott szerepéről és a magyar biztonságpercepció sajátosságairól.

A szakpolitikai felhasználhatóság fontosságát támasztja alá Németh Gergely, aki munkájában rámutatott arra, hogy a védelmi szektor transzformációja szempontjából – más tényezők (például a stratégiai környezet, a szövetségi rendszerek, a védelmi szektorok működéséből eredő további (belső) környezeti feltételek) mellett – meghatározó befolyással bír a szakpolitikai elit és a társadalom biztonságpercepciója is. Éppen ezért, amikor a biztonságpercepciót vizsgáljuk fontos észben tartanunk, hogy a kutatás nem csak az elméleti szintre reflektál, hanem konkrét gyakorlati tanulságokkal is bír.³⁹²

- A kutatás jól szemléltette, hogy a társadalom és a szakpolitikai elit biztonságpercepciója és a biztonságpolitikai kihívásokkal kapcsolatos vélekedése nem feltétlenül esik egybe. A vizsgálódásunk rámutatott arra, hogy számos olyan tényező azonosítható, amelyek kapcsán a szakpolitikai elit és a társadalom, ha nem is egymásnak ellentmondva, de egymástól eltérően gondolkozik. Ezek közül is kiemelkedik például a klímaváltozás kérdése, amely, mint láthattuk, jóval hangsúlyosabb fenyegetésként jelenik meg a társadalmi szinten. Hasonlóan a klímaváltozáshoz, ilyen témaként azonosítható az európai védelmi együttműködés mélységének kérdése is, vagy éppen a védelmi kiadások alakulása. Éppen ezért kiemelt fontossággal bír, hogy a szakpolitikai szint folyamatosan nyomon kövesse a társadalom és a szakpolitikai elit biztonságpercepciójának alakulását. Mindez nem feltétlenül azért fontos, mert a társadalom aktuális (és gyakran változó) percepciójának kell meghatároznia minden szakpolitikai kérdés alakulását. Sokkal inkább arról van szó, hogy a szakpolitikának reflektálnia kell a társadalom biztonságpercepciójára, annak érdekében, hogy ezzel is erősítse annak belső kohézióját. Ha ugyanis egy társadalom úgy érzi, hogy fenyegetettség-percepcióját figyelmen kívül hagyják az elit döntései, úgy könnyen erodálódhat az adott társadalom elitbe vetett bizalma is. Konkrétan a magyar esetre vonatkoztatva azt mondhatjuk, hogy kulcsfontosságú, hogy szakpolitikai szint jobban integrálja

³⁹² Németh Gergely (2017): A védelmi szektor transzformációját befolyásoló tényezők. Doktori értekezés. Hadtudományi Doktori Iskola. <https://hbk.uni-nke.hu/document/hbk-uni-nke-hu/nemeth-gergely-a-vedelmi-szektor-transzformaciojat-befolyasolo-tenyezok.original.pdf> 193. o.

például a klímaváltozás kérdését saját szakpolitikájába, ezáltal pedig hatékonyabban tudjon reagálni a társadalom félelmeire.

- Láthattuk azt is, hogy a klímaváltozás mellett a társadalmi biztonságpercepció meghatározó elemeként jelenik meg az illegális migráció, a nemzetközi terrorizmus, az ország földgáz-függősége és a gazdaság sebezhetősége is. Mindez azért is fontos, mert jól mutatja, hogy a társadalom milyen témák kapcsán vár látványos lépéseket a szakpolitikai elit részéről. E fenyegetésekre való reagálás megint csak hozzájárulhat a társadalom bizalmának növekedéséhez és belső kohéziójának megerősítéséhez.
- Fontos szakpolitikai konklúzió az is, hogy a társadalom alapvetően elégedett az ország EU/NATO alapú szövetségi rendszerével és elkötelezett annak fenntartása irányába. Az is megállapítható volt, hogy a szakpolitikai elit és társadalmi szintű percepcionális konszenzus van Németország, a visegrádi négyek és az Egyesült Államok meghatározó szövetségi szerepével kapcsolatban a rendszeren belül. Mindez azt is jelenti a szakpolitikai szint számára, hogy az e szövetségekkel fenntartott kapcsolatok elmélyítése és szélesítése a jövőben alapvetően a társadalom többségének a támogatását is élvezné.
- A védelmi kiadások értékelése kapcsán fontos szakpolitikai tanulság, hogy míg a szakpolitikai elit számára gyakorlatilag egyértelmű és kívánatos a kiadások további növekedése, addig a társadalom többsége nem feltétlenül a további növelést, hanem a kiadások szinten tartását támogatná. Annak érdekében, hogy a politikai szint által vizionált és a szakpolitikai szint által támogatott kiadásnövelések társadalmi legitimitása is növekedjen, a Magyar Honvédségnek, illetve Magyarország biztonságpolitikai elitjének fokoznia kell az ország biztonság- és védelempolitikájának kommunikációjával kapcsolatos erőfeszítéseit. A társadalom számára érthetővé és megfoghatóvá kell tenni a honvédelem ügyét, fokozni kell annak társadalmi láthatóságát, megbecsültségét is.
- A társadalmi szintre vonatkozó kutatás rámutatott arra, hogy a visegrádi együttműködés alapvetően ismert és pozitív keretben értelmezett „brand” a közvélemény szemében, amely biztonságpolitikai együttműködésének bizonyos aspektusai (például határvédelem, terrorizmus elleni küzdelem,

katasztrófavédelem stb.) széleskörű társadalmi támogatottságot élveznek/élveznének. E társadalmi percepciók felismerése és integrálása a szakpolitikai gondolkodásba elősegítheti a V4-ek biztonságpolitikai együttműködését olyan, a katonaitól eltérő puha területeken, amelyek kapcsán a négy ország érdekei feltehetőleg közel állnak egymáshoz. Ráadásul mindez abban is segíthet, hogy a V4-ek biztonságpolitikai együttműködése mélyebb tartalmat kapjon, ezáltal hozzájárulva a szakértői interjúk során bemutatott hiányosságok pótlásához.

- Az európai védelempolitika jövőjének alakítása kapcsán fontos a szakpolitikai elit és a társadalom közti párbeszéd fokozása annak érdekében, hogy a témával kapcsolatos percepciók egymáshoz közeledjenek, és a szakpolitikai szint legitim módon tudjon reflektálni a társadalmi szint elvárásaira. Annál is inkább, mivel mint láthattuk, a társadalom jóval nyitottabb az akár szuverenitástranszferrel is járó európai védelmi kezdeményezések támogatása irányába, míg ez a támogatás a szakpolitikai elit szintjén korlátozottabb, nincs elit szintű konszenzus ezzel kapcsolatban.
- Nem feltétlenül a biztonságpolitikai közösség számára, ugyanakkor általánosan a politikai döntéshozói szint számára fontos tanulság az is, hogy a magyar társadalom percepciója továbbra is elsősorban az anyagi biztonság és a létbiztonság köré épül. Jól látható tehát, hogy az elmúlt évtizedek gazdasági kihívásai nem múltak el nyom nélkül, és a mai napig szerves részét képezik a társadalmi gondolkodásnak. A szakpolitikai elit számára tehát kulcsfontosságú az is, hogy folyamatosan és átfogóan reflektáljon ezekre a kérdésekre, és döntéseivel hozzájáruljon a társadalom anyagi biztonságának fokozásához.
- A fentiek alapján látható, hogy a biztonságpercepció folyamatos vizsgálata és elemzése számos szakpolitikai relevanciával bír. Éppen ezért fontos, hogy a téma kutatása a jövőben jobban beépüljön a biztonságpolitikai kutatások fősodrába is.

7.5. Kitekintés – További kutatási irányok

Az értekezésem célja mindenekelőtt az volt, hogy segítsen a biztonságpercepció koncepciójának értelmezésében, ezáltal pedig hozzájáruljon az elméleti szintű ismereteink bővítéséhez, és a gyakorlatban a magyar biztonságpercepcióval kapcsolatos tudásunk elmélyítéséhez.

Bízom ugyanakkor abban, hogy e dolgozat csak az egyik első lépése lesz egy hosszabb távú folyamatnak, amelynek során még többet tudhatunk majd meg a biztonságpercepció koncepciójáról. E tekintetben kiemelten fontos kutatási terület lehet a jövőben a biztonságpercepció koncepciójának gyakorlati alkalmazása a különböző elméleti iskolák elemzési eszköztárán keresztül. Abban bízom ugyanis, hogy a biztonságpercepció koncepciójának pontosabb ismerete hozzájárulhat majd ahhoz is, hogy ezen elméleti iskolák módszertani keretei is pontosabbá váljanak.

A biztonságpercepció mérésével kapcsolatos vizsgálódások ahhoz is hozzájárulhatnak, hogy tovább bővítsük ismereteinket a biztonságpercepció kialakulásával, formálódásával és formálásával kapcsolatos dinamikák terén. Számos kutatási terület adja magát ugyanis a percepció forrásai terén, amelyek mindezülig kevésbé ismertek.

Az elméleti és az emprikus szint egyik összekapcsolódási pontja lehetne e tekintetben, ha a jövőben feltárnánk, hogy mi hat leginkább a magyar biztonságpercepció alakulására. Miért épp bizonyos fenyegetéseket tekinti meghatározónak a magyar társadalom és a szakpolitikai elit, míg más biztonságpolitikai szempontból releváns témák (például az orosz-ukrán konfliktus) kevésbé dominánsak a percepció szintjén? Mekkora szerepe van-e folyamatok alakulásában a médiadiskurzusnak vagy épp a politikai közbeszéd alakulásának? Mi alakítja a szövetségesekkel, illetve a szövetségi rendszerrel kapcsolatos percepciókat? Ezek mind olyan kérdések, amelyek megválaszolása újabb, önálló kutatási projekteket igényel, azonban a racionalista irányzatokon túllépve, elsősorban konstruktivista vagy posztstrukturalista keretbe helyezve fontos következtetésekkel szolgálhatnak mind az elméleti, mind pedig a gyakorlati szintre vonatkozóan.

Ehhez kapcsolódóan, különösen jelentős és kiemelt szakpolitikai relevanciával bíró kutatási irány lenne annak megvizsgálása is, hogy pontosan hogyan hat a

biztonságpercepció egy ország kül- és biztonságpolitikájára. Bár e kérdés megválaszolása jelentősen túlmutat egy olyan dolgozat keretein, amelynek elsődleges célkitűzése egy a percepció mérésére alkalmas eszköz létrehozása volt, mégis fontosnak tartom e tudományos probléma felvetését, hiszen annak mélyebb megértése kijelölheti a témával kapcsolatos jövőbeli kutatások irányát is. Ehhez előbb számos módszertani problémát kell majd megoldani a kauzalitás terén, az eredmény ugyanakkor tudományos és gyakorlati szempontból is fontos lenne. Itt azonban már olyan területre érünk, amely szorosan kapcsolódik más tudományágakhoz (például a külpolitika-elemzés – Foreign Policy Analysis vagy épp a döntésemleletek területéhez), vizsgálata pedig ezáltal átfogó, interdiszciplináris megközelítést kíván majd.³⁹³

Bízom továbbá abban is, hogy a magyar biztonságpercepció elemzése rendszeressé és egyre pontosabbá válik majd a jövőben. Mindez ugyanis nagyban elősegítheti a magyar biztonság- és védelempolitikai folyamatok megértését és értelmezését mind az itthoni kutatók, biztonságpolitikusok és döntéshozók, mind pedig a Magyarország iránt érdeklődők számára.

A magyar biztonságpercepció elemzésével kapcsolatban több, további kutatási irány is kínálkozik. Kulcsfontosságú lenne a jövőben az e dolgozatban alkalmazott szakpolitikai elit fogalom kibővítése. Így például szükséges lenne azoknak a szakpolitikai elemzők, és biztonságpolitikai szakértők percepciójának a felmérésére is, akik tevékenységükkel aktívan részt vesznek a biztonságpolitikai diskurzus alakításában, tematizálásában a médiában. Ehhez hasonlóan a szakpolitikai elit fogalma még tovább bővíthető azokkal az oktatókkal, tanárokkal, akik a különböző hazai egyetemeken (például Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Óbudai Egyetem, Budapesti Corvinus Egyetem) részt vesznek a biztonságpolitikához kapcsolódó tantárgyak oktatásában, ezáltal pedig a jövő szakpolitikai elitjének képzésében. Szintén fontos eleme lehet a vizsgálati folyamatnak a Magyar Honvédség állományával kapcsolatos percepciómérések elvégzése, ami lehetőséget teremtene arra, hogy felmérjük, hogyan gondolkodnak a katonák és a haderő tagjai a biztonságot érintő kérdésekről.

A szakpolitikai elit percepciójának elemzése mellett, a biztonságpolitikai diskurzussal kapcsolatos vizsgálatok mind vertikálisan, mind pedig horizontálisan is

³⁹³ Lásd például: Marton, Péter (2013): i.m.

kibővíthetők lennének a jövőben. Erre lehetőség mutatkozik a diskurzuselemzés időhorizontjának kiszélesítésén keresztül. Ezáltal átfogóbb képet kaphatunk arról, hogy hogyan változott meg a biztonságpercepció hosszú távon a politikai diskurzus alapján. Másfelől, a 2019 utáni diskurzus vizsgálatán keresztül nyomon követhetőek lennének a diskurzus változásának aktualitásai, amely különösen a koronavírus-járvány időszakában rendkívül sok tanulsággal szolgálhat az eddig tapasztalatok és kutatási eredmények mellett. A horizontális bővítés pedig lehetőséget teremtene arra, hogy a politikai diskurzust tágabb módszertani keretekbe helyezzük. Míg e dolgozatban csak a miniszterelnöki beszédekre hivatkoztam, addig egy ilyen vizsgálat átfogóbb képet adhatna a magyar politikai elit (például képviselők, pártok, miniszterek, államtitkárok stb.) biztonságpercepciójára vonatkozóan, ezáltal további betekintést engedve a magyar biztonságpolitikai közösség belső dinamikáiba. E ponton azonban egy jelentős módszertani akadályt kell majd előbb leküzdeni, hiszen jelenleg nem érhető el a miniszterelnöki beszédekhez hasonló adatbázis, ami alapján a többi politikai szereplő percepciója mérhető lehetne. Erre egy megoldás lehet az interjúkörök kibővítése a politikai szintre is.

Az empirikus szintű tapasztalatainkat még tovább gazdagíthatja az is, ha a magyar biztonságpercepció elemzésén túllépve további kutatásokat folytatunk a jövőben az egyes államok biztonságpercepciójára vonatkozóan. Mindezt lehetővé teszi az is, hogy a biztonságpercepció elemzésének összetartó, párhuzamos felépítésű kevert módszere megismételhető és alkalmazható más empirikus vizsgálatokra is, amennyiben rendelkezésre állnak a kutatás elvégzéséhez szükséges adatok. Különösen izgalmas vállalkozás lenne a magyar biztonságpercepciót regionális kontextusba helyezni és megvizsgálni, hogy a visegrádi országok vagy akár az uniós tagállamok biztonságpercepciója között milyen hasonlóságok és különbségek azonosíthatók, így pedig még tovább bővítenénk ismereteinket a régió államainak biztonságpolitikájára vonatkozóan.

Felhasznált irodalom

Könyvek, könyvfejezetek, folyóirat cikkek, szakpolitikai elemzések

Balogh, István (2013): Magyarország és a visegrádi országok biztonságpercepciói: hasonlóságok és különbségek. MKI-Tanulmányok.

Berinsky, Adam J. (2009): In Time of War. Understanding American Public Opinion from World War II to Iraq. University of Chicago Press.

Baxter, Leslie Walaska – Kramer, Mark – Smoke, Richard (1994): Security for Europe: the Report of a Brown Project. The Brown Journal of World Affairs. 1994 tavasz. 145-162.

Blondel, Jean – Müller-Rommel, Ferdinand (2007): Political Elites. In: Dalton, Russel J. – Klingemann, Hans-Dieter: The Oxford Handbook of Political Behavior.

Bock, Andreas M. (2013): Why Balancing Fails? Theoretical reflections on Stephan M. Walt's "Balance of Threat" Theory. Arbeitspapiere zur Internationalen Politik und Außenpolitik. 2013/2.

Budai, Ádám (2020): The security perception and security policy of Hungary, 1989–2018. Defense & Security Analysis. Online verzió.
<https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/14751798.2020.1831225>

Burchill, Scott – Linklater, Andrew – Devetak, Richard – Donnelly, Jack – Paterson, Matthew – Reus-Smit, Christian – True, Jacqui (2005): Theories of International Relations. Third Edition. Palgrave Macmillan.

Burchill, Scott (2001): Liberalism. In Scott Burchill, Andrew Linklater, Richard Devetak, Jack Donnelly, Matthew Paterson Christian Reus-Smit and Jacqui True (szerk.) Theories of International Relations. Third Edition. Palgrave Macmillan.

Buzan, Barry - Waever, Ole – Wilde, Jaap. D. (1998). Security: A New Framework for Analysis. USA: Lynne Rienner.

Buzan, Barry. (1983). People, States and Fear - The National Security Problem in International Relations. Egyesült Királyság: John Spiers.

Caudle, Sharon L. (2009): National Security Strategies: Security from What, for Whom, and by What Means. Journal of Homeland Security and Emergency Management. 6. évf. 1. sz.

Center for Insights in Survey Research: Public Opinion in Hungary 2017. 2017.03.08.
https://www.iri.org/sites/default/files/2017-7-27_hungary_poll_presentation.pdf
[2019.05.02.]

Čížik, Tomáš (2021): Security perception and security policy of the Slovak Republic, 1993–2018. *Defense & Security Analysis*. 37. évf. 1. sz. 23-37. o.

Creswell, John W. (2014): *Research Design. Qualitative, Quantitative and Mixed Methods Approaches*. Sage Publishing.

Creswell, W. John – Plano Clark, Vicki L. (2018): *Designing and Conducting Mixed Methods Research*. Third Edition. Sage Publishing.

Csépe Valéria – Győri Miklós – Rágó Anett (2008): *Általános pszichológia 1–3. – 1. Észlelés és figyelem*. Osiris Kiadó.

Csiki Tamás (2008): A stratégiai dokumentumok rendszere. *Nemzet és Biztonság – Biztonságpolitikai Szemle*. 1. évf. 8. sz. 76-81.

Csiki Varga Tamás (2019): Explaining Hungarian defense policy I. – Defense spending trends, *CSDS Analyses* 2019/5. 2019. 02. 13. [https://svkk.uni-nke.hu/document/svkk-uni-nke-hu-1506332684763/CSDS_Analyses_2019_5_Explaining%20Hungarian%20defense%20policy%20I.%20-%20Defense%20spending%20trends%20\(T.%20Csiki%20Varga\).pdf](https://svkk.uni-nke.hu/document/svkk-uni-nke-hu-1506332684763/CSDS_Analyses_2019_5_Explaining%20Hungarian%20defense%20policy%20I.%20-%20Defense%20spending%20trends%20(T.%20Csiki%20Varga).pdf) [2020.11.11.]

Csiki Varga Tamás – Tálás Péter (2020): Magyarország új nemzeti biztonsági stratégiájáról. *Stratégiai Védelmi Kutatóintézet Elemzések*. 2020/17. [https://svkk.uni-nke.hu/document/svkk-uni-nke-hu-1506332684763/SVKI_Elemz%C3%A9sek_2020_17_Az%20%C3%BAj%20magyar%20Nemzeti%20Biztons%C3%A1gi%20Strat%C3%A9gi%C3%A1r%C3%B3l%20\(Csiki%20Varga%20T.%20-%20T%C3%A1las%20P.\).pdf](https://svkk.uni-nke.hu/document/svkk-uni-nke-hu-1506332684763/SVKI_Elemz%C3%A9sek_2020_17_Az%20%C3%BAj%20magyar%20Nemzeti%20Biztons%C3%A1gi%20Strat%C3%A9gi%C3%A1r%C3%B3l%20(Csiki%20Varga%20T.%20-%20T%C3%A1las%20P.).pdf) [2020.08.30.]

Csiki Varga Tamás (2021): Security perception and security policy in Central Europe, 1989–2019. *Defense & Security Analysis*. 37. évf. 1. sz. 1-8. o.

Démuth, Andrej (2013): *Perception Theories. Towarzystwo Słowaków w Polsce*.

Donnelly, Jack (2005): Realism. In Scott Burchill, Andrew Linklater, Richard Devetak, Jack Donnelly, Matthew Paterson Christian Reus-Smit and Jacqui True (szerk.) *Theories of International Relations*. Third Edition. Palgrave Macmillan.

Doyle, Michael W. (1983): Kant, Liberal Legacies, and Foreign Affairs. *Philosophy and Public Affairs*. 12. évf. 3. szám. 205-235.

Doyle, Michael W. (1986): Liberalism and World Politics. *The American Political Science Review*. 80. évf. 4. szám. 1151-1569.

Doyle, Richard B. (2007): The U.S. National Security Strategy: Policy, Process, Problems. *Public Administration Review*. 67. évf. 4. sz. 624-629.

Dúll Andrea (2001): Az érzékelés és az észlelés. In Oláh, Attila – Bugán, Antal: Fejezetek a pszichológia alapterületeiből. ELTE Eötvös Kiadó. Budapest.

Dunay Pál (2010): A magyar külpolitika lehetőségei a következő évtizedben. *Nemzet és Biztonság – Biztonságpolitikai Szemle*. 2010/1. 3-11.

Efron, Robert (1969): What is Perception? In: Cohen, Robert S. – Wartofsky, Marx W.: *Boston Studies in the Philosophy of Science Volume Iv. Proceedings of the Boston Colloquium for the Philosophy of Science 1966/1968*.

Egedy Gergely (2017): Bevezetés a nemzetközi kapcsolatok elméletébe. HVG-Orac Lap- és Könyvkiadó.

Etl Alex (2020): A nemzetközi kapcsolatok elméleti iskoláinak konfliktusértelmezése. In: Dr. Tóth Péter – Kovács Katalin: *A konfliktuselemzés módszertani iskoláiról*. Dialóg Campus Kiadó. Budapest

Etl Alex – Tóth Péter (2020): A magyar biztonságpercepció átalakulása 1999-2019 között. *Nemzet és Biztonság – Biztonságpolitikai Szemle*. 2020/2.

Etl Alex (2020): A magyar biztonságpercepció elemzése. *Nemzet és Biztonság – Biztonságpolitikai Szemle*. 2020/2.

Etl Alex (2020): A magyar biztonságpercepció elemzése 2. *Nemzet és Biztonság – Biztonságpolitikai Szemle*. 2020/3.

Farber, Henry S. – Gowa, Joanne (1997): Common Interests or Common Politics? Reinterpreting the Democratic Peace. *The Journal of Politics*. 59. évf. 2. sz. 393-417.

Fukuyama, Francis (1992): *The End of History and the Last Man*. London.

Gat, Azar (2017) *The Causes of War and the Spread of Peace: But Will War Rebound?* Oxford: Oxford University Press.

Gaufman, Elizaveta (2017): *Security Threats and Public Perception: Digital Russia and the Ukraine Crisis*. Palgrave Macmillan.

Gazdag, Ferenc (Szerk) (2011). *Biztonsági tanulmányok - Biztonságpolitika*. Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem.

Gimesi, Thomas – Jindra, Robert – Siedschlag, Alexander – Tannheim, Thomas (2006): *The German Security Elite – Threat Perception and Preferred Responses*. Leopold-Franzens-Universität Innsbruck. Analysestandpunkt 5.

Goda, Samuel – Usiak, Jaroslav (2016): What is the Threat Perception of the Slovak Republic? *Central European Journal of International and Security Studies*. 10. évf. 1. sz. 61-87.

Herbert, Butterfield (1950): The Tragic Element in Modern International Conflict. *The Review of Politics*. 12. évf. 2. szám. 147-164.

Herz, John. (1950). Idealist Internationalism and the Security Dilemma. *World Politics*, 157-180.

Hesse-Biber, Sharlene – Burke R. Johnson (2015): *The Oxford Handbook of Multimethod and Mixed Methods Research Inquiry*. Oxford University Press.

Hettyey, András (2017): Hungary and the Migration Challenge: Anatomy of an Extraordinary Crisis. In: N. Rózsa Erzsébet (szerk.): *Mapping the Migration Challenges in the EU Transit and Destination Countries*. Joint Policy Study. European Institute of the Mediterranean.

Hettyey András (2020): The Europeanization of Hungarian foreign policy and the Hungarianization of European foreign policy. *Journal of Contemporary European Studies*. Az online megjelenés dátuma: 2020. 09. 22.

Higley, John (2018): Continuities and Discontinuities in Elite Theory. In: Best, Heinrich – Higley, John: *The Palgrave Handbook of Political Elites*.

Holsti, Ole R. (1992): Public Opinion and Foreign Policy: Challenges to the Almond-Lippmann Consensus. *Mershon Series: Research Programs and Debates. International Studies Quarterly*. 36. évf. 4. sz. 439-466. o.

Hurd, Ian (2010): Constructivism. In Christian Reus-Smit és Duncan Snidal (szerk) *The Oxford Handbook of International Relations*. Oxford University Press.

Jarivs, Lee – Lister, Michael (2012): Vernacular Securities and Their Study: A Qualitative Analysis and Research Agenda. *International Relations*. 27. évf. 2. sz. 158-179.

Jentleson, Bruce W. (1992): The Pretty Prudent Public: Post Post-Vietnam American Opinion on the Use of Military Force. *International Studies Quarterly*. 36. évf. 1. sz. 49-74. o.

Jervis, Robert (1999): Realism, Neoliberalism, and Cooperation: Understanding the Debate. *International Security*. 24. évf. 1. szám. 42-63.

Jervis, Robert (2017): *Perception and Misperception in International Politics*. Princeton University Press.

Jobbágy Zoltán – Krizbai János (2019): Humánpolitikai kihívások NATO-tagságunk múltja és a honvédség jövője szemszögéből – 1. rész. *Hadtudomány*. 2019/4. sz. 30-38.

Kahneman, Daniel – Tversky, Amos (1979): Prospect Theory: An Analysis of Decision under Risk, *Econometrica*, 47. évf. 2. sz. 263-291.

Kant, Immanuel: *Az örök béke*. Babits Mihály fordítása. Európa Könyvkiadó. 1985. Budapest.

Király Gábor – Dén-Nagy Ildikó – Géring Zsuzsanna – Nagy Beáta (2014): Kevert módszertani megközelítések. Elméleti és módszertani alapok. Kultúra és Közösség. V. évfolyam. 2014/II. szám. <http://unipub.lib.uni-corvinus.hu/1895/1/09.pdf> 95-104.

Kis Norbert – Jobbágy Zoltán – Mészáros Bence – Téglási András – Hutkai Zsuzsanna (2020): Biztonság és bizalom a kormányzatban: összefoglaló. In: Kaiser, Tamás (szerk.) Jó állam jelentés 2019. Budapest, Magyarország: Ludovika Egyetemi Kiadó

Kiss J. László (2009): Változó utak a külpolitika elméletében és elemzésében. Budapest. Osiris Kiadó.

Knopf, Jeffrey W. (1998): How Rational is „The Rational Public”? Evidence from U.S. Public Opinion on Military Spending. *Journal of Conflict Resolution*. 42. évf. 5. sz. 544-571.

Kratochvíl, Petr (2004): The Balance of Threat Reconsidered: Construction of Threat in Contemporary Russia. Paper presented at the Fifth Pan-European Conference.

Kříž, Zdeněk (2021): The security perception and security policy of the Czech Republic, 1993–2018. *Defense & Security Analysis*. 37. évf. 1. sz. 38-52. o.

Lippmann, Walter (1922): *Public Opinion*. New York. Macmillan. és Almond, Gabriel (1950): *The American people and foreign policy*. Harcourt, Brace.

Maksak, Hennadiy (2021): The security perception and security policy of Ukraine, 1991–2018. *Defense & Security Analysis*. 37. évf. 1. sz. 53-65. o.

Maoz, Zeev és Bruce Russett (1993): Normative and Structural Causes of Democratic Peace. *American Political Science Review*. 87. évf. 3. sz. 624-638.

Martin, Susan B. (2003): From Balance of Power to Balancing Behavior: The Long and Winding Road. In: Andrew K. Hanami (szerk.): *Perspectives on Structural Realism*. Palgrave Macmillan.

Marton Péter (2013): A külpolitika elemzése - Fogalmak és módszerek a külpolitika forrásainak feltárására. Antall József Tudásközpont.

Marton Péter – Balogh István – Rada Péter (2015): Biztonsági tanulmányok. Új fogalmi keretek, és tanulságok a visegrádi országok számára. Antall József Tudásközpont. Budapest.

Mártonffy Balázs (2019): *Analysis Paralysis: Threat Perception and Incohesion in NATO, 1960 – 1980*. American University Washington, D.C. 20016.

Matus János (2008): A katonai gondolkodás új irányzatai. *Hadtudomány*. 18. évf. 1-2. sz.

McGlinchey, Stephen – Walters, Rosie – Scheinpflug Christian (2017): *International Relations Theory*. E-International Relations. England.

Mearsheimer, John J. (2001): *The Tragedy of Great Power Politics*. W. W, Norton & Company. New York. London.

Merabishvili, Gela – Annamária, Kiss (2016): The Perception of National Security in Georgia. *Lithuanian Annual Strategic Review*. 2015-16. 14. évf. 1. sz. 159-177.

Mirilovic, Nikola – Kim, Myunghee (2017): Ideology and Threat Perceptions: American Public Opinion toward China and Iran. *Political Studies*. 65. évf. 1. sz.

Molnár Anna – Takács Lili – Jakusné Harnos Éva (2020): Securitization of the COVID-19 pandemic by metaphoric discourse during the state of emergency in Hungary. *International Journal of Sociology and Social Policy*. 40. évf. 9-10. sz. 1167-1182.

Molnár Tamás Levente (2021): The security perception and security policy of Austria, 1989–2017. *Defense & Security Analysis*. 37. évf. 1. sz. 66-79. o.

Moravcsik, Andrew (1992): *Liberalism and International Relations Theory*. Center for European Studies. Harvard University. 92-6.

Moravcsik, Andrew (2002): *Liberal International Relations Theory. A Scientific Assessment*. In Colin Elman és Miriam Fendius Elman (szerk.) *Progress in International Relations Theory*. MIT Press, Cambridge.

Móra Xavér (2003): Gazdasági döntéshozatal. In: Albert Attila et. al: *Gazdaságpszichológia*. Osiris kiadó.

Morgan, David L. (2014): Pragmatism as a Paradigm for Mixed Methods. In: David L. Morgan: *Integrating Qualitative and Quantitative Methods: A Pragmatic Approach*. Sage Publishing.

Németh Gergely (2017): A védelmi szektor transzformációját befolyásoló tényezők. Doktori értekezés. Hadtudományi Doktori Iskola. <https://hhk.uni-nke.hu/document/hhk-uni-nke-hu/nemeth-gergely-a-vedelmi-szektor-transzformaciojat-befolyasolo-tenyezok.original.pdf>

Oneal, John R. – Frances H. Oneal – Zeev Maoz – Bruce Russett (1996): The Liberal Peace: Interdependence, Democracy, and International Conflict, 1950-85. *Journal of Peace Research*. 33. évf. 1. sz. 11-28. o.

Onuf, Nicholas Greenwood (2013): *Making Sense, Making Worlds. Constructivism in social theory and international relations*. Routledge. New York.

Palczewska, Milena (2021): The security perception and security policy of Poland, 1989–2017. *Defense & Security Analysis*. 37. évf. 1. sz. 80-95. o.

Penska, Susan E. (2005): Defining the Enemy: EU and US Threat Perceptions after 9/11. In: Gärtner, Heinz – Ian M. Cuthberston: *European Security and Transatlantic Relations after 9/11 and the Iraq War*. Palgrave Macmillan.

Radványi Lajos: A magyar lakosság biztonságfelfogása és értékpreferenciái, 1999-2008. Nemzet és Biztonság – Biztonságpolitikai Szemle. 2. évf. 2. sz. 9-22. o.

Raines, Thomas – Goodwin, Matthew – Cutts, David (2017): The Future of Europe. Comparing Public and Elite Attitudes. Chatham House Research Paper.

Ray, James Lee (1995): Democracy and International Conflict. University of South Carolina Press.

Reus-Smit, Christian (2005): Constructivism. In Scott Burchill, Andrew Linklater, Richard Devetak, Jack Donnelly, Matthew Paterson Christian Reus-Smit and Jacqui True (szerk.) Theories of International Relations. Third Edition. Palgrave Macmillan.

Romsics Gergely (2009): A lehetetlen művészete. Diplomácia, erőegyensúly és vetélkedés a klasszikus realizmus elméletében. Osiris kiadó. Budapest.

Sarcinschi, Alexandra (2021): Security perception and security policy in Romania since the 1989 Revolution. Defense & Security Analysis. 37. évf. 1. sz. 96-113. o.

Shapiro, Y. Robert és Page, I. Benjamin (1988): Foreign Policy and the Rational Public. The Journal of Conflict Resolution. 32. évf. 2. sz. 211-247.

Singer, Davis (1961). The Level-of-Analysis Problem in International Relations. World Politics, 14. évf, 1. sz. 77-92.

Slovic, Paul (2000): The Perception of Risk. Routledge.

Stepper Péter (2018): A kényszermigráció mint biztonsági kihívás Közép-Európában: Eltérő percepciók, közös álláspont a visegrádi országokban. PhD értekezés. Budapesti Corvinus Egyetem

Stevens, Daniel – Vaughan-Williams, Nick (2016): Everyday Security Threats. Perceptions, Experiences and Consequences. Manchester University Press.

Stolberg, Alan G. (2012): How Nation-States Craft National Security Strategy Documents. Strategic Studies Institute. <https://publications.armywarcollege.edu/pubs/2201.pdf> [2020.11.11.]

Stratégiai és Védelmi Kutatóintézet (1994): Kutatási program az európai biztonságról. Védelmi Tanulmányok. No. 3.

Stuart A. Bremer (1993): Democracy and militarized interstate conflict, 1816–1965. Empirical and Theoretical Research in International Relations. International Interactions. 18. évf. 3. sz. 231-249.

Szabó, János (1994): A magyar lakosság biztonságérzete. Védelmi Tanulmányok. No 4. Budapest.

Szalai András –Göbl. Gabriella (2015): Securitizing migration in contemporary Hungary, Center for EU Enlargement Studies, Working Paper.

Szenes Zoltán (2015): A védelemgazdaság helyzete Magyarországon. *Katonai Logisztika* 2015/2. http://epa.niif.hu/02700/02735/00080/pdf/epa02735_katonai_logisztika_2015_2_005-052.pdf

Szenes Zoltán (2017): Cél vagy eszköz? A visegrádi védelempolitika fejlődése (2.). *Honvédségi Szemle*. 145. évf. 1. sz. 3. o.

Szerencsés László (2021): Security perception in Croatia since the declaration of independence. *Defense & Security Analysis*. 37. évf. 1. sz. 114-128. o.

Szuhai Ilona – Tálás Péter (2017): A 2015-ös európai migrációs és menekültválság okairól és hátteréről. In: Tálás Péter (szerk.): *Magyarország és a 2015-ös európai migrációs válság*. Dialóg Campus Kiadó.

Tálás Péter. (2016). A terrorveszélyhelyzet-diskurzus margójára. *Nemzet és Biztonság – Biztonságpolitikai Szemle*. 9. évf. 1. sz. 40-47.

Taliaferro, Jeffrey W. (2000): Security Seeking under Anarchy. *Defensive Realism Revisited*. *International Security*. 25. évf. 3. szám. 128-161.

Teddlie, Charles – Tashakkori, Abbas (2009): *Foundations of Mixed Methods Research Integrating Quantitative and Qualitative Approaches in the Social and Behavioral Sciences*. Sage Publishing.

Thaler, Kai M. (2015). Mixed Methods Research in the Study of Political and Social Violence and Conflict. *Journal of Mixed Method Research*. 1-18.

Theys, Sarina (2017): Constructivism. In Stephen Mcglinchey, Rosie Walters és Christian Scheinpflug (szerk): *International Relations Theory*. E-International Relations Publishing. Bristol.

Thomson, Catarina P. (2018): Mind the Gap. Comparing Foreign Policy Attitudes of Security Elites and the General Public. *RUSI Whitehall Report*. 2-18.

Thuküdidész: *A peloponnészoszi háború*. Muraközy Gyula fordítása. Osiris Kiadó. 1999. Budapest.

Tomz, Michael és Jessica L. Weeks (2013): Public Opinion and the Democratic Peace. *American Political Science Review*. 849-865.

Vanchoski, Aleksandar (2021): The security perception and security policy of Serbia. *Defense & Security Analysis*. 37. évf. 1. sz. 129-143. o.

Van Evera, Stephen (1999): Causes of War: Power and the Roots of Conflict. Cornell University Press.

Varga Gergely (2020): The Role of NATO and EU CSDP in the Hungarian Security and Defence Policy. In: Varga Gergely (szerk.): The NATO and EU Relations of Central and Eastern European Nations. Dialóg Campus.

Veebel, Viljar – Ploom, Illimar (2016): Estonian Perceptions of Security: Not only about Russia and the Refugees. Journal of Baltic Studies. 2. évf. 2. sz. 35-70.

Walt, Stephen M. (1985): Alliance Formation and the Balance of World Power. International Security. 9. évf. 4. sz. 3-43.

Walt, Stephen M. (1987): The Origins of Alliances. Cornell University Press.

Waltz, Kenneth W. (1979): Theory of International Politics. University of California, Berkeley.

Waltz, Kenneth. N. (1959). Man, the State and War. New York: Columbia University Press.

Wendt, Alexander (1992): Anarchy is what States Make of it: The Social Construction of Power Politics. International Organizations. 46. évf. 2. szám. 391-425.

Wolfers, Arnold. (1952). "National Security" as an Ambiguous Symbol. Political Science Quarterly. 67. évf. 4. sz. 481-502.

Woolley, Claire M. (2009): Meeting the Mixed Methods Challenge of Integration in a Sociological Study of Structure and Agency. Journal of Mixed Method Research. 3. évf. 1. sz. World Economic Forum (2016): The Global Risk Report 2016. 11th Edition. Insight Report. Online: http://www3.weforum.org/docs/GRR/WEF_GRR16.pdf

Internetes hivatkozások

A magyar nyelv értelmező szótára: Percipál. A Magyar Tudományos Akadémia Nyelvtudományi Intézete. <https://www.arcanum.hu/hu/online-kiadvanyok/search/?list=eyJmaWx0ZXJzIjogeyJNVSI6IFsiTkZPX0xFWF9MZXhpa29ub2tfMUJFOEliXX0sICJxdWVyeSI6ICJwZXJjaXBpXHUwMGUxbCJ9> [2020.11.05.]

Fagan, Moira és Poushter, Jacob (2020): NATO Seen Favorably Accross Member States. Pew Research Center. https://www.pewresearch.org/global/wp-content/uploads/sites/2/2020/02/PG_2020.02.09_NATO_final.pdf [2021.05.10.]

Kolozsi Ádám: Reszkess, nemzetem: Magyarország félelemtérképe az Indexen. Index.hu. 2017.04.12.

https://index.hu/tudomany/2017/04/12/reszkess_nemzetem_magyarorszag_felelemterke_pe_az_indexen/ [2019.04.20.]

Központi Statisztikai Hivatal (2021): Munkanélküliségi ráta. https://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_evkozi/e_qlf027d.html [2021.05.10.]

Natural gas import dependency, by country, 2018-2019. Eurostat. https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/images/2/20/Natural_gas_import_dependency%2C_by_country%2C_2018-2019_%28%25%29.png [2020.10.11.]

Pew Research Center (2019): Global Attitudes Survey. <https://www.pewresearch.org/wp-content/uploads/2019/11/Pew-Research-Center-Value-of-Europe-Topline-for-Release-FINAL.pdf> [2021.05.10.]

Standard Eurobarometer 2011-2020. <https://europa.eu/eurobarometer/surveys/browse/all/series/4961> [2021.05.10.]

Szenes Zoltán: A NATO jövője. Biztonságpolitika.hu. 2005. http://old.biztonsagpolitika.hu/documents/1276888013_dr_szenes_zoltan_a_nato_jovoje_uj_strategiai_koncepciora_van_szuksege-biztonsagpolitika.hu.pdf [2020. 11.10.]

Tudományági nomenklatúra. 2017. Magyar Tudományos Akadémia. <https://mta.hu/doktori-tanacs/tudomanyagi-nomenklatura-106809> [2021.05.08.]

Stratégiák, kormányzati dokumentumok, beszédek

A Kormány 1035/2012. (II. 21.) Korm. határozata Magyarország Nemzeti Biztonsági Stratégiájáról. Magyar Közlöny – Magyarország Hivatalos Lapja. 2012/19. https://2010-2014.kormany.hu/download/f/49/70000/1035_2012_korm_határozat.pdf [2020. 07. 28.]

A Kormány 1163/2020. (IV. 21.) Korm. határozata Magyarország Nemzeti Biztonsági Stratégiájáról. 2020. 04. 21. Magyar Közlöny – Magyarország Hivatalos Lapja. 2020/81. <http://www.kozlonyok.hu/nkonline/index.php?menuindex=200&pageindex=kozltart&ev=2020&szam=81> [2020. 07. 28.]

A Kormány 1177/2019. (IV. 2.) Korm. határozata az Afrika stratégiáról. Magyar Közlöny – Magyarország Hivatalos Lapja. 2019/56. <https://magyarkozlony.hu/dokumentumok/8e4d0b087f893994fe545c1fd4bd7ba3aaea9869/megtekintes> [2020.11.05.]

European Commission: Joint Communication to the European Parliament and the Council. Towards a comprehensive Strategy with Africa. 2020. 03. 09. https://ec.europa.eu/international-partnerships/system/files/communication-eu-africa-strategy-join-2020-4-final_en.pdf [2020.11.10.]

Honvédelmi Minisztérium – Szervezet, Magyarország Kormánya.
<https://www.kormany.hu/hu/honvedelmi-miniszterium/szervezet> [2019.10.19.]

Orbán Viktor a Kossuth Rádió „Jó reggelt, Magyarország!” című műsorában. Magyarország Kormánya. 2019. 06. 01. <https://www.2015-2019.kormany.hu/hu/a-miniszterelnok/beszedek-publikaciok-interjuk/orban-viktor-a-kossuth-radio-jo-reggelt-magyarorszag-cimu-musoraban> [2020. 07. 14.]

Orbán Viktor a Kossuth Rádió „Jó reggelt, Magyarország!” című műsorában. Magyarország Kormánya. 2019. 09. 13. <https://www.2015-2019.kormany.hu/hu/a-miniszterelnok/beszedek-publikaciok-interjuk/orban-viktor-a-kossuth-radio-jo-reggelt-magyarorszag-cimu-musoraban-20190913> [2020. 07. 13.]

Orbán Viktor a Kossuth Rádió „Jó reggelt, Magyarország!” című műsorában. Magyarország Kormánya. 2019. 10. 25. <https://www.2015-2019.kormany.hu/hu/a-miniszterelnok/beszedek-publikaciok-interjuk/orban-viktor-a-kossuth-radio-jo-reggelt-magyarorszag-cimu-musoraban-2019-10-25> [2020. 07. 13.]

Orbán Viktor a Kossuth Rádió „Jó reggelt, Magyarország!” című műsorában. Magyarország Kormánya. 2019. 07. 12. <https://www.2015-2019.kormany.hu/hu/a-miniszterelnok/beszedek-publikaciok-interjuk/orban-viktor-a-kossuth-radio-jo-reggelt-magyarorszag-cimu-musoraban11> [2020. 07. 13.]

Orbán Viktor a Kossuth Rádió „Jó reggelt, Magyarország!” című műsorában. Magyarország Kormánya. 2019. 11. 08. <https://www.2015-2019.kormany.hu/hu/a-miniszterelnok/beszedek-publikaciok-interjuk/orban-viktor-a-kossuth-radio-jo-reggelt-magyarorszag-cimu-musoraban-a> [2020. 07. 13.]

Orbán Viktor a Kossuth Rádió „Jó reggelt, Magyarország!” című műsorában. Magyarország Kormánya. 2019. 09. 27. <https://www.2015-2019.kormany.hu/hu/a-miniszterelnok/beszedek-publikaciok-interjuk/orban-viktor-a-kossuth-radio-jo-reggelt-magyarorszag-cimu-musorabanss> [2020. 07. 13.]

Orbán Viktor beszéde a Fidesz – Magyar Polgári Szövetség XXVIII. kongresszusán. Magyarország Kormánya. 2019. 09. 30. <https://www.2015-2019.kormany.hu/hu/a-miniszterelnok/beszedek-publikaciok-interjuk/orban-viktor-beszede-a-fidesz-magyar-polgari-szovetseg-xxviii-kongresszusan> [2020. 07. 13.]

Orbán Viktor beszéde a Türk Nyelvű Államok Együttműködési Tanácsának VII. csúcstalálkozóján. Magyarország Kormánya. 2019. 10. 15. <https://www.2015-2019.kormany.hu/hu/a-miniszterelnok/beszedek-publikaciok-interjuk/orban-viktor-beszede-a-turk-nyelvu-allamok-egyuttmukodesi-tanacsanak-vii-csucstalalkozojan> [2020. 07. 13.]

Orbán Viktor beszéde a III. Budapesti Demográfiai Fórumon. Magyarország Kormánya. 2019. 09. 05. <https://www.2015-2019.kormany.hu/hu/a-miniszterelnok/beszedek-publikaciok-interjuk/orban-viktor-beszede-a-iii-budapesti-demografiai-forumon> [2020. 07. 13.]

Orbán Viktor beszéde a keresztényüldözésről szóló nemzetközi konferencián. Magyarország Kormánya. 2019. 11. 16. <https://www.2015-2019.kormany.hu/hu/a-miniszterelnok/beszedek-publikaciok-interjuk/orban-viktor-beszede-a-keresztenyuldozesrol-szolo-nemzetkozi-konferencian> [2020. 07. 13.]

Orbán Viktor beszéde a keresztényüldözésről szóló nemzetközi konferencián. Magyarország Kormánya. 2019. 11. 26. <https://www.2015-2019.kormany.hu/hu/a-miniszterelnok/beszedek-publikaciok-interjuk/orban-viktor-beszede-a-keresztenyuldozesrol-szolo-nemzetkozi-konferencian> [2020. 07. 13.]

Orbán Viktor beszéde a Magyar Diaszpóra Tanács IX. ülésén. Magyarország Kormánya. 2019. 11. 14. <https://www.2015-2019.kormany.hu/hu/a-miniszterelnok/beszedek-publikaciok-interjuk/orban-viktor-beszede-a-magyar-diaszpora-tanacs-ix-ulesen> [2020. 07. 13.]

Orbán Viktor beszéde a Magyar Kereskedelmi és Iparkamara gazdasági évnnyitó rendezvényén. Magyarország Kormánya. 2019. 02. 27. <https://www.2015-2019.kormany.hu/hu/a-miniszterelnok/beszedek-publikaciok-interjuk/orban-viktor-beszede-a-magyar-kereskedelmi-es-iparkamara-gazdasagi-evnyito-rendezvenyen> [2020.07.13.]

Orbán Viktor beszéde a Magyar Oktatási és Művelődési Központ kollégium épületének átadóján. 2019. 11. 28. <https://www.2015-2019.kormany.hu/hu/a-miniszterelnok/beszedek-publikaciok-interjuk/orban-viktor-beszede-a-magyar-oktatasi-es-muvelodesi-kozpont-kollegium-epuletenek-atadojan> [2020. 07. 13.]

Orbán Viktor beszéde a Vajdasági Magyar Szövetség kampányrendezvényén. Magyarország Kormánya. 2019. 04. 15. <https://www.2015-2019.kormany.hu/hu/a-miniszterelnok/beszedek-publikaciok-interjuk/orban-viktor-beszede-a-vajdasagi-magyar-szovetseg-kampanyrendezvenyen> [2020. 07. 13.]

Orbán Viktor beszéde a visegrádi négyek NATO-hoz való csatlakozásának jubileumi eseményén. Magyarország Kormánya. 2019. 03. 10. <https://www.2015-2019.kormany.hu/hu/a-miniszterelnok/beszedek-publikaciok-interjuk/orban-viktor-beszede-a-visegradi-negyek-nato-hoz-valo-csatlakozasanak-jubileumi-esemenyen> [2020. 07. 13.]

Orbán Viktor beszéde a XXX. Bálványosi Nyári Szabadegyetem és Diáktáborban. Magyarország Kormánya. 2019. 07. 27. <https://www.2015-2019.kormany.hu/hu/a-miniszterelnok/beszedek-publikaciok-interjuk/orban-viktor-beszede-a-xxx-balvanyosi-nyari-szabadegyetem-es-diaktaborban> [2020. 07. 13.]

Orbán Viktor beszéde a ZalaZONE járműipari tesztpálya első ütemének ünnepélyes átadásán. Magyarország Kormánya. 2019. 05. 20. <https://www.2015-2019.kormany.hu/hu/a-miniszterelnok/beszedek-publikaciok-interjuk/orban-viktor-beszede-a-zalazone-jarmuipari-tesztpalya-elso-utemenek-unnepelyes-atadasan>

[beszede-a-zalazone-jarmuipari-tesztpalya-első-utemenek-unnepelyes-atadasan](#) [2020. 07. 13.]

Orbán Viktor beszéde az Amerikai Egyesült Államok függetlenség napi fogadásán. Magyarország Kormánya. 2019. 07. 10. <https://www.2015-2019.kormany.hu/hu/a-miniszterelnok/beszedek-publikaciok-interjuk/orban-viktor-beszede-az-amerikai-egyesult-allamok-fuggetlenseg-napi-fogadasan> [2020. 07. 13.]

Orbán Viktor beszéde az Olasz Testvérek (Fdi) párt „Atreju 2019” elnevezésű rendezvényén. Magyarország Kormánya. 2019. 09. 21. <https://www.2015-2019.kormany.hu/hu/a-miniszterelnok/beszedek-publikaciok-interjuk/orban-viktor-beszede-az-olasz-testverek-fdi-part-atreju-2019-elnevezesu-rendezyenyen> [2020. 07. 13.]

Orbán Viktor beszéde az UBM Feed Kft. takarmánykeverő üzemének átadó ünnepségén. Magyarország Kormánya. 2019. 05. 11. <https://www.2015-2019.kormany.hu/hu/a-miniszterelnok/beszedek-publikaciok-interjuk/orban-viktor-beszede-az-ubm-feed-kft-takarmanykevero-uzemenek-atado-unnepsegen2> [2020. 07. 13.]

Orbán Viktor évertékelő beszéde. Magyarország Kormánya. 2019. 02. 10. <https://www.2015-2019.kormany.hu/hu/a-miniszterelnok/beszedek-publikaciok-interjuk/orban-viktor-evertekelo-beszede-2019> [2020. 07. 13.].

Orbán Viktor exkluzív interjúja a Magyar Televízióknak. Magyarország Kormánya. 2019. 08. 02. <https://www.2015-2019.kormany.hu/hu/a-miniszterelnok/beszedek-publikaciok-interjuk/orban-viktor-exkluziv-interjuja-a-magyar-televizionak> [2020.08.26.]

Orbán Viktor interjúja a Bild című német napilapnak. Magyarország Kormánya. 2019. 05. 24. <https://www.2015-2019.kormany.hu/hu/a-miniszterelnok/beszedek-publikaciok-interjuk/orban-viktor-interjuja-a-bild-cimu-nemet-napilapnak-20190524> [2020. 07. 13.]

Orbán Viktor interjúja a Kleine Zeitung című osztrák lapnak. Magyarország Kormánya. 2019. 05. 06. <https://www.2015-2019.kormany.hu/hu/a-miniszterelnok/beszedek-publikaciok-interjuk/orban-viktor-interjuja-a-kleine-zeitung-cimu-osztrak-lapnak> [2020. 07. 13.]

Orbán Viktor interjúja a Kossuth Rádió „Jó reggelt, Magyarország!” című műsorában. Magyarország Kormánya. 2019. 05. 17. <https://www.2015-2019.kormany.hu/hu/a-miniszterelnok/beszedek-publikaciok-interjuk/orban-viktor-interjuja-a-kossuth-radio-jo-reggelt-magyarorszag-cimu-bmusoraban> [2020. 07. 13.]

Orbán Viktor interjúja a Kossuth Rádió „Jó reggelt, Magyarország!” című műsorában. Magyarország Kormánya. 2019. 05. 03. <https://www.2015-2019.kormany.hu/hu/a-miniszterelnok/beszedek-publikaciok-interjuk/orban-viktor-interjuja-a-kossuth-radio-jo-reggelt-magyarorszag-cimu-musoraban-20190503> [2020. 07. 13.]

Orbán Viktor interjúja a Kossuth Rádió „Vasárnapi Újság” című műsorában. Magyarország Kormánya. 2019. 03. 25. <https://www.2015-2019.kormany.hu/hu/a->

[miniszterelnok/beszedekek-publikaciok-interjuk/orban-viktor-interjuja-a-kossuth-radio-vasarnapi-ujsg-cimu-musoraban-20190324](https://www.2015-2019.kormany.hu/hu/a-miniszterelnok/beszedekek-publikaciok-interjuk/orban-viktor-interjuja-a-kossuth-radio-vasarnapi-ujsg-cimu-musoraban-20190324) [2020. 07. 13.]

Orbán Viktor interjúja a La Stampa című olasz lapnak. Magyarország Kormánya. 2019. 05. 01. <https://www.2015-2019.kormany.hu/hu/a-miniszterelnok/beszedekek-publikaciok-interjuk/orban-viktor-interjuja-a-la-stampa-cimu-olasz-lapnak> [2020. 07. 13.]

Orbán Viktor interjúja a Magyar Televízióknak az Európai Tanács rendkívüli üléseit követően. Magyarország Kormánya. 2019. 07. 02. <https://www.2015-2019.kormany.hu/hu/a-miniszterelnok/beszedekek-publikaciok-interjuk/orban-viktor-interjuja-a-magyar-televizionak-az-europai-tanacs-rendkivuli-uleseit-kovetoen> [2020. 07. 13.]

Orbán Viktor nyilatkozata a szerb–magyar kormányzati csúcstalálkozót követő sajtótájékoztatóján. Magyarország Kormánya. 2019. 04. 15. <https://www.2015-2019.kormany.hu/hu/a-miniszterelnok/beszedekek-publikaciok-interjuk/orban-viktor-nyilatkozata-a-szerb-magyar-kormanyzati-csucstalalkozot-koveto-sajtotajekoztaton> [2020. 07. 13.]

Orbán Viktor nyilatkozata a Visegrádi Négyek kormányfőinek és Németország kancellárjának csúcstalálkozóját követően. 2019. 02. 07. <https://www.2015-2019.kormany.hu/hu/a-miniszterelnok/beszedekek-publikaciok-interjuk/orban-viktor-nyilatkozata-a-visegradi-negyek-kormanyfoinek-es-nemetorszag-kancellarjanak-csucstalalkozojat-kovetoen> [2020. 07. 13.]

Orbán Viktor nyilatkozata az Európai Tanács ülését követően. Magyarország Kormánya. 2019. 07. 22. <https://www.2015-2019.kormany.hu/hu/a-miniszterelnok/beszedekek-publikaciok-interjuk/orban-viktor-nyilatkozata-az-europai-tanacs-uleset-kovetoen> [2020. 07. 13.]

Orbán Viktor nyilatkozata Emmanuel Macronnal, Franciaország elnökével történt tárgyalását megelőzően. Magyarország Kormánya. 2019. 10. 11. <https://www.2015-2019.kormany.hu/hu/a-miniszterelnok/beszedekek-publikaciok-interjuk/orban-viktor-nyilatkozata-emmanuel-macronnal-franciaorszag-elnokevel-tortent-targyalasat-megelozen> [2020. 07. 13.]

Orbán Viktor nyilatkozata Heinz-Christian Strache, az Osztrák Köztársaság alkancellárjával folytatott tárgyalását követően. Magyarország Kormánya. 2019. 05. 06. <https://www.2015-2019.kormany.hu/hu/a-miniszterelnok/beszedekek-publikaciok-interjuk/orban-viktor-nyilatkozata-heinz-christian-strache-az-osztrak-koztarsasag-alkancellarjaval-folytatott-targyalasat-kovetoen> [2020. 07. 13.]

Orbán Viktor nyilatkozata Recep Tayyip Erdoğannal, a Török Köztársaság elnökével történt tárgyalását követően. Magyarország Kormánya. 2019. 11. 07. <https://www.2015-2019.kormany.hu/hu/a-miniszterelnok/beszedekek-publikaciok-interjuk/orban-viktor-nyilatkozata-recep-tayyip-erdo-annal-a-torok-koztarsasag-elnokevel-tortent-targyalasat-kovetoen> [2020. 07. 13.]

Orbán Viktor sajtónyilatkozata a Visegrádi Négyek és a nyugat-balkáni kormányfők csúcstalálkozóján. Magyarország Kormánya. 2019. 09. 12. <https://www.2015-2019.kormany.hu/hu/a-miniszterelnok/beszedek-publikaciok-interjuk/orban-viktor-sajtonyilatkozata-a-visegradi-negyek-es-a-nyugat-balkani-kormanyfok-csucstalalkozojan> [2020. 07. 13.]

Orbán Viktor sajtónyilatkozata Abe Sindzóval, Japán miniszterelnökével folytatott tárgyalását követően. Magyarország Kormánya. 2019. 12. 07. <https://www.2015-2019.kormany.hu/hu/a-miniszterelnok/beszedek-publikaciok-interjuk/orban-viktor-sajtonyilatkozata-abe-sindzoval-japan-miniszterelnokevel-folytatott-targyalasat-kovetoen> [2020. 07. 13.]

Orbán Viktor sajtónyilatkozata az Angela Merckellel folytatott tárgyalását követően. Magyarország Kormánya. 2019. 08. 19. <https://www.2015-2019.kormany.hu/hu/a-miniszterelnok/beszedek-publikaciok-interjuk/orban-viktor-sajtonyilatkozata-az-angela-merckellel-folytatott-targyalasat-kovetoen> [2020. 07. 13.]

Orbán Viktor sajtónyilatkozata Marjan Šarec, Szlovénia miniszterelnökével történt tárgyalást követően. Magyarország Kormánya. 2019. 10. 28. <https://www.2015-2019.kormany.hu/hu/a-miniszterelnok/beszedek-publikaciok-interjuk/orban-viktor-sajtonyilatkozata-marjan-arec-szlovenia-miniszterelnokevel-tortent-targyalasat-kovetoen> [2020. 07. 13.]

Orbán Viktor sajtónyilatkozata Vlagyimir Vlagyimirovics Putyinnal, Oroszország elnökével történt tárgyalását követően. Magyarország Kormánya. 2019. 10. 13. <https://www.2015-2019.kormany.hu/hu/a-miniszterelnok/beszedek-publikaciok-interjuk/orban-viktor-sajtonyilatkozata-vlagyimir-vlagyimirovics-putyinnal-oroszorszag-elnokevel-tortent-targyalasat-kovetoen> [2020. 07. 13.]

Orbán Viktor sajtótájékoztatója a 127. kormányinfón. Magyarország Kormánya. 2019. 01. 10. <https://www.2015-2019.kormany.hu/hu/a-miniszterelnok/beszedek-publikaciok-interjuk/orban-viktor-sajtotajekoztatoja-a-127-kormanyinfon> [2020. 07. 14.]

Orbán Viktor ünnepi beszéde az 1848/49. évi forradalom és szabadságharc 171. évfordulóján. Magyarország Kormánya. 2019. 03. 15. <https://www.2015-2019.kormany.hu/hu/a-miniszterelnok/beszedek-publikaciok-interjuk/orban-viktor-unnepi-beszede-az-1848-49-evi-forradalom-es-szabadsagharc-171-evfordulojan> [2020. 07. 13.]

Orbán Viktor válaszai a nemzetközi sajtótájékoztatón felmerült újságírói kérdésekre. Magyarország Kormánya. 2019. 01. 12. <https://www.2015-2019.kormany.hu/hu/a-miniszterelnok/beszedek-publikaciok-interjuk/orban-viktor-valaszai-a-nemzetkozi-sajtotajekoztaton-felmerult-ujsgairoi-kerdesekre> [2020. 07. 13.]

Orbán Viktor előadása a Mathias Corvinus Collegium „Budapest Summit on Migration” című nemzetközi konferenciáján. Magyarország Kormánya. 2019. 03. 23. <https://www.2015-2019.kormany.hu/hu/a-miniszterelnok/beszedek-publikaciok-interjuk/orban-viktor-eloadasa-a-mathias-corvinus-collegium-budapest-summit-on-migration-cimu-nemzetkozi-konferenciajan> [2020. 07. 13.]

Orbán Viktor válaszai a táborlakókban felmerült kérdésekre. Magyarország Kormánya. 2019. 07. 29. <http://www.miniszterelnok.hu/orban-viktor-valaszai-a-taborlakokban-felmerult-kerdesekre-2/> [2020. 07. 13.]

The major powers should have an interest in Hungary’s success. 2019. 02. 14. <https://miniszterelnok.hu/the-major-powers-should-have-an-interest-in-hungarys-success/> [2021.05.03.]

A szerző a témában eddig megjelent publikációi

Etl Alex (2020): A nemzetközi kapcsolatok elméleti iskoláinak konfliktusértelmezése. In: Dr. Tóth Péter – Kovács Katalin: A konfliktuselemzés módszertani iskoláiról. Dialóg Campus Kiadó. Budapest

Etl Alex – Tóth Péter (2020): A magyar biztonságpercepció átalakulása 1999-2019 között. Nemzet és Biztonság Nemzet és Biztonság – Biztonságpolitikai Szemle. 2020/2.

Etl Alex (2020): A magyar biztonságpercepció elemzése. Nemzet és Biztonság – Biztonságpolitikai Szemle. 2020/2.

Etl Alex (2020): A magyar biztonságpercepció elemzése 2. Nemzet és Biztonság – Biztonságpolitikai Szemle. 2020/3.

Etl Alex (2020): The perception of security in Hungary. ISDS Analysis. 2020/3.

Etl Alex – Tóth Péter (2020): The transformation of Hungarian security perception between 1999 and 2019. ISDS Analysis. 2020/4.

Etl Alex (2020): The perception of the Hungarian security community. ISDS Analysis. 2020/27.

Etl Alex (2020): Liminal Populism—The Transformation of the Hungarian Migration Discourse. Journal of Borderlands Studies. Az online publikálás dátuma: 2020. március 04.

Ábrák jegyzéke

1. sz. ábra: Az összetartó párhuzamos felépítésű módszer fő lépései.....	71. oldal
2. sz. ábra: A biztonságpercepció elemzésének kevert módszere az elemzés szintjének problémájára adaptálva.....	72. oldal
3. sz. ábra: A biztonságpercepció elemzésének összetartó, párhuzamos felépítésű kevert módszere, benne az egyes pillérek vizsgálatához szükséges módszerek operacionalizálásával.....	74. oldal
4. sz. ábra: A NATO-val kapcsolatos társadalmi attitűdök alakulása.....	83. oldal
5. sz. ábra: Az EU-val kapcsolatos társadalmi attitűdök alakulása.....	84. oldal
6. sz. ábra: A társadalom által azonosított problémák Magyarország szempontjából I. – magasabb arányban jelölt válaszok.....	85. oldal
7. sz. ábra: A társadalom által azonosított problémák Magyarország szempontjából II. – alacsonyabb arányban jelölt válaszok.....	87. oldal
8. sz. ábra: Magyarország biztonságára negatívan ható tényezők.....	89. oldal
9. sz. ábra: Katonai együttműködések kialakítása más országokkal.....	91. oldal
10. sz. ábra: A V4 biztonságpolitikai együttműködésének megítélése.....	92. oldal
11. sz. ábra: A szövetségi kötelezettségek társadalmi megítélése.....	93. oldal
12. sz. ábra: A közös európai katonai képességek megerősítésének társadalmi megítélése.....	94. oldal
13. sz. ábra: A közös európai haderő létrehozásának társadalmi megítélése.....	94. oldal
14. sz. ábra: A védelmi kiadások alakulásának társadalmi megítélése.....	95. oldal
15. sz. ábra: A biztonság dimenziói fontosságuk szerint.....	100. oldal
16. sz. ábra: A biztonság különböző dimenzióinak rangsorolása biztonságérzet alapján.....	102. oldal
17. sz. ábra: Fenyegetésmátrix és biztonságpercepció a politikai diskurzus elemzése alapján.....	156. oldal
18. sz. ábra: Magyarország legfontosabb biztonságpolitikai partnerei.....	181. oldal
19. sz. ábra: Országok, amelyek nem katonai jellegű kihívást jelenthetnek Magyarországnak számára.....	182. oldal
20. sz. ábra: Az interjúk során azonosított nem katonai fenyegetések.....	183. oldal

Táblázatok jegyzéke

1. sz. táblázat: A biztonságpercepció megjelenése a nemzetközi kapcsolatok és biztonsági tanulmányok elméleti iskoláiban.....	34. oldal
2. sz. táblázat: A biztonságpercepció elemzési szintjei és módszertani megközelítései a szakirodalom vizsgálata alapján.....	60. oldal
3. sz. táblázat: A szakirodalom vizsgálatából kirajzolódó módszertani megközelítések kategorizálása.....	65. oldal
4. sz. táblázat: A biztonságpercepció elemzési szintjei, módszertani megközelítései és azok kategorizálása.....	70. oldal
5. sz. táblázat: A magyar biztonságpercepció elemzésének módszertani összefoglalása.....	78. oldal
6. sz. táblázat: A biztonság szóhoz kapcsolódó asszociációk alakulása társadalmi szinten.....	97. oldal
7. sz. táblázat: A fenyegetés szóhoz kapcsolódó asszociációk társadalmi szinten.....	99. oldal
8.sz. táblázat: A biztonság különböző értelmezésének fontossági rangsorolása.....	101. oldal
9. sz. táblázat: A biztonságérzet rangsorolása a biztonság különböző dimenziói szerint.....	103. oldal
10. sz. táblázat: A biztonságot érintő kérdések eldöntésének joga.....	104. oldal
11. sz. táblázat: Az egyes fenyegetések/kihívások/kockázatok említésének gyakorisága Magyarország Nemzeti Biztonsági Stratégiáiban.....	116. oldal
12. sz. táblázat: Az egyes szövetségesek említésének gyakorisága Magyarország Nemzeti Biztonsági Stratégiáiban.....	118. oldal
13. sz. táblázat: Különböző tényezők említésének gyakorisága Magyarország Nemzeti Biztonsági Stratégiájában	120. oldal
14. sz. táblázat: A Nemzeti Biztonsági Stratégia által kiemelt országok.....	127. oldal
15. sz. táblázat: Az egyes biztonságpolitikai témák megjelenésének gyakorisága a miniszterelnök 2019-es beszédeiben.....	131. oldal
16. sz. táblázat: Az egyes szövetségesek megjelenésének gyakorisága a miniszterelnök 2019-es beszédeiben.....	132. oldal

17. sz. táblázat: A nem szövetséges országok megjelenésének gyakorisága a miniszterelnök 2019-es beszédeiben.....	133. oldal
18. sz. táblázat: Az egyes földrajzi térségek megjelenésének gyakorisága a miniszterelnök 2019-es beszédeiben.....	134. oldal
19. sz. táblázat: Az egyes nemzetközi szervezetek megjelenésének gyakorisága a miniszterelnök 2019-es beszédeiben.....	135. oldal
20. sz. táblázat: A fenyegetésekhez kapcsolódó fogalmak, a haderőhöz kapcsolódó fogalmak, és egyéb kategóriák megjelenésének gyakorisága a miniszterelnök 2019-es beszédeiben.....	135. oldal
21. sz. táblázat: Az egyes országok témák szerinti megjelenése a politikai diskurzusban.....	158. oldal
22. sz. táblázat: A társadalmi és a szakpolitikai elit biztonságpercepciója alapján kirajzolódó mintázatok.....	201. oldal

Mellékletek

1. sz. melléklet: A félig-strukturált interjúk kérdéssora

- Mi jut eszébe arról a szóról, hogy biztonság?
- Mi jut eszébe arról a szóról, hogy fenyegetés?
- Hogyan látja Magyarország biztonság- és védelempolitikai helyzetét?
- Mely országok Magyarország legfontosabb biztonságpolitikai partnerei?
- Mely országokkal lenne célszerű Magyarországnak a jelenleginél szorosabb katonai együttműködést kialakítani?
- Véleménye szerint mely tényező van jelenleg a leginkább negatív hatással Magyarországnak biztonságára?
- Azonosíthatók-e konkrét fenyegetések Magyarország biztonságára nézve?
- Azonosítható-e konkrét ország/országcsoport, amely fenyegetést jelent Magyarország biztonságára?
- Azonosíthatók-e konkrét nem állami jellegű fenyegetések Magyarország biztonságára nézve?
- Vélemény szerint szükség van-e a közös európai katonai képességek megerősítésére?
- Véleménye szerint szükség van-e középtávon közös európai haderő létrehozására, ha ehhez kormányzati döntési jogokat adna át Magyarország az Európai Uniónak?
- Véleménye szerint amennyiben valamely szövetséges NATO- vagy EU-tagállamot külső támadás érte, Magyarországnak / a Magyar Honvédségnek az adott állam megsegítésére kellene-e indulnia?
- Hogyan értékeli a Visegrádi Négyek biztonságpolitikai együttműködését?
- Hogyan vélekedik a Magyar Honvédség finanszírozásáról a következő öt évben?
- Ön szerint elsősorban mely területekre kellene fókuszálni a Magyar Honvédség fejlesztése során?

2. sz. melléklet: Társszerzői nyilatkozat

Alulírottak ezennel kijelentjük, hogy az Etl Alex és Dr. Tólas Péter szerzők által készített, „A magyar biztonságpercepció átalakulása 1999–2019 között” című publikáció létrejöttében — mint társszerzők — az alábbi arányban vettünk részt, illetve működtünk közre.

A publikáció a Nemzet és Biztonság – Biztonságpolitikai Szemle c. folyóirat 2020/2. számában jelent meg.

	Társszerző neve	Részvételi arány (%)	Aláírás
1.	Etl Alex	50%	
2.	Dr. Tólas Péter	50%	

Budapest, 2021.05.10.